

ARHIM. DUMITRU COBZARU

*Bătrânul cărturar
și tânărul mitropolit:*

BARTOLOMEU VALERIU ANJINĂ

Culegere text: **Laura POPUȚ, Raluca CUCURA**
Corectură: **Cosmina TIMOCE-MOCANU, Diana MOȚOC**
Tehnoredactare și copertă: **Delia-Maria KEREEKES**

Fotografii: **Colecția Fundației „Mitropolitul Bartolomeu”,
Protos. Paisie Pașcu**

© 2020 Editura **Renașterea**
Piața Avram Iancu, nr. 18
RO – 400117, Cluj-Napoca
Tel/fax: 0264-599649
E-mail: editura_renasterea@yahoo.com
www.renasterea-cluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Cobzaru, Dumitru

Bătrânul cărturar și tânărul mitropolit : Bartolomeu Valeriu Anania /
arhim. Dumitru Cobzaru ; tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului
Părinte Andrei, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și
Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului ; cuv. înainte de lect.
univ. dr. Diana Moțoc. - Cluj-Napoca : Renașterea, 2020

Conține bibliografie
ISBN 978-606-607-311-0

I. Moțoc, Diana (pref.)

929

2

ISBN: 978-606-607-311-0

ARHIM. DUMITRU COBZARU

*Bătrânul cărturar
și tânărul mitropolit:*

BARTOLOMEU VALERIU ANANIA

Tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului

†ANDREI,

*Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului
și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului*

Cuvânt înainte de
lect. univ. dr. Diana Moțoc

Cluj-Napoca
2020

DEZMĂRGINIRE...

Scartea despre Mitropolitul Bartolomeu „am scris-o cu iubire, fiindcă l-am iubit”. Aceste cuvinte care le parafrazează pe cele ale Înaltpreasfințitului Bartolomeu Valeriu Anania însuși, referindu-se la Arghezi și V. Voiculescu, în simplitatea lor esențială, pot să spună mai adevărat decât oricare altele de ce și cum a scris Părintele Arhimandrit Dumitru Cobzaru cartea de față. Faptul că l-a iubit cu cea mai gingașă și lucrătoare iubire filială, îl dovedește deplin această reușită încercare de a-i cuprinde personalitatea complexă și de a împărți cu cititorul bucuria unei întâlniri deloc întâmplătoare.

„O vreme am locuit în aceeași casă cu el, am mâncat la aceeași masă, mi-am avut biroul de bibliotecar alături de al său, de ne-numărate ori l-am însoțit în călătoriile sale prin țară, am fost martorul multora din bucuriile, tristețile, entuziasmele și mahnirile sale, și nu odată mi-a încredințat gândurile ce-l frământau. E un univers sufletesc care depășește cu mult ceea ce numim noi memorialistică”¹, scria Bartolomeu Valeriu Anania despre Patriarhul său.

La rândul lui, Părintele Arhimandrit Dumitru Cobzaru, în vremea când era vrednic stareț al Mănăstirii Nicula, timp de aproape nouă ani, a trăit sub același acoperiș cu Arhiepiscopul

¹ Valeriu Anania, *Din spumele mării*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995, p. 221.

și Mitropolitul Bartolomeu, a luat deseori masa cu el, l-a însoțit în călătorii și la evenimente, a fost părtaș la ceea ce-a clădit și trăit, i-a ascultat cuvintele-mărturie a ceea ce a fost și, mai mult, i-a primit cu credință și uimire frământările de ctitor și de creator. În căutarea echivalențelor pentru tălmăcirea/diortosirea Bibliei, a vorbelor potrivite în alcătuirea pastoraletelor ori ale debaterii teologice, „atelierul biblic” – și, curând, noua reședință de la Mănăstirea Nicula, aflăm din carte –, i-a fost Mitropolitului și scriitorului, cea de a doua casă, unde petrecea poate mai bine de jumătate din timp, timp de trudă și lumină. Mai apoi, din 2009, când Părintele Arhimandrit Dumitru a devenit exarh al Mănăstirilor din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, l-a secondat, la Cluj, în activitatea bisericesc-administrativă. Tot așa cum s-au aflat de nenumărate ori în comuniune euharistică, în toți acești ani, slujind împreună Sfânta Liturghie, la care l-a văzut lăcrimând ori, la hramurile Niculii – „Icoana neamului” –, plângând la vederea zecilor de mii de oameni... A avut privilegiul unui duios rămas bun, cum ne mărturisește în paginile cărții, în clipele dinaintea trecerii întru cele veșnice ale Mitropolitului, iar, mai apoi, în acești „nouă ani de veșnicie”, l-a însoțit statornic și stăruitor, cu râvnă jertfitoare, în dănuirea sa.

Ca unul ce a văzut manuscritele Înaltpreasfințitului Bartolomeu, pe care Mitropolitul i le-a încredințat spre păstrare, la Nicula, Părintele Dumitru știe că, după *Memorii*, *File de jurnal* ori alte mărturisiri în dialog publicate, nicio pagină de memorialistică scrisă nu a rămas neîncredințată *luminii* tiparului. Au rămas însă destule foi albe spre a fi continuate... Întrebat fiind de unul din apropiații săi cine va scrie urmarea, Mitropolitul i-a răspuns cu o „spontaneitate categorică: «Restul o să-l scrieți

voi!»² Și iată că Părintele Dumitru, monahul prin excelență, a făcut neîntârziată ascultare la glasul părintelui duhovnicesc și al propriei neliniști creatoare, poate și al unui dor nespus pe care Înaltpreasfințitul Bartolomeu i l-a sădit în suflet. Ca odinioară în temnița de la Aiud, când o făcea pe propria-i minte, Mitropolitul și-a „scris”, în toată această vreme de împreună viațuire și slujire, trăirile și cuvântul pe sufletul, inima și mintea fiului său, Arhimandritul Dumitru, care a devenit el însuși jurnal viu, memorie mărturisitoare, ce se rostește ori se scrie neîncetat, dăruindu-ne „cântecul de lebedă” (p. 47) al unei vieți împlinite în iubirea și slujirea lui Dumnezeu, a aproapelui și a neamului...

Ni-l împărtășește, ori de câte ori are prilejul; își amintește, povestește, evocă, invocă, studiază, cercetează, punctează, restituindu-ne arhierul, ctitorul, teologul, literatul, omul implicat până la jertfa de sine în istoria neamului, în viața imediată a semenului, dar și în mântuirea sa; mărturisiri de taină, sfaturi înțelepte, atitudine, gesturi, crâmpie de viață – *întreg Bartolomeul*. Glăsuiește felurit, în predici și cuvântări, la întâlniri duhovnicești și la conferințe docte, în articole și studii, cum felurite sunt împrejurările și cei care ascultă ori citesc, pliindu-și rostirea pe fiecare inimă, pe fiecare minte, pe fiecare orizont de așteptare și de înțelegere. Rostește și scrie cu convingerea că, în contextul teologico-bisericesc, literar-cultural ori social-politic, „orice abordare a vieții și operei Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania este actuală și necesară” (p. 83).

Textele acestor rostiri sau scrieri, de-o bogată varietate generică și tematică, răspândite în volume colective și de autor, în

² Răzvan Ionescu, „La taifas cu Mnemosyne”, revista *Tabor*, anul XI, nr. 3, martie, 2017, p. 82.

reviste și pe suport audio, se reîntregesc acum, la ceas aniversar – la 18 martie se împlinesc 99 de ani de la nașterea Mitropolitului Bartolomeu –, în capitolele acestei cărți, care, neținând seama de vreo categorie generică specifică, se așează mai degrabă într-o creativă și ingenioasă structură alternativă mai cuprinzătoare și oarecum impusă de personalitatea complexă a lui Bartolomeu Valeriu Anania. Dacă în reperele biografice ce deschid cartea autorul reface traiectoria unei vieți printr-un mozaic de citate inspirat alese, pe care le ilustrează, în ultima parte, instantaneele încremenind fragmente de timp omenesc, mărginit, în celelalte patru părți, el reușește să-i surprindă ceea ce am putea numi *dezvățarea*. Plecând de la o amplă monografie, „Moștenirea Mitropolitului Bartolomeu”, celelalte texte vin, de fapt, să adâncească sau să nuanțeze una sau mai multe dintre reflecțiile, pătimirile, neclintita credință și zbaterile pentru o lume mai dreaptă: omul și calitățile sale sufletești, omul în slujba oamenilor și a culturii, teologul și ierarhul ctitor de mănăstiri și instituții, Părintele Anania ca activist social – conducător al grevei studențești din 1946, ambasador de suflet al Bisericii neamului și al țării, *semper fidelis*, poziționările în viața cetății –, mereu animat de „principii sfinte: iubirea de Dumnezeu, iubirea de Neam” (p. 154), cultivând frumosul și adevărul, până la sacrificiul de sine.

Cititorul îl va cunoaște astfel pe *ierarh*: negrabnic în a pedepsi, dar ferm în decizii luate după o chibzuită judecată; sobru, grav, prețuindu-și aproapele și străduindu-se să-l înțeleagă, impunând respect și poate și o anumită „teamă”, prin statura lui intelectuală și temeinicia credinței; implicat în toate ce țin de soarta Bisericii și a devenirii acestui pământ, dar păstrând

mereu „o conștiință de sine uimitoare, echilibrată, echidistan-tă” (p. 142).

Îl va cunoaște pe *călugăr*, îngerul în trup al povestirilor din *Amintirile peregrinului apter*, om al rugăciunii, monah învredni-cindu-se de îndreptările străbunelor tradiții, frecventând cu fervoare psalmii, hrană pentru duh, ca și lumina asfințiturilor de la Nicula, precum odinioară la Cozia. După cum se va apropia și de *scriitor*, de temerile lui, în măiastra potrivire a slovelor în-traripate, de munca uriașă a tălmăcitorului în căutarea celui mai de seamă adevăr, cel al cuvântului întemeietor. Și nu în cele din urmă, îi va deveni apropiat *Părintele Anania* și omul, „omul sub vremi dificile și intense, care l-au clădit însă”. Omul care „a fost și rămâne [cel] care s-a plasat deasupra vremilor, influențân-du-le decisiv” (p. 144).

O personalitate complexă, într-adevăr, dar profund unitară în esența ei, pe care părintele și ucenicul Dumitru Cobzaru o de-finește cu grijă și a cărei cunoaștere vine din lectura atentă a ope-rei, din dialogul nemijlocit, punând laolaltă învățături teologice și trăiri, cugetări adânci și fărâme de cotidian. Spuse și auzite, întipărite în memorie, revin în paginile cărții ziceri care par a ține de înțelepciunea unui neam: „N-ai numai prieteni, ai și dușmani”, „Să te superi când vrei tu, nu când vrea altul” ... Așa cum portretul Mitropolitului Bartolomeu e și prilejul reîntoarcerii în timp a au-torului însuși, al aducerii aminte presărate cu iluminări și, poate, un vag regret: „Eu am avut parte foarte rar de îmbrățișarea lui, nu de aceea festivă, ci de aceea intimă, dintre tată și fiu, fiindcă spu-nea: «Copilul trebuie sărutat doar în somn, pe frunte»” (p. 109).

Într-o lume a perpetuei fugi înainte, o lume ce-și uită degrabă maestrul, Părintele Dumitru Cobzaru e un moștenitor merit să

ducă povara unui crez, lăsând-o, la rândul lui, în grija celor care au să vină și pe care își dorește să-i facă demni de ea, așa cum a fost el învățat să fie demn: „Povara vieții, acceptată cu umilință sau purtată cu blestem, îți proiectează în veșnicie un grumaz de zimbru sau o cocoasă de cămilă” (p. 78).

Asemeni celor care i-au stat în preajmă Mitropolitului, și Părintelui Dumitru Cobzaru i s-au imprimat „adânc în ființă” gândirea, rostirea, lucrarea lui Bartolomeu Valeriu Anania. Mai profund chiar decât altora, în măsura în care el și-a făcut o datorie din a restitui cu rigoare și nespusă delicatețe verbul dător de viață al cărturarului, dar și trecerea lui prin lume și rostul ei. Așa cum și-a făcut o misiune din a veghea asupra celor care trebuie să le primească. Căci moștenirea e pentru el dăinuire și dăruire.

Cartea aceasta are să bucure și are să mângâie. E, fără îndoială, o *carte pe suflet* despre suflet, cum nota Bartolomeu Valeriu Anania în predoslovia *Memoriilor* sale. Pentru că fiecare cuvânt din paginile ei a fost scris sau rostit din iubire, cu iubire. Cuvânt de aducere aminte, dar, mai presus de orice, cuvânt de recunoștință și întemeiere.

Diana Moțoc

PRO DOMO

Ne găseam în toamna anului 2000. Proaspăt numit stareț, dimpreună cu Părintele Arhiepiscop Bartolomeu gândeam rectitorirea Mănăstirii Nicula. Se grăbea... Îmi ceruse să eliberez etajul stăreției, pentru a-și amenaja reședința, ca să-și poată aduce de la Cluj biblioteca și toată agoniseala care nu i-a fost confiscată sau împrăștiată, astfel încât bunurile sale să rămână aici, în siguranță, și după ce stăpânul lor va părăsi această lume. N-am crâncnit! Am colindat împreună etajul și mi-a cerut anumite modificări. La coborâre, din fața stăreției, i-am arătat platoul răsăritean al incintei, unde era o magazie imensă – un fost scut pentru pelerini – și i-am propus o reședință nouă, gândită și zidită așa cum își dorește. Mi-a replicat: „Nu mai am timp...!” Era vineri dimineața. După-masă, l-am auzit ieșind din stăreție, singur, cu un mic baston în mână. L-am urmărit cu privirea, urcând dealul spre magazie, inspec-tând locul și uitându-se în zare, spre apus. A revenit la stăreție și a urcat în „atelierul biblic”. Ne-am revăzut abia a doua zi, în zori. S-a întâmplat, atunci, să facem parastasul de patruzeci de zile pentru poetul Ioan Alexandru, iar Înaltpreasfințitul Bartolomeu era pregătit să plece la Craiova, unde se instala în scaun noul Mitropolit, Înaltpreasfințitul Teofan. Când ne întorceam de la cimitir, în drumul spre mașină, l-am întrebat: „Ați urcat ieri la magazie, pe platou?” „Da, mi-ai stricat liniș-

tea! Mă întorc de la Craiova și ne sfătuim, facem o reședință nouă!”

Om al cuvântului și al faptei, deopotrivă vizionar și pragmatic, el însuși mi-a făcut planurile pe hârtie, pe care le-au preluat arhitectii și inginerii. Își dorea să aibă un balcon suficient de mare pentru plimbare și să folosesc lemnul și piatra. Astăzi, reședința îi poartă numele, deși, adesea, îmi mărturisea că n-a avut niciodată un acoperiș sigur deasupra capului. Când a venit vremea sfințirii Capelei „Sfântul Apostol Bartolomeu”, din reședință, i-am adus aminte de toate acestea și am avut încredințarea că nu i-am stricat liniștea, ci dimpotrivă!

Însă, prin tot ceea ce a fost pentru persoana mea, pentru Biserică și pentru Neamul românesc, Înaltpreasfințitul Bartolomeu a sădit în mine neliniștea datoriei de a-i păstra memoria vie, neștirbită și cât mai deplină. Din această neliniște s-a născut preocuparea mea de a evoca, ori de câte ori îmi permiteau împrejurările, cuvintele-i memorabile, faptele sale pilduitoare sau episoade din duioasa poveste a unei vieți pline și împlinite. Tot această neliniște a condus, la un moment dat, la o încercare de abordare din perspectivă științifică a vieții și activității sale, în cadrul Școlii doctorale a Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române. De aici, de-a lungul ultimilor nouă ani, au rezultat textele pe care le încredințez, acum, tiparului și a căror diversitate generică și structurală a fost puternic determinată de contextele în care au fost rostite/scrise, dar și de ascultătorii/cititorii cărora le-au fost inițial destinate. Studii și articole, comunicări în cadrul unor conferințe științifice și duhovnicești, predici și meditații, odată transformate în capitole ale acestei cărți, textele vin să spună – „cu gândiri și cu

imagini” – povestea vieții lui Bartolomeu Valeriu Anania, să ne dezvăluie crâmpoie din sufletul său, să ni-l descopere în slujirea lui Dumnezeu și a aproapelui.

Acest proiect editorial demonstrează fără echivoc aportul indiscutabil pe care Bartolomeu Valeriu Anania l-a avut în parcursul istoric recent al României, consecințele implicării sale directe în momente cu puternice reverberații în timp, calitatea de a fi fost omul (ne)potrivit la locul (ne)potrivit, de a se fi „lăsat purtat așa, poate de însăși varga Domnului”¹, dar și puterea de a se fi făcut el însuși instrumentul prin care Dumnezeu a lucrat în lume. Așa cum va rezulta din paginile următoare, trei sunt ipostazele personalității sale complexe, fiecare subsumabilă unui nume cu care istoria veacului l-a reținut: Arhiepiscopul și Mitropolitul *Bartolomeu*, *Valeriu Anania* și *Părintele Anania*.

Bartolomeu a avut, pe tot parcursul mandatului său de întâistătător al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, iar mai apoi, al Mitropoliei Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, un rol decisiv și determinant pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române, reformând, ctitorind și rectitorind instituții, dar mai ales făcând să înflorească viața spirituală a structurilor pe care le-a condus sau în care a poposit vremelnic.

Valeriu Anania s-a înscris în rândul marilor făuritori de literatură, cultură și spiritualitate românească, clădindu-și, cu efort susținut, o traiectorie intelectuală care a urcat din treapta de ucenic arghezian până la aceea de „pană a Duhului Sfânt”.

Părintele Anania, așa cum l-a cunoscut România postbelică, a zădărnicit multe acțiuni potrivnice țării, pe cele mai multe în-

¹ Valeriu Anania, *Memorii*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 37.

torcându-le în favoarea Neamului și transformându-le în realități istorice ce stau la temelia unui stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.

Au trecut *nouă ani de veșnicie* și am conștiința că, dincolo de tot ce se poate rosti/scrie despre Bartolomeu Valeriu Anania, el rămâne un mare ctitor de caractere și, prin aceasta, puterea sa de a ne conduce înspre Adevăr, Bine și Frumos străbate hotarele dintre lumi. Îi suntem recunoscători!

D. C.

PARTEA ÎNTÂI

*„Diața ta se cere rostită și altfel...
pe amintiri, de-a rostogolul”*

BARTOLOMEU VALERIU ANANIA.
REPERE BIOGRAFICE

„A trăi pentru a-ți povesti viața”
Povestea vieții lui Valeriu Anania
spusă de el însuși

1. Întoarcerea la rădăcini

1921, 18 martie: Se naște Valeriu Anania, în localitatea Glăvile, județul Vâlcea, fiul lui Vasile și al Anei, născută Mărgăritărescu.

Figura mamei

„Mama n-avea decât două clase primare, deși ea m-a învățat să scriu și să citesc.”

(Mircea Petean, „Interviu cu Valeriu Anania”, *Steaua*, nr. 7-8, 2001, p. 98)

„Maică-mea nu știa povești închipuite, ci întâmplări adevărate, petrecute-n sat. Dumnezeu și Sfântul Petre veneau pe pământ pe piciorul Piscului Lat, fata moșului cea cu-minte își făcuse bordeiul în Gorgotești, Statu-Palmă-Barbă-Cot se da de-a dura pe măgura de lângă Râpa-Naltă.”

(Valeriu Anania, *De dincolo de ape*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, p. 46)

„Maică-mea... era o bogată și duioasă vistiernică a folclorului oltenesc.” „Am avut o copilărie tristă, binecuvânta-

tă cu lacrimile mamei.”

(Valeriu Anania, De vorbă cu Gheorghe Cunesco, *Din spumele mării*, Cluj-Napoca, Dacia, 1995, pp. 198, 197)

„De la tatăl meu, care era un om plin de înțelepciune, am învățat ca niciodată să nu iau nimic în tragic, iar de la mama mea, care era un tezaur de folclor, am învățat credința în Dumnezeu, teama și iubirea față de El, respectul față de propria mea demnitate, munca și respectul față de demnitatea altora. Mama mea ne spunea nouă, copiilor, cu precădere un proverb pe care-l moștenise și ea de la înaintașii ei: «Decât să întind în unt și să mă uit în pământ, mai bine să întind în sare și să mă uit la soare». Dacă m-ar întreba cineva «Ce-ai învățat de la mama dumitale?», i-aș răspunde: Asta am învățat: să mă uit la soare.”

(Valeriu Anania, *Cuvânt la ceas aniversar*)

Descoperirea vocației literare

„Aveam 10 ani și agentul extern care a scos la suprafață vocația mea literară a fost această carte poștală în versuri primită de la fratele meu.”

(Mircea Petean, „Interviu cu Valeriu Anania”, p. 98)

1927-1933: Urmează școala primară în comuna natală.

Rolul învățătorului Nae Bădiță

„Cred că prima întâlnire care m-a marcat a fost aceea cu învățătorul meu de la școala primară, pe care-l chema Nae Bădiță... Eram în clasa a III-a primară, deci aveam 10 ani, și ne-a vorbit despre lupta de la Călugăreni a lui Mihai Viteazul... A doua zi după acea lecție, păzeam vaca pe câmp și m-am pomenit că versific lecția de istorie, o pun în versuri...”

(ÎPS Bartolomeu Anania, „Gânduri de recunoștință”, în *Mitropolia Olteniei*, an LV, nr. 9-12, 2003, p. 98)

„În clasa a treia primară fiind, pe la vreo zece ani, am scris întâia mea poezie. Aveam parte de un învățător bun de tot, Nae Bădiță, care făcea foarte frumoase lecții de istorie.”

(De vorbă cu Gheorghe Cunesco,
Din spumele mării, p. 197)

1933-1941: Este elev al Seminarului Central din București.

„În toamna anului 1933, la dorința mamei, am intrat la Seminarul Central din București, școală cu o foarte bună tradiție de cultură românească, pe care am absolvit-o în 1941. În cei opt ani de seminar, am avut norocul să învăț limba și literatura română nu numai din lecturi multiple, ci și de la câțiva dascăli dintre cei mai prestigioși: Petru Caraman, filolog eminent, curând ajuns profesor universitar la Iași și Sofia, Anton Holban, Eugen Ionescu, Victor Papacostea, Aurel Popa, N.S. Ionescu...”

(De vorbă cu Gheorghe Cunesco,
Din spumele mării, pp. 197-198)

„Era în vara lui 1941. Absolvise Seminarul Central; destul de sărac, nu aveam nici o meserie, așteptam toamna, să intru la Facultatea de Teologie cu vreo bursă oarecare. Inspirat de un articol al lui Arghezi publicat în revista *Vremea*, mă angajasem chelner la restaurantul jupânului Manole Șerbănescu – un local de clasa a doua, pe strada Vasile Lascăr – și câștigam bani buni...”

(Valeriu Anania, *Memorii*, Iași,
Editura Polirom, 2008, p. 9)

Întâlnirea cu profesorul și scriitorul Anton Holban

„Am intrat în clasa a doua, iar atunci l-am avut profesor de limba română pe scriitorul Anton Holban, care de fapt era profesor de franceză, dar pesemne că-i lipseau niște

ore din ceea ce se cheamă normă și preda limba română la clasa a II-a. A aflat că scriu versuri, mi le-a citit și m-a încurajat. Erau versuri de copil, firește...”

(Mircea Petean, „Interviu cu Valeriu Anania”, p. 99)

1935: Debutează poetic cu poezia *Pământ și cer*, publicată în revista *Ortodoxia*.

Începuturi literare

„În anii de seminar am scris și câteva piese de teatru, în versuri. [...] Pe la vreo 16 ani, am scris un scenariu radio-fonic, *Jocul fulgilor*, prezentat la Radio București, în regia lui Atanasie Mitric. [...] Succesul net, clocotitor [...], m-a încurajat și am scris apoi o nouă piesă, *La furcărie*, jucată de amatori, prin bunăvoința lui Nicolae Iorga, pe scena Teatrului Ligii Culturale, astăzi Teatrul Bulandra. Piesa era inspirată direct din folclor, din viața satului oltenesc.”

(De vorbă cu Gheorghe Cunescu,
Din spumele mării, p. 198)

„Pe la vreo șaptesprezece-optsprezece ani, deci la o vârstă la care nu se poate spune că aș fi avut un program estetic – propriu sau adoptat – am scris un poem dramatic (care a și văzut lumina rampei) intitulat *Dochia*, numele fiicei legendare a lui Decebal...”

(De vorbă cu Ioan Pinteș, *Din spumele mării*, p. 208)

„Către anii ultimi ai Seminarului Central din București am avut un alt mentor, care era student la Teologie, cred că prin anii III-IV, se numea I. Bârlănescu-Begu, devenit mai târziu preot... Prin el, prin domnul Bârlănescu de atunci, am cunoscut pe Dostoievski, *Prințul Mișkin*, *Frații Karamazov* și, practic, toată opera lui analizată în profunzime...”

(„Gânduri de recunoștință”, p. 98)

1941: Întemeiază, cu un grup de prieteni, revista *Dacia Rediviva*, la care era redactor, secretar de redacție și administrator.

1942: Îl cunoaște pe Tudor Arghezi.

Tudor Arghezi

„Era în 1942. Aveam un prieten care făcea lecții de matematici cu Barbu Arghezi. Scena s-a petrecut vara, sub pomii din grădină, la o masă mare, la capătul căreia Arghezi răsfoia revistele literare. Printre acestea, *Gândirea*. La un moment dat, Arghezi a scos un Hm!... L-a exclamat și a doua oară. Intrigat, amicul meu și-a aruncat ochii pe pagină și mi-a văzut numele în susul unei poezii [...], i-a spus lui Arghezi că mă cunoaște, că-i sunt chiar prieten, că sunt călugăr la mănăstirea Antim... – Se mai găsesc și azi tineri poeți care se duc la mănăstire? – l-ar fi întrebat Tudor Arghezi... Amicul a venit a doua zi, într-un suflet, la mine și mi-a transmis invitația de a mă duce la Mărțișor; maestrul vroia să mă cunoască. M-am dus. Îi știam (și cum îi știam!) poeziile, trăiam sub vraja lui. Și poate că mai mult decât interesul literar, i-am câștigat inima. Vreme de douăzeci și cinci de ani.”

(De vorbă cu Gheorghe Cunescu,
Din spumele mării, p. 201)

„Arghezi m-a iubit așa cum eram, cu toate ale mele, chiar când a știut că nu-i merit dragostea. Mai tânăr decât el cu peste patruzeci de ani, dar tot atât de temperamental cum fusese și el la vârsta pe care o aveam eu, i-am deschis uneori răni, l-am provocat la explicații severe, l-am judecat cu brutalitate. El, însă, mi-a răspuns, întotdeauna, cu o gingășie care mă dezarma, restituindu-mă stării de umilință lăuntrică, așa cum îi stă bine unui ucenic și așa cum

o avea și el, la ceasul de singurătate al miezului nopții, când lucra sub aripa îngerului.”

(Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși*, Iași, Polirom, 2009, p. 25)

„*Pe Arghezi și Voiculescu i-am iubit*”

„Despre Arghezi și Voiculescu am scris cu iubire, fiindcă i-am iubit. Am motive să cred că și ei m-au iubit. Se știe că primul – Arghezi – era un om foarte dificil [...]. Șerban Cioculescu a observat că eu am fost singurul care a izbutit să păstreze, neștirbită, prietenia Meșterului din Mărțișor vreme de douăzeci și cinci de ani. Dacă e un merit, acesta e al lui, nu al meu. Eu m-am purtat mult mai rău cu el decât ar fi făcut-o el cu mine. Ca scriitor, de la Arghezi am învățat mult, foarte mult. Simțul limbii ca artă, bărbăția sau feminitatea cuvântului, ritmul frazei, vigoarea versului, tenacitatea în muncă, și chiar răbdarea întru așteptare. Am ucenicit la el vreme îndelungată. Necazul e acela că a ieșit o calfă proastă..., în orice caz, nu atât de bună pe cât bănuiesc că și-a dorit-o el. Cât despre Voiculescu, iubirea mea pentru acest om a fost întotdeauna împreună-tă cu venerație. Nu mi-aș permite nici o alăturare.”

(De vorbă cu Liviu Grăsoiu,
Din spumele mării, pp. 235-236)

„Autorul *Poemelor cu îngeri* mi s-a furișat în viață, ca și-n amintiri, cu acea discreție cu care, probabil, s-a strecurat printre semeni de-a lungul unui veac de om. Sunt ani de când îmi solicit memoria și încă nu-mi pot oferi icoana clipei în care l-am cunoscut... [...] V. Voiculescu îmi devenise prieten fără să știu cum și când, ca într-o copilărie de țară. Incertitudinea acestui început e una din mândriile mele de taină.”

(*Rotonda plopilor aprinși*, p. 196)

2. Perioada interbelică. Valeriu Anania și mișcarea legionară

A te afla la locul nepotrivit, în momentul nepotrivit

„Cred că era pe la sfârșitul lui iulie sau începutul lui august când mă întorceam de la Cernica și mergeam pe șoseaua Ștefan cel Mare, cu gândul de a-i face o vizită tatălui meu, care lucra de mulți ani la Societatea Tramvaielor și locuia într’o chilia, la demisol, pe șoseaua Bonaparte. Atunci m’am întâlnit cu un convoi funerar ce se îndrepta spre cimitirul Pătrunjel. Dintr’o privire, mi-am dat seama că era vorba de o înmormântare «politică».

Aflasem că, mai înainte cu câteva zile, fusese asasinat Horia Codreanu, ultimul copil în viață al bătrânului Ion Zelea Codreanu și frate al faimosului Corneliu Codreanu, Căpitanul, fondator al Gărzii de Fier, idolul tineretului naționalist al României, asasinat și el în 1938. [...] Din șoaptele prietenilor mai aflasem că trupul defunctului, îmbrăcat în cămașă verde, fusese depus în biserica Sf. Ilie-Gorgani – locaș devenit tradițional pentru găzduirea serviciilor funebre ale Gărzii de Fier [...]. Cred că eram și, oarecum, prudent; fratele meu se afla de câteva luni în pușcărie, cu o condamnare de opt ani pentru «instigare la omor» în timpul rebeliunii legionare din ianuarie [...]. Cu toate acestea, întâlnirea mea cu acel cortegiu funerar avea să fie începutul unui lung șir de întâmplări și suferințe, într’un secol al statului polițist, când o simplă fișă de cazier îți pune pe frunte un stigmat de care nu vei putea să scapi toată viața.”

(*Memorii*, pp. 9-10)

Antecedentele

„Aveam numai cincisprezece ani când am fost recrutat în «mănunchiul de prieteni» al Frăției de Cruce din Seminarul Central, de către un elev mai în vârstă decât mine, care-mi vorbise îndelung și cu tact despre soarta nenorocită a țării, roasă până’n măduvă de stricăciunea partidelor politice, despre apariția Căpitanului inspirat de Arhanghelul Mihail, despre lupta lui cea sfântă pentru mântuirea neamului de sub ghearele jidanilor și jidoviților [...]. Mai mult, am aflat că era vorba de o organizație secretă, conspirativă, cu oarecare vechime în interiorul școlii, în care nu sunt chemați și primiți decât cei destinați să devină legionarii de mâine ai Căpitanului. [...]

Oricum, am acceptat aventura, am început să citesc broșurile Gărzii de Fier și m’am pomenit la o ședință a «mănunchiului de prieteni» – un fel de stagiu pregătitor –, la care se citea cu glasul pe sfert și se cânta înăbușit. După alte câteva ședințe m’am calificat pentru avansare și am fost programat să depun legământul de «frate de cruce», adevărata înrolare pentru categoria elevilor de liceu. Ceremonia a avut loc la 25 martie 1936 – la sărbătoarea Bunei Vestiri, sărbătoare cu semnificație deosebită în istoria și ierarhia Gărzii de Fier.”

(*Memorii*, p. 11)

„Promoția s’a legat să nu trădeze niciodată Legiunea și Căpitanul, fiecare frate de cruce a primit săcușorul cu pelin, pe care avea să și-l coase la cingătoare, cât mai ascuns posibil, s’a ținut apoi ședință, cu tot ritualul ei de rugăciune, evocare a morților (mai precis, «apelul morților», la care se răspundea, în cor, «Prezent!»), cântece, lecturi, comentarii, «minuta Legiunii», și iar câteva cântece.

Seara, în internat, adormeam cu Căpitanul în gând. Îi devenisem soldat...”

(*Memorii*, p. 12)

„Poate că sentimentul libertății – care nu m’a părăsit niciodată în viață – m’a împiedicat să fiu un frate de cruce perfect. [...] Nu am ajuns niciodată șef al Frăției, și nici nu am căutat. Dar nici n’am fost dat afară și nici n’am plecat singur. Dimpotrivă, am activat chiar și în perioadele cele mai grele, de aspră prigoană, cum a fost aceea din 1938-1939, după asasinarea lui Corneliu Codreanu, când o asemenea activitate era extrem de primejdioasă.”

(*Memorii*, p. 13)

„În fond, implicațiile politice îmi erau foarte pe deasupra, căci cunoșteam foarte puțin din mecanismul politic al vremii. Însăși Frăția de Cruce pretindea că nu face politică, ci doar educație. Ca orice extremă, cultiva o atitudine sectară, exclusivistă: tot ceea ce e în afara Legiunii sau împotriva ei e rău, corupt.”

(*Memorii*, p. 14)

„Acum e mai lesne de înțeles că toate acestea se consumau la mari răscruci de vremuri, în care forțe opuse se confruntau gigantic, iar bietele noastre suflete, de copii naivi, deveniseră câmpul lor de bătaie.”

(*Memorii*, p. 15)

„Existau atâtea fețe ascunse ale lucrurilor, care nu aveau să ni se dezvăluie decât mult mai târziu, și, uneori, dureros. E posibil ca până atunci eu să-i fi dat fiecăruia cât am crezut că e al lui, iar mie să nu-mi fi refuzat nimic din ceea ce am crezut că îmi este viață adevărată.”

(*Memorii*, p. 15)

Întâlnirea cu Mihale al lui Augustin, „lepădătura satului”, îl face să nu mai poarte cămașa verde de legionar

„M’am dus acasă, am dezbrăcat cămașa verde și din ziua aceea n’am mai pus-o niciodată. A fost întâia amărăciune a «biruinței», conștiința că apare subit o nouă «promoție» de legionari, menită să sporească numărul celor scăpați din prigoană.”

(Memorii, p. 17)

Preocuparea pentru legionarism este înlocuită cu deschiderea spre literatură și reviste literare

„Eu însă aveam alte gânduri. Mă obseda revista literară, mă interesam ce formalități legale sunt necesare pentru apariția ei [*Dacia Rediviva*, n.n.].”

(Memorii, p. 23)

„Mi se pare că, din cei ce am fost atunci împreună, sunt singurul care s’a încăpățânat să scrie și să scrie, fără a se potrivi împotrivirii vremurilor...”

(Memorii, p. 26)

Dizolvarea Frăției de Cruce în urma unei rebeliuni; stigmatul rămâne

„Între timp aflaserăm și noi, frații de cruce din Seminarul Central, despre cele întâmplare la rebeliune. Am ținut o ședință «de la om la om» și am hotărât dizolvarea. Cu aceasta s’a încheiat activitatea mea legionară, și alta de atunci nu am mai avut. Dar stigmatul ei trebuia să vină și trebuia să îl port toată viața, ca un luceafăr trist în spicul cununii.”

(Memorii, p. 24)

3. Monahul Bartolomeu

1942, februarie: De Praznicul Întâmpinării Domnului, intră în monahism la Mănăstirea Antim din București. Primește numele de Bartolomeu. La 15 februarie, este hirotonit ierodiacon.

Bartolomeu la Antim

„La 22 septembrie 1941 [...], am bătut la poarta mănăstirii Antim, cu un geamantan în mână. De ce am făcut-o, nici azi nu sunt în stare să spun.”

(*Memorii*, p. 34)

„Noviciatul meu a fost scurt, de numai vreo patru luni. Starețul mă făcuse rasofoar și hotărâse să devin călugăr la 2 februarie (1942), în ziua Întâmpinării Domnului. După tradiția mănăstirească, novicele nu-și cunoaște noul nume decât în momentul când îl are, dar vlădica Eugeniu m'a chemat în ajun la el și m'a pus să aleg între Visarion și Vartolomeu. Eu i-am spus că mi-ar plăcea Vincențiu. Atrăgându-mi atenția că deja îmi face un hatâr întrebându-mă, a stăruit pe cele două nume, apăsând cu precădere pe acela al lui Visarion. Atunci, a funcționat în mine, discret, resortul răzvrătirii. Știind că el fusese ucenicul mitropolitului Visarion Puiu și bănuind că i-ar face plăcere să port numele acestuia, nu am mai stat pe gânduri și m'am pronunțat pentru Vartolomeu. I-am văzut mustața strânsă pe buze și am plecat la duhovnic, să-i mărturisesc păcatul.”

(*Memorii*, p. 37)

„Ceremonia tunderii în monahism e una din cele mai impresionante ale ritului răsăritean, dar, dacă ești obiectul ei, ți se înfățișează ca o ceață de tămâie cântătoare, care te poartă, aerian, spre niște lumini ghicite prin abur [...]. Nu știu

cum voi fi arătat în cămașa lungă, albă, desculț, cu capul plecat, acoperit sub mantia neagră a părintelui Firmilian, nașul meu de călugărie. Îmi aduc aminte că-mi tremura spinarea, mergând încet de la intrarea bisericii spre altar, precedat de călugării care purtau făclii aprinse și cântau: «Brațele părintești sânguește a le deschide mie... » [...] O clipă mi-a trecut prin minte să fug de sub mantie și s'o iau la goană. Dar m'am lăsat purtat așa, poate de însăși varga Domnului, care de mai multe ori după aceea avea să mă culeagă din răzlețiri și să mă readucă'n turmă. M'am răstignit, am făgăduit..."

(Memorii, p. 37)

1942-1948: Asemeni personajului din *Amintirile peregrinului apter*, va peregrina prin țară, fiind, mai întâi, ierodiacon la Mănăstirile Polovragi și Baia de Arieș, iar între lunile iulie și decembrie 1947, stareț al Mănăstirii Toplița.

Monahul Bartolomeu, îngerul apter, „îngerul cu barbă”

„Am auzit că monahii ar fi îngeri în trup și m-am pornit prin chinoviile lor, cu popasuri lungi, în gândul că aş putea să aflu ceva mai mult și despre mine.”

(Valeriu Anania, *Amintirile peregrinului apter*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 74)

1948: Îl cunoaște pe Patriarhul Justinian, al cărui colaborator apropiat va deveni vreme de mai bine de douăzeci și cinci de ani, îndeplinind următoarele funcții: intendent al palatului patriarhal, inspector patriarhal pentru învățământul bisericesc, director al bibliotecii patriarhale.

„Patriarhul meu”

„Se făcuse sfârșit de septembrie [...]. M'a năpădit deodată nostalgia muntelui și dorul de ducă. Am închis cartea

și am plecat. A doua zi călătoream spre Bistrița, haida-hai, cu trenuțul forestier, apropiindu-mi platoșa de piatră a muntelui Buila. Aveam de gând să stau o zi-două la mânăstire, apoi să urc spre plaiurile Pătrunsei, în raiul acela de rugină și azur. Dar Dumnezeu îmi rânduise alte cărări, pe mulți ani, pe toată viața [...]. Mama Olga însă se gândise la mine, cum să mă culeagă de pe drumuri și să-mi afle un rost [...]. Patriarhul de întorcea de la băi (probabil Herculane). Pe drum a început să-l supere o unghie de la picior, crescută în carne, și s'a hotărât să se abată până'n mânăstire, unde știa că e o călugăriță medic. Maica Olga Glejaru venise cu uneltele ei de scobit și cu un lighenaș de apă caldă și ședea la picioarele patriarhului, în salon, operându-i unghia. În acest timp, Mama Olga, secondată discret de soru-sa, a prins a aduce vorba de școlile lor, de nevoia unor cadre mai bune, de catedra vacantă și de un «nepot» al ei, mai de departe, călugăr foarte deștept și foarte învățat și foarte talentat și foarte dinamic și foarte serios, care-și luase licența cu zece și care... și care... uite-așa și așa... ar fi bine să-l avem aici.

– Păi, dacă-i așa bun, zisese patriarhul, nu vi-l las vouă aici, ci-l aduc la mine, la București, că eu sunt patriarh de curând, la început de drum, și am nevoie de oameni pregătiți, ca ăsta de care spuneți.”

(*Memorii*, pp.169-170)

„Despre Patriarhul Justinian mi-ar fi mai ușor să scriu o carte decât să răspund la câteva întrebări. Ca orice mare personalitate nu se lasă ușor abordat – și nici cuprins – în câteva fraze, oricât s-ar strădui el să închege o sinteză. Cu cât timpul trece, cu atât statura lui crește. Spun aceasta tocmai pentru că l-am cunoscut bine, pe durata a peste douăzeci și trei de ani. I-am devenit colaborator la numai

câteva luni după intronizarea sa ca patriarh și i-am rostit la căpătâi, în spital, primele rugăciuni de după trecerea sa întru cele veșnice. O vreme am locuit în aceeași casă cu el, am mâncat la aceeași masă, mi-am avut biroul de bibliotecar alături de al său, de nenumărate ori l-am însoțit în călătoriile sale prin țară, am fost martorul multora din bucuriile, tristețile, entuziasmele și mâhnirile sale, și nu odată mi-a încredințat gândurile ce-l frământau. E un univers sufletesc care depășește cu mult ceea ce numim noi memorialistică.”

(De vorbă cu părintele Ioanichie Bălan,
Din spumele mării, p. 221)

4. Parcursul universitar al lui Valeriu Anania. Student la Sibiu și Cluj

1945-1948: Valeriu Anania face studii incomplete de Medicină la Sibiu și Cluj, de Teologie și de Muzică instrumentală la Cluj. Frecventează cenaclul literar al lui Victor Papilian, ale cărui întâlniri aveau loc în casa protopopului ortodox Florea Mureșan. Îl cunoaște pe Lucian Blaga. În 1948, este absolvent al Academiei Teologice „Andreiane” din Sibiu.

„Sibiul devenise cetate universitară și fremăta de tineret în acel început al anului 1945.”

(*Memorii*, p. 100)

„Între timp mi se ivise o nouă dificultate lăuntrică: voiam să devin om de știință, dar să mă mențin, în același timp, și scriitor. Pe atunci nu aflasem că V. Voiculescu era medic profesionist. Îmi trebuia un sfat greu, cu autoritate, și gândul m’a dus la Victor Papilian, pe care îl ascultasem

odată conferențiind în cadrul unor seminarii speciale organizate de Crainic, ca scriitor, la Facultatea de Teologie. M'am interesat din om în om și am aflat că Papilian e decanul Facultății de Medicină din Cluj. Clujul era pe atunci sub stăpânire ungurească, iar Universitatea funcționa la Sibiu."

(*Memorii*, pp. 50-51)

„[...] Trecusem prin iadul – dostoevskian – al durerii de a nu mai putea iubi, fugisem în singurătatea Polovragilor, și acolo mă chinuiam să aflu calea întoarcerii mele către om. [...] Mă obseda materialitatea semenului meu... Era vreme de război și mă gândeam cu sfântă gelozie la brancardierii voluntari ai liniilor de prim ajutor batalionar, care, cu numai o targă și un pansament, izbuteau să-i fure întinericului, printre gloanțe și schije, o viață și câteva bucurii. [...] În felul acesta, dintr-un gând în altul, mi s-a năzărit să mă fac medic..."

(*Rotonda plopilor aprinși*, p. 103)

„În toamna lui 1945, Universitatea «Regele Ferdinand» revenise la Cluj [...]. În anul doi de Medicină, ne făcuserăm șase sute de studenți, numeroși în amfiteatre, numeroși în laboratoare și în sălile de disecție. Clujul a fost întotdeauna cetate universitară și viața lui adevărată fremăta numai prin studențime. Tinerii erau voioși că se întorc din pribegie, cântau *Clujule, măi Clujule...*"

(*Memorii*, pp. 105-106)

„Eram plin de putere și avânt, optimist, cutezător. M'am înscris și la Academia Teologică, în anul doi, cu oarecare scutire de frecvență, cu obligația adică de a asista la cursuri atunci când sunt liber de la Medicină."

(*Memorii*, p. 106)

„M'am hotărât ca, în paralel cu Medicina și Teologia, să studiez și vioara.”

(*Memorii*, p. 106)

Victor Papilian, „deschizător de drumuri”

„Victor Papilian iarăși a fost un deschizător de drumuri pentru mine, adică m-a convins că pot fi în același timp un om de știință și scriitor, fără ca unul să-l compromită pe celălalt.”

(„Gânduri de recunoștință”, p. 99)

Cenacul lui Victor Papilian la Cluj

„... Cenacul lui Victor Papilian a funcționat, vreme de cinci dimineți consecutive, în doi. Aveam la mine manuscrisul unei piese de teatru, pe care o intitulasem *Drumuri* [...]. Profesorul mi-a programat câte o oră pentru fiecare act, dimineața, între opt și nouă, în cabinetul său de la Institutul de Anatomie. Eu citeam șezând pe un scaun, el asculta lungit pe o canapea, într-o rână, cu capul în palmă.”

(*Rotonda plopilor aprinși*, pp. 124-125)

„Cenacul lui Victor Papilian avea să-și recapete ființa de abia în iarna anului următor. Firește, marele, copleșitorul, emoționantul eveniment cultural fusese *întoarcerea Universității la vatra ei, după cei patru ani de surghiun* în care o alungase ocupația horthystă asupra Ardealului de Nord.”

(*Rotonda plopilor aprinși*, p. 126, s.n.)

Întâlnirea cu Lucian Blaga

„... lirica lui [Blaga] mi-a făurit imaginea unui poet hieratic, ofician în sfânta sfintelor, de care nu poți să te apro-

pii fără sentimentul că profanezi ceva, fie pe el, fie divinitatea căreia îi slujește, fie chiar lespede pe care nu ți-ai scos sandalele.”

(*Rotonda plopilor aprinși*, p. 142)

„Pe Blaga l-am cunoscut de abia în iarna anului 1947, la Cluj, unde mă furișasem, pentru numai câteva zile, să-mi dau niște examene restante.”

(*Rotonda plopilor aprinși*, p. 151)

„În august 1956, mă aflu din nou la Cluj, pentru numai câteva ore. Vărsasem o lacrimă pe mormântul proaspăt al lui Victor Papilian [...]; deodată, mi-a venit în minte că ar trebui să-l văd pe Blaga. Știam de mult că fusese dat afară de la catedră, că nu mai putea să publice și că lucra în Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei. În biroul spațios, cu mobilier simplu, de metal, m-a întâmpinat un alt Blaga, un Blaga încărunit, cu fața mai puțin prelungă și cu umerii mai puțin înalți, un Blaga deloc hieratic și distant, un Blaga uman, umanizat, cald, aproape euforic.”

(*Rotonda plopilor aprinși*, p. 145)

Gala Galaction, cel din „stirpea iconografică a lui Gamaliil”

„Sufletul lui Gala Galaction era un roi de fluturi scânteietori, născuți noaptea dintr-o flacără înaltă și roțiți, apoi, până la mistuire și regenerare, în jurul stâlpului de foc [...]. În 1946, la Cluj, l-am ascultat citind într-o șezătoare literară... A doua zi l-am auzit predicând în catedrala episcopală. Se aprinsese în amvon și brăzda boltile ca un fulger alb. «Mai mare dragoste ca aceasta nimeni nu are, să-și dea viața pentru prietenii săi.»”

(*Rotonda plopilor aprinși*, p. 81)

5. Valeriu Anania și mișcarea studențească din 1946

1946, iunie: Ca student al Universității din Cluj și președinte (suplinitor, la început) al Centrului Studențesc „Petru Maior”, conduce greva studențească antirevizionistă și anticomunistă.

Contextul istoric al mișcării din 1946. Virusul comunist și demnitatea unei generații

„Despre comunism aveam o idee foarte vagă (se și vorbea extrem de puțin despre el la vremea aceea), dar se contu-
ra, oricum, drept principiul distructiv al omenirii.”

(Memorii, p. 14)

Instaurarea comunismului. Comunismul în Universitate

„... Exista în Cluj și o viață politică a Universității. Deși la guvernare existau încă cele patru partide – așa-numitul guvern «de largă concentrare democratică», sub președinția lui Petru Groza –, balanța puterii înclina evident spre comuniști. Universitatea – autonomă pe atunci – era condusă de Senatul Universitar, dar câteva din funcțiunile ei cheie fuseseră ocupate de comuniști... Studenții comuniști erau destul de puțini și destul de timizi, aproape că nu se arătau la vedere [...]. Continuam să rămân periferic vieții politice, în general nu mă interesa, nu aveam timp să citesc ziarele. Profesorul Papilian, care-mi cunoștea «trecutul» și părea îngrijorat de «schimbarea vremurilor», mă sfătuisese să fac un act de oportunism și să mă înscriu în Partidul Social-Democrat [...]. Într-o bună zi mi-am luat inima în dinți și am urcat scara unei clădiri pe care văzusem scris «Sediul Partidului Social-Democrat». Pe sală nu era nimeni, doar uși în dreapta și în stânga și,

dincolo de ele, voci. Înainte de a mă hotărî să intru undeva, m'am întrebat: — Ce cauți tu aici, de ce nu-ți vezi de treabă?... Și m'am întors din drum, și-am coborât scara în vârful picioarelor, nu cumva să iasă cineva, să mă întrebe ce doresc și să-i spun pentru ce venisem.”

(Memorii, p. III)

Preocuparea vieții academice nu era atât comunismul, cât problema ungurească

„Dincolo și peste împărțirile politice, viața academică era dominată, fără doar și poate, de suflul românesc, naționalist, monarhic, inexpress, dar vădit opus comunismului care se instala în posturile de conducere. [...] Și totuși, în acel Cluj al primăverii lui 1946, nu comunismul era principala preocupare a vieții academice (exista o credință și o încredere generală că puterile occidentale vor restaura democrația de tip clasic), ci problema ungurească, problemă veche și reînnoită acum, când stăpânirea maghiară fusese alungată din nordul Ardealului. Dacă românii se întorceau «acasă» și trăiau din plin sentimentul biruinței, ungurii nu ezitau să-și arate dușmănia față de această victorie și să popularizeze, printre ai lor, ideea că biruința românească e trecătoare și că Ardealul va fi redat Ungariei pe cale diplomatică. Maghiarii contau enorm pe relațiile lor cu Occidentul, își trimiseseră emisari prin toate țările apuse-ne și așteptau cu încredere Conferința de Pace de la Paris. Refuzau să vorbească românește în localurile publice, înjurau pe limba lor și nu o dată s'au petrecut acte de provocare directă asupra studenților care purtau o panglică tricoloră la butonieră. Confruntările acestea, dintre români și maghiari, cele mai multe la nivel studentesc, creaseră o anumită tensiune în atmosfera generală a orașului.”

(Memorii, p. II2)

Conducătorul studenților greviști

„[...] studenții Clujului au acum un conducător, fraților, ce-o spune părintele, aia să facem, uraa...!”

(*Memorii*, p. 124)

„A doua zi, la 1 iunie (oi ține minte toată viața), era zece și jumătate, am pus ceasul pe tribună și am declarat greva de protest și revendicare a tuturor studenților din Universitatea Daciei Superioare. Ovații, urlete de entuziasm. Am făcut un expozeu mai larg asupra intențiilor ascunse ale ungarilor și i-am îndemnat pe studenți să se abțină cât pot și să nu răspundă la nici o provocare, orice act de violență fiind de natură să le servească interesele. *Să te superi când vrei tu, nu când vrea altul* trebuie să devină lozinca fiecărui student, în acest moment greu...”

(*Memorii*, p. 124)

„[...] Eram atât de ocupat încât nu mai aveam timp să mă duc acasă. Pe de altă parte, fusesem sfătuit să nu prea circul pe stradă [...]. Profesorul (Traian) Pop de la Facultatea de Drept mi-a pus la dispoziție cheia și cabinetul său de lucru din clădirea centrală a Universității, unde am făcut un fel de cartier general al grevei. Acolo mă sfătuiau cu membrii Comitetului, acolo primeam toate informațiile, acolo mi se aducea mâncare și tot acolo dormeam, pe o canapea, acolo îmi petreceam și ceasuri de singurătate, târzii, când mă gândeam la toată tragedia neamului românesc și plângeam cu fața'n palme. Nimeni nu știa, nimeni nu trebuia să știe că eu pot să și plâng; eu eram și trebuia să rămân conducătorul încrezător în sine, inspirator de curaj și îndrumător pe căile cu desăvârșire drepte. Nu, eroii nu au dreptul să plângă, dar eu plângeam cu fața'n palme și nu mă știa nimeni.”

(*Memorii*, p. 124)

„A fost lungă ședința aceea, lungă, și nu s-a mișcat nimeni din sală. După mine au vorbit alții, cu mai multă însuflețire, apăsând pe ideea că având un asemenea conducător – pe care Dumnezeu l-a trimis în ceasul acesta de cumpănă – se poate merge până’n pânzele albe [...]. Trebuie să-mi dau seama, ziceau ei, că, în momentul de față, reprezint mai mult decât o personalitate, un simbol al ideii de ordine, singurul.”

(*Memorii*, p. 127)

Arc peste timp

„Îmbătrânim, Visarioane, și încă nu am scris istoria Clujului nostru de acum trezeci de ani, din acel Mai universitar când abia ne întorseserăm din surghiun și recuceream bucuria Transilvaniei românești, ale cărei adevăruri, încă neasuprite, erau și ale noastre. Nu a mai fost de atunci o mai puternică și mai sinceră iluminare a sufletului nostru național, nici o mai generoasă zvâcnire a rădăcinii dacice, năprasnic și superb odrăslite pe fruntea unei generații de studenți, pe cât de tânără, pe atât de matură.”

(Valeriu Anania, *Pro memoria*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2005, p. 99)

Ecouri ale mișcării din 1946 de la Cluj în pagini literare și file de istorie

Evenimentele din 1946 au constituit substanța cărții lui Petre Țurlea: *Studențimea română din Cluj, 1944-1946*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006.

Aurel Sasu semnează volumul *Starea de excepție. Valeriu Anania – omul și destinul*, 1946, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2010, situat între „informația de arhivă” și „literaturizarea memorialistică”.

Evenimentele din 1946 au fost, de asemenea, transfigurate literar în romanul *Ademenirea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983, de scriitorul Romulus Zaharia.

Aspazia Oțel-Petrescu consemnează, la rândul ei, evenimentele din 1946, în cartea *Strigat-am către Tine, Doamne*, București, Fundația Culturală Buna Vestire, 2000.

6. Pribegii și temnițe

1946, iunie: Ca urmare a grevei studențești, studentul Bartolomeu Valeriu Anania este exmatriculat din Universitate și expulzat din Cluj. Urmează un șir lung de arestări, perioade triste de pribegie și temniță.

1958-1964: Condamnat politic la 25 de ani de muncă silnică, pentru „uneltire contra ordinii sociale”, este întemnițat la Securitate, Jilava, Pitești și Aiud. Este eliberat după șase ani și două luni, prin decret general de grațiere.

Starea de fugar și perioada detenției

„Viața de fugar face din tine un fel de fiară veșnic la pândă, orice mișcare îți dă tresăriri de primejdie.”

(*Memorii*, p. 96)

„A fi fugar e mai rău decât a fi prizonier. Fugarul trăiește într-o permanentă stare de veghe, de stres, de neliniște din spaima de a nu fi descoperit și arestat. Pericolul, după legile de atunci, îl pândeau nu numai pe el, ci și gazda care, în loc să-l denunțe, îi oferea adăpost și hrană.”

(Bartolomeu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției*, București, Editura IBMBOR, 2005, p. 100)

„Am fost arestat pe stradă și vârat într-o celulă la Chestură.”

(*Memorii*, p. 145)

„Mă aflu... la o răscruce a propriilor mele pribegii, și eram tot trist și nefericit.”

(*Memorii*, p. 147)

„Agentul Chesturii m’a predat, cu acte în regulă, biroului de Siguranță al Poliției din Baia de Arieș. De acum mă făceam cunoscut și acolo; fișa mea, blestemata mea fișă, se multiplica.”

(*Memorii*, p. 150)

„Celula neagră de la Siguranța din Cluj a fost una dintre cele mai aspre detenții din viața mea. Cu toate acestea, puține au fost săptămânile în care spiritul meu să se fi simțit mai liber, mai puțin legat de mizeria împrejurării. Există o bucurie a suferinței, și ea e suprema dovadă că suferința ta are sens [...]. Eram aproape vesel în întunericul acela rece [...]; acolo a fost singurul moment în care m’am simțit tentat să scriu o comedie.”

(*Memorii*, p. 153)

Momente grele petrecute în celula Uranus

„[...] o veche cazarmă reamenajată și transformată de Securitate în închisoare și arenă de anchete.”

(*Memorii*, p. 246)

„M’am așezat pe marginea patului și am sorbit zeama caldă, și-am stat așa, pe gânduri, cu barba’n pumni. Hainele călugărești mi se opriseră la magazie; rămăsesem «civil», în pantaloni și o haină. Acolo ți se leapădă toate ifosele, de preot, de ofițer, de profesor, de avocat sau inginer; acolo ești un «reținut» oarecare, a cărui identitate se află doar pe fișă și’n dosar [...]. Prezența ochiului mi s’a părut una din cele mai teribile torturi ale vieții de închisoare comunistă; el te urmărește chiar și atunci când nu se arată, te

pătrunde, te furnică, îți citește fața, gesturile și gândurile, îți numără bătaile inimii.”

(*Memorii*, p. 247)

Tehnica anchetei, descrisă lucid și punctual

„Tehnica anchetei era aceea de a-ți crea probleme sufletești, de a te ține veșnic încordat, agitat interior; mai precis, tehnica suspansului.”

(*Memorii*, p. 257)

Noaptea trădării: „Eu pe om l-am pierdut!”

„Am căzut, încetul cu încetul, într’o stare de adâncă depresiune sufletească, îmi era silă de mine și de toți oamenii. Îmi veneau în minte, tot mai stăruitor, toți prietenii pe care – cu prilejul citirii dosarului – îi descoperisem a fi fost informatori sau martori împotriva-mi; numele lor se grămădeau, vinovate, într’o noapte a cugetului... Ideea sinuciderii nu m’a încercat niciodată, dar atunci m’a încercat un gând și mai grozav, să renunț la lumina ochilor, să nu mai văd o omenire care nu mai merită să fie văzută [...]. Trebuia să-mi înțep ochii, să li se scurgă lumina pe perina nesomnului meu. Îmi trebuia un obiect ascuțit [...]. Freacă în îndelung de piciorul aspru al măsuței de beton, de lângă pat, coada periuței [de dinți] putea deveni o andrea cu vârful bine ascuțit [...]. Eram gata [...]. Am ațipit. Eram în picioare pe o plută care luneca în susul unei ape... și, deodată, lângă mine a apărut Milica, sora mea care murise oarbă la 16 ani [...]. Atunci am auzit-o pe Milica: Și nu uita: n-ai dreptul să-i fii altuia povară!... M-am trezit, mi-am adus aminte tot visul, și mă trezeam nu numai din somn, ci și dintr’un fel de buimăceală a spiritului, dintr’o noapte a lucidității [...]. Și de atunci continui să văd.”

(*Memorii*, pp. 300-302)

Jilava: Academia bucuriilor intelectuale

„Eram peste douăzeci – dacă nu treizeci – în celulă, și toți cu condamnări grele, de la 25 de ani în sus. Majoritatea erau intelectuali. Jilava era închisoare de tranzit și fiecare își aștepta de săptămâni rândul să fie transferat în penitenciarul definitiv.”

(*Memorii*, p. 308)

„Ceasurile noastre de seară, dintre numărătoare și stingere, le umpleam cu povestiri, prefăcându-ni-le în adevărate șezători culturale. Fiecare spunea, pe rând, ce știa din specialitatea sau experiența lui. În cele vreo trei luni cât am stat la Jilava, am ascultat povestindu-se zeci de cărți, filme, teorii filosofice, un curs universitar despre structura luminii și patru-cinci conferințe despre operele de artă din Florența. Când mi-a venit rândul, am povestit *Miorița*, ceva din *Du-te vreme, vino vreme!*, apoi... a venit vorba de mânăstirile românești [...]. Așa s'a născut, acolo, în subpământeană Jilavă, cartea *Salba Carpaților*, pe care o tot port de atunci în suflet și pe care intenționez să încep s'o scriu...”

(*Memorii*, p. 310)

1962-1964: În închisoarea de la Aiud, „scrie pe creier”, își fixează în memorie piesele de teatru *Steaua Zimbrului* și *Meșterul Manole*, precum și poezii, în total aproape douăsprezece mii de versuri, ca o „sustragere de la anchetă și umplerea timpului gol”, dar și ca un „act de creație”, ce aduce împlinirea.

Închisoarea ca spațiu al deschiderii spre creație

„[...] am revenit la primele mele unelte, cerebrale, de lucru literar, la care nu gândeam că o să mă întorc vreodată. La început a fost extrem de greu să-mi fac creierul

tăbliță și să «scriu» pe el. Operația cea mai dificilă nu era «scrierea» în sine, ci «ștergerea» variantelor inutile, la care ai renunțat după ce ai formulat un vers mai bun, o strofă care ți se pare perfectă; primele variante au tendința de a rămâne și de a nu ceda locul celor următoare sau celei definitive, singura care urmează să fie înregistrată și depozitată în memorie. Am început precaut, cu lucruri simple, versuri scurte, rime împerecheate, spre a îndrăzni apoi tot mai mult spre forme mai pretențioase.”

(*Memorii*, p. 257)

„Am lucrat astfel cu regularitate și îndărătnicie, zi de zi, vreme de șase ani, oriunde m’am aflat, și am ieșit din închisoare purtând în memorie două piese de teatru complete și o mulțime de poezii, totalizând aproape douăsprezece mii de versuri. Din clipa în care am simțit că pot lucra, viața de pușcărie m’a interesat doar pe jumătate, poate nici atât; trăiam în universul meu interior, creșteam și mă împlineam cu fiecare vers; anchetatorii și gardienii mei mă credeau torturat de întrebări și incertitudini, în timp ce eu trăiam *bucuriile inefabile ale creației*.”

(*Memorii*, p. 258, s.n.)

„Când mă gândesc la Aiud, mă gândesc la aceste două piese. Munca aceasta – și mai ales conștiința creației – mi-au menținut, de-a lungul acelor ani, un echilibru moral de care nu mulți se bucurau. Acest univers interior al meu m’a făcut să îndur cu numai jumătate de suferință toate privațiunile și promiscuitatea vieții de pușcărie: foamea, frigul, oboseala, murdăria, praful, spaima, perchezițiile, umilințele de tot felul, turnătoriile, nervii camarazilor de celulă.”

(*Memorii*, p. 323)

7. „În sfârșit, liber!” File de jurnal american:
o lume nouă și provocările ei

1964-1965: Revine la Patriarhie și este numit din nou director al bibliotecii patriarhale.

1965-1976: Funcționează în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada, ca secretar eparhial, consilier cultural, secretar general al Congresului bisericesc, director al Cancelariei eparhiale, reprezentant al relațiilor interbisericești, director al Departamentului Publicațiilor. Este redactor al revistei și almanahului *Credința* și al casetei de literatură *Noi*.

„*Sentimentul libertății* nu l-am avut decât în aeroportul Copenhaga, unde am părăsit TAROM-ul și urma să mă îmbarc pe un avion al companiei SAS.”

(*Memorii*, p. 351, s.n.)

„*Liber* în forfota uriașului aeroport, m’am trezit deodată în mijlocul unei alte lumi, unde eu nu eram altceva decât un biet nepriceput.”

(*Memorii*, p. 351, s.n.)

„America e o civilizație rulantă, în neodihnită rostogolire.”

(Valeriu Anania, *De dincolo de ape*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, p. 10)

„[...] Prima mea noapte în America avea să fie bântuită de coșmaruri... De abia a doua zi aveam să aflu că fusese noaptea de Halloween...”

(*Memorii*, pp. 354-355)

„Intrasem în zodia pragmatismului american. [...] De la început mi-am dat seama că, dacă vreau să mă descurc în

această lume nouă, trebuie să învăț repede două lucruri esențiale: să conduc automobilul și să vorbesc fluent limba americană.”

(Memorii, pp. 356-357)

„În Lumea Nouă, religia e o problemă particulară a fiecăruia cetățean [...].”

(Memorii, p. 358)

Dezbinarea, „una dintre cele mai nefericite slăbiciuni ale românilor”

„Au trecut unsprezece ani. Între timp, dezbinarea românilor americani a căpătat forme acute.”

(Memorii, p. 359)

Ascultarea față de Victorin Ursache, „fost stareț al mănăstirii Neamț”

„[...] aveam de ales între criteriul politic și cel canonic. Valerian Trifa nu avea hirotonie validă, nu avea succesiune apostolică, nu era posesor al harului dumnezeiesc; prin urmare, avea toate calitățile, în afară de una singură: pur și simplu, nu era episcop.”

(Memorii, p. 361)

„Trebuia să caut un viitor episcop.”

(Memorii, p. 361)

„Alături, în casa parohială, Victorin mi-a declarat confidențial și ferm că acceptă episcopatul numai cu o singură condiție, aceea de a nu-l lăsa singur și de a-i sta alături, cu energia, dinamismul și curajul pe care el nu le avea. Pentru mine (dar și pentru el, ca și pentru Episcopie), moment crucial, de mare cumpănă. Fulgerător, mi-am dat seama că îmi asum cea mai mare jertfă morală din viața mea...”

(Memorii, p. 368)

Mărturii inedite și cuprinzătoare

„Ești singurul dintre noi [...] care știi să gândești, la modul creator, și teologic, și politic în același timp, și singurul care ai autoritatea morală să stârpești abuzurile și corupția din Biserică și să stabilești raporturi clare și precise, pentru o vecie de acum înainte, între Biserică și Stat, între Biserică și diaspora. [...] Numai tu poți să cuprinzi, într-o viziune ortodoxă unitară, pe toți românii din lumea întreagă și să-i aduni pe toți sub același acoperământ sfânt al Bisericii noastre Mame.”

(Bartolomeu Valeriu Anania, George Alexe.

O luptă neterminată. Dialog epistolar,
Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană,

2015, p. 337)

1967, 29 octombrie: Primește harul preoției, fiind hirotonit de Episcopul Victorin al Americii. Mai târziu, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îi acordă rangul de arhimandrit.

8. Bartolomeu Valeriu Anania – personalitate dinamică și harismatică

1976-1982: Revine în România și este numit director al Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române din București. Sub conducerea sa se tipăresc volume importante pentru teologia și spiritualitatea românească, între care cele din colecția „Părinți și scriitori bisericești”.

1982: Valeriu Anania se retrage la Mănăstirea Văratec, în urma pensionării. Aici va fi „cel mai fertil atelier de lucru li-

terar”, unde scrie opere ca: *Rotonda plopilor aprinși*, *Greul pământului*, *Anamneze*, *Cerurile Oltului*, *Amintirile peregrinului apter*.

1990, 24 decembrie: În Ajunul Crăciunului, începe munca de diortosire și comentare a Bibliei, care va continua în atelierul biblic de la Mănăstirea Nicula, timp de unsprezece ani. A fost publicată integral în 2001: *Biblia sau Sfânta Scriptură, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli*.

„De neuitat anii aceia de sihăstrie academică și noblețe intelectuală.”

(*Memorii*, p. 646).

1993, 21 ianuarie: Este ales de către Colegiul Electoral Bisericesc pentru scaunul de Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului. Mai târziu, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române va hotărî, la 4 noiembrie 2005, înființarea unei Mitropolii la Cluj, iar la 25 martie 2006, de praznicul Bunei Vestiri, Arhiepiscopul Bartolomeu Anania va fi instalat, de către Patriarhul Teoctist al României, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului.

„Vântul dinspre Ardeal a început să bată începând cu ziua de 7 ianuarie, când am primit un telefon de la profesorul arhidiacon Ioan Floca din Sibiu, care, pur și simplu, îmi cerea să accept «scaunul vlădicesc de la Cluj». Notându-mi-l în agendă, am adăugat: «Ei, asta-i!»”.

(*Memorii*, p. 690)

„A doua zi, un telefon de la Grigore Băbuș, care mă roagă să-l sun pe părintele Stăniloae, care dorește să îmi spună ceva. Marele dascăl îmi cere să «accept» scaunul de la Cluj, insistă, mă imploră, argumentează, invocă faptul că Biserica are nevoie acum de personalități...”

(*Memorii*, p. 690)

ÎPS Daniel, Mitropolitul Moldovei: „Am să vă transmit un mesaj din partea Preafericitului Teoctist, căruia, bineînțeles, mă adaug. Știm că nu acceptați ideea de a deveni arhiepiscop al Clujului, dar noi, Sinodul și Colegiul, vă vom alege oricum, transferându-vă și răspunderea în fața lui Dumnezeu și a istoriei.”

(*Memorii*, p. 691)

„Am înțeles că Biserica își recheamă sub drapel pe bătrânul ei oștean. Și m-am supus.”

(*Memorii*, p. 691)

„Trăiesc și eu bucuria zilei de astăzi, iar bucuria mea nu este altceva decât cântecul unei lebede care, înainte de a merge «printre trestii să se culce», este de pe acum încredințată că un lung șir de aripi albe vor luneca în urma ei, gata de zbor, sub cerul istoriei transilvane.”

(ÎPS Bartolomeu, Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Cuvântare la instalarea ca Mitropolit, 25 martie 2006, Buna Vestire)

MOȘTENIREA MITROPOLITULUI BARTOLOMEU *

Aproape că nu există om care să nu modifice într-o oarecare măsură locul în care își trăiește anii vieții sale, lăsând în urmă felurite realizări sau doar simple dorințe și aspirații de mai bine. Dar, între acești oameni, la vreme rânduită, apar personalități care își pun amprenta pe destinul unui popor întreg, astfel încât anumite epoci nici nu mai pot fi concepute fără viața și activitatea acestora.

Între personalitățile de prim ordin pe care societatea românească le-a avut în contemporaneitate, un loc de frunte ocupă Mitropolitul Bartolomeu Valeriu Anania, teolog eminent, om al culturii și al Bisericii românești, mărturisitor în temnițele comuniste, ziditor de suflete, ctitor de neam și de limbă, om care a slujit cu abnegație Ortodoxia și românitatea. Fiind un *pălmaș al duhului*, dar și un spirit practic, Bartolomeu Valeriu Anania și-a trăit *clipa cea repede* cu maximă intensitate, depășind lipsurile materiale, anii grei de temniță, exmatriculările nedrepte, dedicându-se studiului, călugăriei, slujirii Bisericii și neamului românesc¹.

* Referat prezentat la Școala Doctorală a Institutului de Istorie „George Barițiu”, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, 2016. Textul a fost publicat în revista *Tabor*, anul XIII, nr. 3, martie, 2019, pp. 5-27. Versiunea de față a fost revizuită.

¹ Dumitru Cobzaru, „«Între Dumnezeu și Neamul meu...»”, revista *Tabor*, anul XI, nr. 1, ianuarie 2017, pp. 63-70.

Cunoscut ca înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe Române sau teolog de primă mână, Bartolomeu Valeriu Anania a fost un intelectual complex, un dramaturg apreciat, poet de mare profunzime, o personalitate cu studii de medicină, liderul incontestabil al *Generației '46*, om politic, formator și lider de opinie². Având un real cult al muncii, încă din zorii alegerii sale ca Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Părintele Bartolomeu s-a impus prin hotărâre și perseverență, revigorând toate sectoarele vieții bisericești din întinsa sa arhiepiscopie:

„...dacă m-ați chemat aici din singurătatea mea de la Văratec și din atelierul meu biblic, ați făcut-o nu pentru ca să mă înălțați sau să mă răsplătiți pentru cine știe ce merite, ci pentru ca să mă puneți la treabă! Da, la Cluj este foarte multă treabă de făcut. Acolo, în inima Ardealului, în hotarele Transilvaniei, ni se cere să fim în întregime oameni ai Bisericii și oameni ai neamului. Altfel nu ne facem datoria.”³

Într-un viitor nu foarte îndepărtat, se va vorbi, fără îndoială, despre un monument de cultură Bartolomeu Valeriu Anania, așa cum deja se vorbește de Antim Ivireanu, Andrei Șaguna, Dosoftei Barilă sau despre mulți alții.

1. Bartolomeu Valeriu Anania: cerul pe pământ prin Scriptură și Liturghie

Biblia

Cei optsprezece ani de arhierie ai Arhiepiscopului și Mitropolitului Bartolomeu se constituie într-o pagină de istorie

² Dumitru Cobzaru, „Inimă-n inima neamului”, revista *Tabor*, anul XI, nr. 3, martie, 2017, pp. 88-91.

³ Revista *Renașterea*, nr. 1-3/1993, p. 2.

atât a Bisericii Ortodoxe Române, cât și a Clujului sau a culturii române. Bartolomeu Valeriu Anania se numără printre ierarhii care au scris pagini strălucite în istoria poporului român, iar una dintre aceste pagini se numește: *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, arhiepiscopul Clujului.*

Munca neobosită depusă vreme de unsprezece ani, atât în singurătatea de la Văratec, cât și în atelierul biblic de la Mănăstirea Nicula, au făcut ca, în primul an al mileniului al treilea, să fim cu toții „contemporani cu realizarea unuia dintre monumentele de cultură și de spiritualitate din istoria noastră: o nouă tălmăcire a Bibliei, adică a Cărții Cărilor”⁴.

Apariția unei noi ediții critice a Sfintei Scripturi în limba română se impunea cu necesitate, mai ales că, în anul 2001, se împlineau 87 de ani de la ultima ediție sinodală a Bibliei în limba română, al cărei text vetero-testamentar să fie tradus după Septuaginta. Acest adevăr este evidențiat de Arhiepiscopul Bartolomeu în al său „Cuvânt lămuritor asupra Sfintei Scripturi”:

„Cu foarte puține excepții, cărțile Vechiului Testament au fost scrise în limba ebraică, pe durata a douăsprezece secole (se estimează că anul 1250 î. H. este acela în care Moise a primit tablele Legii pe muntele Sinai). Cărțile au fost scrise, desigur, în principal pentru Evrei. Aceștia însă s’au dispersat în timp, marea lor majoritate alcătuind ceea ce se numește «diaspora» (împrăștiere). Fatalmente, cei din diaspora și-au pierdut limba maternă. Dar nu numai ei; odată cu întoarcerea din capti-

⁴ Stelian Tofană, „Bartolomeu Valeriu Anania – O pagină de istorie și teologie scrisă la Cluj”, revista *Tabor*, anul V, nr. 1, aprilie, 2011, pp. 65-73.

vitătea babilonică (538 î. H.), nici chiar cei din Palestina nu mai vorbeau ebraica, aceasta fiind înlocuită cu dialectul aramaic (în care a vorbit și Mântuitorul). Pe de altă parte, vastul imperiu al lui Alexandru cel Mare a inaugurat epoca elenistică, în care greaca devenise limba cultă a oricărui cetățean. Așa se face că, în cea de a doua jumătate a secolului III î. H., Ptolemeu al II-lea Filadelful a patronat și finanțat traducerea Bibliei în limba greacă. Aceasta a fost făcută în orașul Alexandria de către 72 de învățați evrei, aduși din Palestina (câte șase de fiecare trib), fapt pentru care noua versiune a fost numită Septuaginta. După tradiție, cei 72 au lucrat separat, sub asistența Duhului Sfânt, versiunile lor dovedindu-se în final identice. Septuaginta a căpătat astfel o mare autoritate, fiind considerată ca al doilea original al Vechiului Testament; deși Sfinții Evangheliști și Sfântul Apostol Pavel cunoșteau ebraica, au preferat să citeze din Septuaginta; pe baza ei s'a răspândit creștinismul primelor secole în Asia Mică și în toată aria Mediteranei. Nu e de mirare deci că Septuaginta a devenit *textus receptus* (textul revelat) al întregului Răsărit european, definit mai târziu ca Ortodoxie. Cu peste șase sute de ani mai târziu, în secolul IV, Fericitul Ieronim avea să traducă Biblia în limba latină, pentru creștinătatea occidentală, versiune cunoscută sub numele de Vulgata. Cele mai multe din cărțile Vechiului Testament (începând cu Psalmii) au fost traduse mai întâi după Septuaginta, apoi după Textul Ebraic. Controversată, chiar de la început, de către contemporanii lui Ieronim (printre care și Fericitul Augustin), Vulgatei i-au trebuit nu mai puțin de douăsprezece secole până să devină *textus receptus* al Bisericii Catolice, decretată astfel de către Papa Clement al VIII-lea în 1592 și rămasă ca atare până astăzi.”⁵

⁵ *Biblia sau Sfânta Scriptură. Versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania*, „Cuvânt lămuritor asupra Sfintei Scripturi”, Cluj-Napoca, 2001, p. 8. Dezvoltăm în paginile ce urmează reflecțiile asupra traducerii Bibliei din acest „Cuvânt lămuritor...”.

În tot acest răstimp, versiunea ebraică a textului vetero-testamentar a continuat să fie folosită în cadrul serviciului divin public de la Sinagogă, evident într-o circulație mult mai restrânsă. Cu trecerea timpului, s-a mai conturat o problemă, deloc neglijabilă, ce complica mult traducerea textului scripturistic: după cum este deja cunoscut, în structura compozițională a alfabetului ebraic există doar consoane, iar pentru pronunțarea corectă a cuvintelor, vorbitorul intercala vocalele trebuincioase, aceasta făcându-se nativ, fiind predată prin viu grai din tată în fiu. Cu trecerea timpului, această tradiție a început să se piardă, orice idiom fiind un organism viu supus transformărilor și influențelor venite din exterior. S-a ajuns până acolo încât noile generații nu mai știau exact dacă termenul רכז (*zkh*), din Deuteronom 25, 19, înseamnă *amintire* (*zekher*) sau *bărbat*, în cazul în care cuvântul este vocalizat cu *a* (*zakhar*).

Fericitul Ieronim atrăgea atenția asupra primejdiei traducerii Bibliei după textul ebraic, evocând termenul *db*, care poate însemna *cuvânt*, dacă este vocalizat cu *a* (*dabar*), sau *ciumă*, în cazul vocalizării cu *e* (*deber*). În acest sens, s-a simțit imperios nevoia vocalizării alfabetului consonantic ebraic, muncă întreprinsă, între secolele al VIII-lea și al X-lea, de către echipe de păstrători ai tradiției, numiți *masoreți* (*masora*/ המסורה = *tradiție*). Ultima dintre aceste versiuni a fost efectuată la începutul secolului al X-lea, de către Ben Așer și Ben Neftali, primind acceptul autorității rabbinice și, în felul acesta, devenind ceea ce bibliștii denumesc *Textul Masoretic al Vechiului Testament*. Această variantă de text stă la baza traducerilor moderne, fiind *textus receptus* în lumea protestantă. Așadar, creștinătatea răsăriteană folosește ca text recept Septuaginta, romano-catolicismul, Vulgata, iar protes-

tanții, Textul Masoretic. Această ultimă variantă pare să pătrundă și în lumea bibliștilor români interesați de textul ebraic, Vulgata pierzând mult din autoritatea pe care o avea în vechime.

Evident, remarcă Mitropolitul Bartolomeu în „Cuvântul lămuritor...”, disputele dintre comentatorii textului sacru, mai ales dintre eleniști și ebraiști, nu se vor termina niciodată, fiecare facțiune având argumentele ei pentru a convinge că varianta folosită de ea este cea mai în măsură să exprime cuvântul Scripturii. Totuși, demn de remarcat este faptul că amândouă variantele biblice au luat naștere în Răsărit, cea grecească în Alexandria Egiptului, iar cea masoretică în Tiberiada Palestinei, unde s-au consumat și confruntările dintre apărătorii acestor două texte⁶. Aceste controverse au luat amploare, devenind, prin extensiune, confruntări între lumea iudaică și creștinism. Mai mult decât atât, creștinii răsăriteni au remarcat că anumite texte masoretice prezintă deosebiri ce nu pot fi explicate doar din punct de vedere filologic. Este deja clasic versetul trei din capitolul opt al cărții Deuteronom: „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” (ὅτι οὐκ ἐπ’ ἄρτω μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ’ ἐπὶ παντὶ ῥήματι τῷ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος), în varianta masoretică: „Nu numai cu pâine trăiește omul, ci cu tot ceea ce iese din gura lui Dumnezeu” (מְדַבֵּר הַיְיָ, הַיְיָ-יִפְּ מְדַבֵּר הַיְיָ וְדָבַר מְדַבֵּר הַיְיָ-לֵעָלַי אֵל יִפְּ, דְּבָרֵי יְדִוּהַ עֲמֵל).).

Dacă, la prima vedere, cele două versiuni par foarte apropiate, chiar identice, o analiză amănunțită scoate la iveală faptul

⁶ Ilarion Alfeyev, *Orthodox Christianity. Vol. II: Doctrine and Teaching of the Orthodox Church*, New York, St. Vladimir Seminary Press, 2012, p. 34.

că, din textul masoretic, lipsește termenul *cuvânt* (ὄηματι), înrudit semantic în limba greacă cu λόγος. Dacă ὄηματι înseamnă *cuvânt*, *mod de comunicare*, λόγος se traduce prin *rațiune divină*, Cuvântul lui Dumnezeu, Logosul lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos. În acest caz, versetul se interpretează în cheie hristologică. Mai mult, în dialogul Mântuitorului cu diavolul (Mt 4, 4), Domnul Hristos citează după Septuaginta. Această variantă, intrată în istorie în secolul al III-lea î. H., este cu aproximativ douăsprezece secole mai veche decât Textul Masoretic, ceea ce întărește convingerea că Septuaginta a fost tradusă după textul original ebraic, ce s-a pierdut și pe care masoreții nu l-au văzut niciodată. Apoi, Filon de Alexandria și Iosif Flaviu, evrei erudiți ce cunoșteau excelent limba ebraică, preferau să citeze versete din Septuaginta, considerând-o versiunea inspirată a Scripturii.

În limba română, fiind o țară ortodoxă, Biblia a fost tradusă tot după Septuaginta: Biblia de la București (1688), Biblia de la Buzău (1854-1856), Biblia lui Șaguna (1856-1858). Ultima mare ediție a Bibliei în limba română tradusă după Septuaginta a fost Biblia Sfântului Sinod din anul 1914. În 1936, apare o nouă traducere, semnată de Gala Galaction și Nicodim Munteanu, după Textul Masoretic, edițiile ulterioare nefiind altceva decât reluări ale traducerii din 1936. În aceste condiții, generația de aur a teologiei românești – Pr. Dumitru Stăniloae, Pr. Dumitru Fecioru – a citat după Biblia Sinodală de la 1914.

Prin versiunea Mitropolitului Bartolomeu, Septuaginta redevine actuală, reparându-se, în felul acesta, o nedreptate științifică și teologică ce a durat câteva decenii. Biblia Bartolomeu se constituie într-un mesaj deschis pentru societatea contem-

porană, dar și pentru generațiile ce vor veni, care vor găsi în acest monument de cultură un tezaur teologic și literar, un aflux de cugetare înțeleaptă, de simțire creștinească, ce îi va ajuta să știe să trăiască în unire tainică cu Cel ascuns în Scriptură.

După ediția jubiliară din 2001, Biblia Bartolomeu a mai cunoscut o reeditare în anul 2009, cu titlul: *Biblia sau Sfânta Scriptură. Versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2009*. Tot aici, trebuie amintită și *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune pe CD-ROM realizată în colaborare cu Institutul pentru Tehnică de Calcul, București, 2004, precum și *Biblia cu ilustrații. Versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul și Mitropolitul Clujului*, 8 volume, București, Editura Litera, 2011.

Dintre cărțile Bibliei diortosite de Bartolomeu Valeriu Anania și publicate individual, enumerăm:

Noul Testament, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1993; ediția a II-a, 1995;

Noul Testament. Ediție bilingvă româno-maghiară, Budapesta, Editura Calvin Janos a Bisericii Reformate din Ungaria, 1998;

Cartea lui Iov, București, Editura Anastasia, 1996;

Pentateuhul sau Cele cinci cărți ale lui Moise, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997;

Cântarea Cântărilor, București, Editura Anastasia, 1998;

Cartea Psalmilor sau Psaltirea profetului și regelui David, Cluj-Napoca, Arhiepiscopul, 1998;

Cartea Profetului Isaia, București, Editura Anastasia, 1999;
Cartea Profetului Ieremia, București, Editura Anastasia, 1999;
Cartea Profetului Iezechiel, București, Editura Anastasia, 2000;
Poezia Vechiului Testament: Cartea lui Iov, Psaltirea, Proverbele lui Solomon, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor, Plângerile lui Ieremia, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2000;

Apocalipsa Sfântului Ioan. Traducere, introducere și note de Bartolomeu Valeriu Anania, cu ilustrații de Albrecht Durer, Pitești, Editura Paralela 45, 2001;

Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu, Luca, Ioan, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006;

Sfintele Evanghelii și rugăciuni alese, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2008, 2010.

Liturgia

Alături de traducerea Sfintei Scripturi, Bartolomeu Valeriu Anania s-a preocupat îndeaproape și de îndreptarea textului Sfintei Liturghii a Sfântului Ioan Gură de Aur, ierarhul înaintând către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române mai multe modificări de texte, ce au fost imediat aprobate.

De asemenea, marele ierarh a alcătuit un excepțional volum de cateheze liturgice, în care Sfânta Liturghie este explicată, pasaj cu pasaj, spre folosul tuturor acelor care vor să traseze un contur intelectual al tainei pe care o trăiesc. Punctul de plecare al exegezelor liturgice l-a constituit discuția dintre famenul etiopian și diaconul Filip, dialog prezentat în versetele 30 și 31 ale capitolului 8 din cartea Faptele Apostolilor. Acolo, Filip îl întreabă pe famen: „Înțelegi tu oare ce citești?” și i se răspunde:

„Cum aş putea să înţeleg, dacă nu mă va călăuzi cineva?” (FA 8, 30-31) Ghidat de acest principiu, ierarhul le-a oferit credincioşilor lui un ciclu de mai multe cateheze liturgice, care au fost, apoi, cuprinse într-un volum intitulat *Cartea deschisă a Împărăţiei*⁷, tocmai pentru a aduce anumite lămuriri credincioşilor ce participă la actul sacramental.

Autorul acestui volum nu se pretinde a fi un omniscient, ci un artist al cuvântului, ce-şi depăşeşte condiţia prin eforturi proprii, urcând pe treptele slujirii Cuvântului: „Descopeream cu uimită bucurie că eu însumi, rob şi victimă a rutinei slujitoare, devenisem primul beneficiar al noilor mele lecturi şi meditaţii”⁸. Prin intermediul radioului şi al cărţii, o sumedenie de credincioşi şi chiar de preoţi îşi pot dezvolta, împreună cu Mitropolitul Bartolomeu, zestrea înţelegerii liturgice, care a fost primită prin viu grai şi care, fatalmente, din generaţie în generaţie, s-a subţiat nepermis de mult.

Având un acut simţ al realităţii, autorul *Cărţii deschise a Împărăţiei* ştie bine că, după Sfântul Simeon al Tesalonicului, după Sfântul Nicolae Cabasila, Dumitru Stăniloae, Petre Vintilescu, Ene Branişte, Alexander Schmemmann şi alţii, e greu să mai scrii ceva nou despre Sfânta Liturghie. Cu toate acestea, ierarhul cărturar îşi propune o tâlcuire *la obiect* a Sfintei Liturghii, nu abordând teme dogmatice, ci explicând textul slujbei, para-

⁷ Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Clujului, *Cartea deschisă a Împărăţiei. O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007. Text republicat în volumul Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăţiei. De la Betleemul Naşterii, la Ierusalimul Învierii*, Iaşi, Editura Polirom, 2011.

⁸ Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăţiei. De la Betleemul Naşterii, la Ierusalimul Învierii*, p. 43.

graf cu paragraf, asemenea interpretării versetelor scripturistice. Apoi, exegeza liturgică a Mitropolitului Bartolomeu își mai propune să motiveze conștiința liturgică a tuturor credincioșilor mireni, care, fiind poporul lui Dumnezeu (ο λαός τω Θεώ), nu sunt simpli privitori ai slujbei, ci membri ai preoției împăratești, iar participarea lor la actul sacramental este o împreună slujire cu preotul și cu puterile cerești. În al treilea rând, prin cunoaștere și participare conștientă, liturghia devine un bun lăuntric al omului, indiferent dacă acesta este preot sau mirean. În lucrarea sa *Cartea deschisă a Împărăției*, Mitropolitul Bartolomeu mai afirmă că între Sfânta Liturghie și Sfânta Scriptură există o legătură indisolubilă prin lucrarea Sfântului Duh. Altfel, Scriptura devine o simplă *Biblie de lucru*, iar liturghia, o obligație duminicală. Nu în ultimul rând, liturghia este și o modalitate de a descoperi tainele credinței creștine, așa cum s-a întâmplat, în anul 988, cu cneazul Vladimir cel Înțelept sau, mai aproape de zilele noastre, cu convertirea Episcopului Kallistos Ware.

După Mitropolitul Bartolomeu, participarea la Sfânta Liturghie este modalitatea plenară care îi oferă credinciosului șansa de a primi lumina lui Hristos prin toate cele cinci simțuri ale sale: prin simțul văzului, icoanele; prin simțul auzului, cântările; prin simțul mirosului, tămâia; prin simțul tactil, închinarea; prin simțul gustului, cuminecătura.

Alături de această capodoperă teologică, nu putem să nu amintim și alte lucrări ale Mitropolitului Bartolomeu, cum ar fi:

Cerurile Oltului. Scoliile arhimandritului Bartolomeu la imaginile fotografice ale lui Dumitru F. Dumitru. Prefață de Răzvan

Theodorescu. Râmnicu-Vâlcea, Editura Episcopiei Râmnicului și Argeșului, 1990/1998;

Pro memoria. Acțiunea catolicismului în România interbelică. Cuvânt înainte de Teoctist, Patriarhul României. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1992. Ediția a doua: Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2005;

Atitudini, Cluj-Napoca, Editura Arhidiecezana, 1999;

Introducere în citirea Sfintei Scripturi, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2001;

Bilder vom Reich Gottes. Ikonen und Fresken rumanischer Kloster. Exegeză iconografică, Editura Sternberg, 2002;

Atelier biblic. Caiete de lucru, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2003;

Canonul cel Mare. Text diortosit de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului. Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2004;

Apa cea vie a Ortodoxiei, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2005;

Cuvinte de învățătură. Predici, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2009;

Cartea deschisă a Împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni. Prefață de Teoctist, Patriarhul României. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007 / *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii, la Ierusalimul Învierii.* Studii introductive de Jan Nicolae și Vasile Gordon. Cronologie de Ștefan Iloaie. Iași, Editura Polirom, 2011.

La toate acestea se mai adaugă câteva sute de articole, studii și eseuri publicate în reviste teologice precum: *Ortodoxia*, *Biserica*

Ortodoxă Română, Studii Teologice, Mitropolia Olteniei, Glasul Bisericii, Telegraful Român, Credința, Renașterea, Tabor, Vestitorul Ortodoxiei, Epifania, Deisis, Magazin istoric și multe altele.

Radio Renașterea

Ziua de 1 mai 1999 a reprezentat un moment crucial în viața Arhiepiscopiei Clujului, de vreme ce, în FM, începea să emită Radio Renașterea, prima instituție de acest fel din întreaga Biserică Ortodoxă transilvăneană și a doua la nivel național. Inițiativa deschiderii acestui post de radio i-a aparținut Arhiepiscopului Bartolomeu, dat fiind noul context din România postdecembristă, când Biserica a putut să-și lărgască orizontul misionar. Slujindu-se de undele herțiene, cuvântul Evangheliei lui Hristos a putut ieși dintre zidurile bisericilor, singurul spațiu public unde fusese tacit îngăduit timp de patruzeci și cinci de ani, pentru a pătrunde în casele și în sufletele oamenilor care, din diverse motive și în anumite momente, nu pot trece pragul bisericii. Arhiepiscopul Bartolomeu a purtat o grijă cu totul deosebită acestei inițiative, știind că emisiunile difuzate vor ajuta la însănătoșirea morală a societății românești, după cum sublinia în cuvântul de deschidere a Radio Renașterea:

„Iubiți ascultători, «Hristos a înviat!» și bine v-am găsit în văzduhul de azur al postului nostru de radio, Renașterea. Așezământul acesta de misiune ortodoxă nu face altceva decât să răspundă unor trebuințe și așteptări ale credincioșilor noștri și, în general, ale unui segment foarte important din populația transilvană. Iar răspunsul nostru nu poate avea un alt model decât pe acela al predicii apostolice. Primii creștini din Corint, convertiți și botezați de Sfântul Pavel, au rămas cu o credință simplă și cu o învățătură elementară, pe care Apostolul,

grăbit să propovăduiască Evanghelia și în alte cetăți, nu avusesese timp să le-o consolideze. Ca urmare, unii mai slabi de înger începuseră să cedeze sub povara inerțiilor, dar și în bătaia vântului secetos al primelor erezii și schisme. Desigur, ei așteptau pe cineva care să-i ajute, iar Dumnezeu l-a trimis pe Apollo, un tânăr iudeu devenit creștin, al cărui zel misionar se întemeia nu numai pe credință, ci și pe o vastă cultură religioasă și laică agonisită în marea Metropolă a Alexandriei. Roadele noului Apostol n-au întârziat să se arate, iar Pavel nu a întârziat să le salute din cetatea Efesului, unde se afla atunci, printr-o dublă comparație: Pavel a sădit, Apollo a udat, iar Dumnezeu a făcut să crească; Pavel a pus temelia, Apollo a zidit pe ea, iar Dumnezeu va răsplăti lucrarea fiecăruia.

Poporul român e creștin încă din leagănul istoriei sale și s-a menținut creștin de-a lungul secolelor. Nici recente decenii ale comunismului ateu n-au izbutit să-i stingă flacăra credinței, dar, prin alungarea religiei din școală, prin teroarea exercitată asupra clerului și prin severa cenzurare a cuvântului vorbit și scris, ele i-au făcut flacăra mai subțire și, în unele cazuri, șovăielnică. Iată de ce candela credinței creștine se cere astăzi nutrită cu untdelemn curat.

Ostenitorii postului nostru de radio își asumă modelul apostolatului corintic exercitat de tânărul Apollo. La noi, la români, Sfântul Andrei este cel ce a sădit, urmașii săi au udat, iar Domnul a făcut să crească. Apoi, vântul secetos al satanei a dogorât și a ofilit, iar noi, acum, i-am cerut Duhului Sfânt să ne redeschidă izvoarele Sfintelor Scripturi și pe ale Sfintei Tradiții, cu ale căror ape să facem văzduhul părtaș la o amplă desfășurare de irigații duhovnicești peste livada noastră de măslini.

Așa a luat ființă Radio Renașterea, a cărui undă ar vrea să aducă în fiecă casă adierea unei aripi de înger: mai puțină singurătate celui singur, mai puțină tristețe celui trist, mai puțină descurajare celui deznădăjduit, mai puțină suferință celui suferind, mai multă credință celui credincios și un spor de încredere celui încrezător.

Paginile Bibliei vor fi zilnic deschise și tâlcuite pe înțelesul tuturor. Sfinții Părinți vor deveni contemporanii noștri. Viața Bisericii o vom avea în oglindă, dar nu mai puțin viața cetății în dimensiunea ei culturală. Valorile perene ale spiritualității românești se cer recuperate în dreapta lor așezare, iar noi ne vom strădui să o facem prin poezie, muzică, teatru, istorie, eseu filosofic și literatură pentru copii. Muzica îndeosebi va fi la ea acasă, de la Roman Melodul la Bach și Paul Constantinescu, de la doină la poemul simfonic, de la colinda duioasă la cântecul viteaz.

Ortodox fiind, postul nostru de radio își declară deschiderea ecumenică spre celelalte Biserici creștine tradiționale, ai căror teologi vor fi bineveniți în studiourile de aici, pentru ca, în jurul aceleiași mese rotunde, să dezbată împreună cu ai noștri, în auzul tuturor, probleme fundamentale de interes comun.

Începând de astăzi, redactorii de la Radio Renașterea, tineri și foarte tineri, vor face primul lor pas către marea familie a presei scrise și audiovizuale, unde speră să fie întâmpinați în duhul colegialității și al colaborării. Postul nostru de radio se deschide după aproape patru ani de căutări, chibzuințe, demersuri procedurale și edificări tehnice, amânări nedorite și relansări curajoase.

Vreau să le mulțumesc celor ce ne-au ajutat, dar și celor ce au căutat să ne împiedice. Primii – mulți, foarte mulți – ne-au încurajat, ceilalți – puțini, foarte puțini – ne-au îndârjit. Ne vom ruga pentru toți deopotrivă.

Iubiți ascultători, începând de mâine, Radio Renașterea va transmite în direct, duminică de duminică și sărbătoare de sărbătoare, Sfânta Liturghie din Catedrala ortodoxă. Doresc însă să precizez un lucru foarte important: aceste transmisii le sunt destinate în special acelor credincioși, destul de mulți, care din diferite pricini nu pot merge la biserică. Liturghia transmisă prin radio nu o poate înlocui pe cea oficiată în sfintele lui Dummnezeu locașuri. În fața aparatului de radio, creștinul asistă, în fața altarului, participă.

Și acum, mulțumindu-vă pentru ascultare, vă împărtășesc tuturor arhieriești binecuvântări, în numele Domnului nostru Iisus Hristos, iar ostenitorilor de aici le adresez urarea și îndemnul: sub călăuzirea Duhului Sfânt, cale bună prin văzduhul transilvan!⁹

La cinci ani de la înființare, adică la 1 mai 2004, Radio Renașterea începea să emită și online, iar după încă un an, pe unde herțiene se ajungea până la Bistrița, cel de-al doilea oraș ca importanță al Arhiepiscopiei noastre.

Postul de Radio Renașterea este un instrument de misiune în a cărui grilă se regăsesc, întâi de toate, emisiuni cu caracter teologic și religios, dar și programe culturale, sociale, muzicale și informative. Emisiunile nu neglijează nicio categorie de vârstă: există inclusiv programe dedicate adolescenților, vârstnicilor, studenților, persoanelor cu nevoi speciale, copiilor. Pe tot parcursul existenței sale, radioul Mitropoliei a susținut diverse campanii de ajutorare a persoanelor bolnave sau lipsite de mijloacele de subzistență, rezultatele fiind apreciate în repetate rânduri¹⁰.

Revista și editura *Renașterea*. Revista *Tabor*

Alături de postul de Radio Renașterea, Bartolomeu Valeriu Anania a rectitorit și revista *Renașterea*, înființată în anul 1923 de Episcopul Nicolae Ivan, conștient fiind de importanța pe care o are cuvântul scris. Din acest punct de vedere, vlădica Bartolomeu este socotit cel de-al doilea ctitor al revistei *Renașterea*, care, începând cu anul 1993, a căpătat un nou profil, devenind un reper *sine qua non* în peisajul presei bisericești din România. Dincolo

⁹ Arhiva Radio Renașterea, Banda Martor, 1 mai 1999.

¹⁰ Ștefan Iloaie, „Activitatea culturală”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011, pp. 34-45.

de articolele de teologie, agenda ierarhilor și probleme culturale, revista a abordat și aspecte ale vieții politice și sociale, cum ar fi: România în contextul integrării în Uniunea Europeană, Biserica și politica, bioetica, dar și readucerea în actualitate a unor personalități, pe nedrept trecute în uitare.

Editura Arhiepiscopiei Clujului a primit același nume, Renașterea, fiind instituția ce și-a asumat publicarea sau republicarea unor lucrări de teologie, istorie bisericească, monografii, fără de care lumea bisericească de astăzi ar fi mult mai săracă. Alături de aceste lucrări, editura mai publică manuale pentru seminariile teologice și pentru facultățile de teologie, dar și cărți de cult, cărți de rugăciuni și catehisme.

În același peisaj al publicațiilor teologice, merită amintită și revista *TABOR (Tradiție și Actualitate în Biserica Ortodoxă Română)*, periodic lunar înființat de Mitropolitul Bartolomeu în aprilie 2007, care propune cititorilor săi eseuri, studii, cronici, recenzii și interviuri. În toți cei unsprezece ani de existență, revista a reușit să rămână în cadrele în care a fost gândită de fondatorul ei:

„Un dialog între intelectuali și Biserică [...], în spațiul nostru cultural postdecembrist, bântuit de atâtea aproximații și incertitudini, în care Biserica este acuzată, în continuare, de somnolență, paseism, inerție parazitară, incapacitate de a răspunde unei provocări inteligente. Mai nou, i se impută refuzul de a se implica în viața politică și, ca pe vremea lui Nero, i se pun în cârcă toate relele din scumpa noastră patrie, inclusiv infantilismul democrației, incapacitatea acesteia de a absorbi fonduri europene, dar și zăbava legii cultelor. O seamă de laici se plâng că sunt tratați doar ca turmă, dar uită că «turma» este o noțiune biblică pe care limbajul bisericesc o definește drept «turmă cuvântătoare», adică înzestrată cu rațiune, discernământ și responsabilitate. Nu trebuie uitat că, în paralel, cea mai puternică (și mai discretă) insti-

tuție a Bisericii este scaunul de spovedanie, zona prin excelență a dialogului interpersonal.”¹¹

Chiar dacă a avut rezerve în ceea ce privește acest dialog dintre intelectuali și Biserică, Mitropolitul Bartolomeu a susținut cu tărie că nu crede că aceste două categorii sunt dihotomice și ireconciliabile:

„Nici astăzi nu cred că acestea ar fi două categorii distincte, care ar trebui să-și vorbească peste gard. În primul rând, nimeni nu a fost în stare să-mi definească noțiunea de intelectual, când anume și pe ce criterii i se atribuie însului un astfel de statut, dacă el se legitimează doar prin studii și diplome sau dacă nu cumva, dimpotrivă, elita intelectuală îl cuprinde și pe genialul țaran care a zămislit un basm, o baladă, o colindă, un proverb sau o ghicitoare. În al doilea rând, dacă intelectualii sunt de o singură parte a dialogului, ar însemna că, în Biserică, de partea ceastălaltă, ei sunt inexistenți, că, adică, un Hrisostom, un Augustin, un Hausherr sau un Stăniloae nu pot sta în același pupitru cu un, să zicem, Mihail Roller.”¹²

Cu toate acestea, un astfel de dialog se impune cu necesitate și, spune ierarhul cărturar, dialogul

„trebuie instaurat și alimentat fără întârziere, dar nu între intelectuali și Biserică, ci între intelectuali în (întru = intra) Biserică, clerici și mireni, aceștia fiind deopotrivă membri ai aceluiași corp eclezial, fie și numai printr-un liant minimal, acela al botezului. Am zis «minimal», întrucât oferta Bisericii e mult mai generoasă și la îndemâna fiecărei opțiuni. În ultima mea carte de teologie, am dedicat un întreg capitol laicului creștin, argumentând scripturistic că, dacă Taina Botezului îi conferă însului (bărbat sau femeie) calitatea de membru al Bisericii, Taina Mirungerii, administrată îndată după Botez și făcând cu acesta aproape un singur corp, i-o conferă pe aceea de membru al preoției împărătești; o preoție sfântă, fără să

¹¹ Bartolomeu Anania, „Prolegomene la un dialog interior”, în revista *Tabor*, anul I, nr. 1, aprilie, 2007, p. 3.

¹² *Ibidem*.

fie și sfințitoare, dar suficientă pentru a face din fiecare credincios un participant activ la viața liturgică, culturală și socială. Conceput astfel, sfatul intrabisericesc devine un dialog interior, sintagmă introdusă în orizontul culturii noastre, din câte știu, de către filosoful Mihai Șora. Este exact ceea ce s-a petrecut pe muntele Tabor în convorbirea lui Iisus cu sacerdoții Moise și Ilie, avându-i ca participanți pe intelectualii laici Petru, Iacob și Ioan.”¹³

În felul acesta s-a născut *Tabor*, „o tribună a dialogului dintre teologie, filosofie, științele exacte, naturale, umaniste și politice, un spațiu în care să se poată întâlni colaboratori din țară și din străinătate, vârstnici și tineri, bărbați și femei, ortodocși și prieteni ai acestora, creștini și necreștini cu deschidere ecumenică”¹⁴.

Mitropolitul Bartolomeu a purtat o grijă deosebită și celor două școli de teologie ale Arhiepiscopiei Clujului, astfel că, la invitația sa, în anul 1995, a venit de la Sibiu Părintele Profesor Ioan Ică senior, care a fost numit decan și profesor de Teologie Fundamentală și Dogmă la Facultatea de Teologie Ortodoxă. Câțiva ani mai târziu, la aceeași catedră, a fost invitat și Părintele Arhidiacon Ioan Ică jr. Cei doi mari teologi s-au făcut remarcați nu doar prin pregătirea lor temeinică, ci și prin faptul că, la propunerea lor, s-au acordat titluri de *Doctor Honoris Causa* unor mari personalități teologice europene, înscriind Facultatea de Teologie din Cluj-Napoca în circuitul marilor facultăți ale lumii. Dintre aceste mari personalități ale lumii teologice europene merită amintiți Cardinalul Tomas Spidlik, *Doctor Honoris Causa* al Universității Babeș-Bolyai din 28 mai 1997¹⁵, și Episcopul Kallistos Ware, căruia i s-a conferit titlul în anul 1998¹⁶.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Revista *Renașterea*, nr. 6/iunie 1996, p. 6.

¹⁶ Revista *Renașterea*, nr. 11/noiembrie 1998, p. 4.

2. Legături cu alte Biserici și vizite importante

Relațiile cu Biserica Evanghelică din Württemberg

Deschiderea ecumenică a Arhiepiscopului Bartolomeu a făcut ca, în anul 1994, Arhiepiscopia Clujului să stabilească relații de colaborare cu Biserica Evanghelică din Württemberg, cu dorința de o mai bună cunoaștere a celor două tradiții confesionale. Întâlnirea dintre Arhiepiscopul Bartolomeu și reprezentanții Bisericii din Germania se înscrie în galeria marilor încercări de dialog dintre Biserica Ortodoxă și cea Protestantă, ce au avut ca punct de început corespondența dintre Patriarhul Ieremia al II-lea și celebrii umaniști Martin Crusius și Iacob Andreas.

Dar întâlnirea dintre reprezentanții celor două Biserici n-a avut ca scop doar dialogul teologic, ci și desfășurarea a numeroase activități, între care cele de asistență socială dețin ponderea cea mai importantă. Astfel, în perioada 29-31 iulie 2014, când Arhiepiscopia Clujului și Biserica Luterană din Württemberg sărbătoreau 20 de ani de parteneriat, o delegație a Arhiepiscopiei a fost invitată la Stuttgart, la o întâlnire aniversară, unde a mai fost prezent și ministrul Peter Friedrich. În mesajul său de mulțumire, Mitropolitul Andrei al Clujului a reliefat caracterul practic al acestei colaborări ortodoxo-luterane:

„Comunitatea din Württemberg ne-a ajutat să deschidem postul de radio Renașterea, a sprijinit activitățile organizațiilor de tineret, Centrul de îngrijiri paliative «Sfântul Nectarie», lucrările edilitare de la Mănăstirea Piatra Fântânelor, Organizația Femeilor Ortodoxe din Cluj-Napoca și alte proiecte filantropice susținute de asociațiile Christiana și Filantropia Ortodoxă. Credem că, la rândul nostru, le-am oferit fraților germani posibilitatea de a lua act de spiritualitatea ortodoxă, de a participa la viața noastră li-

turgică și duhovnicească. Este foarte importantă implicarea socială, dar primează viața spirituală, care dă consistență slujirii caritative. Parteneriatul nostru s-a axat mai mult pe ecumenismul practic, dar nu putem uita, totuși, dorința Mântuitorului din Rugăciunea Arhierească: ca toți să fie una (In 17, 21).”¹⁷

Patriarhul ecumenic

Tot în timpul arhipăstoririi Înaltpreasfințitului Bartolomeu, s-a petrecut și prima vizită a unui patriarh ecumenic în capitala culturală a Transilvaniei. Astfel, în ziua de 17 august 1993, la doar șapte luni de la instalarea Arhimandritului Bartolomeu în scaunul arhiepiscopal al Clujului, un alt Bartolomeu, Patriarh ecumenic, poposea pe meleagurile noastre, pentru a aduce prin prezența sa un plus de liniște într-o Transilvanie zbuciumată de conflicte religioase și sociale.

De asemenea, în octombrie 2004, Patriarhul ecumenic Bartolomeu a fost oaspetele Arhiepiscopiei Clujului și al Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca. La propunerea acestei instituții, Universitatea Babeș-Bolyai i-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa*. În aceleași zile, Patriarhul Bartolomeu a vizitat Mănăstirea Nicula, unde, alături de Arhiepiscopul Bartolomeu, a așezat piatra de temelie pentru Centrul de Studii Patristice¹⁸.

3. Activitatea administrativ-bisericească

Canonizări de sfinți

De numele Mitropolitului Bartolomeu se leagă și prima canonizare a cinci sfinți originari din spațiul actualei

¹⁷ Ziarul *Lumina*, 1 august 2014, p. 3.

¹⁸ Revista *Renașterea*, nr. 5/august 1993, p. 6.

Arhiepiscopii a Clujului. Este vorba, mai întâi, de Pahomie de la Gledin, proclamat sfânt în ziua de 14 aprilie 2007, în localitatea sa natală, în prezența a douăzeci și cinci de ierarhi, a câteva sute de clerici și a câteva mii de credincioși. La slujba de canonizare au mai participat președintele României și Preafericitul Vladimir, Mitropolitul primat al Ucrainei, alături de o delegație a Bisericii ucrainene, tocmai pentru că Sfântul Pahomie și-a petrecut o importantă perioadă a vieții sale în Lavra Pecerskaia.

După numai un an, tot în județul Bistrița-Năsăud, de data aceasta la Salva, s-a făcut proclamarea solemnă a Sfinților Martiri Năsăudeni: Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Mocod, Grigore din Zagra și Vasile din Telciu. Slujba de canonizare a fost săvârșită în locul numit „La Mocirlă”, unde, în urmă cu mai bine de 250 de ani, cei patru au suferit moarte martirică, din iubire pentru credința ortodoxă și neamul românesc.

Propuneri legislative

Mitropolitul Bartolomeu s-a remarcat, totodată, prin intervenții repetate în cadrul ședințelor Sfântului Sinod, dar și prin propuneri înaintate Parlamentului României și Ministerului Cultelor, ce vizau îmbunătățirea statutului preotului. În acest sens, ierarhul a cerut recunoașterea statutului preotului și a rolului său de prim ordin în societate, prin salarizarea personalului clerical din bugetul de stat. Apoi, la sugestia Mitropolitului Bartolomeu, s-a stabilit ca, pentru completarea salariilor preoților din parohiile sărace, 60% din Fondul Central Misionar să fie administrat de Patriarhia Română, iar restul de 40% să fie virat în conturile centrelor eparhiale.

La toate acestea se mai pot adăuga și propunerile Mitropolitului Bartolomeu ce vizau alegerea ierarhilor și interzicerea implicării clerului în politică, dar și reactivarea comitetelor parohiale, organisme pastoral-misionare ale parohiilor¹⁹.

Viața monahală și construirea de noi biserici.

Catedrala Mitropolitană

La venirea sa pe tronul arhiepiscopal, pe întreg teritoriul Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, exista o singură mănăstire, ce avea atunci cinci viețuitori: Mănăstirea Nicula. În cei optsprezece ani de păstorire, sub oblăduirea sa duhovnicească, dar și sub îndrumarea sa directă, viața mănăstirească a înflorit, astfel că vechi centre mănăstirești, distruse de generalul Bukow sau închise de comuniști, s-au reclădit. Astfel, la inițiativa și cu binecuvântarea Mitropolitului Bartolomeu, Arhiepiscopia Clujului a ajuns să aibă în jurisdicție douăzeci și două de mănăstiri și un schit, în acestea viețuind un număr de 228 de monahi. Merită amintit amplul proiect de rectificare a Mănăstirii Nicula, adică ridicarea din temelii a unui nou complex monahal, cu o biserică nouă, cu corpuri de chilii, cu ateliere și centre de studii, evident, fără a fi neglijate celelalte vetre monahale²⁰.

Pe tot cuprinsul Eparhiei, s-au construit, în vremea ierarhiei Bartolomeu, mai mult de o sută de biserici și mănăstiri, iar episcopii vicari ai Arhiepiscopiei Clujului, Preasfințitul Irineu

¹⁹ Cristian Baci, „Activitatea administrativ-bisericească”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, pp. 27-33.

²⁰ Dumitru Cobzaru, „«Starețul» Bartolomeu”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, pp. 68-71.

și Preasfințitul Vasile, au sfințit și resfințit peste o sută cincizeci de biserici.

Mitropolitul Bartolomeu a nutrit o grijă sporită față de Catedrala Arhiepiscopală, ctitorită de Episcopul Nicolae Ivan, o capodoperă a stilului românesc, dar care a avut de înfruntat vitregia vremurilor, rămânând în afara hotarelor țării între anii 1940–1944 și dăinuind, apoi, în cei 45 de ani de comunism. După ce s-au finalizat lucrările exterioare, ce se impuneau cu necesitate din cauza intemperiei, a neglijenței și a poluării, s-a trecut la înzestrarea interiorului Catedralei cu mozaicuri livrate de societatea *Angelo Orsoni* din Murano, Veneția. S-a început cu absida altarului, unde, după eforturi îndelungate, pata de întuneric de deasupra iconostasului s-a transformat într-o capodoperă demnă de o Catedrală Mitropolitană: Maica Domnului Platytera²¹. Desigur, înfrumusețarea Catedralei cu mozaicuri este o acțiune de anvergură ce necesită un efort financiar imens, este o moștenire a Mitropolitului Bartolomeu, dar, în același timp, o responsabilitate lăsată Înaltpreasfințitului Andrei, aceea de a aduce lăcașul de cult la măreția pe care și-a dorit-o ctitorul, Nicolae Ivan.

Mitropolia Clujului, Maramureșului și Sălajului

Vorbind despre Catedrala din Cluj, într-una din scrisorile sale, poetul Octavian Goga profetea că lăcașul „va deveni, în scurt timp, catedrala Mitropoliei Transilvaniei, pe care străinii au fugărit-o la Rășinari și la Sibiu”²². Vitregia secolului XX a făcut ca momentul profetizat de ministrul Goga să nu aibă loc decât la 4

²¹ Revista *Renașterea*, nr. 6/iunie 1997, p. 4.

²² Cf. „Octavian Goga despre Mitropolia de la Cluj”, în revista *Credința străbună*, nr. 1/2006, p. 3.

noiembrie 2005, când Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat înființarea Mitropoliei Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, cu reședința la Cluj-Napoca. Hotărârea a fost întărită de ședința Sfântului Sinod din 18 ianuarie 2006 și de întâlnirea Adunării Naționale Bisericești din 1 martie 2006.

Acest act istoric s-a înfăptuit în ziua de 25 martie 2006, de Praznicul Bunei Vestiri, când a fost înscăunat primul mitropolit al Clujului, Arhiepiscopul Bartolomeu Anania, de către Patriarhul Teoctist, în prezența mai multor oficialități, printre care și președintele României.

Înființarea Mitropoliei Clujului n-a fost un act oarecare, ci un demers sprijinit pe canonul al IX-lea al Sinodului din Antiohia (341), în care se statornicește că scaunul mitropolitan trebuie să fie în metropola provinciei, acolo unde se află centrul politic și administrativ al unității teritoriale:

„Episcopii din fiecare eparhie trebuie să recunoască pe episcopul proestos din capitala metropolitană și care deține purtarea de grijă a toată eparhia, pentru că în capitala metropolă se întrunesc din toate părțile toți cei ce fac negoț. Pentru aceea s-a hotărât ca aceasta să aibă întâietate în cinste, iar ceilalți episcopi să nu facă nimic mai însemnat fără el, potrivit vechiului canon în vigoare al Părinților noștri, decât numai cele ce privesc fiecare eparhie în parte și ținuturile de sub ea. Iar fiecare episcop să aibă stăpânire peste eparhia sa și s-o cârmuiască potrivit evlaviei cuvenite fiecăruia și să aibă grijă de tot ținutul supus cetății sale; așa ca să și hirotonească atât presbiteri, cât și diaconi, și să dispună toate cu judecată; dar mai mult nimic să nu se apuce să facă fără episcopul capitalei metropolei, nici acesta fără de socotința celorlalți.”²³

²³ Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*. Note și comentarii. Ediția a III-a îmbunătățită, Sibiu, 2005, p. 230.

Fundația „Mitropolitul Bartolomeu”

Din dorința de a veni în întâmpinarea tinerilor merituoși, proveniți din familii cu posibilități materiale reduse, Mitropolitul Bartolomeu a înființat, în anul 2008, alături de Universitatea Babeș-Bolyai și Mănăstirea Nicula, Fundația „Mitropolitul Bartolomeu”. Fundația își propune oferirea de burse de studii, atât în țară, cât și în străinătate, elevilor și studenților care nu-și permit costul pregătirii școlare și nici nu au altă posibilitate pentru a-și încheia studiile. În primii trei ani, grație strănerilor de fonduri, mai mult de o sută cincizeci de tineri au putut beneficia de acest ajutor material pus la dispoziție de Fundația „Mitropolitul Bartolomeu”.

În anul universitar 2017-2018, Fundația a scos la concurs treizeci și patru de burse pentru elevi, studenți, masteranzi și doctoranzi, în cuantum de 77.000 lei, iar până în prezent, instituția a acordat 295 de burse, în valoare de 751.800 lei.

Acțiuni de reconstruire și redobândire a proprietăților Eparhiei

Chiar dacă a fost prin excelență un teolog eminent și un om de litere, de numele Mitropolitului Bartolomeu se leagă și reorganizarea spațiilor Centrului Eparhial, precum și construirea de magazine de cărți și obiecte bisericești. S-a luptat, amenințând chiar cu greva foamei, pentru retrocedarea proprietăților Eparhiei, confiscate în timpul regimului comunist. Astfel, i s-a retrocedat Arhiepiscopiei Clujului clădirea de pe strada Avram Iancu nr. 6 din Cluj-Napoca, unde funcționase, în trecut, Academia Teologică.

A reușit, apoi, să obțină un teren pentru construcția Bisericii „Schimbarea la Față”, respectând o mai veche dorință a clujenilor de a avea un lăcaș de cult ortodox în centrul vechi al orașului. A obținut, totodată, dreptul de proprietate asupra terenului de 100 ha de la Nușeni, județul Bistrița-Năsăud, asupra mai multor bunuri imobile din Cluj-Napoca, dar și a 368 ha de pădure în localitatea Făget și a 105 ha de vegetație forestieră în Nușeni. Toate acestea, dar și încă multe altele, neretrocedate, au fost dobândite prin cumpărare de către Episcopul Nicolae Ivan²⁴.

Eforturi în domeniul asistenței sociale

O astfel de personalitate nu putea neglija un aspect important al vieții bisericești, și anume asistența socială. Arhimandritul Bartolomeu, încă înainte de a ajunge pe scaunul episcopal de la Cluj, a fost primul care, după decembrie 1989, a avut inițiativa înființării unui așezământ medical-filantropic, pe care l-a numit „Christiana”.

Conștient de nevoile din societatea românească și de importanța implicării Bisericii în acest domeniu, Arhiepiscopul Bartolomeu a decis înființarea unui sector social-misionar, pe care l-a încadrat în structura organizatorică a Arhiepiscopiei Clujului. Mai mult, la 15 august 1998, a fost hirotonit încă un episcop-vicar în cadrul Arhiepiscopiei Clujului, în persoana Preasfințitului Vasile Someșanul, căruia i s-a încredințat sectorul social-misionar. Iată cum justifică Arhiepiscopul Bartolomeu alegerea Preacuviosului Părinte Arhimandrit Vasile Flueraș în demnitatea de episcop-vicar al Clujului:

²⁴ Gavril Vârva, „Activitatea economică”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, pp. 46-54.

„Invazia sectelor de tot felul și autoritatea lor tot mai evidentă și mai intensă pe teritoriul României obligă Biserica Ortodoxă Română [...] să adopte, să creeze și să aplice noi măsuri pastorale [...]. Este propunerea pe care o fac prin acest demers, însoțită de recomandarea nominală pentru P.C. Arhim. Vasile Fluerăș, călugăr și duhovnic de mare ținută și influență, al cărui zel duhovnicesc este dublat de o incontestabilă vocație misionară.”²⁵

Mitropolitul Bartolomeu a instruit și hirotonit preoți misionari în fiecare protopopiat și în toate spitalele, unitățile militare, penitenciarele și așezămintele sociale. Mai mult de treizeci de preoți de slujire caritativă sunt încadrați în spitale, slujind în cele douăzeci de capele și biserici, ce deservește aceste instituții. În unitățile militare există preoți militari, pentru nevoile duhovnicești ale soldaților de acolo, care, în anumite momente, participă și în teatrele de operații. Grija Bisericii pentru cei aflați în suferință nu se oprește aici: chiar și în penitenciare și în unitățile de învățământ special există preoți care acordă asistență religioasă.

Mitropolitul Bartolomeu a susținut cu îndârjire proiectul inițiat de Preasfințitul Vasile Someșanul, denumit Centrul de îngrijiri paleative „Sfântul Nectarie”, din Cluj-Napoca. Centrul „Sfântul Nectarie” este un așezământ unic în această parte de țară, datorită serviciilor oferite aici, în mod gratuit, atât bolnavilor, cât și familiilor acestora, care beneficiază de asistența medicală și spirituală.

Între proiectele și programele speciale ce s-au bucurat de susținerea Mitropolitului Bartolomeu, mai menționăm Centrul Social Misionar „Sfântul Vasile cel Mare”, în subordinea căruia se află:

²⁵ Revista *Renașterea*, nr. 5/1998, p. 2.

Școala Socială „Christiana”, instituție ce și-a propus să prevină abandonul școlar;

Proiectul „Solidaritate creștină”, care acordă ajutoare materiale, alimente și îmbrăcăminte familiilor cu probleme financiare;

Cantina socială „Sfântul Arhidiacon Ștefan”, care oferă o masă caldă, cinci zile pe săptămână, unui număr de 95 de persoane.

Centrul Comunitar pentru Tineret, care și-a început activitatea în anul 2008 și are înscriși 169 de beneficiari, cu vârste între 5 și 19 ani, cărora le oferă activități recreative în vederea dezvoltării psihico-fizice.

Policlinica fără plată „Sfântul Pantelimon” oferă consultații medicale gratuite, medicamente și asistență spirituală. Proiectul „Sfântul Dimitrie Basarabov” oferă consiliere gratuită în adicții, iar Proiectul „Pentru Viață” se străduiește să combată numărul mare de avorturi din societatea noastră.

Nu au fost uitate nici persoanele vârstnice, pentru care există Centrul de îngrijiri și asistență „Sfântul Nicolae” din Mociu, Centrul de Îngrijire și asistență pentru persoane vârstnice „Acoperământul Maicii Domnului” din Turda, dar și Căminul de bătrâni „Aurel și Dudica Milea”, de la Dobric. La Turda, mai există Grădinița socială „Acoperământul Maicii Domnului”, ce-și propune să limiteze abandonul școlar și militează pentru păstrarea copiilor în familiile naturale, iar la Cluj-Napoca, Centrul de servicii sociale pentru copii „Acoperământul Maicii Domnului”.

Organizat de Societatea Femeilor Ortodoxe din Mitropolia Clujului și cu binecuvântarea Mitropolitului Bartolomeu,

Proiectul de îngrijire la domiciliu „Sfântul Vasile cel Mare” se adresează unor aproximativ 65 de persoane în fiecare lună.

Pe lângă toate aceste proiecte, nu putem să nu menționăm Tabăra pentru copii „Valea Vadului”, Programul de acțiune comunitară de la Gherla și Cabinetul medical-social din Bistrița. Tot sub îndrumarea Mitropolitului Bartolomeu, la Turda, s-a deschis un Centru de recuperare neuromotorie de tip ambulator, un alt Centru de recuperare psihoneuromotorie pentru copii cu handicap, „Sfânta Irina”, și un Centru comunitar pentru tineret. La Huedin, douăzeci de persoane beneficiază de o masă gratuită, cinci zile pe săptămână, la cantina „Protopop Aurel Muntean”.

Numărul total al beneficiarilor programelor filantropice din Arhiepiscopia Clujului se ridică anual la aproape 6.000 de persoane, iar colectele pentru sinistrați și nevoiași au totalizat, în anul 2010, 672.385 lei.

Adesea, Mitropolitul Bartolomeu oferea el însuși ajutoare financiare persoanelor în nevoie. Apoi, din dragoste pentru bătrânii aflați în grija Centrelor de la Mociu și de la Turda, Mitropolitul Bartolomeu găsea ocazii pentru a lua masa împreună cu ei²⁶.

4. Bartolomeu Valeriu Anania – omul de litere

Scriitor de primă mână, Valeriu Anania a făcut parte din categoria acelor autori pentru care respectul față de cititori a fost unul cu adevărat profund:

²⁶ Liciniu Câmpean, „Activitatea misionar-socială”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). În memoriam*, pp. 55-67.

„Fără să mă laud, cred că mă număr printre puținii scriitori care, reeditându-și cărțile apărute înainte de Decembrie '89, nu au făcut tăieturi în text. Toate cărțile mele literare au apărut sub dictatura comunistă, timp în care mi-am păstrat libertatea decentă de a scrie așa cum le-am gândit.”²⁷

În altă ordine de idei, Valeriu Anania a făcut parte din acea rară categorie de intelectuali care nu și-au păzit viața cu prețul unor compromisuri majore, justificate de convingerea că sunt mai valoroși vii decât omorâți de sistem²⁸. Viața te împovărează oricum – spunea cândva acesta –, dar „povara ei, acceptată cu umilință sau purtată cu blestem, îți proiectează în veșnicie un grumaz de zimbbru sau o cocoașă de cămilă”²⁹. Or, chiar dacă încercările vieții nu l-au slăbit, Valeriu Anania nu s-a învoit nicio clipă să poarte cocoașa de cămilă, lăsând în urmă o operă literară imensă, în care, așa cum observa Tudor Arghezi, dovedește la fiecare pas că: „stăpânește versul și limba magistral și măiestriile lui cresc înalt, sporite de un talent desfășurat în sus”³⁰.

Opere. Seria de autor „Valeriu Anania”, Iași, Editura Polirom:

Memorii, 2008;

Poeme. (Opere 1) Prefață de Petru Poantă, 2010;

Străinii din Kipukua. Roman. (Opere 2) Prefață de Aurel Sasu, 2010;

²⁷ Valeriu Anania, Aurel Sasu, *Despre noi și despre alții*, București, Editura Curtea Veche, 2009, p. 36.

²⁸ Beatrice Știr, *Valeriu Anania. Publicistul*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011, p. 12.

²⁹ Irina Petraș, „Valeriu Anania, scriitorul – schiță de portret”, *Tabor*, anul V, nr. 1, aprilie, 2011, pp. 84-87.

³⁰ Tudor Arghezi, „Predoslovie” la Valeriu Anania, *Teatru II*, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 19.

Amintirile pelerinului apter. Nuvele și povestiri (Opere 3).
 Prefață de Mircea Muthu, 2009;

Teatru I (Opere 4), 2010;

Teatru II (Opere 5). Prefață de Tudor Arghezi și Alexandru
 Paleologu, 2010;

Rotonda plopilor aprinși. De dincolo de ape (Opere 6). Prefață
 de Dan C. Mihăilescu, 2009;

Memorii (Opere 7), 2011.

Opera literară, Cluj-Napoca, Editura Limes:

Străinii din Kipukua, 2003;

Amintirile pelerinului apter, 2004;

Rotonda plopilor aprinși, 2005;

Poeme, 2006;

Teatru. Vol. 1: Miorița, Meșterul Manole, 2007;

Teatru. Vol. 2: Steaua Zimbrului, Du-te vreme, vino vreme, 2007;

*Teatru. Vol. 3: Greul pământului, Hoțul de mărgăritare, Păhărelul
 cu nectar*, 2007;

Publicistică. Vol. 1, 2008;

Publicistică. Vol. 2, 2008.

Dincolo de aceste serii de autor, în funcție de genurile abordate, opera literară a Mitropolitului Bartolomeu poate fi clasificată după cum urmează:

Memorialistică și eseu:

Rotonda plopilor aprinși, București, Editura Cartea
 Românească, 1983;

Din spumele mării, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995;

Pledoarie pentru Biserica neamului, Craiova, Editura Omniscop, 1995;

Clujul universitar al generației 1946 în memoriile lui Valeriu Anania, Cluj-Napoca, Editura Arhidiecezana, 1996;

De dincolo de ape, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000;

Dramaturgie:

Miorița, București, Editura pentru Literatură, 1966;

Meșterul Manole, București, Editura pentru Literatură, 1966;

Du-te vreme, vino vreme, București, Editura Tineretului, 1969;

Steaua Zimbrului, București, Editura Eminescu, 1971;

Poeme cu măști, București, Editura Cartea Românească, 1972;

Greul pământului, București, Editura Eminescu, 1982;

Hoțul de mărgăritare, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2001;

Fântâna lacrimilor. Teatru inedit: Drumur. Tragedie în 5 acte, Dochia. Legendă istorică în versuri, Cântecul cerbului. Oratoriu mioritic în trei ceasuri și o veșnicie, Colindă, colindă. Scenariu pentru serbarea de Crăciun, Meșterul Manole. Scenariu de film. Ediție critică și prefață de Aurel Sasu, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016.

Piese reprezentate radiofonic/scenic și nepublicate în volum:

Jocul fulgilor. Scenariu radiofonic, București, 1936;

La furcărie. Piesă în versuri reprezentată pe scena Teatrului „Liga Culturală”, București, 1938;

Dochia. Piesă reprezentată la Teatrul Studio Național, București, 1939-1940.

Poezie

Geneze, București, Editura Cartea Românească, 1971;
Istории agripine, București, Editura Cartea Românească, 1976;
File de acatist, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981;
Anamneze, București, Editura Eminescu, 1984;
Imn Eminescului, București, Editura Cartea Românească, 1992;
Poeme alese, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1998.

Dialoguri

Despre noi și despre alții. Dialoguri Valeriu Anania – Aurel Sasu, București, Editura Curtea Veche, 2009.

Ca recunoaștere a meritelor sale culturale și academice, Bartolomeu Valeriu Anania a primit numeroase premii și distincții, între care amintim:

Premiul pentru Dramaturgie al Uniunii Scriitorilor din România (1982);

Calitatea de membru de onoare al Senatului Universității de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu”, Cluj-Napoca (1993);

Premiul „Cartea anului”, Cluj-Napoca (1996);

Marele premiu pentru poezie la Festivalul „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca (1999);

Diploma și medalia Academiei de Artă, Cultură și Istorie din Brazilia (2000);

Ordinul Național pentru Merit în gradul de Mare Cruce (2000);

Premiul pentru „Opera Omnia” al Uniunii Scriitorilor (2001);

Doctor Honoris Causa al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2001), al Universității de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” din Cluj-Napoca (2001), al Universității din Oradea (2002), al Universității din Craiova (2003) și al Universității „1 Decembrie 1918” din Alba-Iulia (2008), al Universității de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” din Iași (2009);

Cetățean de onoare al municipiilor Cluj-Napoca (1996), Bistrița (2001), Dej (2005);

Titlul „Clujeanul anului 2006”;

Senior al Cetății Cluj-Napoca (2010);

Membru de onoare al Academiei Române (2010).

Mitropolitul Bartolomeu Valeriu Anania rămâne în amintirea celor ce l-au cunoscut drept o personalitate complexă, un *pălmaș al duhului*, un om de litere, un om al confesiunilor, dar și o voce aspră care a criticat corupția de orice fel și scăderea moralității.

La nouă ani de la trecerea sa în veșnicie, glasul său n-a încetat să răsună, predicile sale fiind ascultate și astăzi cu același interes, dacă nu chiar cu și mai mult interes decât erau ascultate în trecut. Astăzi, când societatea civilă e pusă în fața unei mari provocări, nu de puține ori soluțiile sunt căutate în cuvântările sale, care nu-și pierd actualitatea. *Europa! Nu Sodoma...* pare să fie strigătul cel mai acut pe care Mitropolitul Bartolomeu vrea să ni-l transmită încă o dată, de data aceasta de dincolo de hotarul lumii.

Nu o dată am auzit oameni întrebându-se ce ar fi spus Mitropolitul Bartolomeu într-o anumită situație: oare ce ar fi

spus despre criza refugiaților? Cum ar fi vorbit despre corupția politică din țara noastră? Acest dor nestâmpărat după Mitropolitul Bartolomeu se va acutiza și mai tare pe viitor, pe fondul crizelor care se prefigurează în societatea noastră. Și din acest punct de vedere, considerăm că orice abordare a vieții și operei Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania este actuală și necesară.

„ÎNGERE, SĂ NU MAI ZBORI!” /
„CĂLUGĂRE, SĂ NU MAI MORI!” *

Bine v-am găsit! Mă bucur să fiu în mijlocul fraților voastre, am început să mă bucur de când am fost invitat să vin în Basarabia, pentru că era un lucru dorit de mine, de foarte multă vreme, ca unul care m-am născut lângă Iași, din satul meu natal văzându-se *luminile* din Basarabia. În copilărie, părinții mei îmi spuneau că, dincolo, peste Prut, unde se văd luminile aprinse noaptea, sunt români, care au același sânge ca noi, aceeași credință, aceeași limbă. Așadar, m-am bucurat din tot sufletul de această invitație și nădăjduiesc să fie de folos și pentru noi, cei care am venit de la Cluj-Napoca, dar și pentru cei pe care i-am întâlnit, așadar pentru dumneavoastră!

Am anunțat că aș vrea să vă pun la suflet câteva cuvinte despre Mitropolitul Bartolomeu Anania, care a păstorit la Cluj, din 1993 până în 2011, și care este, totodată, o personalitate foarte cunoscută atât în țară, cât și peste hotare, el impunându-se ca un bun român, dar și ca om de litere – poet, dramaturg, prozator – și, mai ales, ca om al Bisericii. Titlul acestei rostiri este

* Conferință susținută la Universitatea de Stat din Chișinău, Republica Moldova, la invitația ASCOR Basarabia, în 20 noiembrie 2013. Textul conferinței a fost publicat în Arhim. Dumitru Cobzaru, *Predici*. Vol. III, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2014, pp. 432-449. Volumul („car-te-martor”) a fost dedicat Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania. Versiunea de față a fost revizuită.

inspirat dintr-o carte a Înaltpreasfinției Sale, și anume din volumul de povestiri *Amintirile peregrinului apter*. În povestirea care deschide volumul, *Întâlnire la Vodița*, există un dialog între un călugăr și un înger, care conviețuiesc o vreme în mănăstirea părăsită de ceilalți viețuitori, pentru a zidi o alta. Acest dialog este un blestem pe care și-l adresează reciproc cei doi. Călugărul, supărat pe năzdrăvăniile îngerului, îl blestemă astfel: „Îngere, să nu mai zbori!”, iar îngerul, căzut la pământ cu aripile devenite neputincioase, îi spune cu tristețe călugărului: „Preote, să nu mai mori!”¹ Această povestire, la fel ca întregul volum, este oarecum o scriere autobiografică a Mitropolitului Bartolomeu. Vă îndemn s-o citiți, este impresionant cum îngerul se întrupează și caută, toată viața lui pământească, să îl întâlnească pe călugăr, ca să-l dezlege de blestem, iar călugărul nu poate muri, vreme de mai multe veacuri, până nu primește, la rândul-i, dezlegarea de la îngerul întrupat.

Se întâmplă să fiți în pragul sărbătorii Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, în fapt, a tuturor puterilor cerești, inclusiv a îngerilor păzitori, pe care i-am primit fiecare, în Taina Sfântului Botez. Noi am sărbătorit-o de curând, după calendarul nostru, slujind la Mănăstirea „Mihai Vodă” de la Turda, din județul Cluj, care este zidită lângă mormântul marelui voievod Mihai Viteazul, ctitorie a Mitropolitului Bartolomeu Anania, și care are hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”. Aflându-mă acolo, am încercat să le spun credincioșilor prezenți la hram câteva gânduri legate de îngeri, în general, dar mai ales legate de îngerul nostru păzitor. Am găsit un cuvânt, la marele filosof Andrei Pleșu, în

¹ Valeriu Anania, *Amintirile peregrinului apter*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 31.

cartea *Despre îngeri*², pe care, iarăși, vă îndemn să o citiți, este foarte valoroasă. Este adevărat că nu este scrisă de un teolog, ci de un filosof, dar este destul de bine documentată și argumentată și, în același timp, se vede că simte ceea ce scrie despre îngeri. El spune că îngerul păzitor, pe care îl primim în Taina Sfântului Botez, este oarecum perspectiva noastră, idealul nostru, adică imaginea pe care Dumnezeu o dorește în ceea ce ne privește, în ceea ce privește devenirea noastră duhovnicească. Prin urmare, îngerul ar fi proiecția chipului nostru duhovnicesc, pe care trebuie să îl dobândim, străduindu-ne să devenim asemenea lui Dumnezeu. De aceea, Sfinții Părinți au pus accent pe rugăciunile pe care trebuie să le facem către îngerul păzitor, să îl avem în vedere, să nu îl întristăm, să nu îl supărăm, iar în rugăciunea noastră să-l întrebăm care este voia lui Dumnezeu cu noi! M-a impresionat mult.

Căutând în Sfânta Scriptură astfel de proiecții, ne putem minuna și, deopotrivă, înfricoșa! Sigur că știm deja, din Sfânta Scriptură a Vechiul Testament, că Însuși Dumnezeu, în Treime închinat, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, S-a arătat la stejarul Mamvri părintelui Avraam, în chipul a trei tineri, a trei îngeri (Fc 18, 2). De altfel, știți prea bine, icoana canonică de reprezentare a Sfintei Treimi este icoana celor trei îngeri de la stejarul Mamvri, iar cea mai reprezentativă este icoana lui Andrei Rubliov. Acesta este unul dintre temeiurile Sfintei Scripturi. Al doilea, care, de asemenea, pe mine nu încetează să mă uimească și, totodată, să mă înspăimânte – și în care îl regălesc deplin pe Mitropolitul Bartolomeu –, este capitolul 32 din Facere, unde Patriarhul

² Andrei Pleșu, *Despre îngeri*, București, Editura Humanitas, 2003.

Iacob se luptă cu Însuși Dumnezeu, tot în chipul unui tânăr, al unui înger, iar din această luptă iese învingător Iacob! Este foarte frumos redat acest episod, pe care vă îndemn să îl citiți, poate chiar în această seară, spre a-i prăznui și astfel pe Sfinții Îngeri. Deși Patriarhul Iacob iese câștigător din luptă, el rămâne șchiop pentru toată viața, pentru că Dumnezeu îi atinge încheietura coapsei și rămâne vătămat în acel loc întreaga lui viață, ca semn că s-a luptat cu Dumnezeu și, probabil, pentru smerenie. Dumnezeu, prins în strânsoarea Patriarhului Iacob, către dimineață, îi cere acestuia să Îi dea drumul, dar Patriarhul nu vrea să Îl lase, până nu primește binecuvântarea Lui. Dumnezeu îl binecuvântează și îi schimbă numele în Israel, pentru că s-a luptat cu El (Fc 32, 24-31).

Acest moment este foarte sugestiv și trebuie să devină pentru noi un model. După Sfinții Părinți, el trebuie să devină laitmotivul vieții noastre duhovnicești, să devină o imagine pe care să o imităm; ei spun că toată străduința și nevoința noastră duhovnicească trebuie să se realizeze în felul în care a reușit Patriarhul Iacob să lupte și să Îl biruiască pe Dumnezeu. Devenirea noastră duhovnicească presupune lupta și izbânda, în raport direct cu Dumnezeu! Este o taină mare! Fiecare gândește și simte în felul lui, în funcție de nivelul duhovnicesc, de experiența lui personală, dar este foarte important să medităm la acest moment și nu doar să medităm, ci și să ne regăsim în el!

Spuneam că îl regălesc pe Mitropolitul Bartolomeu în imaginea Patriarhului Iacob luptându-se cu Dumnezeu, fiindcă toată viața lui a fost un luptător! Atunci când vorbește din perspectiva scriitorului – opera literară, memorialistica –, se semnează Valeriu, cu numele de botez, iar când vorbește din per-

spectiva teologului, a călugărului, își spune Bartolomeu, numele pe care l-a primit la tunderea în monahism, la Mănăstirea Antim, în 1942, la 2 februarie, de Întâmpinarea Domnului. Toată viața lui a căutat să se identifice și cu Valeriu, și cu Bartolomeu. Nu a renunțat la nici unul dintre ei: a rămas omul responsabil, căutând să influențeze destinele neamului din care se trage, dar s-a străduit să fie și călugărul pe care și l-a închipuit, probabil, drept proiecția despre care vorbește Andrei Pleșu – monahii se numesc și îngeri în trup! –, adică omul împlinit duhovnicește sau, mai degrabă, omul în continuă devenire. A reușit, plenar, să fie și unul, și altul, devenind Bartolomeu Valeriu Anania!

Dacă ar fi să vă dau câteva repere, în ceea ce-l privește pe Valeriu, v-aș aduce aminte, în primul rând, de greva studențească din Cluj, din 1946. A condus o grevă studențească, foarte greu de gestionat, pentru că motivele protestului aveau conotații patriotice și etnice. Studenții români – fără să conteze confesiunea, Clujul având studenți și ortodocși, și greco-catolici –, conduși de „Părintele Anania”, care era un călugăr, student la Medicină, au reușit să se mobilizeze și să lupte împotriva revizionismului ungar. Pe de o parte erau ungurii, care voiau cu orice preț să înăbușe mișcarea studențească, care lupta împotriva unei posibile (re)cedări a Ardealului, dar, pe de altă parte, erau și autoritățile ambigue, molipsite deja de comunism. Anania, cum îi spuneau cei mai mulți, a fost cel care a gestionat, pe față și din umbră, criza de la Cluj, cu consecințe grele pentru el, fiind considerat principalul vinovat, care trebuia, neapărat, anihilat. Astfel, a fost exmatriculat din Universitate și expulzat din Cluj, fiind obligat să strabată pe jos, escortat de jandarmi, drumul de la Cluj la Toplița (două sute de kilometri!), având

domiciliul forțat la Mânăstirea „Sfântul Ilie”. V-am lăsat, la președintele ASCOR, cartea *Memorii*³ a Mitropolitului Bartolomeu, unde veți găsi acest episod, povestit de el însuși.

A fost închis, mai apoi, vreme de șase ani, în temnițele comuniste, deși devenise un om foarte puternic și influent! Avea cunoscuți care l-ar fi putut ajuta să nu ajungă în pușcărie. Unul dintre ei, care ar fi putut influența situația, era însuși Patriarhul Justinian Marina, al cărui ucenic se considera a fi Bartolomeu. Totuși, el a rămas pe mai departe convins că lupta trebuie dusă până la capăt și, astfel, pușcăria a fost inevitabilă! Prin urmare, după ce a fost hăituit o vreme prin munți, pe lângă Mânăstirea Polovragi din Gorj, ascuns și ajutat de oamenii locului, și-a dat seama, la un moment dat, că le pune viața și libertatea în pericol și că, oricum, nu poate fi la nesfârșit un fugăr! În cele din urmă, s-a predat și a făcut pușcărie șase ani, din cei douăzeci și cinci de temniță grea la care a fost condamnat.

În pușcărie, ierodiaconul Bartolomeu era cel care predica, duminica și în zilele de sărbătoare, prin alfabetul Morse, bătând în țeava de la calorifer. Închipuiți-vă, în fiecare duminică, la o anumită oră, amuțea toată pușcăria și asculta predica „Părintelui Anania”, prin alfabetul Morse, la țeava de la calorifer! Multe întâmplări din temnițele comuniste le găsiți în cartea *Memorii*, amintite în parte, căci a fost rezervat în a-și povesti suferința pe care a îndurat-o. La Mânăstirea Nicula, mânăstirea mea de metanie, unde se afla reședința Mitropolitului Bartolomeu, devenită Casă memorială, avem un paraclis, închinat Sfântului Apostol Bartolomeu, iar sub Sfânta Masă sunt ghetele pe care

³Valeriu Anania, *Memorii*, Iași, Editura Polirom, 2008/2011.

le-a purtat în pușcărie și peste care a fost bătut în tălpi, crunt, încât a leșinat, în mai multe rânduri, precum și rasa pe care a purtat-o în toate temnițele comuniste prin care a trecut în cei șase ani.

După ce a fost eliberat, a fost trimis de Patriarh în misiune în America, unde a trăit vreme de unsprezece ani. În America sunt probleme grave, pentru că există două Biserici românești, românii de acolo fiind, astfel, dezbinați, din păcate. Există două episcopii, iar lucrurile se suprapun. Poate vă puteți imagina ce înseamnă, deși nu vreau să fac nicio asemănare cu ce trăiți aici, în Basarabia, pentru că, probabil, nu se poate face...!? Bartolomeu a luptat cu multă râvnă pentru unitatea românilor de peste ocean. În ce măsură a reușit, probabil că o va spune istoria! Tot el a fost cel care a intervenit, în Senatul american, în favoarea României, pentru primirea Clauzei națiunii celei mai favorizate. Din păcate, la momentul respectiv, tot ungurii au fost cei care s-au împotrivit! Or, Arhimandritul Bartolomeu a scris un document, care a fost prezentat Senatului american și a fost luat în seamă. Acest document este publicat, îl puteți găsi în cartea sa *Pro memoria*⁴. Iată cum, și peste ocean, era preocupat de destinul țării noastre. Desigur, după ce a ajuns arhiepiscop și, apoi, mitropolit la Cluj, s-a implicat, întotdeauna, în viața publică, socială, la toate nivelurile. Era omul de care se ținea seamă, de la președinți până la cei mai mici dintre cei care purtau responsabilitatea de a conduce țara noastră. Era luat în seamă!

⁴ Valeriu Anania, *Pro memoria*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992. Ediția a doua a fost publicată la Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2005.

El a fost cel care a reușit să (re)introducă religia în școală. În România, știți prea bine, avem această șansă deosebită și ea se datorează 100% Mitropolitului Bartolomeu; o avem încă și nădăjduim s-o avem cât mai multă vreme, pentru că, iată – probabil ați citit sau auzit –, și la noi se pune problema scoaterii religiei din școală. Au început cu icoanele, cu toate însemnele creștine, și bineînțeles că se dorește să se scoată și orele de religie din programa școlară. Dar iată că au trecut douăzeci și patru de ani de când se face religie în școală și aceasta, pe lângă multe altele, se datorează Mitropolitului Bartolomeu. Așa cum spuneam, participa la viața socială, era un om responsabil, se considera un cetățean al țării, care are dreptul să își spună punctul de vedere, să se implice și să facă ceea ce trebuie pentru țara lui!

În ceea ce îl privește pe călugărul Bartolomeu, respectiv pe Arhiepiscopul și Mitropolitul Bartolomeu, aș vrea să vă spun că eu l-am cunoscut în intimitate, fiind stareț la Mănăstirea Nicula, unde petrecea mai bine de jumătate din timpul său. Venea la Mănăstirea Nicula miercuri seara și pleca sâmbătă seara, în fiecare săptămână; de asemenea, concediile – de obicei luna iulie a fiecărui an –, de cele mai multe ori, când nu mergea la tratament, și le petrecea la Mănăstirea Nicula. La acestea se adăuga perioada dintre Crăciun și Bobotează și Săptămâna Luminată. La început, am trăit sub același acoperiș, după aceea am construit reședința despre care vă vorbeam, în care se află paraclisul „Sfântul Apostol Bartolomeu”. Așadar, l-am cunoscut în intimitatea mănăstirii!

Era un om cu totul și cu totul deosebit, un om cuminte, în adevăratul înțeles al cuvântului; era un bun creștin, autentic. Vă împărtășesc un lucru pe care mi l-a povestit el însuși. La

început, a avut anumite îndoieli vizavi de Patriarhul Justinian Marina, pe care unii l-au numit „patriarhul roșu”, dar care nu a fost deloc așa, istoria o va dovedi. Îndoiala i s-a spulberat în dată, când călugărul Bartolomeu, într-o seară, s-a uitat pe gaura cheii să vadă ce face Patriarhul la o anumită oră. L-a văzut rugându-se. Avea această îndoială, că poate nu se roagă și, dacă nu se roagă, poate nu crede. Și l-a văzut rugându-se pe Patriarhul Justinian. Ei bine, Mitropolitul Bartolomeu era un om al rugăciunii! În reședința de la Nicula, pe care el și-a desenat-o cu mâna lui – iar noi, împreună cu arhitecții și constructorii, doar am „îmbrăcat-o”, am clădit-o așa cum și-a dorit el –, avea, între etaje, paraclisul. La etaj se aflau biblioteca, biroul de lucru și dormitorul; la parter, erau sufrageria, bucătăria, chilia mamei Galineea, care îl îngrijea, și încă o cameră, de oaspeți. În fiecare dimineață, când cobora să ia micul dejun, se oprea în paraclis și, în fiecare seară, când se ducea în dormitor, după ce lua cina, se oprea în paraclis. În ultimii ani, cea mai dragă rugăciune a lui era *Psaltirea*, îi plăcea să citească psalmi. Toate au rămas neclintite până astăzi: suportul pe care stătea, în genunchi, deși se apropia de nouăzeci de ani, *Psaltirea*, o cârtică mică de rugăciuni, din care mai citea rugăciunile lui personale, și ochelarii; iar locul rugăciunii era în fața icoanei Sfântului Apostol Bartolomeu. Mitropolitul Bartolomeu postea, deși avea o vârstă înaintată, iar medicii și alți „făcători de bine” considerau că trebuie să se îngrijească, mai degrabă... Mai mult, în Săptămâna Mare, postea ca la mănăstire, fără ulei, doar cartofi fierți sau copti și varză murată, la o anumită oră. Deci, Mitropolitul Bartolomeu postea și se ruga ca un adevărat călugăr!

Mitropolitul Bartolomeu era omul care, dacă reușeai să ajungi cât de cât la inima lui, comunica foarte bine, îți bucura sufletul, îți mărturisea foarte multe amănunte din viața lui, care era o istorie întreagă, de aproape un veac, o istorie trăită, nu citită din cărți! El s-a aflat în mijlocul mai multor evenimente istorice, pe care noi le știm doar din cărți; el le-a trăit, a fost implicat în ele.

Mitropolitul Bartolomeu avea și umor! L-a dobândit în pușcărie și deseori spunea, de altfel, că în închisorile comuniste se rezista prin credință, prin cultură și prin umor. Dacă nu aveai credință în Dumnezeu, nu rezistai în temnițele comuniste! Credința în Dumnezeu îți crea, în detenție, o libertate deosebită. Vă îndemn să citiți cărțile care povestesc dramele celor care au fost întemnițați în perioada comunistă, veți vedea ce libertate extraordinară trăiau în pușcărie, pentru că Îl aveau pe Dumnezeu. În al doilea rând, în închisorile comuniste se aflau diferite categorii sociale – profesori, oameni de știință, scriitori, unii dintre ei adevărați poligloți –; fiecare îi împărtășea celuiualt din experiența lui, astfel încât foarte mulți au învățat acolo limbi străine, matematică, fizică... și, bineînțeles, teologie. Învățau poezii, pe de rost, dar nu doar le învățau, le creau. Mitropolitul Bartolomeu, în pușcărie, a „scris” pe creier aproape douăsprezece mii de versuri, cărți întregi! Este foarte greu să scrii o carte pe creier, spunea, pentru că trebuie să îți rămână varianta finală, fără ștersături, trebuie să îți refuzi, în permanență, variantele revăzute, încercările. Or, el a reușit să scrie cărți întregi pe creier, să le fixeze în memorie și, după aceea, să le transpună de pe creier pe caiete, întrucât, după ce a fost dus la pușcăria din Aiud, a fost pus la muncă fizică, iar din cauza oboselii până la extenuare, nu mai putea să le păstreze în memorie intacte. Și-a

dat seama că începe să uite și că trebuie să își scrie operele pe hârtie. Manuscrisele sunt la Nicula, le-am văzut în câteva ocazii, când mi le-a arătat el însuși și mi-a povestit acest lucru. A fost o întreagă istorie cum a ajuns, în pușcărie, să aibă hârtie și creion, cu care, înghesuind două șiruri pe un rând, fără nicio ștersătură, fără nicio greșeală, a „transcris” de pe creier pe hârtie două cărți, două piese de teatru: *Steaua Zimbrului* și *Meșterul Manole!* Deci, în temnițele comuniste, se transmitea cultura și se rezista prin ea. Și, de asemenea, prin umor! Uneori chiar situațiile erau de asemenea natură, cum a fost, de pildă, întâmplarea cu Vasile Luca, fost ministru. Ei bine, la un moment dat, într-o celulă, unde era un singur deținut, se deschide ușa și este introdus un al doilea. Cei doi fac cunoștință și se întreabă unul pe celălalt: „De ce ești aici?”, „Păi, l-am înjurat pe Vasile Luca. Dar tu de ce ești aici?”, „Eu l-am lăudat pe Vasile Luca”. Se deschide din nou ușa și este introdus un al treilea, care se prezintă: „Vasile Luca!” Ironia sortii, să zicem! Probabil că așa s-a întâmplat, dar, în orice caz, se pare că făceau haz de necaz și reușeau astfel să treacă peste foarte multe momente grele din pușcărie.

Ca ierarh, Mitropolitul Bartolomeu era un om care nu se grăbea să pedepsească. În administrația bisericească, sunt momente în care trebuie să și pedepsești, sunt abateri pe care le fac preoții sau alte categorii de angajați și, atunci, sigur că trebuie să iei și măsuri. El spunea, adesea, că nu se grăbește niciodată să pedepsească, ci mai degrabă se grăbește să recompenseze, adică să îi răsplătească pe cei care își îndeplinesc bine ascultarea primită de la oameni și de la Dumnezeu, respectiv de la Biserică. Înțelegea! Experiența lui de viață l-a învățat să nu se grăbească în a pedepsi oamenii și, mai ales dacă vedea că există părere de

rău și dorință de a nu mai repeta greșeala respectivă, uita. Este adevărat că, în momentul în care considera că nu mai este nicio șansă de îndreptare, atunci era foarte categoric, îl ajuta și firea, care era destul de aspră, de autoritară. Și mie îmi era teamă de el, să știți! Îmi era teamă de el – și nu numai mie... –, așa impunea firea lui, statura lui... Atunci când trebuia să pedepsească, o făcea după o judecată pe care o considera el corectă și doar atunci când era convins că trebuie să ia măsura respectivă, dar, odată luată, nu mai revenea niciodată asupra deciziei. Așa era el în privința asta!

Vă povestesc o întâmplare în acest sens. La un moment dat, un ieromonah de la noi din Eparhie, care avea o soră stareță, undeva pe la Oradea, s-a dus la ea, la hram. Acolo, episcopul locului, care nici el nu mai trăiește, l-a făcut protosinghel și i-a dat cruce – la noi nu se dă cruce imediat, la hirotonie. L-a hirotesit protosinghel, dar nu era episcopul lui și nu avea voie să facă acest lucru. Când s-a întors înapoi, vrând-nevrând, a trebuit să îi spună Mitropolitului Bartolomeu că a fost făcut protosinghel, iar acesta, după ce l-a dojenit pe călugăr, a pus mâna pe telefon și l-a sunat pe episcopul de la Oradea și... ei știu ce au vorbit!? Cert este că, după o vreme, episcopul respectiv a spus cuiva: „Cum rezistați voi cu Bartolomeu la Cluj, că mie mi-e frică de el și la telefon!” De la Oradea la Cluj-Napoca este o distanță considerabilă, de aproximativ 150 km... Așa era firea și felul lui de a fi, impunea respect, având autoritate nu numai asupra noastră, a celor care eram în preajma lui, ci asupra tuturor celor care intrau în legătură cu el.

Ce aș putea să vă mai spun despre Bartolomeu mitropolitul, despre Bartolomeu îngerul?! M-a impresionat faptul că a murit

în preajma zilei în care s-a călugărit. A murit în ultima zi a lunii ianuarie și a fost înmormântat în 3 februarie, a doua zi după Întâmpinarea Domnului, praznic la care a fost călugărit. Ziua călugăriei, de obicei, o sărbătorea la Mănăstirea Nicula, slujind Sfânta Liturghie, foarte sobru. Îmi aduc aminte, când eram stareț, că am chemat, într-un an, în 2 februarie, doar câțiva tineri, un grup din Cluj, să dea răspunsurile la strană; m-a dojenit foarte aspru, pentru că a simțit el că vreau să fac o sărbătoare specială din ziua călugăriei lui. Așadar, m-a impresionat foarte mult faptul că a murit în preajma acestei zile. În volumul omagial⁵ publicat după trecerea sa în veșnicie, articolul pe care l-am scris, în calitate de exarh al mănăstirilor, se încheie cu formula care știți că se folosește atunci când cineva este tuns în monahism. Și anume, după slujbă, trece toată asistența prin fața noului monah și îl întreabă: „Cum te cheamă, frate?” Monahul răspunde cum îl cheamă, iar asistența îi spune: „Să te mântuiești întru Domnul și să te rogi și pentru mine, păcătosul!” Eu am scris în încheierea articolului că, de data aceasta, în ziua călugăriei lui, îngerii l-au întâmpinat întrebându-l: „Cum te cheamă, frate?” El le-a răspuns: „Bartolomeu, monahul!”, iar nouă, celor care trăim încă pe pământ, ne-a rămas să îi cerem Părintelui Bartolomeu să se roage pentru noi, păcătoșii.

Cred că viața lui, din care eu v-am relatat doar câteva crâmpoie – nu se pot povesti cei aproape o sută de ani pe care i-a trăit el în câteva zeci de minute! –, l-a bineplăcut lui Dumnezeu! Cu siguranță că au fost și păcate, cu siguranță că au fost lucruri care nu au fost pe placul lui Dumnezeu, dar el și le-a ispășit prin

⁵ *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2012.

suferința vieții și prin spovedanie. L-a avut duhovnic pe Părintele Ilie Cleopa, apoi, l-a avut duhovnic pe Părintele Arsenie Papacioc și, înainte de a muri, l-a avut duhovnic pe vicarul lui, pe Preasfințitul Părinte Vasile Someșanul, un om cu totul deosebit. Înainte de a intra în comă, am fost de față cu Episcopul Vasile, doar noi doi și Mitropolitul Bartolomeu. După ce ne-a povestit câteva lucruri, așa, printre clipe de extenuare maximă, abia șoptit, l-a întrebat pe Preasfințitul Vasile: „Așa-i că ai venit să mă spovedești?” Preasfințitul era pregătit, într-adevăr, să îl și spovedească și s-a și întâmplat acest lucru, atunci, pe loc; bineînțeles că eu am ieșit. Așadar, a fost spovedit și împărtășit înainte de a intra în comă și, respectiv, înainte de a muri.

Oamenii și, mai ales, oamenii Bisericii l-au numit „Leul Ardealului”, deși lui nu îi plăcea această denumire! Eu însumi am fost prezent la o Sinaxă monahală la Mănăstirea Râmeț, din județul Alba, la care erau călugări din opt județe ale țării și la care a conferențiat Părintele Rafail Noica. Acolo, maica stareță Ierusalima – varianta feminină a Mitropolitului Bartolomeu, un om, tot așa, foarte puternic – a îndrăznit să îl înfrunte, oarecum, pe Mitropolitul Bartolomeu, pentru că plecaseră două maici de acolo, fără binecuvântare, iar Mitropolitul le-a primit, pentru niște chestiuni, să zicem, administrative. Iar maica i-a spus, de față cu noi toți, inclusiv cu episcopii din Sinodul mitropolitan: „Înaltpreasfințite, lumea vă zice «Leul Ardealului»; dacă sunteți într-adevăr «Leul Ardealului», apoi să faceți dreptate în problema asta!” Înaltul, sigur, a ignorat pe moment apelativul, pentru că nu era o problemă de discutat într-o ședință atât de amplă, cu toți stareții mănăstirilor din Transilvania, dar a reținut denumirea și ne-a spus, mai apoi, tuturor celor care

eram de față, că nu îi place și ne-a spus și de ce. Mai întâi, pentru că leul este regele animalelor, nu are adversar; apoi, pentru că, în cele din urmă, acesta îmbătrânește, îi cad dinții, nu se mai poate hrăni și moare de foame, dar înainte de a muri efectiv, îl mănâncă furnicile de viu! Și a conchis: „Nu îmi place că-mi ziceți «Leul Ardealului!»”

Mi-a rămas această imagine întipărită în minte și, îmi aduc aminte cu foarte mare durere, a fost exact imaginea sfârșitului său în această lume! El niciodată nu s-a considerat duhovnic, nu a duhovnicit, el spovedea foarte rar, a evitat să o facă. În felul acesta, în realitate, nu a avut ucenici și a murit singur, să știți, singur și tragic, în spital. Sigur, a fost maica de față, care l-a îngrijit și care îi făcea menajul, dar în rest... Noi, care i-am fost, să spunem, foarte apropiați, nu am avut șansa să fim lângă el, nici nu am fost lăsați. Cât a trăit, de pildă, în Mănăstirea Nicula, în discuții, în legătura noastră personală, mă lăsa să ajung foarte aproape, dar, în momentul în care credea el că am ajuns prea aproape în intimitatea lui, făcea în așa fel încât să dau înapoi câțiva pași și, de obicei, o făcea dur, e drept! Nu a lăsat pe nimeni să se apropie foarte, foarte mult de el. Probabil din cauza pușcării și a trădărilor succesive, care i-au produs multă suferință în viață!

Deci Mitropolitul Bartolomeu, „regele Ardealului”, a murit ca un *leu veritabil*! Ucenicii – presupușii sau parțialii ucenici, pentru că, totuși, au fost câțiva, dar nu a reușit nici unul să fie cu adevărat ucenicul lui! – nu s-au aflat lângă el. Nu a fost nimeni, nici eu însumi! Am avut doar șansa acelei despărțiri, gîgășă și deosebită, înainte de ultima lui spovedanie, ca rămas bun! Așadar, iată că monahul Bartolomeu – știți că monah în-

seamnă singur – a murit singur; și cred că nevoința lui de a fi singur, inclusiv înaintea morții, a fost, și aceasta, luată în considerare de Dumnezeu!

Nădăjduiesc din tot sufletul să îi citiți cărțile! Una dintre nevoințele lui extraordinare a fost aceea de a diortosi Sfânta Scriptură, de aceea venea la Nicula și stătea așa de mult. A re-tradus Biblia, efectiv – pentru că diortosire a însemnat, de fapt, să retraducă în mare parte textul biblic –, vreme de unsprezece ani, cu comentarii. Așadar, există această ediție, această versiune a Sfintei Scripturi. Vă îndemn s-o aveți, pentru că este un mare avantaj să ai note de subsol și să înțelegi cuvântul scripturistic așa cum este, în duhul Sfinților Părinți. Vă îndemn să citiți Sfânta Scriptură diortosită de el; este foarte valoroasă și ascunde în spate o nevoință duhovnicească. Gândiți-vă numai că a scris cu mâna lui în întregime Sfânta Scriptură – există, tot la Mănăstirea Nicula, manuscrisul original –, a scris-o și a re-scris-o! S-a verificat pe sine însuși, prima corectură el a făcut-o. Cum? A citit toată Sfânta Scriptură, înregistrându-se – există înregistrarea pe benzi magnetice –, apoi se asculta în căști și se verifica pe text! A fost o nevoință și spunea, adesea, că, de multe ori pe parcursul celor unsprezece ani, au fost ispite fățîșe ale diavolului pentru a nu-și continua lucrarea!

Să ne ajute Bunul Dumnezeu, pe toți, să luăm din viața lui ce ni se potrivește, și în ceea ce privește viața duhovnicească, dar și în ceea ce privește viața socială sau implicarea noastră în tot ce înseamnă prezentul! Ultima sa carte publicată a fost *Memorii*, care nu și-a dorit să apară decât după moartea lui, dar a fost sfătuit, totuși, să o publice, ca să nu intervină nimeni în text. Așadar, a publicat-o înainte de a muri, călcându-și o făgăduin-

ță făcută sieși, personal. Ultima lui carte însă, ultima la care a lucrat efectiv, este *Cartea deschisă a Împărăției*⁶, o tâlcuire a Sfintei Liturghii; este această carte albă, pe care am lăsat-o, de asemenea, la sediul ASCOR, și care, zic eu, este un document foarte valoros pentru înțelegerea Dumnezeieștii Liturghii. Tot aici găsiți cum gândește Mitropolitul Bartolomeu în ceea ce privește Împărtășania, împărtășirea noastră cu Sfintele Taine, cât de des sau cât de rar, aceasta fiind o problemă care se discută la nesfârșit, iar părerile sunt împărțite. Am avut și această șansă: îmi citea, adesea, din ce scria, îmi cerea și părerea, asta din smerenie, probabil, dar și ca să se verifice. Pentru această carte m-a întrebat ce părere am eu despre împărtășirea, deasă sau rară, cu Sfintele Taine; i-am răspuns că ar trebui să ne împărtășim măcar de praznicele împărătești, așa văd și simt. Praznicul presupune o masă, să mănânci și să bei. Dacă ne împărtășim la praznicele împărătești, înseamnă că trebuie să ne împărtășim măcar o dată pe lună; iar acesta este minimul. Însă el a scris, în cele din urmă, praznicele împărătești și praznicele Maicii Domnului, ceea ce înseamnă mai mult decât o dată pe lună. Dacă te spovedești și te pregătești după cuviință pentru Sfintele Taine – bineînțeles, acest lucru presupune în mod necesar să ai duhovnic –, dacă postești toate posturile de peste an, de asemenea, miercurea și vinerea – caz în care nu mai sunt necesare cele trei zile sau șapte zile de post înainte de Sfânta Împărtășanie, sâmbăta și duminica fiind chiar canon de a nu se posti –, atunci dumi-

⁶ Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Clujului, *Cartea deschisă a Împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, București, Editura IBMBOR, 2007. Text republicat în volumul Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii, la Ierusalimul Învierii*, Iași, Editura Polirom, 2011.

nica, când participăm la Sfânta Liturghie, ar trebui să ne împărtășim! Așadar, și această chestiune este tratată de Mitropolitul Bartolomeu, în *Cartea deschisă a Împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, pe care, de asemenea, vă îndemn să o citiți. Așadar, vă îndemn să citiți Sfânta Scriptură, diortosită de el, vă îndemn să îi citiți cărțile și, astfel, o să îl descoperiți pe adevăratul Bartolomeu Valeriu Anania!

MEMORIALUL BARTOLOMEU VALERIU ANANIA *

I

Onorată asistență!

Sunt emoționat și, în același timp, încântat să fiu astăzi aici. Se vede că până acum n-am reușit să ajung, datorită faptului că „întâmplarea” face să fiu născut în aceeași zi cu Mitropolitul Bartolomeu, în 18 martie, astfel încât, acest eveniment organizându-se la ceas aniversar, eu nu aveam cum să fiu prezent la Vâlcea. Oricum, am îndrăznit să vin la această întâlnire, pentru că mi s-a spus că este una de suflet și, dacă este una de suflet, înseamnă că nu sunt pretenții foarte elevate în ceea ce privește discursul pe care trebuie să-l țin.

L-am cunoscut pe Mitropolitul Bartolomeu, așa cum l-ați cunoscut mulți dintre dumneavoastră; în schimb, eu am și stat sub același acoperiș cu el, vreme îndelungată. S-a amintit aici că Mitropolitul Bartolomeu stătea cel puțin trei zile pe săptămână la Nicula. De fapt, venea miercuri după-masă, spre seară, și se întorcea la reședința din Cluj sâmbătă, spre seară. În plus, Mitropolitul Bartolomeu își petrecea la Mănăstirea Nicula con-

* Cuvânt rostit la cea de a VI-a ediție a *Memorialului Bartolomeu Valeriu Anania*, în 10 martie 2016, la Biblioteca din Călimănești. Cuvântul a fost publicat integral (Partea I și II) în revista *Tabor*, anul XII, nr. 8, august, 2018, pp. 31-37. Versiunea de față a fost revizuită.

cediul de vară, adică luna iulie, apoi perioada de la Crăciun la Bobotează, precum și toată Săptămâna Luminată. La Mănăstirea Nicula nu se odihnea, ci lucra asiduu, pentru că, așa cum știm prea bine, era un om care nu pierdea timpul. Eu însumi am primit o apostrofare din partea Sfinției Sale, în momentul în care am hotărât să-i zidesc noua reședință de la Mănăstirea Nicula; atunci mi-a spus, fără să clipească, că el nu mai are vreme. Dar Dumnezeu a dat vreme, încât am reușit să facem reședința, iar Înaltpreasfințitului i-a hărăzit timp și să se bucure de această reședință, pe care nici n-a visat-o, pentru că, așa cum spunea adesea, niciodată n-a avut un acoperiș stabil și sigur deasupra capului.

L-am ascultat pe Mitropolitul Bartolomeu în ceasurile de taină și la slujbele pe care le oficia și la care rostea cuvântul de învățătură, atât la Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca, cât mai ales la Mănăstirea Nicula ori la diverse evenimente. Mitropolitul Bartolomeu își pregătea predica. Sâmbăta, în general, după o anumită oră, se primenea pentru ziua de duminică. Primenirea nu însemna doar o primenire fizică, trupească, ci se pregătea și duhovnicește, făcându-și canonul pentru a doua zi, urmând să slujească și să se împărtășească, dar și pregătindu-și cuvântul de învățătură. Sigur că citea din cărți, dar, în ultima vreme, folosea foarte mult internetul, calculatorul, și se inspira din diferite domenii, pentru că le stăpânea. Era un om care cunoștea foarte multe amănunte din diverse domenii. După cum știți, a urmat și Medicina, câțiva ani, a urmat și Conservatorul, dar mai ales a fost omul care s-a întâlnit cu foarte multă lume, a comunicat cu foarte multă lume, a împrumutat din știința celorlalți. Aceasta au făcut-o cu precăde-

re cei care au trecut prin pușcăriile comuniste, unde, tot de la Mitropolitul Bartolomeu știm, în ceasurile lor de răgaz, își transmiteau unii altora din cunoștințele pe care le aveau. Fiind majoritatea intelectuali, fiecare dăruia celui alt propria cunoaștere, astfel încât, atunci când au ieșit din pușcărie, au ajuns foarte instruiți în diverse domenii. Au învățat chiar și limbi străine și, o știți prea bine, au învățat pe de rost mii de versuri. Îmi spunea Mitropolitul Bartolomeu că își pregătea doar jumătate de predică, sâmbătă seara. Cealaltă jumătate de predică era inspirată de auditoriu. Mitropolitul Bartolomeu a știut întotdeauna să comunice, în cuvântul său de învățătură, cu cei care-l ascultau. Din felul în care reușea să comunice cu auditoriul, ieșea efectiv cuvântul de învățătură, îl ducea până la capăt. Pentru mine este un model, pentru că acest fel de a comunica cu credincioșii și de a spune lucrurilor pe nume din amvon, așa cum și-ar fi dorit credincioșii s-o spună, dar nu aveau posibilitatea, este un lucru foarte rar întâlnit, mai ales că noi suntem destinați să slujim și în locuri unde nu cunoaștem pe nimeni, cu atât mai mult episcopii, care trebuie să slujească mult pe teren. Mitropolitul Bartolomeu slujea, de pildă, la Mănăstirea Nicula, dar nu numai în mijlocul obștii și credincioșilor fideli, ci și în prezența a mii sau sute de mii de credincioși care veneau la hramurile mănăstirii. De asemenea, sfințea biserici, participa la hramuri de mănăstiri, slujea la anumite parohii, unde întotdeauna era un nou auditoriu. Or, el reușea de minune să comunice cu credincioșii respectivi și să spună ceea ce așteptau oamenii din partea lui. Bineînțeles că era la curent cu tot ceea ce se întâmpla în lumea noastră și mai ales în societatea românească, pentru că era implicat, se simțea

dator neamului din care se trăgea, se simțea dator țării noastre și mai ales Bisericii strămoșești. De asemenea, se simțea dator generației tinere, de care avea foarte mare grijă. De fiecare dată avea un gând special pentru cei tineri, pentru că, urmărind evoluția societății din ultimii ani, și-a dat seama că experiența lui din America va deveni o experiență și pentru societatea românească. De cele mai multe ori, experiența americană de care vorbea el nu era una pozitivă, iar aceasta sigur că dumneavoastră deja o resimțiți, o resimțim cu toții mai ales în ceea ce privește devenirea tinerilor noștri, care sunt influențați de curenți din afară, din Occident și mai ales de peste ocean. Așadar, Mitropolitul Bartolomeu își pregătea pe jumătate predica și, în ziua în care trebuia s-o rostească, vorbea pe limba și după suflul fiecăruia.

Tot la Nicula, Mitropolitul Bartolomeu își pregătea pastoralul de Paști sau de Crăciun, cuvântul de învățătură care se citește în ziua praznicului în toate parohiile și mănăstirile din eparhia pe care o conduce un episcop. Ori de câte ori definitivă un pasaj important al cuvântului pastoral, mă chema și îmi citea din el. Se verifica pe sine însuși, iar acest lucru era emoționant pentru mine: îmi dădeam seama că simțea o responsabilitate enormă față de ceea ce rostea, nu lăsa niciun cuvânt să iasă la întâmplare, fie acesta scris sau vorbit. În general, Mitropolitul Bartolomeu lansa idei sau mesaje care trebuiau să fie receptate de credincioși sau de auditoriu și puse în lucrare. De obicei, cuvântul său era unul care rodea pe termen lung, așa cum rodește, iată, până astăzi, în sufletele noastre. În cuvintele lui de învățătură, Mitropolitul Bartolomeu avea mesaje și pentru oamenii politici, o știți prea bine. Nu i-a cruțat nicio-

dată pe cei din Cluj și cu atât mai puțin pe cei din București. A făcut-o cu precădere atunci când se atenta la ființa românească și, bineînțeles, la temelia Bisericii strămoșești. N-am să dau exemple, le cunoașteți din presă, am văzut că și programul conține o comunicare cu titlul: *Despre corupția spirituală în cuvântările Mitropolitului Bartolomeu*. Sunt predici care au rezonanță până astăzi, în care vorbește despre acest fel de corupție, despre criză în general și despre ceea ce societatea românească trebuie să aibă în vedere pentru ca să nu fie la cheremul celor puternici, dar care nu au și o responsabilitate pe măsura puterii lor.

Aș mai adăuga despre Mitropolitul Bartolomeu că era un om înzestrat cu umor, deși, de cele mai multe ori, cei care i-am fost colaboratori apropiați ne-am întâlnit cu omul sobru, cu omul care făcea administrație, cu omul care își dorea ca toate să se întâmple foarte corect, transparent și la timp, cu omul exigent, foarte exigent, în primul rând cu el însuși și, apoi, sigur, cu noi ceilalți. Dar avea și vorbe de duh, care țin, iarăși, de profilul Mitropolitului Bartolomeu. În intimitate sau în cercuri mai restrânse, Mitropolitul Bartolomeu reușea foarte ușor să descrețească frunțile. Știa foarte multe lucruri, știa amănunte din viața oamenilor importanți din țara noastră. Cunoștea foarte multe epigrame, vorbe de duh, bancuri, glume, pe care, cum spuneam, într-un cadru mai intim, le împărtășea și celorlalți, care observau că Mitropolitul Bartolomeu este mai mult decât un om care conduce Biserica sau destinele unei eparhii.

Aș încheia evocând o întâmplare revelatoare atât pentru calitățile sale oratorice, cât și pentru profilul său de om spiri-

tual. În urmă cu zece ani, după reînființarea Mitropoliei Clujului, atunci când Înaltpreasfințitul Bartolomeu a fost instalat mitropolit, în cuvântul pe care l-a rostit la masă, Patriarhul Teoctist a spus că, la un moment dat, istoria va vorbi despre regia înființării Mitropoliei de la Cluj. N-a răbdato Mitropolitul Bartolomeu și a spus: „Da, dar regie de scenă, iar nu de culise!” De ce am precizat acest amănunt? Pentru că Mitropolitul Bartolomeu era dramaturg, așadar, era și un bun regizor și trebuie să știți că inclusiv predica lui era ca o „piesă de teatru”, pe care o regiza foarte bine. Știa să transmită mesajul, știa să ajungă la sufletul omului, știa să-l surprindă pe om, știa să-l uimească, cunoștea toate aceste detalii ale unei piese de teatru foarte bine jucate. Spunea inclusiv că însăși Sfânta Liturghie este o piesă de teatru care, dacă nu este jucată bine, atunci sigur nu își are efectul scontat. Or, Mitropolitul Bartolomeu știa că mai ales un cuvânt de învățătură este „o piesă de teatru” și, în felul acesta, reușea să ajungă la sufletele credincioșilor, încât toți cei care îl ascultau nu-și doreau să mai termine cuvântul, și Mitropolitul Bartolomeu nu predica puțin! Deși în Ardeal se insistă foarte mult să se predice nu mai mult de cincisprezece-douăzeci de minute, Mitropolitul Bartolomeu vorbea patruzeci de minute, cincizeci de minute, dar nimeni nu se clintea și toată lumea își dorea să nu se mai sfârșească...

Mă gândesc că, astăzi, Mitropolitul Bartolomeu se bucură pentru ceea ce se întâmplă aici. Îmi doresc și ne dorim cu toții ca și el să-și aducă aminte de noi, măcar atâta cât ne aducem noi aminte de el.

Vă mulțumesc!

II *

Am să continui în duhul întâlnirii noastre de la Biblioteca din Călimănești. Mă bucur că sunt aici, am revenit adesea în Arhiepiscopia Râmnicului cu mare bucurie, am vizitat multe locuri și, bineînțeles, am vizitat localitatea natală a Mitropolitului Bartolomeu, de mai multe ori, la diferite evenimente din viața Înaltpreasfinției Sale.

Îmi aduc aminte cu nostalgie de un astfel de moment, pe care am să-l evoc: eram la Nicula, unde începuseră Colocviile Mănăstirii, într-o primă formă, prin Concursul „Pro vers”, inițiat de un flăcău din Dej, care încerca să promoveze tinerele talente. Cum reședința se află în vecinătatea bibliotecii mănăstirii, cele două clădiri fiind despărțite de un singur coridor, așteptam momentul în care trebuia să mergem să deschidem concursul respectiv. În biblioteca personală a Mitropolitului Bartolomeu, care era și biroul său de lucru și în care a diortosit parte din Vechiul Testament, așteptam împreună cu Înaltpreasfinția Sa întâlnirea cu câțiva poeți renumiți ai Clujului și cu alte câteva personalități ale lumii literare, când a primit un telefon. Am înmărmurit, pentru că mi-am dat seama că era anunțat de moartea fratelui său, Dumitru. A încheiat convorbirea, nu l-am întrebat absolut nimic, fiindcă n-am avut puterea; el s-a liniștit în câteva clipe și a zis: „Să mergem unde avem de mers!” Ne-am dus împreună, toate au fost bune și frumoase, Mitropolitul a vorbit ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, nici măcar n-a amintit faptul că, în urmă cu câteva clipe, el primise vestea morții

* Cuvânt rostit la cea de a VI-a ediție a *Memorialului Bartolomeu Valeriu Anania*, în 10 martie 2016, la sediul Arhiepiscopiei Râmnicului.

fratelui său. S-a încheiat concursul respectiv, ne-am retras și, desigur, ne-am ocupat efectiv de organizarea înmormântării. V-am povestit aceasta ca să vedeți o calitate a Mitropolitului Bartolomeu, aceea de a ști să-și stăpânească emoțiile, sentimentele, să treacă de la o stare la alta privilegiind persoana din fața lui, ale cărei probleme le considera mai importante decât cele personale. De altfel, aceasta o făcea și atunci când acorda audiențe, pentru că erau foarte multe probleme în Eparhia noastră, unele chiar dificile. Știa, de la om la om, să se repleze astfel încât să nu defavorizeze pe cineva sub imperiul propriilor sentimente și trăiri. Eu am avut parte foarte rar de îmbrățișarea lui, nu de aceea festivă, când trebuia să ne întâlnim în anumite contexte oficiale, ci de aceea intimă, dintre tată și fiu, fiindcă spunea: „Copilul trebuie sărutat doar în somn, pe frunte!”

Referindu-mă la subiectul propus, aș evoca o amintire a Mitropolitului Bartolomeu din perioada de detenție. Spunea că, în pușcărie, există trei factori pentru care se rezistă. Primul și cel mai important este credința în Dumnezeu. Fără credință, nu se rezista în temnițele comuniste. Cei mai mulți care nu credeau în Dumnezeu sau care-și pierdeau credința pe drum o luau razna din punct de vedere psihic, dar, după aceea, se deteriorau și fizic, ajungând până la moarte.

Al doilea factor major pentru rezistența în detenție, în comunism, era cultura. Am amintit deja că, în închisorile comuniste, unde, pe vremea aceea, erau foarte mulți intelectuali, se împărtășea cultură. După domeniul în care era pregătit fiecare, împărtășea celorlalți cunoștințe și fiecare acumula după putere. Astfel, s-au învățat unii pe alții de la astronomie și chimie până la limbi străine. În pușcărie, s-au scris romane, s-a scris poezie, însuși

Mitropolitul a memorat peste zece de mii de versuri, a memorat cărți întregi. În pușcărie la Aiud, când a fost scos la muncă, și-a dat seama că, din cauza epuizării fizice, începe să uite ce a memorat. Gândiți-vă că ceea ce scria în memorie era fără rebuturi, în forma finală, definitivă. Mărturisirea că a reușit cu anevoie să-și scoată din minte variantele inițiale sau intermediare, pe care le prelucra în timp. Cu alte cuvinte, reușea, la nivel mental, să-și curețe partea de moloz și să păstreze doar textul care, mai târziu, a ajuns să fie publicat. Așadar, muncind, și-a dat seama că nu reușește să păstreze în memorie aceste texte și atunci a trebuit să recurgă la soluții ingenioase, la metode spectaculoase – n-am să povestesc acum, fiindcă ar dura foarte mult –, pentru a le scrie pe hârtie. Aceste manuscrise se păstrează până astăzi la Mănăstirea Nicula, iar câțiva dintre noi am avut șansa să le și atingem efectiv, pentru că ele au o valoare inestimabilă.

Al treilea factor important pentru rezistența în pușcărie era umorul. Făceau haz de necaz, cum este vorba noastră românească. Mitropolitul povestea cu umor o situație hazlie care îl avea ca subiect pe un fost ministru, Vasile Luca. La un moment dat, într-o celulă, este adus un deținut, pe care un altul, coleg de suferință, îl întreabă: „De ce ești încarcerat? De ce ai ajuns în pușcărie?” I-a răspuns că l-a înjurat pe Vasile Luca. Celălalt adaugă: „Interesant, eu l-am lăudat pe Vasile Luca!” Nu durează mult, se deschide din nou ușa temniței, este adus un al treilea deținut, care se prezintă: „Vasile Luca!” Așadar, în pușcăriile comuniste se rezista și datorită acestui factor, umorul.

Acești trei factori sunt constitutivi personalității Mitropolitului Bartolomeu. Mitropolitul Bartolomeu era, prin excelență, un om credincios, avea o credință puternică. Avea credința Părintelui

Dimitrie Bejan, dacă ați citit despre Sfinția Sa; la un moment dat, acesta a mărturisit că, după paisprezece ani de pușcărie, n-a mai crezut că există Dumnezeu, ci a știut sigur că există Dumnezeu. Mitropolitul Bartolomeu știa că există Dumnezeu și, pentru că știa că există Dumnezeu, știa să-L împărtășească și celorlalți și o făcea cu prisosință, prin predicile sale, începând din pușcărie și până la sfârșitul vieții lui. Știți că, în pușcărie, în fiecare duminică și sărbătoare, Mitropolitul Bartolomeu predica, prin Morse, la calorifer, și toată pușcăria amuțea și asculta: deținuții, dar și paznicii ascultau predica Părintelui Bartolomeu. Știa să-L transmită pe Dumnezeu, pe Care Îl trăia, Îl experia. De aceea, predica lui era foarte convingătoare, era foarte fermă, cuvântul lui avea impact. El vorbea asemenea apostolilor, pentru că el L-a cunoscut pe Dumnezeu în mod direct și, dacă L-a cunoscut pe Dumnezeu în mod direct, a știut și să-L împărtășească altora. Dovada cea mai deplină a acestui lucru este traducerea Sfintei Scripturi. Este limpede, numai un asemenea om putea să diortosească Sfânta Scriptură: un om cu o credință puternică, convingătoare, trăită efectiv. De asemenea, referitor la credința lui, aș sublinia faptul că era bine ancorat în tradiția noastră creștinească. Mitropolitul Bartolomeu se ruga. Mitropolitul Bartolomeu postea. Mitropolitul Bartolomeu se spovedea. Sunt amănunte care, poate, nouă ni se par neimportante, dar o să vedeți că sunt foarte importante. Este o lacună în ceea ce ne privește pe noi, preoții, și pe care o recunoaștem sau n-o recunoaștem, o ascundem sau n-o ascundem, dar există: preoții se spovedesc mai puțin decât credincioșii noștri.

În ceea ce privește rugăciunea, cred că ați citit că, la un moment dat, din curiozitate, Mitropolitul Bartolomeu l-a urmărit

pe Patriarhul Justinian dacă se roagă înainte de culcare. A făcut-o într-un mod copilăresc, uitându-se pe gaura cheii, dar și-a dat seama că un patriarh adevărat trebuie să se roage. Cunoașteți că s-au spus atâtea vorbe potrivnice în ce-l privește pe Patriarhul Justinian, dar iată că Mitropolitul Bartolomeu descoperă în Patriarhul Justinian și latura lui duhovnicească, căci îl interesa dacă se roagă. Iar Patriarhul se ruga, ca oricare om.

Mitropolitul Bartolomeu se ruga la rândul-i și vă spun și cum o făcea în reședința de la Nicula, pentru că acolo am fost foarte multă vreme împreună și am putut observa acest lucru, pe care mi-l și mărturisise. Când cobora de la dormitor, trecea pe la capela personală, al cărei hram este „Sfântul Apostol Bartolomeu”, și își făcea rugăciunile. Există și astăzi locul pe care îngenunchea, se păstrează ochelarii, epitrahilul, *Psaltirea* și cartea lui de rugăciuni, diortosită de el. Îi plăceau foarte mult psalmii, dar citea și rugăciunile pe care le citește orice credincios obișnuit. Lua micul dejun, sufrageria fiind la parter, urca la birou și lucra; la fel se întâmpla și seara, după cină, când urca să se culce: intra prin capela situată între parter și etaj. Așadar, Mitropolitul Bartolomeu era un om rugător. În ultimele sale zile de viață, înainte de a pleca la Viena, înainte de a fi intubat, l-am vizitat împreună cu Preasfințitul Părinte Vasile Someșanul, Episcopul lui vicar. Când ne-a văzut, ne-a recunoscut, deși era foarte, foarte slăbit. L-a întrebat retoric pe Preasfințitul Vasile: „Așa-i că ai venit să mă spovedești?” Bineînțeles, Preasfințitul Vasile era pregătit să-l spovedească, ceea ce s-a și întâmplat în momentele următoare. Astfel, înaintea morții, Mitropolitul Bartolomeu s-a spovedit după toată rânduiala. Ținea la aceste lucruri. Adesea, îi spunea maicii Galineea de la Nicula că vrea să fie în-

mormântat în pământ, că vrea să i se facă colivă, să i se aprindă lumânări – toate lucrurile acestea pe care și le dorește orice credincios bun.

În ceea ce privește cultura, am să mă refer la modul în care își pregătea predica. Cuvântul Mitropolitului Bartolomeu era ferm, inspirat, dar și responsabil. Nu vorbea la întâmplare, ci, așa cum am afirmat deja, predica sa era întotdeauna pregătită, cel puțin jumătate din ea. O pregătea sâmbăta seara, iar cealaltă jumătate și-o construia în timp ce predica, după ceea ce îi transmiteau credincioșii, prin chipurile lor, privirile lor, bineînțelese. Știa să comunice, predica lui era un dialog, chiar „o piesă de teatru”, în sensul că el era și un foarte bun dramaturg, deci și un bun regizor. Știa ce să spună, când să spună, cum să spună, știa tonul pe care trebuia să-l folosească, gesturile pe care trebuia să le facă, știa foarte bine să intre în sufletul și în mintea audienței sale. De aceea, era foarte bine receptat. Fiecărui i se părea că i se vorbește după mintea lui și după inima lui, pentru că, având o cultură amplă, știa să acopere toate nivelurile. Știți prea bine că, pe lângă faptul că era un excelent teolog, avea cunoștințe de istorie foarte temeinice, avea cunoștințe de medicină, pentru că făcuse câțiva ani de Medicină, avea cunoștințe de muzică, era un adevărat meloman. Avea o cultură foarte vastă pe care o pune la lucru în predica lui, astfel încât acoperea așteptările tuturor celor care îl ascultau, și nu predica doar la Catedrala Mitropolitană! Predica la Mănăstirea Nicula, de pildă la hramul din 15 august, la care veneau în pelerinaj sute de mii de oameni, cei mai mulți fiind țărani, care îl ascultau cu sufletul la gură, uimiți. Din uimirea lor s-a încetățenit ca, la Nicula, să se aplaude după predica Mitropolitului. Acest lucru se întâmplă

foarte rar și a fost o surpriză și pentru noi, când a început, dar practica a continuat fără întrerupere la hramurile la care Înaltpreasfințitul Bartolomeu rostea cuvânt de învățătură.

Pentru a vă da seama cât de vaste erau cunoștințele sale medicale, v-aș aminti un episod al vieții Mitropolitului, petrecut la Mănăstirea Nicula. Încă din primul an de studenție la Medicină, cunoștea toate oasele corpului uman, cu denumirea lor științifică. Ei bine, atunci când s-a accidentat, căzând pe scări la Nicula, i-am fost alături până a ajuns la Clinica de Ortopedie din Cluj. Am chemat salvarea și, pentru că-l durea foarte tare bazinul, șoldul, medicul a vrut să-i facă un calmant, dar era foarte emoționat, fiind și foarte tânăr – nici nu știu dacă avea treizeci de ani, dar înalt și bine făcut. De altfel, i-a spus Mitropolitului: „Sunt emoționat, eu nu v-am văzut niciodată, numai la televizor. Dar, de câte ori vă vedeam, îmi era frică de dumneavoastră și la televizor!” Atunci, Mitropolitul a intrat imediat în mintea lui și a început să-i spună toate oasele bazinului și ce oscioare sunt la încheietura femurului cu bazinul..., toate după nume, niște nume pe care eu nu le auzisem până atunci niciodată în viața mea; erau foarte, foarte complicate. L-a uimit pe tânărul respectiv, dar, în același timp, i-a dat curaj că știe ce i se întâmplă și că trebuie să-și facă datoria, să-i facă injecția. Oricum, atunci când era bolnav sau avea momente de acest fel, el era un om foarte docil, asculta până la capăt de specialistul din respectivul domeniu, care trebuia să acționeze în privința bolii sau a problemei respective. Așadar, avea o cultură foarte vastă, pe care o folosea. De pildă, la un moment dat, a predicat despre ochi – dacă vă aduceți aminte sau puteți găsi această predică pe internet –, cu foarte multe amănunte din

medicină: a explicat prin grilă teologică tot ceea ce înseamnă ochiul și tot ceea ce implică acest organ al corpului uman.

În ceea ce privește umorul, bineînțeles că nu crea ilaritate la predicile sale. Era mai degrabă un semn al optimismului său. Mitropolitul Bartolomeu era un om sobru, un om serios, dar, în același timp, era un optimist. În acest sens, spunea că, ori de câte ori îi dă o încercare omului, în același moment Dumnezeu îi dă și soluția, doar că noi trebuie să avem ochi duhovnicești să vedem, să căutăm, să găsim soluția respectivă. Dar Dumnezeu este Cel Care, dacă îl încearcă pe om sau lasă ca omul să fie încercat, totodată îi dă și soluția. Ne rămâne nouă să facem în așa fel încât s-o găsim cât mai repede cu putință, folosindu-ne duhovnicește și înțelegându-L pe Dumnezeu în lucrarea Lui. Îi îndemna pe oameni să se roage. Credea în rugăciune și considera că rugăciunea este una dintre cele mai bune soluții pentru toate problemele omului. Tot în spiritul lui, am să vă spun că, din amvonul Catedralei din Cluj-Napoca, evoca o întâlnire cu o mamă îndurerată pentru fica sa, zicând: „Cât am fost eu de mitropolit, n-am știut să-i spun altceva decât să se roage!”

Acestea fiind zise, mă bucur că suntem aici și că-l prețuiți pe Mitropolitul Bartolomeu. Desigur, cei care ne aflăm aici, în această seară – și cu atât mai puțin eu –, n-o să putem cuprinde în evocările noastre personalitatea Mitropolitului Bartolomeu, nici măcar pe acest segment al oratoriei. S-au scris deja câteva teze de doctorat despre viața și activitatea Mitropolitului Bartolomeu și mai sunt unele în lucru. Urmează teze de doctorat pe omiletică. Sperăm ca ele să deslușească și mai mult ceea ce a însemnat oratorul Bartolomeu. Oricum, cuvântul lui rămâne viu, precum el este viu și ni-l dorim viu, și pentru veșnicia lui

Dumnezeu, dar și pentru veșnicia noastră pământească, pentru că încă ne adăpăm din izvorul cunoașterii sale. Îi suntem datori Mitropolitului Bartolomeu mai ales noi, cei care l-am cunoscut și i-am slujit îndeaproape. Nu putem trăi fără Mitropolitul Bartolomeu, a lăsat o amprentă definitivă în lumea noastră, cu precădere la Cluj, însă nu numai. Noi însă, care l-am avut aproape în cei optsprezece ani cât a stat la Cluj, suntem marcați de personalitatea lui, de credința lui, de cultura lui, de optimismul lui și nădăjduim să îi ducem mai departe, atât cât se poate, aceste daruri pe care ni le-a lăsat tuturor și pe care am încercat, în puține cuvinte, să vi le împărtășesc și dumneavoastră în această seară.

Îi mulțumesc domnului profesor, le mulțumesc tuturor celor care se află la acest prezidiu și vă mulțumesc dumneavoastră tuturor!

PARTEA A DOUA

*„...Mărturie nu numai a unei lumi,
ci și a unui suflet”*

IN MEMORIAM
ÎPS ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT
BARTOLOMEU ANANIA *

Iubiți credincioși! N-am început în mod obișnuit, pentru că nu doresc să rostesc un cuvânt de învățătură, ci un cuvânt de omagiu adus Părintelui nostru Bartolomeu. Așa cum l-am cunoscut fiecare dintre noi, Înaltpreasfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Bartolomeu a fost și rămâne pildă vie, chiar dacă a trecut la cele veșnice. Aceasta înseamnă foarte mare lucru, pentru că pildă vie nu poate fi decât cel care L-a urmat cu adevărat pe Hristos, modelul prin excelență al omului.

Aș fi dorit, poate, să vă spun lucruri sensibile despre Mitropolitul Bartolomeu, deși a fost un om care, așa cum ni se părea la prima vedere, era mai rece și rareori își permitea lui însuși momente de gingășie, momente sensibile sau – de ce nu? – sentimentale. Ca unul care a trăit sub același acoperiș ani mulți, peste opt ani de stăreție la Nicula – sigur că nu în fiecare zi, dar, oricum, mai bine de jumătate din zilele acelor peste opt ani –, eu m-am întâlnit și am vorbit cu el de nenumărate ori, dar îmi aduc aminte că doar de două, trei ori Mitropolitul Bartolomeu, fără un motiv anume, m-a îmbrățișat părintește! Sigur că ne întâl-

* Cuvânt rostit în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca, în 6 februarie 2011, la Vecernie. Preluat din volumul Arhim. Dumitru Cobzaru, *Predici*. Vol. I, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2012, pp. 425-431. Versiunea de față a fost revizuită.

neam, ne salutam sau slujeam împreună sau la anumite evenimente ne îmbrățișa. Dar, de două, trei ori, în mod special, fără a fi o ocazie anume, i-am simțit iubirea părintească, ceea ce pentru mine a fost și rămâne un lucru extraordinar, o șansă imensă pe care cu siguranță prea puțini oameni au avut-o. Mitropolitul Bartolomeu avea și această convingere și mi-o spunea mie, adesea – poate că mi-o spunea prea des, tocmai ca să-nțeleg –, că pruncii nu se sărută decât în somn. Dar noi, oamenii, așa cum ne cunoaștem pe noi înșine, cu siguranță că ne-am fi dorit mai mult din punct de vedere sentimental. Prin ceea ce a scris, prin ceea ce a lăsat în urmă, prin oamenii care l-au înconjurat, iată, în cele două săptămâni foarte pline și foarte intense, Mitropolitul nostru a dovedit că ne-a iubit pe toți și, la rândul-ne, și noi am încercat, după puterea noastră, să-i dovedim și să-i arătăm că l-am iubit, că-l iubim și că-i vom păstra veșnică memoria.

Pentru noi, colaboratorii apropiați ai Mitropolitului Bartolomeu, a fost o șansă deosebită să fim în preajma lui, să-i cunoaștem gândirea și lucrarea, și nu doar să i le cunoaștem, ci și să ne implicăm în ceea ce și-a dorit el să se împlinească pentru Eparhia noastră și nu numai, iar toate acestea s-au imprimat adânc în ființa noastră. Această prezență a Mitropolitului Bartolomeu în ființa noastră nu poate să se șteargă, ci ne va însoți pe tot parcursul vieții. Și, chiar dacă îl vom pomeni sau nu-l vom pomeni, chiar dacă vom vorbi despre el sau nu vom vorbi despre el, chiar dacă ne vom aduce aminte sau nu ne vom aduce aminte, cu siguranță că tot ceea ce vom face și vom gândi va purta pecetea Mitropolitului Bartolomeu.

Ne împărtășea foarte multe amintiri, ne relata foarte multe întâmplări, avea foarte multe vorbe de duh, deși felul lui de a fi

era destul de solitar. Când a venit la Cluj, Mitropolitul Bartolomeu a venit singur, înaintea lui a venit doar o călugăriță, trimisă să-i pregătească apartamentul din reședință. El a venit singur. Dar ați văzut, în ziua înmormântării și în toate aceste zile, că n-a plecat singur. Așa cum noi am rămas în ființa noastră cu pecetea lui, la fel și el a plecat din această lume cu pecetea noastră. De pe acest amvon, de multe ori, el v-a văzut chipurile dumneavoastră. De pe acest amvon, de multe ori, el a simțit că i-ați aprobat atitudinea. De pe acest amvon, de multe ori, a simțit că i-ați înțeles cuvântul de învățătură. De pe acest amvon, de multe ori, v-a văzut ființa transformată și nădejdea purtată dincolo de aceste ziduri. Mitropolitul Bartolomeu a reușit să schimbe oameni! Foarte multe vieți au fost influențate decisiv de un cuvânt al Mitropolitului Bartolomeu. Cei mai mulți dintre aceștia niciodată, poate, nu vor avea șansa să o spună de pe acest amvon sau în paginile unui ziar ori în fața reflectoarelor, dar, pentru că n-au această șansă, nu înseamnă că n-au s-o mărturisească în prezența celor dragi și apropiați.

Noi, slujitorii Sfântului Altar, în nenumărate rânduri l-am văzut lăcrimând la Sfânta Liturghie, ceea ce dumneavoastră poate n-ați văzut. Eu și călugării de la Nicula l-am văzut de nenumărate ori plângând la hramurile mănăstirii, când se adunau oameni în număr foarte mare, zeci de mii, sute de mii, care absolut toți însemnau ceva pentru el. Iar prezența lui și cuvântul lui au însemnat mult, foarte mult, pentru toți aceștia. Știți prea bine că, în premieră – nu se întâmpla niciodată, niciunde –, la un hram la Mănăstirea Nicula, cuvântul Mitropolitului Bartolomeu a fost aplaudat, aceasta devenind, mai apoi, o tradiție. De ce? Pentru că, în felul acesta, oamenii au încercat să-și

arate față de Înaltpreasfințitul Bartolomeu comuniunea, adeziunea, atașamentul deplin și încrederea lor totală în ceea ce spunea și în ceea ce era.

Toate acestea – și sunt doar câteva crâmpoie – , iubiți credincioși, l-au definit pe Mitropolitul Bartolomeu mai cu seamă în relație cu omul, cu oamenii, pentru că el, la rândul-i, era un om, un om care o viață întreagă s-a străduit și s-a nevoit. Noi vorbim despre nevointă în cărțile duhovnicești și o încercăm și-n viața noastră, zicând că nevointă înseamnă postul și rugăciunea, străduința spre bine și asceza la care trebuie supus acest trup ca să ajungă să fie stăpânit de duh. Să știți că și Mitropolitul Bartolomeu postea. Maicile care l-au slujit ani de zile știu prea bine acest lucru. Și nu postea oricum! De pildă, în Săptămâna Mare, și el postea fără ulei, și era mitropolit! Mitropolitul Bartolomeu se nevoia. Știți cât lucra pe zi? V-a spus-o de la acest amvon! Muncea peste paisprezece ore pe zi, muncea efectiv, fie că făcea administrație, aici, la Cluj, fie că lucra la retraducerea – diortosirea, spunea el cu smerenie – Sfintei Scripturi, în atelierul biblic de la Mănăstirea Nicula. Nevointă mare au fost cei unsprezece ani cât a lucrat la retraducerea și adnotarea Sfintei Scripturi! Dacă ar fi numai să scrii cu mâna toată Sfânta Scriptură de la un capăt la altul, vă puteți închipui ce nevointă extraordinară!? Ei bine, Înaltpreasfințitul a scris Sfânta Scriptură de la cap la coadă cu mâna lui, și nu o dată. Retraducerea, verificarea și comentariile pe care le cunoașteți – și nu s-au publicat toate, multe dintre ele rămânând în manuscris, care se păstrează la Mănăstirea Nicula – presupun o nevointă teribilă, de unsprezece ani! O nevointă duhovnicească! Iar nevoința duhovnicească presupune ispite pe măsura nevoinței. A scris în caietele de

lucru și a spus-o, de asemenea, în anumite împrejurări, că ispitele au fost nenumărate în a-l împiedica mai cu seamă în această lucrare duhovnicească de a retraduce și tâlcui Sfânta Scriptură. N-au fost puține și n-au fost ușoare. Poate că o să le cunoaștem peste ani, atunci când, cel puțin în parte, caietele vor ajunge să fie tipărite integral.

Iubiți credincioși, Înaltpreasfințitul Bartolomeu se ruga! Rugăciunea lui nu era numai rugăciunea comună, aceea de a veni și a sluji Sfânta Liturghie, era și rugăciunea particulară. De pildă, în reședința mitropolitană, între dormitor și biroul lui, avea o capelă. De asemenea, avea o capelă la Mănăstirea Nicula, între dormitor și biblioteca-birou. La Nicula, capela are hramul Sfântului Apostol Bartolomeu. I-a rânduit acest hram atunci când a sfințit-o împreună cu cei doi vicari și cu părinții din Permanență, cu consilierii și cu cei care au contribuit la construirea reședinței de la Mănăstirea Nicula, în ziua prăznuirii Sfântului Apostol Bartolomeu, 11 iunie. Or, când trecea de la birou spre dormitor sau invers, Mitropolitul se oprea în capelă și se ruga. Îmi spunea, adesea, că rugăciunea lui cea mai iubită erau psalmii. Mitropolitul Bartolomeu se ruga cel mai mult din *Psaltire*, cel puțin în ultimii ani, așa cum l-am cunoscut eu. Tot el spunea că, după ce a descoperit poezia Vechiului Testament, pe care a și retradus-o, diortosind Biblia, n-a mai putut să scrie poezie și nu și-a mai dorit să scrie poezie vreodată. Pentru că, spunea el, nimeni vreodată nu l-a egalat nici pe înțeleptul Solomon, cel care a scris Cântarea Cântărilor, și nici pe împăratul David, cel care a scris Psalmii. Așadar, Mitropolitul Bartolomeu se ruga, iubiți credincioși! Și știți prea bine, pentru că l-ați cunoscut, nu s-a rugat numai pentru sine, ci s-a rugat pentru noi toți.

Ce să vă mai spun despre Mitropolitul Bartolomeu? Cu siguranță că ar fi foarte multe lucruri de spus, însă rămâne ca fiecare să îi purtăm mai departe memoria, așa cum a lăsat scris în testament. Or, memoria noastră nu poate fi doar una de aducere aminte. Memoria, în ce-l privește pe Mitropolitul Bartolomeu, trebuie să fie o memorie vie, o memorie ce trebuie să ne pună pe fiecare dintre noi în lucrare în mod deplin: cu gândirea, cu simțirea și cu voința. Aceasta trebuie să se întâmple, pentru că i-am cunoscut gândirea, și ea a rămas scrisă în foarte multe pagini; pentru că i-am cunoscut simțirea, și ea rămâne vie în sufletele noastre, niciodată nu va fi ștearsă, ci, așa cum am spus la început, va rămâne ca o pecete definitivă; pentru că i-am cunoscut prea bine lucrarea, deși poate că, de multe ori, n-am reușit să-l sprijinim. Totuși, așa cum au arătat-o cei mulți la Nicula, bătând din palme, i-am arătat că suntem de acord cu el și că-l susținem.

L-am iubit cu toții... Au arătat-o deplin credincioșii anonimi din această Catedrală, în săptămâna de dinainte de a închide ochii, rugându-se și cerând binecuvântare să citească *Psaltirea* sau acatiste și participând la Sfintele Masluri ce s-au rânduie pentru sănătatea Mitropolitului. Au arătat-o foarte mulți dintre cei care au trecut pe lângă catafalc, dar și cei care n-au putut să o facă, nereușind să ajungă în aceste zile la Cluj, dar au simțit și simt.

De aceea, Îl rugăm pe Bunul Dumnezeu să ni-l lase viu pe Mitropolitul nostru, atât în mintea noastră, cât mai ales în inima noastră! Amin!

TREI FACTORI CARE DAU ECHILIBRU VIEȚII *

Mitropolitul Bartolomeu mărturisea, adesea, rememorând anii de detenție, că în pușcăriile comuniste s-a rezistat datorită a trei lucruri.

Primul lucru, cel dintâi și cel mai important, era credința în Dumnezeu. Ei îi vedeau pe cei care nu-și cultivau credința, care nu o aveau sau, mai mult, luptau împotriva lui Dumnezeu, că se pierdeau pe drum, nu rezistau la condițiile și la atmosfera care era în pușcărie.

Al doilea factor major care îi ținea în viață și îi motiva era cultura. Nu vă închipuiți că vor fi avut biblioteci la dispoziție, însă cei mai mulți oameni de cultură ai acelor vremuri se aflau în pușcărie și, ca atare, își împărtășeau unii altora cunoștințele, astfel încât au învățat limbi străine, au învățat fizică, au învățat matematică, au învățat astronomie și alte și alte științe, dăruind celuiilalt din cunoașterea pe care fiecare o acumulase în timp.

Al treilea lucru care îi ajuta să reziste, spunea Mitropolitul Bartolomeu, era umorul. Cum zice vorba românească, făceau haz de necaz, găseau suficiente motive ca să poată zâmbi.

* Cuvânt rostit în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca, 22 ianuarie 2016. Preluat din Arhim. Dumitru Cobzaru, *Amvon. Predici la Sfintele Taine și Ierurgii*. Vol. IV, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, pp. 664-666. Versiunea de față a fost revizuită.

Așadar, ar fi bine să ținem minte acești trei factori care ne pot menține viața în echilibru, pentru că, de multe ori, trecem prin încercări grele și nu trebuie să uităm să zâmbim, nu trebuie să lăsăm la o parte cunoașterea, ci trebuie să o dezvoltăm citind, ascultând, căutând, fiind curioși. Apoi, bineînțeles, cel mai important lucru: n-avem voie să ne slăbim credința sau chiar să ne-o pierdem, ci dimpotrivă. Credința se amplifică în suferință. Noi observăm prea bine că oamenii, atunci când le este bine, uită ușor de Dumnezeu sau își aduc aminte foarte rar de El. În schimb, atunci când sunt în suferință, se apropie din ce în ce mai mult de El.

N-aș încheia înainte de a vă mai spune încă două lucruri care, de asemenea, ar trebui să ne folosească duhovnicește. În studenție, Mitropolitul Bartolomeu a fost expulzat din Cluj și a fost dus pe jos, săptămâni întregi, până la Toplița, dintr-un post de jandarmi în altul. Pe jos! La Toplița, a avut domiciliu forțat. Ironia a fost că, un an de zile, cât a stat la Toplița, a devenit starul mânăstirii! Însă trebuia să meargă în fiecare zi la postul de poliție, să arate că n-a fugit din oraș. Vorbim de anii '46-'47. Îmi place mie să zic că a fost „ironia lui Dumnezeu”, fiindcă s-a întors înapoi în Cluj, în '93, în calitate de Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului! Deci, în '46-'47, a fost *persona non grata* pentru orașul Cluj, iar în '93, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului. Așadar, iată, dragii mei, încă un gând duhovnicesc care ne-ar putea ajuta să îndurăm nedreptatea din această lume.

Apoi, cea mai mare pedeapsă a executat-o în închisoarea de la Aiud, unde, de asemenea, s-a întors în calitate de Arhiepiscop și a slujit Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie, o altă lucrare pe care Dumnezeu a săvârșit-o asupra omului Său, pentru că

Bartolomeu rămâne omul lui Dumnezeu, omul Bisericii noastre și omul României și al românilor.

Să ajute Dumnezeu să luăm aminte și să rămână pildă vie pentru noi, toți cei care l-am cunoscut, l-am prețuit și l-am iubit! Amin!

GRIJA PENTRU SEMENI *

Dragii mei,

Mi-l aduc aminte pe Mitropolitul Bartolomeu, la cumpăna dintre anii 2006-2007, în 30 decembrie, ieșind din reședința de la Nicula, seara, în întuneric, să verifice dacă sunt suficiente lumini pentru primirea familiei regale – regele Mihai și regina Ana –, care își doreau să fie prezenți la Mănăstirea Nicula în noaptea de Anul Nou, ceea ce s-a și întâmplat, în acel an în care eram primiți în Uniunea Europeană. Cum a ieșit brusc de la lumină la întuneric, nu a văzut treptele dinaintea lui și a căzut în gol, astfel încât și-a fracturat bazinul. Ne-am strâns toată obștea imediat și l-am ajutat să ajungă în dormitor. Am chemat salvarea, bineînțeles.

În timp ce medicul îi pregătea un calmant, a intrat în dialog cu Mitropolitul, care a precizat unde are dureri puternice, anume la încheietura șoldului cu bazinul, și a început să enumere câte oase sunt la această încheietură, se pare că destul de multe! Ținea minte numele fiecăruia din perioada celor doi ani de studii de Medicină de la Universitatea din Cluj. Medicul, un bărbat falnic, a început să tremure de emoție și cu greu i-a administrat calmantul. „Părinte – i-a spus – eu nu v-am văzut niciodată în viața mea decât la televizor, iar atunci mi-ați părut fioros!” Or,

* Cuvânt rostit la parastasul oficiat pentru Mitropolitul Bartolomeu, în 31 ianuarie 2020, în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca.

în fața lui stătea, acum, Mitropolitul Bartolomeu însuși, la ceas de neputință, dar vorbind cu el de la egal la egal și pe limba lui.

Am plecat cu salvarea, care, din păcate, era o mașină veche, nu prea confortabilă, ne-am oprit la Dej, unde a făcut filmul, și am pornit spre Cluj-Napoca. Am călătorit împreună până la Cluj, el pe targă și eu așezat lângă el. Pe drum, aproape o oră, am stat de vorbă. A vorbit el, eu am ascultat. Mi-a spus pe îndelete, în acea oră, ce anume să răspund presei, în detaliu, pentru că voi fi întrebat ce s-a întâmplat; ce să spun familiei regale, care urma să ajungă la Mănăstirea Nicula; cum să mă comport cu ei; care este eticheta, fiindcă urma să luăm cina împreună; cum să-l primesc pe rege la slujbă, în noaptea de Anul Nou, apoi, a doua zi, la Sfânta Liturghie, și, din nou, urma să luăm prânzul împreună. Mi-a mai spus, atunci, un amănunt: „Dumitre, să știi că acesta este un semn! Toți ai mei, cei din familia mea, înainte cu ceva vreme de a pleca în veșnicie, au pățit la fel. Acesta este semnul pe care Dumnezeu mi l-a trimis, că urmează, încet-încet, să mă petrec din lumea celor vii.”

De ce vă spun toate acestea? Vă spun pentru a sublinia o dată în plus că Mitropolitul Bartolomeu era un om realist, sincer cu el însuși. Acest lucru, care l-a caracterizat, era și o calitate pe care o avea în vedere în ceea ce îi privea pe preoții lui, pe călugări, pe credincioși. Întotdeauna a tratat lucrurile cu un realism aparte.

Tot de la el am învățat un lucru, pe care vi-l pun la suflet, și anume că, la audiențe, își schimba starea sufletească după ce stătea de vorbă cu fiecare om. Dacă venea cineva la el cu o problemă și îi influența starea, când respectiva persoană pleca din biroul lui, el se reseta, ca nu cumva acea stare alterată să fie una

care să-l văduvească pe următorul care intra. Uneori, noi știm prea bine, dacă cineva ne influențează în rău, de pildă, și ne supărăm ori chiar ne enervăm, atunci toți cei din jurul nostru simt această stare și le influențăm, la rândul-ne, propria lor stare, ceea ce nu este corect. El, în schimb, știa să se controleze în așa măsură încât cu fiecare om în parte să aibă starea cuvenită, ca omul să-și găsească odihna și răspunsul la problema cu care a venit.

Sunt foarte multe amănunte din viața Înaltpreasfinției Sale pe care mi-aș dori să vi le împărtășesc. Venea la Nicula, de miercuri seara până sâmbătă seara, și ne întâlneam cel puțin de două-trei ori pe săptămână, luam și un prânz împreună. Prin urmare, vă puteți închipui că au fost foarte multe lucruri care s-au împărtășit reciproc. Am să închei, însă, mărturisindu-vă un lucru spre pildă, spre învățătură de minte. Când venea de la Cluj, stăteam de vorbă. Mai întâi, în prima zi, eu îl ascultam pe el, fiindcă venea încărcat cu problemele Eparhiei. Abia a doua zi mă duceam eu la Înaltpreasfinția Sa, cu problemele mele. În felul acesta ar trebui să fim atenți cu cei apropiați, cu cei dragi ai noștri și – de ce nu? – cu tot omul.

Dumnezeu să-l odihnească! Dumnezeu să-l ferească în Împărăția Lui!

SĂ ÎNTINGI ÎN SARE ȘI SĂ TE UIȚI LA SOARE!*

Preacuvioase părinte duhovnic, preacucernici părinți împreună slujitori, preacuvioasă maică stareță, binecuvântată obște și iubiți credincioși,

Un gând duhovnicesc, în această minunată duminică și sărbătoare, legat de ctitorul acestei mănăstiri, Mitropolitul Bartolomeu, pentru care am săvârșit parastas la nouă ani de când a plecat în veșnicie. Așa cum știți mulți dintre dumneavoastră, cu ani în urmă, pe vreme de ploaie, Mitropolitul Bartolomeu însuși a trasat cetatea care înconjoară această biserică. El a croit cu mâna lui această mănăstire, de aceea am socotit de cuviință ca, astăzi, să venim la ctitoria lui pentru a-i face un parastas, slujbă pe care Înaltpreasfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Andrei o săvârșește, acum, în Catedrala Mitropolitană. De asemenea, obștea Mănăstirii Nicula săvârșește parastas, de vreme ce și Nicula este ctitoria Mitropolitului Bartolomeu. Și nu doar noi facem aceasta, căci o țară întreagă îl pomenește, pentru că știm ce a însemnat nu doar pentru fiecare dintre noi, ci pentru Biserica noastră, pentru țara noastră.

* Cuvânt rostit la parastasul oficiat pentru Mitropolitul Bartolomeu, în 2 februarie 2020, de Praznicul Întâmpinării Domnului, la Mănăstirea „Mihai Vodă” din Turda, județul Cluj.

Am să vă relatez un dialog dintre noi doi, chiar dacă nu este prima oară când o fac. Atunci când m-a numit stareț al Mănăstirii Nicula, l-am întrebat cum trebuie să procedez, cum trebuie să fiu, cum trebuie să lucrez astfel încât lucrurile să meargă bine. Aveam în intenție să rectitorim Mănăstirea de la Nicula, aveam proiecte mari împreună, care, în mare măsură, s-au și realizat. Nicula pe care o vedeți astăzi este cea pe care am gândit-o ieri împreună cu Mitropolitul Bartolomeu! Doream să știu atunci mai ales cum trebuie să chivernisesc banii, pentru că resursele materiale nu erau suficiente. Sfatul lui a fost: „Să ai grijă, eu știu că, în general, există contabilități paralele, însă eu n-am să-ți țin spatele niciodată!” Iar un al doilea sfat a fost: „Ține minte de la mine: n-ai numai prieteni, ai și dușmani!” Am luat aminte și i-am tăiat chitanță inclusiv Mitropolitului Bartolomeu pentru donațiile care le făcea pentru Mănăstirea Nicula. Așadar, era un om cu conștiință de sine, un om care știa să ocârmuiască drept, un om care urma cu sfințenie crezul mamei sale: „Decât să întingi în unt și să te uiți în pământ, mai bine întingi în sare și te uiți la soare!”

Mulțumesc maicii starețe, obștii, părintelui duhovnic, pentru că, de fiecare dată, mă primesc în mijlocul lor cu foarte multă dragoste și atenție! Mulțumesc celor care m-au însoțit și care au slujit împreună cu noi: părintele director al Radio Renașterea, Dan Văscu, și părintele Daniel Burian, care mi-a fost coleg și de prezența căruia mă bucur întotdeauna. Vă mulțumesc dumnea-voastră, tuturor celor care, astăzi, v-ați rugat împreună cu noi, astfel încât Dumnezeu S-a bucurat, a coborât în brațele noastre și noi am văzut cum se lucrează mântuirea noastră. Așa să fie! Amin!

TRISAGHION LA MORMÂNTUL
MITROPOLITULUI
BARTOLOMEU VALERIU ANANIA *

Este o binecuvântare duhovnicească de a fi astăzi, aici, împreună cu Părintele nostru, Arhiepiscopul și Mitropolitul Bartolomeu. Așa cum prea bine știți, în testamentul său, a lăsat să fie acoperit cu pământ, pentru că doar pământul țării – spunea odinioară – ține de cald și în acest pământ al țării și-a dorit să fie înmormântat. A fost acoperit cu pământul reavăn de la Mănăstirea Nicula. Aș vrea să vă pun la suflet că acest pământ îi va ține de cald atâta timp cât noi îi vom cerceta mormântul, atâta timp cât vom înălța o rugăciune înaintea lui Dumnezeu pentru sufletul lui și atâta timp cât vom păstra moștenirea lui intactă. Moștenirea lui înseamnă două lucruri foarte importante: dragostea față de Dumnezeu, respectiv credința noastră strămoșească, și dragostea față de neam, respectiv patriotismul, care sunt două elemente importante ce ne susțin ca neam și popor al lui Dumnezeu. Așadar, pământul care-i acoperă trupul Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop și Mitropolit Bartolomeu va rămâne cald dacă noi ne vom păstra credința dreaptă, așa cum ne-a învățat din amvonul Catedralei, și

* Cuvânt rostit la slujba Trisaghion, la mormântul Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania, în 18 martie 2015, în cripta Catedralei Mitropolitane din Cluj-Napoca.

dacă vom avea dragoste față de neamul nostru, făcându-l să dăinuie și luptând pentru el cu prețul vieții noastre.

Să ne ajute bunul Dumnezeu să îi călcăm pe urme, pentru că asemenea oameni se nasc foarte rar într-un neam. Dacă Dumnezeu ni l-a dăruit, atunci el trebuie să ne rămână un reper, iar dâra lui de lumină să ne călăuzească spre Împărăția lui Dumnezeu și, în același timp, să ne împlinească pe noi ca oameni, deopotrivă ca slujitori ai Sfântului Altar și credincioși ai Bisericii noastre strămoșești.

Dumnezeu să-l ierte și să-i mântuiască sufletul! Amin!

MITROPOLITUL
BARTOLOMEU VALERIU ANANIA –
RĂSCUMPĂRĂTOR AL VREMII*

Părinte, vă rugăm să dați mărturia Sfinției Voastre despre Înaltpreasfințitul Mitropolit Bartolomeu Anania. Ne interesează, în primul rând, să ne vorbiți despre perioada în care a muncit la Mănăstirea Nicula la diortosirea Bibliei. În ce context l-ați cunoscut pe Înaltpreasfințitul Bartolomeu?

L-am cunoscut doar după instalarea ca Arhiepiscop al Clujului. Preocupat de viața monahală din Eparhie, de revigoarea ei și de reîntemeierea vetrelor mănăstirești distruse de generalul Bukow după 1700, Înaltpreasfințitul Bartolomeu s-a folosit, pentru aceste acțiuni, de Mănăstirea Nicula și de viețuitoarii ei. Nicula era, practic, singura mănăstire din Eparhie; se înfiripaseră firav Cășielul, Ilva Mare și Dobricul. Eu însumi am fost, o perioadă, stareț la o mănăstire nou înființată, Soporul de Câmpie, și duhovnic la Mănăstirea Dobric. Vremurile au impus prezența monahală și în alte sfere, astfel încât Mitropolitul Bartolomeu a dispus să devin pedagog și duhovnic la Seminarul Teologic din Cluj-Napoca și, mai apoi, preot militar al Garnizoanei Dej. Toate acestea ne-au apropiat și l-au determinat să

* Preluat din „Fiule, m'am vrut să-ți fiu candelă de ceas târziu...”!, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2014, pp. 193-196.

mă numească, în anul 2000, stareț al Mănăstirii Nicula, unde își mutase deja atelierul biblic, mănăstire la care se gândea să o transforme în cea de-a doua reședință. Ceea ce s-a și întâmplat...

Care era ritmul de lucru al Înaltpreasfințitului Bartolomeu la diortosirea Sfintei Scripturi?

Mitropolitul Bartolomeu era tipul omului care nu pierdea vremea și chiar mărturisea adesea: „Nu mai am timp”! Era și realist: nu își uita vârsta și nici nu neglija problemele Eparhiei. În același timp, își dorea și știa că trebuie să termine lucrul, și nu oricum! De obicei, la Nicula, venea de miercuri după-masă și rămânea până sâmbătă seara, când se întorcea la Cluj. În tot acest timp, lucra în exclusivitate la diortosirea Sfintei Scripturi. Nu își permitea musafiri și nici audiențe decât în situații foarte speciale. Era solitar de fel, dar nu se simțea singur. Îi plăcea muzica clasică, iar prietenii lui cei mai buni erau cărțile, pentru că – spunea – „vorbeau numai când voia el”!

Care era programul unei zile obișnuite de muncă a Înaltpreasfințitului Bartolomeu?

Ziua începea la ora șapte dimineața. De obicei, micul dejun îl servea pe la nouă. Înainte, intra în paraclisul său personal, unde își făcea rugăciunea. În general, citea psalmi, îi plăceau foarte mult; după care începea munca efectivă, cei mai mulți ani la Nicula, la diortosirea Sfintei Scripturi. Se oprea pentru masa de prânz și puțină odihnă, între orele 14-16, apoi, după o „luță” – adică o cafeluță –, continua până spre seară, când se răsfața cu un apus de soare, care, după vorba lui, îi răsplătea o zi de muncă!

Ce-i plăcea cel mai mult Înaltpreasfințitului Bartolomeu la Mănăstirea Nicula, care a devenit a doua sa reședință?

La început, nu mare lucru... Faima nu corespundea cu realitatea decât în ceea ce privea Icoana Maicii Domnului. Cred că ea l-a atras, cum, de altfel, ne-a atras pe toți. Își dorea un loc unde să se retragă pentru scris, liniște, și chiar se gândea la un loc de retragere „la bătrânețe”...

Părinte, vă rugăm să conturați profilul personalității complexe a Înaltpreasfințitului Bartolomeu.

Greu lucru! La început, mi-a fost frică de el, apoi m-a determinat să-l iubesc și după moarte!

Care sunt cele mai importante învățăminte pe care le-ați deprins de la Înaltpreasfințitul Bartolomeu?

Primele două sfaturi pe care mi le-a dat în particular, când m-a numit stareț al Niculei, au fost: întâi, să fiu corect și transparent financiar – mi i-a dat ca exemplu pe americani, care nu iartă ingineriile financiare – și, în al doilea rând, să țin minte că nu am doar prieteni, ci și dușmani!

Care este moștenirea pe care o lasă literatul și slujitorul lui Dumnezeu Bartolomeu Valeriu Anania culturii și Bisericii Române?

Culturii i-a lăsat opera, iar Bisericii, viața!

PARTEA A TREIA

*„Viații mele îi trebuie...
o anume slujire a omului”*

INIMĂ - N INIMA NEAMULUI *

„Sunt suflet în sufletul neamului meu
Și-i cânt bucuria și-amarul...
Sunt inimă-n inima neamului meu
Și-i cânt și iubirea, și ura...
Iar tu mi-ești în suflet, și-n suflet ți-s eu,
Și secol-nchid-ori deschidă cum vreu
Eterna ursitelor carte,
Din suflet eu fi-ți-voi, tu, neamule-al meu,
De-a pururi, nerupta sa parte!”¹

George Coșbuc, *Poetul*

Două credincioase din satul Cutca, situat în județul Cluj, în vecinătatea Mănăstirii Nicula, își împărtășeau, în 2007, noutățile din Biserica Ortodoxă Română:

- „–Ai auzit, tu?
– Ce, tu?
– S-o ales un nou *teoctist*!
– Pe cine?
– Pe Daniel!”

Schimbul de replici ne demonstrează că cele două femei percepeau și își reprezentau legătura dintre instituția Patriarhului

* Text publicat în revista *Tabor*, an XI, nr. 3, martie 2017, pp. 88-91. Versiunea de față a fost revizuită.

¹ George Coșbuc, *Poezii*. Vol. II, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 443.

și persoana care deținea funcția respectivă ca pe un tot unitar! După un mecanism similar, Bartolomeu Valeriu Anania reușea să se indentifice cu cauzele pentru care lupta. Personalitatea sa complexă a fost și rămâne, de asemenea, una unitară, deși purtătorul ei încerca, adeseori, să se împartă între lumi. O dovadă în sprijinul acestei afirmații o constituie faptul că, atunci când semna o carte de literatură, folosea numele de mirean, Valeriu Anania, în vreme ce pentru cele religioase îl prefera pe cel de Bartolomeu. Ba mai mult, a reușit, în mod admirabil, să-i pună pe cei doi într-un dialog despre mănăstirile oltene, dăruindu-ne capodopera *Cerurile Oltului*!

Bartolomeu Valeriu Anania se știa dator Neamului, Bisericii, lui Dumnezeu, dar și sieși, procedând în consecință, ori de câte ori trebuia să intervină. De aceea, îl găsim implicat în probleme politice, sociale și bisericești, cu o conștiință de sine uimitoare, echilibrată, echidistantă, onestă, dar fermă și fără a lăsa drept la replică. Rememorând zilele când se afla la conducerea grevei studențești din 1946, consemnează: „Una din principalele mele griji era să fiu la curent cu spiritul maselor studențești, să nu mă las furat de entuziasme superficiale, să nu devin victima unor informații false sau pe jumătate”². În aceeași ordine de idei, iată ce va spune, peste ani, consecvent principiilor sale:

„[...] deseori, uităm că suntem slujbași și credem că suntem stăpâni. Aceasta începând cu mine, care sunt arhiepiscop, mitropolit și deseori mă scutur, chiar și în somn, și zic: «Tu nu ești stăpân, stăpân este Unul în Ceruri, tu ești un slujitor de rang mai înalt, cu răspunderi mai înalte, poate cu învățătură de carte mai mul-

² Valeriu Anania, *Memorii*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 134.

tă, dar ești un servitor, nu ești un stăpân, nu ești un șef, nu tu dispui de ceea ce trebuie făcut, ci este Altul Care dispune și Care este mai înțelept decât tine, iar Acela este Dumnezeu!»³

Dacă am rememora, rând pe rând, momentele vieții sale în care și-a asumat cauze colective, identificându-se cu ele până la abnegație, simpla lor înșiruire ar fi, în sine, extrem de grăitoare. Câteva dintre intervențiile sale, consemnate deja de istoria contemporană, dar și de conștiința colectivă, au generat reflecții ale oamenilor de cultură asupra multiplelor fațete ale personalității sale:

1. *Conducător al grevei anticomuniste și antirevizioniste a Universității din Cluj, din iunie 1946:* „Niciun român nu putea să se eschiveze de la acea mare acțiune studențească, organizată și condusă de studentul medicinist, călugărul Valeriu Anania.”⁴ (Dimitrie Vatamaniuc);

2. *Deținut politic:* „Părintele Anania este prin excelență un om liber, un om care a refuzat să-și sacrifice înzestrările pe seama modelor ideologice, a imperativelor previzibile sau a obligațiilor circumstanțiale.”⁵ (Teodor Baconschi);

3. *Militant pentru obținerea clauzei națiunii celei mai favorizate:* „«Ferice de țara care are asemenea oameni!» avea să exclame politicianul american [senatorul Dick Rivers] la citirea memoriului...”⁶ (Răzvan Ionescu);

³ Mitropolitul Bartolomeu, *Corupția spirituală. Texte social-teologice*. Ediție îngrijită de Bogdan Ivanov și Radu Preda. Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011, p. 134.

⁴ Apud Ioan St. Lazăr, *Tânărul Anania. „Îngerul cu barbă”*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2014, p. 290.

⁵ Teodor Baconschi, „Părintele Anania”, în *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2012, p. 240.

⁶ Răzvan Ionescu, „Bărbatul, ochii și mâinile”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, p. 251.

4. *Scriitor și publicist*: „Bartolomeu Valeriu Anania este considerat un *demiurg*, iar opera sa devine o «constelație literară».”⁷ (Ioan St. Lazăr);

5. *Orator*: „[...] îl privesc, adesea, în chipul patriarhal, alb ca Avraam [...], dar știu că-mi este tată, ce mă naște-n Cuvânt, ori pe aripa amvonului, în acest chip de alb taboric, este tatăl ce se rostește-n fiul pe înțelesul tuturor, spre răpirea noastră-n Duh și-n Cuvânt, e-mpărtășirea apei celei vii a ortodoxiei.” (Ioan Chirilă);

6. *Ctitor*: „Mănăstirea «Mihai Vodă» este expresia intuiției și a voinței harismatice a Arhiepiscopului Bartolomeu... Se mândrea cu ea!”⁸ (Dumitru Cobzaru);

7. *Arhiepiscop și Mitropolit*: „Î.P.S. Bartolomeu a fost un spirit treaz al veacului său, un OM PENTRU ETERNITATE; în fața moștenirii sale duhovnicești și omenești, ființa mea se închină cu adâncă smerenie.”⁹ (Mircea Popa).

Am prezentat doar câteva reflecții din care reiese profilul complex al *instituției Bartolomeu Valeriu Anania*, însă elementele care-l confirmă și reconfirmă sunt adevărurile pe care le-a susținut și promovat mereu, fără teamă și cu un impact determinant. Mitropolitul Bartolomeu a fost și rămâne omul sub vremi dificile și intense, care l-au clădit însă. Totodată, a fost și rămâne omul care s-a plasat deasupra vremilor, influențându-le decisiv prin propria-i personalitate.

⁷ Ioan St. Lazăr, „O constelație literară Valeriu Anania”, în *Un om pentru eternitate: Bartolomeu Valeriu Anania*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Petrescu, 2012, pp. 179-185.

⁸ Dumitru Cobzaru, „«Starețul» Bartolomeu”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, p. 70.

⁹ Mircea Popa, *Ferestrele Clujului. Exerciții de memorie culturală*. Ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015, p. 306.

Alăturăm la aceste considerente două dintre textele sale, care au avut menirea să trezească în chip fericit conștiința națională, sugerând soluții și decizii care au calitatea permanenței.

Primul se referă la situația politică internă a României anului 2007:

„În Declarația publică din 27 martie 2007, ne-am exprimat profunda tristețe pe care ne-o inspiră spectacolul de pe arena politică a României și am lansat un călduros APEL către întreaga noastră clasă conducătoare să caute și să găsească soluții pentru depășirea impasurilor temperamentale și restaurarea lucidității responsabile. Am făcut-o mai ales în numele celor peste patru milioane de cetățeni pe care-i păstorum, preoți și mireni, cei care împreună cu noi alcătuiesc electoratul din opt județe transilvane. Nu am nutrit însă și iluzia că aleșii poporului, prinși în crâncene lupte fratricide, mai au timp să se gândească și la cei care i-au ales, și cu atât mai puțin la Dumnezeu. Din nefericire, temerile s’au adeverit, iar păstorii noștri ne trimit tot mai numeroase semnale că e timpul să intervenim din nou. O facem, dar fără să le și promitem că vom părăsi echidistanța politică, așa cum suntem îndemnați în disperare de cauză, pentru faptul că ea este o hotărâre a Sfântului Sinod care se cere respectată în primul rând de membrii acestuia.

În ultima vreme, statul român a intrat într’o criză fără precedent, prin suspendarea președintelui. Nu e căderea noastră să ne pronunțăm asupra constituționalității și legalității acestor demersuri. Putem înțelege că parlamentul a fost desemnat de popor prin alegeri libere și că avea autoritatea să-l suspende pe președinte (chiar cu ignorarea avizului negativ al Curții Constituționale), că hotărârea lui trebuie să fie validată sau invalidată de un referendum și că, în această problemă, opțiunea electoratului reprezintă instanța supremă. Toate acestea țin de legalitate.

Iată însă că parlamentul a adoptat o lege prin care își conferă dreptul de a decide *a posteriori*, adică *după* ce poporul se va pro-

nunța prin referendum, care va fi soarta președintelui suspendat. Or, aceasta înseamnă abandonarea principiilor democratice ale statului de drept și revenirea la practica bunului plac, specifică regimurilor totalitare. Aici nu mai poate fi vorba de legalitate sau ilegalitate, ci de imoralitate politică.

În fața unui astfel de fenomen, păstorii spirituali ai poporului au obligația – cu atât mai mult în condiții de libertate – de a se face auziți în viața publică a cetății, după modelele biblice ale unui Ilie Tesviteanu, Ioan Botezătorul sau Iisus Nazarineanu, cei care au preconizat și instituit vocația profetică a Bisericii. Ca urmare, e datoria noastră morală de a lua atitudine și de a-i adresa Curții Constituționale îndemnul de a-și asuma, ferm și fără echivoc, competența supremă de a identifica pârghiile constituționale care să facă posibilă soluționarea morală a actualei crize politice.

Sinodul Mitropolitan,
2 mai 2007”¹⁰

Al doilea text a fost adresat Ministrului Mediului și Dezvoltării Durabile, Attila Korodi, sub forma unei scrisori deschise, cu titlul *Iarăși, despre Roșia Montană*:

„Stimate Domnule Ministru,

Retras pentru o vreme în Mănăstirea Nicula pentru recuperarea stării de sănătate, aflu din presă – dar și din numeroase mesaje electronice – că «problema» Roșia Montană se află acum într-o fază fierbinte, de maximă tensiune între cei care cred că în România totul poate fi cumpărat cu bani (inclusiv conștiințele) și cei care se luptă din răzputeri pentru apărarea unui foarte prețios patrimoniu istoric, cultural și economic, precum și a demnității noastre naționale. Mă număr printre cei din urmă, nu doar ca membru al Sfântului Sinod care, alături de Academia Română și de Bisericile Romano-Catolică,

¹⁰ Mitropolitul Bartolomeu, *op. cit.*, pp. 267-269.

Unitariană și Reformată din Ardeal, s-a pronunțat ferm împotriva proiectului „Roșia Montană Gold Corporation”, dar și în numele Sinodului Mitropolitan al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, al cărui președinte sunt și sub jurisdicția căruia se află peste patru milioane de cetățeni.

În numele acestora îmi fac o datorie de conștiință în a vă ruga, Domnule Ministru, să depuneți toate eforturile și să folosiți toate pârghiile legale pe care vi le conferă funcția pe care o dețineți pentru salvarea Roșiei Montane, a Transilvaniei și a zonelor învecinate de la un dezastru ecologic sigur. Știm că Roșia Montană e amenințată de sărăcie, dar acum are de ales între a fi săracă sau a nu fi deloc. Împotriva sărăciei pot exista soluții, dar nu și împotriva crimei ecologice pentru înfăptuirea căreia se cheltuiesc sume enorme, se consumă intrigi de culise, se falsifică expertize și se sustrag documente întocmite de specialiști.

Dacă luăm în calcul doar instituțiile eclesiale menționate mai sus, care s’au pronunțat împotriva proiectului R.M.G.C., constatăm că ele reprezintă 99,99% din populația țării, o cifră care în niciun caz nu poate fi ignorată în actualul context al unei Româнии democratice.

În speranța că Domnia Voastră veți fi un factor important în faza finală care va decide victoria interesului național asupra mercantilismului privat, vă rog să primiți, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele stime.

† Bartolomeu
Arhiepiscop și Mitropolit

2 iulie 2007”¹¹

Cele două texte ne plasează, așadar, o dată în plus, în fața unui om care a făcut istorie, un adevărat reper pentru conștiința românească, Biserică și Neam, el însuși o personificare a lor.

¹¹ *Ibidem*, pp. 270-271.

Când spunem *Bartolomeu Valeriu Anania*, spunem Demnitate, Conștiință, Curaj, Onestitate, Libertate, Responsabilitate... Spunem, într-un cuvânt: *Integral!* În integralitatea și integritatea sa a fost un om, probabil, unic. De altfel – și pentru a încheia în același ton al introducerii –, aș aminti că, atunci când Mitropolitul Bartolomeu s-a întâlnit, pentru prima dată, cu Bartolomeu I, Patriarhul Ecumenic, strângându-și reciproc mâna, cei doi s-au prezentat astfel:

- Bartolomeu întâiul!
- Bartolomeu *unicul!*

SEMPER FIDELIS PATRIAE *

Metropolitul Bartolomeu a crezut cu convingere că generația sa a avut un cuvânt de spus în societatea românească și nu numai, mai cu seamă în acele vremuri încordate în care puternicii lumii abia se trezeau după devastatorul Al Doilea Război Mondial. Din această perspectivă, Valeriu Anania a fost una dintre cele mai importante personalități românești de pe scena vieții internaționale, într-o perioadă în care eforturile diplomației române erau serios puse în discuție de interesele regimului totalitar. Chiar dacă, devenind monah în anul 1942, n-a fost niciodată diplomat de carieră, Valeriu Anania a fost, timp de decenii, un ambasador de suflet al României, slujind, cu timp și fără timp, „trebilor străine”, fără a se abate niciun pas de la deviza: *semper fidelis patriae*.

Contextul internațional în care Valeriu Anania și-a desfășurat această activitate diplomatică de suflet a fost unul dominat de suspiciuni reciproce între majoritatea statelor lumii. Hotărârile rezultate în urma Celui de-al Doilea Război Mondial stârneau încă nemulțumiri, generatoare de tensiuni serioase între marile puteri. Lupta dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică pentru câștigarea supremației mondiale reprezintă în istorie o perioadă tensionată, ce se întinde pe o du-

* Referat prezentat la Școala de Doctorat a Institutului de Istorie „George Barițiu”, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, 2016.

rată de patruzeci și patru de ani, cunoscută sub numele de Războiul Rece, perioadă care mai păstrează încă amintiri vii în conștiința publică. Mai mult decât atât, unul dintre cele mai încredinate momente ale Războiului Rece a fost criza rachetelor din Cuba, când omenirea s-a aflat în pericolul unui război nuclear, ce ar fi putut să-i genereze chiar dispariția. La aproape un an distanță, președintele Kennedy a fost asasinat la Dallas, după un scurt, dar meritoriu, mandat în fruntea Statelor Unite ale Americii. După cinci ani de la evenimentele triste din Dallas, aproape șapte mii de tancuri sovietice invadau Cehoslovacia, ocupând punctele strategice ale țării: instituții guvernamentale, aeroporturi, posturi Radio-TV. Dintre toate țările semnatare ale Pactului de la Varșovia, România a fost singura care nu a participat la invazie, condamnând în termeni categorici intervenția militară „în treburile interne ale unui stat socialist frățesc”¹, ceea ce a adus țării noastre un imens capital de imagine pe plan internațional.

Cu toate acestea, România era departe de a ocupa un loc firesc în rândul țărilor dezvoltate. Cu o intelectualitate zdrobită în pușcăriile politice, cu un popor asuprit de propriii conducători, țara noastră parcurgea una dintre cele mai negre perioade ale existenței sale. La vremea respectivă, a avea suprema cutezanță de a traversa granița, fie și cu puterea gândului, era o infracțiune ce se pedepsea cu ani grei de pușcărie.

Totuși, în acest climat politic nefavorabil, monahul Bartolomeu a primit aprobarea de a părăsi țara pentru a se stabili în Statele Unite, având misiunea de a-i reorganiza pe româ-

¹ Din discursul lui Nicolae Ceaușescu, de la balconul din Piața Palatului, 21 august 1968.

nii ortodocși din Lumea Nouă, divizați în două episcopii. Întorcându-se pentru prima dată în țară, atitudinea neprietenoasă a funcționarului vamal din Aeroportul Otopeni l-a convins pe monahul Bartolomeu că, în România anului 1967, „e greu și de intrat”². Toate acestea, însă, n-au adus niciun prejudiciu simțămintelor pe care Valeriu Anania le-a nutrit, până la cea din urmă suflare a vieții sale, pentru Neamul românesc și pentru Biserica Ortodoxă.

În ceea ce privește implicarea sa diplomatică, este de menționat memoriul³ pe care l-a adresat Senatului Statelor Unite ale Americii, la 3 septembrie 1976, prin care Valeriu Anania își exprimă sprijinul în favoarea Rezoluției Concurente nr. 35 a Senatului și a Proclamației Prezidențiale din 24 aprilie 1975, prin care României i se prelungea clauza națiunii celei mai favorizate. În expunerea sa, Valeriu Anania combătea ideile avansate, în repetate rânduri, de Federația Maghiară Americană, potrivit căreia prezența maghiarilor în Transilvania e anterioară lui Burebista.

Spirit lucid și direct, monahul Bartolomeu tranșa clar, în același memoriu⁴, problema limbii oficiale pentru minoritățile ce trăiesc într-un stat. Un cetățean imigrant maghiar din Statele Unite – spunea Valeriu Anania – nu poate deveni cetățean american, dacă nu a promovat un examen de competență în limba engleză. O majoritate etnică poate fi monolingvă, dar o mino-

² Valeriu Anania, *Memorii*, Editura Polirom, 2008, p. 412.

³ Memoriu reprodus în Valeriu Anania, *Pro memoria*. Ediția a doua, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2005, pp. 101-110 [Prima ediție: București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, pp. 80-89].

⁴ Valeriu Anania, *Pro memoria*, p. 109.

ritate trebuie să fie, în mod obligatoriu, cel puțin bilingvă, adică, pe lângă limba maternă, comunitatea respectivă trebuie să vorbească și limba oficială a țării. În plus, dacă aceste reguli se aplicau cu succes în Statele Unite sau în Canada, Valeriu Anania se întreba retoric dacă ele nu s-ar putea aplica și în România, observând că ungurii care veneau în America erau emigranți, pe când cei din Transilvania trăiau acolo de generații, „de mai bine de o mie de ani”⁵. E limpede totuși – conchidea monahul Bartolomeu – că ungurii care ajungeau în America năzuiau să trăiască acolo ca simple ființe umane, pe când cei din Transilvania nu acceptau alt statut decât cel de „stăpâni”⁶. A afirma că Transilvania e legată de Panonia mai mult decât de celelalte provincii ale României, și anume Valahia sau Moldova, e ca și cum ai afirma – spunea monahul Bartolomeu – că provincia California ar aparține mai mult Japoniei decât Statelor Unite, încât sub nicio formă nu ar trebui să se ajungă la evenimente similare celor din Cehoslovacia anului ’68⁷.

Pe tărâm politico-bisericesc, Mitropolitul Bartolomeu a fost un aspru critic al Concordatului cu Vaticanul, din 1927, pe care l-a considerat un document „penibil al României interbelice”⁸, „în flagrantă contradicție cu propriile interese”⁹ ale Statului român, întrucât l-a depozat de o serie de bunuri pe care le deținea de drept, un act care a redeschis calea propagandei catolice și a revizionismului maghiar în Transilvania, punându-i în pericol siguranța și suveranitatea: „Prezența lui în istoria

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 106.

⁸ *Ibidem*, p. 56.

⁹ *Ibidem*, p. 19.

noastră națională a înscris una din paginile ei obscure, depășind cu mult sfera interesului bisericesc și ancorându-se puternic în aceea a interesului politic”¹⁰.

Mitropolitul Bartolomeu a crezut cu convingere că locul României este în Uniunea Europeană, mai ales că țara noastră aparține Europei prin geografie, istorie și vocație. Este de referință, în acest sens, predica rostită la 15 august 2000, de Praznicul Adormirii Maicii Domnului, hramul Mănăstirii Nicula. Pledând pentru necesitatea realizării de reforme economice și politice, dar mai cu seamă morale, în scopul integrării României în Europa cea nouă care ni se propunea, ierarhul a precizat răspicat, cu glas de tunet: „Europa, nu Sodoma!” Cei prezenți acolo, simpli credincioși sau politicieni de calibru ai României, au aplaudat.

În vremea arhipăstoririi sale la Cluj, mai întâi ca arhiepiscop și, apoi, ca mitropolit, le-a mărturisit colaboratorilor¹¹ Înaltpreasfinției Sale că era și un mare admirator al Casei Regale din România. Își amintea că, în timpul grevei studențești de la Cluj, din anul 1946, pe care el însuși a condus-o, deviza studenților era: „Regele și Patria!” Îl considera pe Regele Mihai drept ultimul cap încoronat care deținea cele trei privilegii ale împăraților bizantini: „episcop al treburilor din afară”, cu dreptul de a intra în Sfântul Altar prin ușile împărătești și cu cel de a-și administra singur Sfânta Împărtășanie, imediat după protos, la momentul rânduit din cadrul Sfintei Liturghii. Mănat de aceste considerente, Mitropolitul Bartolomeu a răspuns pozitiv do-

¹⁰ *Ibidem*, p. 55.

¹¹ Mircea Gelu Buta, *Amintiri despre Mitropolitul Bartolomeu Anania*. Ediția a II-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2016, pp. 43-48.

rinței Regelui Mihai de a-și petrece Crăciunul anului 2006 în satele Ardealului de Nord, iar în prima zi a integrării României în Uniunea Europeană să se afle într-o mănăstire. Astfel, singurul monarh ortodox pe care l-a avut România a fost primit împreună cu ceilalți membri ai suitei regale la Mănăstirea Nicula, unde slujeam ca stareț.

Dincolo de a fi un strălucit monah sau un excelent cleric al Bisericii Ortodoxe, Bartolomeu Anania a fost un om a cărui viață a fost mereu animată de principii sfinte, cum ar fi: iubirea de Dumnezeu, iubirea de Neam și de Patrie, fiind, totodată, campionul corectitudinii, al disciplinei în muncă, dornic de cultivarea adevărului, dispus la sacrificiu și nutriend un respect profund pentru avutul public. Astfel, când și-a încheiat popasul pământesc, contemporanii săi au rostit cu emoție că Mitropolitul Bartolomeu „și-a iubit Patria, până la jertfa de sine. A muncit mult și s-a odihnit puțin”¹².

Îndârjirea cu care a luptat împotriva detractorilor Bisericii și ai Neamului românesc nu i-a îngăduit tot timpul să-și înveșnicească acțiunile în slovă: „îmbătrânim [...] și încă nu am scris istoria [...] de acum treizeci de ani...”¹³. Sau, în cuvintele lui Alexandru Philippide: „O, câte lucruri au rămas nespuse”!¹⁴

¹² Cuvinte rostite de ÎPS Pimen, arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, la cea de a II-a ediție a Simpozionului *Valori naționale în creația Mitropolitului Bartolomeu Anania*, organizat de Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, 23-24 ianuarie 2015.

¹³ Valeriu Anania, *Pro memoria*, p. 99.

¹⁴ Alexandru Philippide, „O, câte lucruri”, în *Visuri în vuietul vremii*, Editura pentru Literatură, 1969, pp. 294-295.

VALERIU ANANIA ȘI MIȘCAREA STUDENTEASCĂ DIN 1946*

Argument

Scred cu convingere că istoria este o lecție deschisă ce ne poate ajuta să înlăturăm greșelile trecutului, mai ales astăzi, când, mai mult decât oricând, societatea românească dorește o schimbare. Acest studiu a luat ființă tocmai din dorința de a prezenta un important moment al istoriei noastre recente, pe nedrept neglijat în literatura de specialitate, atât românească, cât și internațională, moment ce a adus o serie de schimbări în viața noastră, pe care încă le mai trăim, contribuind astfel la istoriografia românească. De asemenea, mai ales în anul Centenarului Marii Uniri, subiecte care privesc problematica Ardealului de Nord și încercările de smulgere a acestei provincii din trupul țării-mamă au o importanță de prim ordin. În sfârșit, doresc să subliniez că unul dintre motivele pentru care am abordat această temă este dragostea față de trecutul nostru, dar și față de personalitatea de excepție a Mitropolitului Bartolomeu Anania.

În structura studiului se pot distinge două capitole, fiecare tratând o problematică clară, dar care trebuie privite în interdependență.

* Referat prezentat la Școala de Doctorat a Institutului de Istorie „George Barițiu”, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, 2018. Textul de față a fost revizuit pentru publicare.

În ceea ce privește stadiul actual al cercetării și motivația alegerii temei, având ocazia să consult numeroase studii remarcabile despre partidele comuniste de dincoace de Cortina de Fier și despre conducătorii acestora, am remarcat faptul că despre Partidul Comunist Român și despre membrii acestuia s-a scris prea puțin, și acest lucru în condițiile în care, în galeria partidelor comuniste est-europene, cazul Partidului Comunist Român pare a fi cel mai interesant, de vreme ce o grupare marginală și ilegală, cu mai puțin de o mie de membri, a ajuns să devină un partid de masă ce a dominat viața politică românească vreme de aproape o jumătate de secol. Toate acestea s-au întâmplat în absența unor mari personalități de talia lui Wladislaw Gomulka, liderul Partidului Comunist Polonez, sau a lui Imre Nagy, în Ungaria.

În creionarea contextului, pe lângă bibliografia citată, m-am folosit de lucrarea eseistului Aurel Marinescu: *Instaurarea conducerii comuniste în România 1946-1953*, apărută în anul 2000, dar și de cea a profesorului Stefano Bottoni, *Transilvania roșie: comunismul român și problema națională 1944-1965*, publicată la Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale din Cluj-Napoca, în anul 2010.

Mărturisesc că eforturile mele înspre cristalizarea acestei teme s-au sprijinit, în mare parte, pe lucrarea *Pro memoria*, a Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania, publicată, într-o primă ediție, în anul 1992, la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, cu prefața Patriarhului Teoctist, iar în ediția a doua, în anul 2005, la Editura Renașterea din Cluj-Napoca. Valoarea fără egal a cărții e dată mai ales de faptul că tânărul Valeriu Anania a fost participant direct la eve-

nimentele pe care studiul de față le evocă. Alte informații de prim ordin despre tema pe care o abordăm am cules din *Procesele verbale de interogator* ale lui Valeriu Anania, publicate la Editura Casa Cărții de Știință, în 2017, dar și din dosarele ACNSAS. De asemenea, pentru a avea o radiografie completă și exactă a evenimentelor întâmplare atunci, volumul *Memorii* (Polirom, 2008), scris de Valeriu Anania, este o referință obligatorie. Astfel, fără bibliografia semnată de Bartolomeu Valeriu Anania, nu se poate întocmi un studiu pertinent despre instaurarea comunismului în România și despre greva studentescă din 1946. Pe de altă parte, volumul *Epurări în Universitatea clujeană 1944-1958* (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2010), de Minodora-Maria Cioban Someșanu, este un instrument foarte util pe care se sprijină cercetarea noastră. Cele două volume semnate de Ioan St. Lazăr – *Tânărul Anania*, „Îngerul cu barbă” și Valeriu Anania, *icoane de început* (Renașterea, 2014) sunt alte referințe importante ale demersului nostru. Dat fiind că, în perioada pe care o focalizează cercetarea noastră, o parte însemnată a clerului ortodox a fost aspru persecutată, am considerat oportun să folosim și informațiile cuprinse în *Patriarhul meu* (Renașterea, 2017), de Bartolomeu Valeriu Anania. Petre Țurlea ne oferă, în volumul său *Studentimea română din Cluj* (Renașterea, 2006), informații prețioase despre lumea universitară a anilor 1944-1946, la care am făcut adesea referire.

Analiza noastră se mai oprește asupra notelor informative consemnate de Siguranța Statului și păstrate în arhivele Securității, inaccesibile publicului larg, dar citate în studiul de față.

Chiar dacă există, în literatura noastră de specialitate, lucrări care abordează perioada instaurării comunismului în România în relație cu studențimea românească din Cluj, despre greva studențească din 1946 s-a scris prea puțin sau aproape deloc, ceea ce justifică demersul nostru științific:

„Îmbătrânim, Visarioane, și încă nu am scris istoria Clujului nostru de acum trezeci de ani, din acel Mai universitar când abia ne întorseserăm din surghiun și recuceream bucuria Transilvaniei românești ale cărei adevăruri, încă neasuprite, erau și ale noastre. Nu a mai fost de atunci o mai puternică și mai sinceră iluminare a sufletului nostru național, nici o mai generoasă zvâcnire a rădăcinii dacice, năprasnic și superb odrăslite pe fruntea unei generații de studenți pe cât de tânără, pe atât de matură.”¹⁶

1. Instaurarea Partidului Comunist în România

Geneza Partidului Comunist Român

Văzut ca o „epocă de aur” și promițând să domnească la infinit, comunismul a ajuns să se prăbușească asemenea unui „castel din cărți de joc”¹⁷, cel mai sigur din cauza oprimării, a privațiunilor nesfârșite și a umilințelor ce nu puteau dura la nesfârșit. Chiar dacă o parte însemnată a est-europenilor căzuseră într-un fel de apatie, neîntrezărind nicio salvare, au existat, totuși, personalități ale vieții publice, inclusiv ale celei românești, care au înțeles că regimul comunist se va prăbuși atunci când va dispărea Cortina de Fier și, implicit, socialismul birui-

¹⁶ Valeriu Anania, *Pro memoria*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2005, p. 99.

¹⁷ Lucian Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, București, Editura Humanitas, 2000, p. 5.

tor va intra în contact direct cu Occidentul: „atunci nu va mai rezista nici ideologic, dar mai cu seamă prin confruntarea civilizațiilor”¹⁸.

Totuși, atunci când se ia în discuție istoria comunismului, atenția cercetătorilor științifici se îndreaptă cu precădere spre problematica cristalizării și devenirii socialismului, și nu spre aceea a prăbușirii lui, care, oricum, era iminentă. Ceea ce stârnește interesul celui ce studiază problematica regimului comunist este capacitatea sa incredibilă de a generaliza utopia, de a face convingătoare argumentele sale și de a rezista generație după generație. Ce a însemnat instalarea comunismului? O amnezie generală? Un eșec al istoriei? O încercare a omenirii de a visa cu ochii larg închiși o lume mai bună, de veme ce omul este mai tot timpul neîmpăcat cu propria sa condiție și nemulțumit de istoria sa? Năzuința spre o lume mai bună pare a fi o permanență în parcursul omenirii, iar nostalgia față de paradisul în care a fost așezat omul la început și pe care l-a pierdut a însoțit umanitatea în toată existența ei. De la *Republica* lui Platon și până în secolul XX, trecând prin Secolul Luminilor, părerea filosofilor și a sociologilor era că omenirea o pornise pe o cale greșită și toată nefericirea pe care o îndura era o consecință firească a egoismului omului, a tendinței sale de a lua în stăpânire oameni și locuri. Societatea civilă, cu toate neajunsurile ei, spunea J.J. Rousseau, a luat ființă atunci când

„primul om a îngrădit o bucată de pământ și s-a gândit să-și spună: «Acesta este al meu!» și a găsit oameni destul de stupizi ca să-l creadă [...]. De la câte crime, războaie și ucideri, de la

¹⁸ Bartolomeu Valeriu Anania, *Patriarhul meu*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2017, p. 19.

câte orori și nenorociri nu ar fi putut cineva să salveze omenirea, dacă ar fi tras țărnușul sau ar fi umplut șanțul, strigând către semenii săi: «Feriți-vă de-a asculta de acest impostor; sunteți pierduți dacă uitați o singură dată că fructele sunt ale tuturor și pământul nu aparține nimănui»”¹⁹.

Această concepție asupra dinamicii societății a lui J.J. Rousseau este, în opinia lui Friedrich Engels, punctul de plecare al doctrinei lui Karl Marx, socotit „patriarhul și fondatorul comunismului”²⁰. Ideile acestui „temut legiuitor”²¹, exprimate mai ales în *Manifestul Partidului Comunist*, apărut în anul 1848, și-au găsit ecoul în Rusia, chiar dacă prima traducere în limba rusă a manifestului, realizată în anul 1882, era socotită doar o curiozitate literară. La trei decenii distanță, această *curiozitate literară*, cuprinsă într-o „cărțică mică”²², ajunsese să valoreze „cât volume întregi: în spiritul ei trăiește și se mișcă până în ziua de azi întregul proletariat organizat și luptător al lumii civilizate”²³. Totuși, societatea refuza să primească principiile lui Marx, expuse în „cărțica mică”, motiv pentru care trebuia ușor forțată, lucru ce s-a întâmplat în anul 1917, în Rusia și, apoi, în orice loc în care vreodată a triumfat vreo revoluție comunistă²⁴.

În România sfârșitului de secol al XIX-lea, ideile socialismului au fost mai tot timpul periferizate politic – tendință ce s-a menținut și în prima jumătate a secolului următor – , pe fondul

¹⁹ J. J. Rousseau, *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes, Oeuvres Complètes, III, Du Contrat Social*, Paris, Écrits Politiques, 1964, p. 164.

²⁰ Gareth Stedman Jones, *Karl Marx: Greatness and illusion*, Cambridge, Massachuseees, Harvard University Press, 2016, p. 2.

²¹ *Ibidem*, p. 3.

²² Ленин В.И., Полн. собр. Соч ., 5-е изд., т. 2, с. 10.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 64.

lipsei unei clase muncitoare active din punct de vedere politic, dar și din cauza neîncrederii românilor în mișcările de stânga: „Cu stânga nu poți să-ți faci nici măcar cruce, darămite să conduci o țară”²⁵. Cu toate acestea, istoria a fost forțată, iar în ziua de 31 martie a anului 1893, s-a înființat Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, fără prea mulți sorți de izbândă, de vreme ce majoritatea membrilor PSDMR a abandonat socialismul, aderând la doctrina Partidului Liberal Național. Petrecut în anul 1900, evenimentul a rămas în istorie sub numele de *trădarea generoșilor* și dovedea extrem de limpede lipsa de încredere a românilor în PSDMR, dar și viitorul incert al acestei grupări politice, aflată într-o societate preponderent agrară²⁶. Plecarea lui Constantin Mille, Ion Nădejde și a celorlalți *generoși* a afectat profund fragedul partid, astfel că a fost nevoie de mai bine de zece ani pentru ca socialiștii să se reorganizeze. Cu toate acestea, în februarie 1910, când formațiunea renăscuse sub numele de Partidul Social Democrat din România, socialiștii încă nu aveau cui se adresa. Mai mult decât atât, originea etnică neromânească a multor elite socialiste i-a făcut nedemni de încrederea românilor. Unul dintre aceștia, Constantin Dobrogeanu-Gherea, pe numele său adevărat Mihai Solomon Katz, evreu ucrainean născut la Slovianka (regiunea Harkov) și stabilit în România²⁷, se plângea prietenului său Karl Kautsky

²⁵ Petre Țuțea, *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 23.

²⁶ Mitchell Cohen, *The Wager of Lucien Goldmann*, Princeton, Princeton University Press, 1994, p. 16.

²⁷ Wojciech Roszkowski, Jan Kofman, *Biographical Dictionary of Central and Eastern Europe in the Twentieth Century*, Abingdon, Routledge, 2015, p. 1995.

că în România cuvântul „socialist” nu era deloc cunoscut la venirea sa ca azilant²⁸.

Viața interbelică a comunismului românesc

Pierderile României după Primul Război Mondial au reprezentat un adevărat dezastru, în sensul că, dintr-un efectiv de 440.000 de soldați combatanți, s-au mai întors acasă doar 90.000²⁹. Cu toate acestea, jertfa celor 350.000 de soldați români a făcut ca România să iasă din prima conflagrație mondială „considerabil mai bine cum fusese vreodată”³⁰. Astfel, Bucovina și Basarabia erau părți integrante ale României Mari, în aceleași hotare intrând și Dobrogea de Sud, pentru ca, apoi, la 1 decembrie 1918, în Sala Unirii din Alba Iulia, să fie proclamată unirea Transilvaniei cu Patria Mamă. În felul acesta, teritoriul României a ajuns la extinderea sa maximă, 295.641 km, unde trăiau aproape 1.650.000 de persoane, dublu față de cât număra țara în anul 1914.

Cea mai industrializată provincie a României Întregite era Transilvania, „clasa muncitoare” din acea perioadă fiind concentrată în jurul orașelor Cluj, Timișoara, Brașov, Reșița, dar și în zona minieră din Valea Jiului. De acolo, socialiștii români puteau să recruteze aderenți, rândurile lor îngroșându-se mai ales ca urmare a impactului Revoluției bolșevice din Rusia și a nașterii statului sovietic, eveniment ce a afectat întreaga Europă de Est.

²⁸ Denis Deletant, *Communist terror in Romania, Gheorghiu-Dej and the Police State, 1948-1965*, Londra, Hurst & Company, 1999, p. 11.

²⁹ Spencer C. Tucker, *The Great War, 1914-1918*, Londra, UCL Press, 1998, p. 120-121.

³⁰ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate; o istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 64.

Sub imperiul ideilor bolșevice, în anul 1918, o parte însemnată a țăranilor și a muncitorilor români a organizat la București manifestații soldate cu ciocniri de stradă între protestatari și forțele de ordine. Dacă în anul 1875, când Mihai Solomon Katz venea de la Harkov la București, cuvântul „socialism” era total necunoscut în România, patruzeci și cinci de ani mai târziu, mișcarea socialistă avea suficienți aderenți, recrutați mai ales din rândurile țăranilor săraci și ale muncitorilor, care blamau inegalitatea dintre clasele sociale. În 8-12 mai 1921, membrii Partidului Socialist din România au votat schimbarea numelui organizației lor în Partidul Comunist din România, iar la o zi distanță, poliția a intrat în sala de congrese arestându-i pe membrii PCdR, sub acuzația de „uneltire împotriva ordinii de stat”. Între cei arestați, merită amintiți tânărul student Lucrețiu Pătrășcanu și Marcel Pauker, soțul Anei Pauker, care vor deveni între cele mai importante nume ale comunismului din România în secolul XX.

Intervenția, chiar și în fața instanțelor, a unor politicieni români altruiști și de bună credință, care credeau în pluralitate politică, a făcut ca Partidul Comunist din România să-și primească dreptul legal de a exista în iunie 1922, prin decretul regal semnat de Regele Ferdinand. La mai puțin de doi ani, Guvernul liberal condus de I.C. Brătianu a interzis, printr-o ordonanță promulgată la 5 aprilie 1924, activitatea Partidului Comunist din România, pe motiv că ar desfășura acțiuni anti-românești, puse în slujba Rusiei sovietice. De altminteri, atârând ideologic de *Patria Proletariatului*, conducătorii interbelici ai Partidului Comunist din România au subscris tot timpul, fără muștrări de conștiință, la pretențiile rusești asupra Basarabiei

și a Bucovinei de Nord. La congresele comuniste, România Mare era socotită o creație artificială a puterilor apusene, un stat multinațional, în care *națiunile* conlocuitoare au dreptul la autodefinire, la separarea completă de statul existent. În cadrul Congresului al IV-lea de la Harkov, din anul 1928, s-a formulat și teza reunirii Bucovinei de Nord cu Ucraina și a Dobrogei de Sud cu Bulgaria³¹.

Ideile de la Harkov au fost continuate și dezvoltate la Congresul al V-lea al Partidului Comunist Român, desfășurat la Moscova, unde s-a adoptat o rezoluție în șapte puncte, care se referea la problema națională a României. Aliniatul al cincilea stipula:

„Imperialismul român, încercând să zdrobească mișcarea revoluționară printr-o sălbatică teroare albă, se silește în același timp să-și întărească baza sa în regiunile ocupate, ducând o politică activă de colonizare și românizare [...]. În Basarabia, imperialismul român se silește să-și întărească poziția sa prin românizarea intensivă a moldovenilor, care au fost declarați drept «români». Masele largi ale țărănimii moldovenești și ale micii burghezii orășenești sunt tot așa de asuprite ca și populația rusă, ucraineană și evreiască [...]»³²

Lipsa oricărei preocupări vizavi de interesele naționale ale României, manifestate de liderii Partidului Comunist Român, poate fi explicată și prin faptul că, cu excepția profesorului Lucrețiu Pătrășcanu, toți erau „indivizi cu nume ciudate și accente ciudate”³³. De fapt, în structura etnică a PCR din perioada

³¹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 207.

³² Bogdan Murgescu, *Istoria României în texte*, București, Editura Corint, 2001, p. 307.

³³ Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 90.

interbelică, din cei 1.665 de membri cât avea partidul în anul 1933, doar 375 erau români, majoritari fiind ungurii; 440.300 de membri erau evrei; 140, bulgari; 100, ruși; 70, ucraineni; 70, moldoveni și 170 erau de alte naționalități. Un simplu calcul matematic ne arată că românii, cu tot cu moldovenii, reprezentau doar 26% din membrii PCR, populația țării fiind compusă din 72% români³⁴.

Chiar dacă au fost scoși în afara legii în anul 1924, comuniștii din România au continuat să existe sub nume precum Blocul Muncitoresc-Țărănesc, un partid periferic, care a produs, totuși, o surpriză la alegerile din 1931, obținând 73.000 de voturi, adică 2,5%. Organizația n-a avut o viață îndelungată, fiind scoasă la rândul ei în afara legii, în februarie 1933, ca urmare a grevelor de la Grivița. De atunci, comunismul românesc s-a numit Liga Muncii, însă doar pentru un an, gruparea fiind interzisă în 1934. Apoi, timp de zece ani, comuniștii s-au mulțumit să desfășoare doar activități de propagandă, fără a mai forma un partid. Numărul lor era oricum foarte mic, sub 1.000 de membri, cei mai mulți dintre ei fiind încarcerați în pușcăriile antonesciene.

Momentul 23 august 1944

Momentul 23 august 1944 a ocupat un loc proeminent în istoriografie, chiar dacă multe aspecte importante au fost ascunse publicului larg, fiind prezentat când ca un act de salvare a României, când ca un act de trădare națională. Cert este că, din acea zi, România a intrat în sfera de influență sovietică,

³⁴ Ioan Scurtu, *România întregită*. Volumul VIII, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 312.

iar Partidul Comunist și-a început drumul înspre puterea absolută.

Cu largul concurs al *Patriei Proletariatului*, numărul aderenților la ideile comuniste a cunoscut o creștere fulminantă. Dacă, înainte de 23 august 1944, capitala României avea 80 de membri PCR, iar la nivel național erau mai puțin de 1.000, cu tot cu cei din închisori, în octombrie 1944, așadar la trei luni distanță, comuniștii erau în jur de 6.000. După alte trei luni, partidul număra 15.000 de membri, iar la 23 aprilie 1945, 42.653 de aderenți³⁵.

În felul acesta, având în spate un electorat în continuă creștere, liderii comuniști au pornit o puternică acțiune de stalinizare a României, de transformare a țării într-un satelit obedient al Uniunii Sovietice³⁶. Din 6 martie 1945, ca urmare a presiunilor U.R.S.S., reprezentanții Partidului Comunist Român au intrat în guvern, ocupând posturi cheie. Astfel, în Guvernul Petru Groza, ministere precum Justiția, Comunicarea și Lucrările Publice, Internele au fost încredințate comuniștilor, pentru ca, apoi, puterea să treacă cu totul în mâna acestora, în luna noiembrie a anului 1946, prin alegeri grosolan falsificate de simpatizanții PCR. Având controlul deplin al Justiției și al Internelor, comuniștii, pe atunci în număr de 400.000, au putut să-și aranjeze liniștiți alegerile, promulgând legi ce interziceau *persoanelor nedemne* să participe la vot sau oprind alegătorii să-și exercite dreptul la vot.

Totuși, în Clujul acelor ani, „nu comunismul era principală preocupare a vieții academice (există o credință și o încredere

³⁵ Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 115.

³⁶ *Ibidem*, p. 117.

generală că puterile occidentale vor restaura democrația de tip clasic), ci problema ungurească, problemă veche și reînoită acum, când stăpânirea maghiară fusese alungată din nordul Ardealului”³⁷. Pe fondul deschiderii temporare a frontierei de vest, din porunca prim-ministrului Petru Groza, în Cluj ajunsese, direct din Ungaria, un număr mare de maghiari, încadrați ca muncitori în uzinele CFR și Dermata. Toți aceștia erau posesori ai carnetului roșu de partid. La adăpostul acestei calități, etnicii maghiari nu au ezitat nicio clipă să-și arate profundul dispreț față de victoria românească, sperând și încercând prin orice mijloc, în repetate rânduri, să convingă puterile occidentale că Ardealul trebuie să treacă în granițele Ungariei. Dacă occidentalii nu s-au lăsat înduplecați, s-a ajuns până acolo încât s-a cerut independența Transilvaniei sub patronaj sovietic³⁸.

Drept reacție la toate aceste provocări, s-a reînființat vechea Societate Academică „Petru Maior”, a tuturor studenților clujeni, „expresia cea mai puternică a românismului”, spre care s-a îndreptat „privirea plină de nădejde a întregii suflări românești”³⁹. Președintele delegat al acestei Societăți Academice a fost călugărul Valeriu Anania, student în anul al doilea la Facultatea de Medicină. Împreună cu studenții care au aderat la greva academică din 1-19 iunie 1946, Valeriu Anania a scris o pagină nu doar în istoria Universității clujene, ci și în istoria întregului neam românesc.

³⁷ Valeriu Anania, *Memorii*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 112.

³⁸ Petre Țurlea, *Studențimea română din Cluj*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006, p. 43.

³⁹ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 34.

2. Greva studențească din 1946

Preliminarii

Ca urmare a Decretului nr. 4090/12 septembrie 1919, semnat de Regele Ferdinand, Universitatea Românească din Cluj își deschidea porțile pentru cei 1.871 de studenți, în ziua de 3 noiembrie 1919, prin discursul festiv rostit de istoricul Vasile Pârvan. Alături de el, rectorul Sextil Pușcariu a chemat la catedră o serie de personalități marcante ale culturii și științei românești, precum: Vasile Dimitriu, Iuliu Hațieganu, Silviu Dragomir, Alexandru Borza, Ioan Lupaș, Emil Racoviță și mulți alții. Grație activității lor, numărul studenților a crescut semnificativ, disciplinele studiate s-au diversificat și au luat ființă mai multe institute și muzee: Institutul de Speologie (primul din lume), Institutul de Istorie, Muzeul Limbii Române, Grădina Botanică etc.

Bunul mers al Universității „Ferdinand I”, cum se numea în anul 1927, a fost brusc întrerupt de cedarea Ardealului de Nord, ca urmare a Dictatului de la Viena, din 30 august 1940. În septembrie 1940, profesorii și studenții Universității au fost obligați să părăsească Clujul, facultățile continuând-și cursurile în surghiun, la Sibiu și Timișoara, urmate, la scurt timp, de Teatrul Național și de Opera Română⁴⁰.

Au existat, totuși, nuclee de viață românească ce au continuat să trăiască în Ardealul ocupat, în pofida numeroaselor acțiuni anti-românești întreprinse de autoritățile maghiare, acțiuni numite, în unele lucrări de specialitate, *terorism de stat în plin*

⁴⁰ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 19.

secol XX. Dincolo de masacrele și violențele de stradă, îndreptate împotriva românilor, s-a elaborat și o politică de eliminare a învățământului în limba română⁴¹. Dacă, la data de 30 august, dată când a fost pronunțat Dictatul de la Viena, pe teritoriul cedat Ungariei funcționau 67 de unități de învățământ liceal, la câteva luni distanță, mai exista doar Liceul Grăniceresc de la Năsăud. Din cei 800 de profesori existenți înainte de 30 august 1940, mai rămăseseră doar 162, dar și aceștia în mare parte înlăturați de la catedră, din diverse motive. În ceea ce privește învățământul primar, în anul 1941 mai existau doar 874 de școli din cele 1.666, câte erau în 1940.

Lucrurile nu stăteau mai bine nici în lumea academică, astfel că, după 1940, în Ardealul cedat mai rămăseseră doar academiile teologice. La catedre și la conducerea Universității din Cluj, numită acum „Franz Josef”, au fost aduse personalități din Ungaria, iar studenții români, expulzați. Dacă, în anul universitar 1934-1935, Universitatea „Ferdinand I” număra 3.188 de studenți români și 1.257 maghiari, în anul universitar 1941-1942, doar 70 de studenți români mai frecventau cursurile⁴². Situația acestora era însă una problematică, de vreme ce ei erau eternii vinovați, fără să fi făcut ceva în prealabil.

Relevant în acest sens este episodul petrecut la Brașov, la începutul lunii martie a anului 1944, în Restaurantul Corona, unde juristul Istrate Micescu a ținut o conferință. Evident, fiind o conferință pe teme patriotice, auditoriul a fost format cu pre-

⁴¹ Ioan-Aurel Pop, *Transilvania, starea noastră de veghe*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016, p. 147.

⁴² Marțian Niciu, Mihai Racovițan, Ioan Țepelea, Vasile Lechințean, Vasile Ciubăncan, Liviu Țărău, *Istoria României. Transilvania*. Vol. II, Cluj-Napoca, Editura George Barițiu, 1997, p. 1419.

cădere din intelectuali români, refugiați din Transilvania ocupată. Având loc la un restaurant, așadar într-un spațiu public, la conferință s-a prezentat și consulul Ungariei în România, însoțit de câțiva cetățeni maghiari. Unul dintre participanți, inginerul Gavrilă Olteanu, refugiat originar din Țara Năsăudului, văzându-l pe consul, s-a îndreptat spre masa acestuia, cu intenția de a-l trimite afară, dar s-a oprit odată cu intervenția poliției. Deja în dimineața zilei de 3 martie, ziarul maghiar din Cluj *Ellenzek* publica un articol în care condamna brutalitatea românilor față de un oficial maghiar și lipsa de reacție a forțelor de ordine românești. În după-masa aceleași zile, studenții Universității maghiare din Cluj au vandalizat internatul Academiei Române Unite din Cluj, casa profesorului Iuliu Hațieganu, Catedrala Ortodoxă, precum și redacția ziarului *Tribuna Ardealului*, singura publicație de limbă română din Cluj. Jandarmii maghiari și-au făcut apariția doar când studenții unguri au încercat să atace Consulatul României. Ziua următoare a adus un nou val de violențe, de data aceasta îndreptate împotriva Academiei Teologice Ortodoxe și împotriva Episcopului unit Iuliu Hossu, care a fost scuipat și amenințat cu moartea⁴³.

În acele zile, s-a cerut alungarea studenților români din Universitate, iar câteva studente românce au fost violate și bătute de colegii lor, studenții maghiari. Mai mult decât atât, ca urmare a unor zvonuri răspândite despre doi preoți maghiari care ar fi fost omorâți de români la Brașov, la avizierul Facultății de Drept din Cluj era lipit un afiș pe care scria: „Preotul Vasvary este mort, dar episcopul valah Hossu mai trăiește încă. Preotul

⁴³ Petre Țurlea, *op. cit.*, pp. 19-21.

ungur Csia este mort, dar nici un preot valah n-a murit încă”⁴⁴. Documentele ne arată însă că, în anul 1947, la trei ani de la așa-zisa sa moarte, preotul Vasvary Aladar era protopop catolic de Brașov, fiind vizitat de superiorul său, Marton Aron, Episcopul romano-catolic de Alba Iulia. Arhivele Naționale ne arată că și protopopul reformat Csia Pal era în viață în anul 1947, chiar dacă studenții maghiari căutau să-i răzbune moartea încă din martie 1944⁴⁵.

Ziua de 23 august 1944 a reprezentat un moment de cotitură în istoria României, iar forțele armate române, ajutate de cele sovietice, au reușit să elibereze Transilvania de sub ocupația horthystă. Ca urmare a discuțiilor purtate în ziua de 7 martie 1945 în Consiliul de Miniștri și în Comisia Aliată de Control, s-a cerut Uniunii Sovietice, printr-un mesaj datat cu ziua de 8 martie, acordul în conformitate cu care Transilvania să treacă din nou sub administrația română. Prin răspunsul Guvernului Sovietic din 9 martie, Transilvania *revenea acasă*, după patru ani de exil. Știrea a fost anunțată, a doua zi, de Radio Moscova și de ziarul rusesc *Pravda*, apoi preluată și de Radio București⁴⁶. Vestea că Marile Puteri recunosc României dreptul de suveranitate asupra Ardealului a scos toată studențimea românească clujeană în stradă, șiruri întregi de oameni îndreptându-se spre Catedrala Ortodoxă, unde, pe treptele lăcașului, tinerii au fost primiți de Părintele Laurențiu Curea. Toți au îngenuncheat și au cântat *Hristos a înviat*, iar bătrânul preot a rostit câteva cuvinte: „Studenți, acum patru ani, eu am fost cel ce v’am urmărit în

⁴⁴ *Ibidem*, p. 22.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Valeriu Florin Dobrescu, Ion Pătroiu, *Documente franceze despre Transilvania, 1944-1941*, București, Editura Vremea, 2001, p. 20.

drumul pribegiei; dau mărire lui Dumnezeu că tot eu sunt cel ce vă primește acum; bine ați venit, trăiască România Mare!”⁴⁷

În condițiile acestea,

„în toamna anului 1945, Universitatea «Regele Ferdinand», revenise la Cluj. Transilvania fusese eliberată de sub ocupația maghiară, frontul înainta spre Berlin, mulți tineri erau demobilizați și veneau în cârduri spre sălile de cursuri, unii să înceapă, alții să-și termine studiile întrerupte”⁴⁸.

Și, totuși, în acele vremuri tulburi, „nu comunismul era principala preocupare a vieții academice [...], ci problema ungurească”⁴⁹.

Astfel, manifestarea prilejuită de aniversarea Unirii Principatelor, organizată la 24 ianuarie 1946 de studențimea clujeană, a fost considerată de către iredentiști drept provocatoare. La 6 martie, în același an, muncitorii unguri din Cluj i-au bruscă pe studenți în cadrul unor manifestații de stradă, pentru că aceștia din urmă nu le împărtășeau convingerile comuniste. La finalul manifestațiilor, câțiva studenți au fost arestați, motiv pentru care aproape două mii de studenți au protestat, cerând eliberarea colegilor lor⁵⁰.

Toată această perioadă cuprinsă între eliberarea Transilvaniei și proclamarea Tratatului de Pace de la Paris, la 10 februarie 1947, a fost caracterizată de tensiuni interetnice întreținute de cercurile revizioniste maghiare. Acestea provocau studențimea română la lupte de stradă, pentru ca, apoi, altercațiile să fie fo-

⁴⁷ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 114.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 105.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 112.

⁵⁰ Minodora-Maria Cioban Someșanu, *Epurări în Universitatea clujeană 1944-1958*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2010, pp. 29-30.

tografiate, iar imaginile să ajungă și la masa negocierilor de la Paris. Intenția lor de a părea în ochii negociatorilor drept victime ale românilor nu le-a adus sorti de izbândă, de vreme ce studenții români s-au abținut de la reacții⁵¹. Drept răspuns la aceste provocări, studenții clujeni au reînființat Centrul „Petru Maior”, inițiativa aparținându-i studentului Marcel Bănicescu, „care a fost numit președintele acestui centru”⁵². Conform declarației date de Valeriu Anania în 23 ianuarie 1947,

„scopul acestui centru nu a fost altceva decât apărarea intereselor studențimei din Cluj, fără niciun fel de politică. A luat ființă acest centru la sfârșitul lunei martie 1946 și a încetat a mai funcționa pe la sfârșitul lunei iunie 1946, de atunci nu a mai funcționat”⁵³.

Studenții au consimțit să nu răspundă violențelor, cel mai frumos exemplu fiind dat de mediciniști, care

„după lungi dezbateri și numai spre a evita orice posibilitate de provocări și replici necontrolate, au hotărât, cu amărăciune, să-și contramandeze tradiționala și strălucitoare procesiune pe principalele străzi ale orașului. O asemenea contramandare se întâmpla pentru prima oară în istoria Universității”⁵⁴.

Existau informații clare care îi avertizau pe studenți că muncitorii de la Dermata, în proporție covârșitoare maghiari, vor să se folosească de defilarea mediciniștilor pentru a provoca scandaluri de stradă, care să fie fotografiate și trimise pe masa Conferinței de Pace de la Paris. Atunci, studenții anului VI au hotărât să renunțe la defilare, chiar dacă unii dintre ei erau nemulțumiți de faptul că tocmai promoția lor trebuia să întrerupă

⁵¹ Valeriu Anania, *Pro memoria*, p. 104.

⁵² ACNSAS, dosarul. nr. 76, f. 7.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Valeriu Anania, *Pro memoria*, p. 104.

o tradiție care exista de la începuturile Universității și care dăinuise chiar și în vreme de război. Până la urmă, procesiunea nu s-a ținut, „dar acea promoție a anului 1946 a fost cea mai abătută și mai tristă din câte se pot imagina. Singura mângâiere a noilor medici era că făcuseră un sacrificiu de dragul interesului național”⁵⁵. Desigur, mulți români umiliți sufereau în tăcere și nu îndrăzneau să-și plângă nemulțumirile decât în sânul familiei sau în cercurile celor apropiați, studenții fiind singurii care se revoltau pe față împotriva a tot ce îngenunchea demnitatea românească⁵⁶.

Atacarea căminului studențesc „Avram Iancu”

Sfârșitul lunii mai îl găsește bolnav pe Marcel Bănescu, președintele Centrului „Petru Maior”, astfel că întreaga responsabilitate a organizației i-a revenit studentului Valeriu Anania, care a „pledat pentru calmarea spiritelor agitate”⁵⁷. Nu același spirit domnea și în cercurile muncitorești de la Dermata și din atelierile CFR, unde se hotărăște, în ziua de 17 mai, folosirea unor mijloace mai dure „contra reacțiunii”⁵⁸. Hotărârile comitetelor de fabrică Dermata și CFR cu privire la pedepsirea studenților au fost puse în aplicare în ziua de 28 mai 1946, cu ocazia protestului studențesc din Piața Unirii, îndreptat împotriva Partidului Comunist Român⁵⁹. În seara aceleasi zile, activiștii Gyorgy Adorjan, Nagy Dezso, Hoves Francisc, toți membri ai PCR, hotărâsc să facă apel la muncitorii de la Dermata și CFR pentru „a

⁵⁵ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 115.

⁵⁶ Minodora-Maria Cioban Someșanu, *op. cit.*, p. 32.

⁵⁷ ACNSAS, dosarul 76, f. 7.

⁵⁸ Minodora-Maria Cioban Someșanu, *op. cit.*, p. 32.

⁵⁹ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 99.

da o lecție studenților reacționari”⁶⁰. La ora 22:30, activistul Balazs Egon a telefonat la Dermata, apoi la atelierile CFR⁶¹, iar muncitorii au venit înarmați în Piața Unirii, fiind transportați în camioane⁶². Drept urmare, studenții s-au retras la căminul „Avram Iancu”, care, la scurt timp, este înconjurat de aproape o mie de muncitori, care ajung acolo pe jos, având conducători unguri, ce dădeau comenzi doar în limba maghiară⁶³. Cei patru sute de studenți s-au baricadat folosind mobilierul de prin camere, și aruncau răzleț cu țigle și cu noptiere, în încercarea disperată de a-și salva viețile, de vreme ce agresorii strigau: „Folyon az olah ver!” („Să curgă sânge de valah!”)⁶⁴. Cu toată îndârjirea studenților, muncitorii au reușit să pătrundă înăuntru

„și au prins a izbi cu răngile încotro nimereau, până ce au devastat tot parterul, făcând zob bucătăria, sufrageriile, biblioteca și chiar closetele; nici un obiect n’ a rămas întreg, nici o farfurie, nici un pahar; o cruce mare, de lemn, aplicată deasupra intrării în bibliotecă, zburase în țândări.”⁶⁵

Rezistența studenților a fost condusă de colegii lor mai mari, unii dintre ei proaspăt întorși de pe front și decorați cu ordine militare, care nu mai văzuseră astfel de barbarii din vremea războiului. Expertiza făcută în zilele următoare atacului a scos în evidență faptul că, în pereții căminului, se găseau 15 urme de gloanțe, semn că agresorii veniseră înarmați nu doar cu răngi și ciocane, ci și cu arme de foc, pe care le-au folosit⁶⁶.

⁶⁰ Minodora-Maria Cioban Someșanu, *op. cit.*, p. 32.

⁶¹ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 401-402.

⁶² Minodora-Maria Cioban Someșanu, *op. cit.*, p. 33.

⁶³ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 113.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 114.

⁶⁵ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 117.

⁶⁶ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 114.

Evenimentul ar fi avut consecințe și mai dramatice, nu doar paguba de 900 de milioane de lei⁶⁷, dacă în zonă n-ar fi intervenit o patrulă a poștei militare sovietice. Cei doisprezece soldați ruși, alarmați de zgomote și de împușcături, s-au apropiat de Căminul „Avram Iancu”, trăgând în aer câteva rafale de foc automat. La vederea acestora, agresorii s-au urcat în camioane și au dispărut, fiindcă atacarea soldaților sovietici ar fi complicat mult lucrurile pentru maghiari⁶⁸. Mai mult decât atât, merită amintită și intervenția a două mii de soldați români, care au împiedicat intrarea în oraș a aproape șase mii de civili din Mănăstur, ce veneau în sprijinul studenților⁶⁹. Localnicii mănăștureni au fost chemați de studentul Emil Hațieganu și de Zaharia Bârsan, directorul Teatrului Național, care a ieșit în sprijinul studenților întrerupând spectacolul *Aida*, ce se juca atunci pe scena Operei. În mod cert, prin intervenția mănășturenilor s-ar fi iscat, în stradă, o bătaie generală, care ar fi fost folosită de Budapesta la Conferința de Pace de la Paris⁷⁰. Târziu în noapte, și-au făcut apariția și organele de poliție, care au purces la arestarea a paisprezece studenți, niciun muncitor nefiind tras la răspundere, pentru că toți erau membri ai PCR⁷¹.

Valeriu Anania, liderul grevei studențești

Totuși, „în zilele ce au urmat, spiritele au devenit din ce în ce mai agitate și au avut loc acte de violență din partea studenților

⁶⁷ *Ibidem*, p. 115.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 114.

⁶⁹ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 97.

⁷⁰ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 117.

⁷¹ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 117.

asupra unor persoane întâlnite pe stradă, care erau identificate, după vorbire, că sunt maghiari”⁷².

În calitatea de președinte suplinitor al Centrului Studențesc „Petru Maior”, Valeriu Anania a pledat „pentru calmarea spiritelor”⁷³, mai ales că, în ziua imediat următoare atacului, „studenții se pregăteau pentru acțiuni violente”⁷⁴. Tot în calitatea sa de lider, Valeriu Anania s-a prezentat în fața autorităților însoțit de aproape două mii de studenți, care cereau arestarea muncitorilor responsabili de atacul din noaptea de 28 mai. Grupul protestatar s-a deplasat și la Prefectură, unde Anania a fost primit pentru a discuta cu șeful Poliției, cu prefectul, de față fiind și un ofițer sovietic și alte oficialități ale orașului⁷⁵. Primul ches-tor dăduse ordin: „Toate forțele Poliției, concentrate de urgen-ță; dacă studenții se apropie de Chestură și nu se opresc la so-mație, se va trage din plin”⁷⁶. În ciuda acestui fapt, Piața Prefecturii era plină de studenți⁷⁷. Depășit de situație, prefectul Pogăceanu „era livid, tremura, ochii i se stinseseră în spatele ochelarilor”⁷⁸. Imediat, Valeriu Anania a fost pus în legătură telefonică cu ministrul de Interne, Teohari Georgescu, cu care a negociat eliberarea celor paisprezece studenți: „Tovarășe mi-nistru, a spus prefectul, e aici președintele Centrului Studențesc,

⁷² Valeriu Anania, *Procese verbale de interogator (iunie 1958 – mai 1959)*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2017, p. 23.

⁷³ ACNSAS, dosar 76, f. 7.

⁷⁴ Valeriu Anania, *Procese verbale de interogator (iunie 1958 – mai 1959)*, p. 23.

⁷⁵ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 97.

⁷⁶ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 118.

⁷⁷ După estimările Poliției, se pare că la manifestare au participat aproape 1500 de studenți. Cf. ACNSAS, fond I, f. 95-96.

⁷⁸ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 119.

îl cheamă Anania, el are autoritate, ar fi bine să-i vorbiți...”⁷⁹ Îndată, din receptor a început să se audă vocea furioasă a ministrului Teohari Georgescu, ce nu se arăta dispus să negocieze „cu huliganii”⁸⁰, ci mai degrabă să „pună mitralierele”⁸¹ pe ei. Atunci, studentul Anania a început să negocieze cu prefectul Vasile Pogăceanu, care „se jura” că nu are nicio legătură cu arestările, întrucât Poliția lucrează sub autoritatea directă a ministrului de Interne⁸². După numai câteva minute, s-a făcut din nou auzită vocea ministrului Teohari Georgescu, care a dispus eliberarea studenților⁸³. De la balcon, Părintele Anania i-a anunțat pe studenți că cei paisprezece colegi ai lor vor fi eliberați și că la ora cinci se va deschide ședința Adunării Generale, la Colegiul Academic, unde aceștia vor fi prezentați⁸⁴. La vederea colegilor eliberați, ședința nu s-a mai putut ține, datorită valurilor succesive de ovații și scandări. Nu s-a reușit intrarea pe

⁷⁹ *Ibidem*, p. 120.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Peste ani, Părintele Anania și Vasile Pogăceanu, devenit între timp ministrul Culturii, s-au întâlnit la București, în preajma Crăciunului din 1951, când ministrul îl vizita pe Patriarhul Justinian. În ianuarie 1952, ministrul Pogăceanu l-a invitat pe Părintele Anania în cabinetul său, iar după câteva discuții sumare despre mișcarea studențească din 1946, i-a cerut Părintelui să devină informatorul său la Patriarhie, întâmpinând un refuz evident. Drept consecință, Valeriu Anania a aflat, în luna aprilie a aceluiași an, că este exclus din învățământul teologic și înlocuit din funcție. În aceeași perioadă și din același motiv, a fost dat afară din serviciu și titularul catedrei de Noul Testament, Iustin Moisescu, Patriarhul de mai târziu. În cele din urmă, Pogăceanu avea să ajungă victima unui accident de vânătoare în Carpați. Cf. *Ibidem*, p. 209-210.

⁸³ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 95-96; Valeriu Anania, *Procese de interogator*, p. 23.

⁸⁴ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 121.

ordinea de zi, pentru că nimănui nu-i păsa de asistența socială, ci de dreptatea națională⁸⁵.

Zilele ce au urmat nu au adus o limpezire a situației, de vreme ce nicio anchetă îndreptată înspre cei vinovați nu a fost demarată. Lipsa de reacție a autorităților stârnise și indignarea organelor de Poliție și ale Siguranței, care vedeau cum tot mai mulți unguri deveniseră posesori ai carnetului roșu, iar Partidului Comunist îi venea foarte greu să-și aresteze propriii membri. În aceste condiții, se contura tot mai mult ideea unei greve, mai ales că, în ziua de 31 mai, lucrurile s-au complicat și mai mult, odată cu arestarea a șapte studenți, aparent fără motiv.

S-a convocat Adunarea Generală studențească pentru ziua de 1 iunie, ședință la care era așteptat și rectorul Emil Petrovici. În acest sens, o delegație de câțiva studenți s-a prezentat la biroul rectorului, primit fiind doar Părintele Anania. De frica autorităților, profesorul Emil Petrovici a refuzat invitația studenților, declarând că nu este dator să-i apere pe huligani, că autoritățile procedează corect și, mai mult decât atât, el însuși telefonase la Poliție pentru arestarea celor șapte studenți⁸⁶. La auzul acestora, Valeriu Anania l-a apostrofat pe rector, spunându-i că el ar trebui să fie părintele studenților, nu călăul lor⁸⁷. Ieșind din birou, studenții, care întredeschiseseră ușa și ascultaseră tot ce se vorbea, au exclamat: „Studenții Clujului au acum un conducător, fraților, ce-o spune părintele, aia să facem, uraa...!”⁸⁸

⁸⁵ *Ibidem*, p. 122.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 123.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 124.

A doua zi, la 1 iunie, s-a declarat greva de protest și revendicare a studenților Universității Daciei Superioare, sub deviza: „Să te superi când vrei tu, nu când vrea altul”!⁸⁹ Apoi, membrii Comitetului au primit însărcinarea de a organiza aspectele tehnice ale grevei, și anume pichetarea sălilor de curs, unde even-tualii dizidenți puteau genera o ruptură⁹⁰. S-a dovedit, încă de a doua zi, că membrii puși să păzească sălile de curs n-au avut prea mult de lucru, de vreme ce studenții n-au mai intrat la cursuri, iar profesorii se solidarizaseră cu greviștii. Membrii Senatului Universității au demisionat în mare parte, iar rectorul Emil Petrovici se vedea în incapacitatea de a elabora hotărâri legale. Având alături doar doi decani comuniști, l-a exmatriculat în mod ilegal din Universitate pe studentul Valeriu Anania, în ziua de 5 iunie, prin actul nr. 2440/1946⁹¹. Chiar exmatriculat, studentul Anania nu putea să renunțe la luptă, de vreme ce toate speranțele și toate eforturile studențimii clujene gravitau în jurul persoanei sale:

„Eram atât de ocupat încât nu mai aveam timp să mă duc acasă. Pe de altă parte, fusesem sfătuit să nu prea circul pe stradă [...]. Profesorul (Traian) Pop de la Facultatea de Drept mi-a pus la dispoziție cheia și cabinetul său de lucru din clădirea centrală a Universității, unde am făcut un fel de cartier general al grevei. Acolo mă sfătuiam cu membrii Comitetului, acolo primeam toate informațiile, acolo mi se aducea mâncare și tot acolo dormeam, pe o canapea, acolo îmi petreceam și ceasuri de singurătate, târzii, când mă gândeam la toată tragedia neamului românesc și plângeam cu fața'n palme. Nimeni nu știa, nimeni nu trebuia să știe că eu pot să și plâng; eu eram și tre-

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ Valeriu Anania, *Procese verbale de interogator*, p. 24.

⁹¹ Minodora-Maria Cioban Someșanu, *op. cit.*, p. 43.

buia să rămân conducătorul încrezător în sine, inspirator de curaj și îndrumător pe căile cu desăvârșire drepte. Nu, eroii nu au dreptul să plângă, dar eu plângeam cu fața'n palme și nu mă știa nimeni.”⁹²

Totuși, o grevă „lungă, fără nici un termen, e greu de controlat”⁹³, mai ales când se putea vedea, chiar din primele zile, cum rezistența slăbea din interior, erodată de unii studenți, care „pretindeau că ei vor să-și dea examenele, că au venit la Universitate să învețe carte și că greva e susținută în fond de leneșii și zurbagiii care nu s’au pregătit pentru sfârșitul de an”⁹⁴. Într-o astfel de situație, conducătorul însuși simțea că se șubrezește din interior, iar gândul de a ridica greva în chip onorabil l-a vizitat adeseori. Mai mult decât atât, după trei zile de protest, nu exista vreo informație clară că vreuna din revendicările studențimii ar fi soluționată. Într-un astfel de moment, Valeriu Anania mărturisea:

„mi-am luat privirea de pe evenimentele din juru-mi și am ațintit-o asupra-mi. Ce se întâmpla cu mine? Oare nu eu îmi făgăduisem să-mi văd numai de studii și literatură și să nu mă amestec în nici un fel de altă activitate? Oare bine îmi ședea mie, călugăr, să pozez în erou de mase și să mă las purtat de orgolii ieftine? Eram eu sigur că greva avea numai un caracter academic-național, fără implicații politice? Cine sunt acești membri din Comitet? De câtă vreme îi cunoșteam și ce știam eu despre ei? Dacă unii politicieni – și în special țărăniștii – vor să facă din grevă și din mine un instrument al propriilor interese? Să fi fost adevărat că internarea în spital a lui Bănicescu era «strategică»? Să fi știut el ceva, într’adevăr, despre planurile ungu-rilor? Și dacă am acceptat totuși o delegație din partea lui, de ce

⁹² Valeriu Anania, *Memorii*, p. 124.

⁹³ *Ibidem*, p. 125.

⁹⁴ *Ibidem*.

nu m'am limitat la mandatul propriu-zis, adică la prezidarea Adunării din 29 mai, și m'am aruncat în vâltoarea evenimentelor mari? Nu cumva îmi depășisem mandatul și eram un impostor? Nu cumva îmi pângăream singur propriile-mi făgăduințe și-mi ruinam visul de a deveni medic? N'ar fi bine oare ca mâine să mă retrag frumos și cinstit din toată afacerea asta și să cedez altuia – oricare ar fi el – locul de erou național?"⁹⁵

Dar cum să fi luat decizia renunțării, când, a doua zi, de la tribuna Colegiului Academic, studenții vorbeau cu atâta însuflețire despre conducătorul „pe care Dumnezeu l-a trimis în ceasul acesta de cumpănă – [alături de care] se poate merge până'n pânzele albe”?⁹⁶ Nici exmatricularea studentului Valeriu Anania n-a putut influența hotărârea acestuia de a rămâne în fruntea grevei studentești, chiar dacă momente de ezitare au mai existat. Studenții din Comitet afirmau că, dacă „Părintele” îi părăsește, ei sunt gata să-și facă dreptate în orice fel, începând cu pedepsirea rectorului care a promulgat o sentință de exmatriculare complet ilegală. Mai mult, pentru studenții clujeni din generația '46, Părintele Anania era „mai mult decât o personalitate, un simbol al ideii de ordine, singurul om în stare să stăpânească acest tineret confuz, gata să se dedea la acte nesăbuite”⁹⁷. Aproape că nu exista un spațiu public în Cluj, unde să nu se vorbească despre „Părintele” și despre grevă, ca această fată, studentă la Conservatorul de Artă Dramatică, care aflate că „Părintele” era și scriitor, dramaturg:

„...și când o să se schimbe vremurile, și eu o să termin Conservatorul și o să ajung actriță [...], o să mă duc la Părintele

⁹⁵ *Ibidem*, p. 126.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 127.

⁹⁷ *Ibidem*.

– el o să fie Directorul Teatrului Național, o să vedeți voi! [...], mă duc și-i spun: eu, părinte, am votat pentru grevă, am fost în grevă, m'am ținut pe poziție, nu m'am lăsat intimidată [...], am rezistat până la urmă, acum sunt actriță, am talent și vreau să joc un rol în piesa dumneavoastră..."⁹⁸

Într-un context cât se poate de ostil grevei studențești, trebuia elaborat un plan și puse în aplicare mai multe schimbări, întrucât nicio revendicare studențească nu părea a fi soluționată. Prima schimbare a venit din partea conducătorului grevei, care a înlocuit camera profesorului Traian Pop cu odaia din spate a casei unui inginer agronom din localitatea Mănăstur. Acolo, chiar în ziua mutării, studentul-călugăr Bartolomeu Valeriu Anania și-a dat jos dulama, și-a tăiat barba, mustața și părul, îmbrăcând apoi o bluză sport. Uitându-se în oglindă și fiind surprins de schimbare, Părintele se întreba: „când anume mă travestisem: acum sau mai demult, la mânăstirea Antim?”⁹⁹ Schimbarea de imagine se impunea cu necesitate, pentru că toți agenții Securității erau pe urmele „Părintelui”, de vreme ce alte centre universitare din țară (Brașov, Timișoara, Iași) aderaseră la grevă¹⁰⁰. Au existat încercări de suspendare a cursurilor și în mediul universitar bucureștean, dar toate acestea au fost reperate de înăbușite de Siguranța Statului, ce-și avea centrul în capitala țării¹⁰¹.

În astfel de condiții, suspectul numărul unu al Securității românești devenise Părintele Anania, a cărui arestare privea

⁹⁸ *Ibidem*, p. 135.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 128.

¹⁰⁰ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 35-36; ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 30.

¹⁰¹ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 130.

orice agent al Siguranței. Din acest motiv, Valeriu Anania și-a schimbat din nou reședința, lăsând casa inginerului și stabilindu-se într-o colibă de crengi din Pădurea Plopilor, aflată la marginea satului Mănăștur¹⁰². O singură dată, Anania a coborât în sat pentru a vorbi cu conducătorul echipei „U”, care, pe fondul grevei, risca să fie desființată, cu profesorii și studenții care se adunau conspirativ în casa lui Coriolan Tătaru. Acesta era apropiat al prim-ministrului Petru Groza, căruia i-a trimis un mesaj, printr-o delegație de studenți care a mers la București¹⁰³. Coriolan Tătaru socotea că eliberarea studenților arestați ar însemna un prim obiectiv atins, și poate singurul¹⁰⁴.

Studenții arestați erau deja transferați la București, fără să știe de ce sunt arestați și fără să li se fi făcut vreo anchetă. Premierul Petru Groza a primit cu bunăvoință delegația studenților clujeni și a reușit să-l înduplece pe Teohari Georgescu să-i lase să-și viziteze colegii arestați. De eliberare nici nu putea fi vorba! Nu după mult timp, ministrul Teohari Georgescu a venit la Cluj, unde s-a întâlnit cu câțiva membri ai Comitetului Studențesc, cărora le-a vorbit aspru și, dând cu pumnul în masă, i-a îndemnat „să-și bage mințile în cap și să-i cheme pe studenți la cursuri, că de dracu’ ăla de popă o să aibă el grijă”¹⁰⁵. Vizita ministrului de Interne nu a adus îmbunătățiri în desfășurarea evenimentelor, ci, dimpotrivă, sute de exmatriculări, tăieri de salarii pentru cei angajați sau sistări de medicamente pentru studenții bolnavi. Din acest motiv, doi studenți clujeni au mai

¹⁰² *Ibidem*, p. 131.

¹⁰³ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 54.

¹⁰⁴ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 132.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

luat o dată calea Bucureștilor, primiți fiind de același Petru Groza, dar arestați, la Interne, de către Teohari Georgescu. La intervenția premierului, cei doi studenți au fost eliberați, obținând și un rezultat: eliberarea celor șapte, cu condiția ridicării grevei¹⁰⁶.

Speranțele studenților gravitau, acum, în jurul vizitei la Cluj, programată pentru 8 iunie, a ministrului Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu. Chiar dacă a fost sfătuit să se întâlnească cu membrii Comitetului, ministrul i-a convocat pe studenți la Colegiul Academic, unde a vorbit de la tribună. Lipsa sa de tact a făcut ca vizita sa să nu conteze deloc în desfășurarea grevei. Fără să țină seama de eticheta vieții universitare clujene, care impunea ca profesorii să se adreseze studenților cu formula „Domnilor colegi, domnișoarelor colege”, Pătrășcanu, el însuși profesor, s-a adresat studenților în manieră bucureșteană: „Băieți, eu am venit la voi...”, iar „băieții” l-au huiduit și l-au dat afară¹⁰⁷. Mai mult decât atât, studenții i-au reamintit ministrului, dacă mai era nevoie, că nu vor ridica greva decât dacă se vor soluționa doleanțele lor, și anume:

- „1. Eliberarea celor 14 studenți duși la București.
2. Repararea imediată a Căminului «Avram Iancu».
3. Dezmințirea prin presă că cele anunțate nu corespund adevărului și că studențimea nu este vinovată.
4. Schimbarea imediată a rectorului”.¹⁰⁸

Între timp, tot mai mulți studenți erau exmatriculați, excluși din căminele studențești și privați de orice alt beneficiu al vieții universitare. S-a ajuns până acolo încât studenții erau scoși din

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 133.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 134.

¹⁰⁸ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 43-46.

cămine de către organele de ordine și arestați, măsură lansată de rectorul Universității din Cluj, în ziua de 12 iunie 1946:

„1. Începând cu ziua de 12 iunie a.c. se vor închide cantinele «V. Babeș», rămânând deschisă numai cantina de la Colegiul Academic, care va servi masa numai studenților care s-au desolidarizat de la grevă. Calitatea aceasta se va dovedi prin adeverință de la Decanul Facultății respective. Studenților solvenți li se vor restitui sumele achitate pentru zilele în care nu iau masa, după ce vor face o cerere în acest scop și prin care se va arăta că înțeleg să nu persiste în grevă.

2. În ziua de 13 iunie a.c., toți studenții care nu s-au desolidarizat de grevă și nu frecventează cursurile vor părăsi căminele universitare, inclusiv Casa învățătorilor.

3. Bursele studenției pe lunile aprilie și mai 1946 se vor achita numai bursierilor negreviști [...].”¹⁰⁹

Chiar dacă s-a dat dispoziția unei razii în cămine, la ora 15, pentru ca studenții să fie scoși afară, Părintele Anania și-a anunțat colegii să iasă din camere cu un ceas mai devreme. Nu mică a fost mirarea polițiștilor, care, puși pe arestări, n-au găsit în cămine pe nimeni. De aceea, de la Chestură, s-a dispus arestarea oricărui student care se afla pe stradă sau prin parcuri, sub acuzația de vagabondaj¹¹⁰. Fără mâncare și fără un acoperiș deasupra capului, studenții își puneau tot mai în serios întrebarea ce să facă cu greva. Cum vor rezista? Să ridice greva și să rămână în Cluj sau să plece acasă? O astfel de hotărâre trebuia luată în ședință publică, programată pentru ziua de 16 iunie și prezidată de „idolul” generației '46, „Părintele”. Dar, pentru a înșela vigilența autorităților, Părintele se costumase în mirean, iar apariția sa la tribună, fără barbă, putea fi un fiasco. De aseme-

¹⁰⁹ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 35-36.

¹¹⁰ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 135.

nea, lipsa lui din mijlocul studenților ar fi afectat negativ moralul acestora. De aceea, trebuia găsită o soluție, care nu a întârziat să apară. În cabinetul profesorului Traian Pop, prin grija peruchierului-șef de la Opera Română, studentul Valeriu Anania a redevenit „Părintele”^{II1}. La acea întâlnire, a vorbit scurt și sobru, fără a apuca să ia o hotărâre, care exista deja pe buzele studenților, care rosteau „prin mii de glasuri”: „Nu ne lăsăm, fraților, continuăm greva, plecăm acasă, ungurii ne alungă pentru a doua oară, sub protecția autorităților românești, dar ne vom întoarce biruitori”^{II2}.

Spre finalul ședinței, Părintele Anania s-a retras în spatele scenei, unde, la un moment dat, unii dintre studenți n-au mai văzut decât un simplu om, îmbrăcat într-o bluză sport, care-și căuta în grabă o cărare în păr. În felul acesta, Părintele a părăsit clădirea Colegiului Academic alături de colegii săi, lăsând în mare dilemă organele de poliție, ce căutau să aresteze un călugăr^{II3}.

Epilogul grevei

În aceeași seară, studenții au început să părăsească Clujul, luând trenurile spre toate direcțiile. Totuși, membrii Comitetului rămăseseră pe loc, conștienți fiind că plecarea studenților nu rezolvă în totalitate lucrurile și că, în felul acesta, pot apărea fisuri în rândul greviștilor. Cea mai delicată postură era a absolvenților care riscau să-și rateze un început de drum în profesia pe care și-o aleseseră, mai ales că unii aveau deja înțelegeri

^{II1} *Ibidem*, p. 136.

^{II2} *Ibidem*, p. 137.

^{II3} *Ibidem*.

de plasare și tot ce lipsea era diploma. Mediciniștii deja făcuseră un sacrificiu, renunțând la tradiționala defilare de sfârșit de an, acum li se cerea prea mult. Apoi, fiecare ins, întors în comunitatea sa, risca să fie izolat și etichetat de autorități ca agitator și, în cele din urmă, arestat. În sfârșit, partidele politice, țărâniștii cu precădere, încercau să dea grevei un caracter politic, ceea ce însemna o trădare a mesajului grevei, de vreme ce nu se scandase nicio lozică împotriva autorităților¹¹⁴.

A doua zi, membrii Comitetului au adoptat o hotărâre de compromis, și anume studenții arestați să fie puși în libertate nu la București, nici la Cluj, ci la Brașov sau Sibiu. În felul acesta, greva urma să fie ridicată. Studenții au fost eliberați în ziua de 19 iunie la Sibiu, iar membrii Comitetului au semnat comunicatul de ridicare a grevei, precum și actul care aducea autodizolvarea Centrului Studentesc „Petru Maior”, în ziua de 19 iunie, la ora 19. Comunicatul este semnat de Comitetul Centrului „Petru Maior”: Valeriu Anania, M. Bănescu, Nicolae Stoicanu, Gh. Rednic, Mirescu M. Traian, N. Dăscălescu¹¹⁵. Președintele studenților, Bănescu, se întorsese în acele zile din spital, dar își declina rolul de lider, preocupat fiind doar finalizarea studiilor și de profesie. De altfel, se zbătuse să ajungă președintele Centrului Studentesc „Petru Maior” pentru a-și asigura un loc de muncă mai bun¹¹⁶.

În felul acesta a luat sfârșit singura grevă studentască în care nu s-a scandat nimic politic, nu a fost agresat nimeni, nu s-a dat niciun pumn și nu s-a spart niciun geam. Exmatriculările

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 138.

¹¹⁵ ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 11.

¹¹⁶ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 138.

au început să fie ridicate, iar studenții au intrat din nou la cursuri, Clujul bucurându-se iarăși de prezența tineretului studios. Singura exmatriculare rămasă încă activă era cea a studentului Valeriu Anania, care a fost nevoit să ia calea pribegiei, lăsând în urmă Ardealul, care-i datorează, în mare măsură, apartenența sa la trupul Țării Mamă.

Concluzii

Am fost întotdeauna credincios principiului enunțat de savantul Gheorghe I. Brătianu, conform căruia istoria se face *ad narandum* și nicidecum *ad probandum*. Lăsându-mă călăuzit de acest principiu, am hotărât ca, în studiul de față, să expun faptele așa cum s-au petrecut ele, aplicând ceea ce Friedrich Nietzsche numea *patosul distanței*.

După o încercare de înțelegere a modului în care un partid ilegal și marginal, cu mai puțin de o mie de membri, a ajuns să parcurgă, în câteva luni, drumul spre puterea absolută, scopul studiului de față a fost acela de a oferi o prezentare imparțială – bazată pe mărturiile participanților direcți la eveniment și pe documentele oficiale – a grevei studențești din 1946, evocându-i pe cei mai importanți actori ai ei, care, prin faptele lor, au scris o frumoasă pagină de istorie. Între toți aceștia, se remarcă personalitatea Părintelui Valeriu Anania, liderul incontestabil al generației studențești '46, fără de care istoria recentă a țării noastre ar fi arătat cu siguranță altfel. Care ar fi fost soarta Ardealului de Nord la Conferința de Pace de la Paris fără greva academică din 1946 și fără strategia gândită de studentul Anania, nu vom ști niciodată. E adevărat, istoria ipotetică îi este permisă doar lui Titus Livius! Totuși, grație implicării Părintelui

Anania în viața Transilvaniei, pe masa Conferinței de Pace de la Paris n-au ajuns doar plăsmuitele dosare ungurești, ci și expresia demnității noastre românești. Aceeași demnitate națională a fost dusă de Părintele Valeriu Anania și pe masa de lucru a Senatului Statelor Unite ale Americii, pentru a răspunde „puternicilor lumii, care se treziseră” și pledau împotriva acordării clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România.

Consider că evocarea acestor evenimente cruciale din istoria României se impune cu necesitate, mai ales în anul în care țara noastră sărbătorește Centenarul Marii Uniri.

„SĂ TE SUPERI CÂND VREI TU,
NU CÂND VREA ALTUL!” *

Preacuvioși și preacucernici părinți, iubiți credincioși și dragii mei,

Dilele următoare se împlinesc nouă ani de când Mitropolitul Bartolomeu a plecat în veșnicie. În prima parte a lunii ianuarie, acum nouă ani, l-am rugat pe Preasfințitul Părinte Vasile Someșanul să-mi îngăduie să-l însoțesc într-o eventuală vizită la spitalul unde era internat Mitropolitul, pentru a-mi lua rămas bun, ceea ce s-a și întâmplat. Am ajuns în holul salonului. O maică îl păzea strașnic, pe el și „chilia” lui, iar pe un scaun răzleț era așezată o doamnă firavă, tristă și nedumerită. Când l-a zărit pe Episcopul Vasile, i-a sărit înainte și l-a implorat să-i mijlocească măcar o sărutare de mână a Părintelui Bartolomeu, care se găsea într-o stare de semiconștiență, era epuizat, se trezea, spunea câteva cuvinte și adormea numaidecât. Preasfințitul a convins-o cumva pe maică, iar doamna a intrat și i-a sărutat dreapta. A plecat extaziată. Am intrat noi, Preasfințitul Vasile Someșanul și cu mine, și, în acel moment, Mitropolitul Bartolomeu s-a trezit și i-a spus Preasfințitului Vasile: „Ai venit să mă spovedești, o voi face! Dar, înainte, vreau să vă spun ceva. Este o fată la revista *Renașterea*, vă rog să-i

* Predică rostită în Duminica a 32-a după Rusalii (a lui Zahau Vameșul), în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca, în 26 ianuarie 2020.

spuneți să informeze public despre starea în care mă găsesc, astfel încât să nu se facă speculații. Este bine să știe toată lumea!” „Fata” – doamna – era cea care îi sărutase mâna cu câteva minute înainte. În copilăria ei, „fata” era adesea purtată pe brațe de Arhimandritul Bartolomeu de la Văratec, pentru că părinții ei o duceau la dânsul și îi ascultau cuvântul.

Doamne, câtă nevoie avem de omul acesta! Și, Doamne, îngăduie-i să se gândească și el la noi măcar atât cât ne gândim noi la el! Veșnică să-i fie pomenirea și amintirea! Parastasul va fi duminica viitoare, oficiat de Înaltpreasfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Andrei.

Așa cum ați auzit, ne aflăm în Duminica lui Zaheu Vameșul. Evanghelia care s-a citit este arhicunoscută (Lc 19, 1-10). În ea ne regăsim cu toții, mai ales noi, cei care Îl căutăm pe Dumnezeu, care vrem să-L vedem pe Dumnezeu. Prin urmare, ne regăsim în persoana lui Zaheu, dar mai ales datorită faptului că suntem păcătoși. Omul acesta era un păcătos neîntrecut. Și noi suntem păcătoși, oare cine ne întrece?! Însă sunt câteva amănunte pe care vreau să vi le pun la suflet, astăzi, amănunte la care am meditat și-mi doresc să vi le împărtășesc.

Domnul urca de la Ierihon la Ierusalim. Iată că și Domnul căuta! Această urcare de la Ierihon spre Ierusalim era firească, pentru că un evreu trebuia să meargă la Ierusalim măcar o dată pe an. Din Galileea spre Ierusalim trebuia să treci prin Ierihon, deși se făcea un ocol, fiindcă era greu să treci prin Samaria. Așa cum știți prea bine din Evanghelia Duminicii Samaritencii, samarinenii erau în dușmănie cu iudeii. Așadar, cum samarinenii nu L-au primit, nu au vrut să-L găzduiască, de această dată nu a mai stăbătut Samaria, ocolind-o, și a trecut prin

Ierihon. Însă totul a fost de la Dumnezeu, de vreme ce El știa că trebuie nu doar să urce la Ierusalim, ci trebuie să ajungă și la inima lui Zaheu. Domnul urca spre Ierusalim, dar, în același timp, urca în făptura acestui om, până ce a ajuns la inima lui. Ierihonul se află la 250 m sub nivelul mării. Iar Ierusalimul este așezat pe colina Sionului. „Fă-i bine, Doamne, întru bunăvoirea Ta, Sionului, și să se zidească zidurile Ierusalimului”, spunem noi în Psalmul 50. Să vedeți ce legătură are cu urcușul Domnului Hristos de la Ierihon la Ierusalim! „Fă-i bine, Doamne, întru bunăvoirea Ta, Sionului, și să se zidească zidurile Ierusalimului” (Ps 50, 18): în cazul de față, Sionul Ierusalimului era Zaheu însuși, iar zidurile Ierusalimului trebuiau să se zidească în făptura lui, ceea ce Hristos a reușit pe deplin.

Domnul Hristos a și coborât, pentru că Zaheu era, într-adevăr, un om păcătos. Nu doar că S-a coborât la nivelul lui Zaheu, ci Și-a atras oprobriul public, fiindcă toată lumea a cântit zicând: „la un om păcătos a intrat să găzduiască”! (Lc 19, 7) Iată cât a coborât Domnul Hristos! A intrat în casa lui Zaheu, în casa unui păcătos, riscând să smintească o mulțime întreagă, care cârtea zicând: „la un om păcătos a intrat să găzduiască”! A riscat Hristos! Și riscă Hristos, cu fiecare dintre noi! Nu riscă Hristos atunci când ne împărtășim cu Trupul și Sângele Lui, știind că este foc, care ne poate arde? Și, totuși, El Se dăruiește, iar noi, cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, ne apropiem?!

Dacă Domnul Iisus Hristos a urcat și a coborât, și Zaheu a urcat și a coborât. În primul rând, și-a dorit să-L vadă pe Iisus, a năzuit să-L vadă pe Dumnezeu, să-L cunoască pe El. Apoi, în firescul lucrurilor, pentru că era mic de statură, a urcat într-un sicomor ca să-L vadă, știind că Iisus avea să treacă prin preajma

lui. Însă mai năzuia ceva; aflăm acest lucru din finalul Evangheliei, când Domnul Hristos i-a spus că îi mântuiește și casa lui, nu doar pe el, care este fiul lui Avraam. Inclusiv casa lui! Ce însemna „casa lui”? O clădire?! Nu! Însemna familia lui. Familia lui avea nevoie de izbăvire, de mântuire. De ce, dragii mei? Pentru că familia lui trăia din banii furați de acest vameș. Erau complici, erau victime, aveau nevoie să iasă din această stare. Aveau nevoie să fie mântuiți. Nu doar Zaheu, ci și casa lui! El avea aceeași conștiință, iar Domnul Hristos a mers la țintă. L-a mântuit pe el și toată casa lui. Deci Zaheu a urcat, dar a și coborât, a recunoscut că este un om păcătos. Câți dintre noi recunoaștem cu adevărat acest lucru? Poate recunoaștem în scaunul spovedaniei, dar și atunci nu știu în ce măsură, de vreme ce găsim justificare pentru tot ceea ce facem. Mai mult, a coborât și în sensul că a restituit împătrit bogăția furată. A restituit împătrit bogăția furată! Dragii mei, dacă i-ai furat un lucru sau un drept unui om, nu este suficient să zici „Iartă-mă!”; trebuie să-i dai lucrul sau dreptul respectiv înapoi. Iar Zaheu nu doar că a recunoscut, nu doar că și-a cerut iertare, ci a dat înapoi împătrit! Iată doar câteva gânduri duhovnicești legate de Evanghelia de astăzi.

Mă întorc la Mitropolitul Bartolomeu. Trăim într-o lume zbuciumată, tulburată, foarte agresivă. De multe ori, suntem tentați să răspundem cu aceeași monedă și imediat. Însă Mitropolitul Bartolomeu avea un cuvânt, pe care îl și punea în practică: „Să te superi când vrei tu, nu când vrea altul!”¹ Încă o dată, Dumnezeu să-l ferească în Împărăția Lui! Amin!

¹ Cuvânt rostit adesea de Mitropolitul Bartolomeu, care a fost și deviza grevei studențești din 1946. Cf. Valeriu Anania, *Memorii*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 124.

„ÎN TRE DUMNEZEU ȘI NEAMUL MEU” *

Mă bucur că sunt împreună cu dumneavoastră în această seară. Îmi mulțumesc părintelui pentru invitație și dumneavoastră pentru că v-ați silit să veniți să ascultați cuvânt. Nădăjduiesc ca tema conferinței să fie după sufletul dumneavoastră, iar conținutul cuvântului meu să ne trezească la o realitate care trebuie să ne preocupe, chiar dacă ne simțim neputincioși înaintea ei.

Probabil că ați intuit, aflând titlul – „Între Dumnezeu și Neamul meu” –, că am să vorbesc despre lucrurile care se întâmplă în ultima vreme, pe care nu le considerăm a fi corecte, drepte, și pe care le simțim ca petrecându-se dincolo de noi și de puterea noastră de a înțelege și a acționa, ca și cum forțe din interior și din exterior ne-ar vrea dezbinăți și lovesc în tot ceea ce este mai sfânt în neamul nostru românesc, în Biserică și, până la urmă, în Dumnezeu, fiindcă ținta finală este Dumnezeu. Să știți, să fiți conștienți de acest lucru: dacă se lovește în Biserică, ținta nu este preotul sau episcopul, ci Însuși Dumnezeu. Dumnezeu se vrea scos – nu s-a reușit din școală, așa cum s-a dorit la un moment dat –, vor să-L scoată, efectiv, din societate.

* Conferință susținută în parohia Geaca, județul Cluj, în 13 decembrie 2015. Textul conferinței a fost publicat în revista *Tabor*, anul XI, nr. 1, 2017, pp. 63-71. Versiunea de față a fost revizuită.

tea noastră, din țara noastră. Ieri, la un hram de mănăstire, unde l-am sărbătorit pe Sfântul Ierarh Spiridon, patronul Mănăstirii Strâmba, din județul Bistrița-Năsăud, vorbeam, în cuvântul de învățătură, despre înveșnicirea obștii monahale și a credincioșilor în zidurile unei mănăstiri, ale unei ctitorii, iar în cuvântul de mulțumire, părintele duhovnic Paisie a schimbat sensul sloganului pe care îl cunoașteți – „Vrem spitale, nu vrem catedrale!” – astfel: „Vrem să ne înveșnicim în catedrale, nu vrem să ne înveșnicim în spitale!” Dacă renunțăm, însă, la catedrale, ne vom înveșnici în spitale. Vor fi necesare spitalele, din ce în ce mai multe și mai mari, pentru că oamenii, dacă nu mai găsesc soluții, se îmbolnăvesc fizic ori psihic. Va trebui să se înființeze inclusiv spitale de psihiatrie! Nu vă puteți închipui, în țările unde L-au scos pe Dumnezeu din societate, câtă depresie există! Se poate verifica – astăzi există mijloacele informatice necesare – câți bolnavi psihic sunt în Occidentul care a încercat să-L scoată pe Dumnezeu din viața oamenilor, iar acest lucru arată, o dată în plus, cât de necesară este Biserica pentru a rămâne în echilibru.

Atunci când s-a pus problema unei legi a cultelor, unul din factorii care au convins a fost acela al păstrării unui echilibru. Biserica are acest rost extraordinar într-o comunitate, într-o țară: să păstreze echilibrul. Sigur că echilibrul este Însuși Dumnezeu, El le ține pe toate, așa cum ține întreg Universul. Vedeți câte planete gravitează în Cosmos, câte stele sunt, infinit mai multe decât cele pe care le vedem noi cu ochiul liber ori cu telescopul, și toate se află într-o ordine desăvârșită pe care Dumnezeu a făcut-o. Dumnezeu păstrează echilibrul, ca să nu se întâmple catastrofe. Cel care a dezechilibrat a fost omul, încă

de la început. Aduceți-vă aminte că, până la căderea lui Adam, exista o armonie deplină, omul era stăpân al întregii creații, al întregii făpturi, a tot ceea ce a făcut Dumnezeu. De pildă, se spune în Vechiul Testament că Dumnezeu a făcut fiarele sălbatice, dar le-a pus în slujba omului și, mai concret, toate animalele au trecut prin fața omului, iar el le-a dat un nume (Fc 2, 19). Erau fiare sălbatice nu în sensul în care știm noi, astăzi, ci au devenit sălbatice, s-au sălbăticit animalele și întreaga natură, atunci când omul a greșit, când a căzut în păcatul neascultării față de Dumnezeu. Ce s-a întâmplat? El, omul, s-a răzvrătit împotriva lui Dumnezeu și, în consecință, natura s-a răzvrătit împotriva lui. Îi și spune Dumnezeu lui Adam că-și va câștiga existența în sudoarea muncii lui, iar pământul îi va rodi spini și pălămidă (Fc 3, 17-18). Până atunci, avea la îndemână toate bunătățile pământului, doar să întindă mâna și să se hrănească. După aceea, a trebuit să muncească pământul, răzbunător pentru ceea ce el însuși a făcut, iar acesta îi va rodi spini și pălămidă. Apoi, toate calamitățile naturale, de la Adam încoace, sunt semne vădite ale faptului că omul a dezechilibrat ordinea pe care Dumnezeu a creat-o, răzvrătindu-se împotriva Lui, așa cum și animalele au devenit un pericol pentru om. Așa a ajuns omul să fie nevoit să domesticească animale ca să le stăpânească.

Revenind la subiectul meu, se încearcă dezbinarea Neamului românesc, iar acest lucru nu se poate întâmpla decât dacă se dezbină sau distruge Biserica, atentând la autoritatea bisericească, subminând-o, ceea ce se întâmplă, din păcate, în ultima vreme, în societatea românească. Oameni responsabili din țara noastră – în același timp și duhovnicești – au căutat să vadă cine sunt cei din spatele acțiunilor îndreptate împotriva Neamului

și a Bisericii. Nu vă puteți închipui: au găsit patruzeci de inși! Au și alcătuit un pomelnic cu numele lor, ca să fie pomeniți, să ne rugăm pentru ei, deoarece sunt într-o ispită mare, nu-și dau seama în ce capcană au intrat și ce vor să facă. Așadar, patruzeci de persoane cât rău fac țării noastre! Doar patruzeci! Și noi, milioane de oameni, nu putem face nimic. Suntem doar spectatori! Trăim o stare de neputință. Adevărul este însă că putem face foarte mult, inclusiv să-i recâștigăm și pe cei patruzeci! Din păcate, soarta lor este aceea a lui Iuda, pe care a încercat Domnul Hristos să-l recâștige, dar el însuși n-a vrut să se salveze. Este nevoie de rugăciune, *Iuda este printre noi...*¹ Când își vor da seama de ceea ce au făcut împotriva neamului din care se trag și de consecințele pe care acțiunile lor le pot avea în viitor, vor ajunge în starea și la deznădejdea lui Iuda. Care este planul lor? *Răstignirea neamului românesc!*

Trebuie să înțelegem că, așa cum am învățat la istorie – cel puțin pe vremea noastră, a celor mai cărunți, deși era în plin comunism –, noi ne-am născut români și, în același timp, creștini, aceasta este simbioza între creștinism și neamul românesc. Nu există o dată de naștere diferită de cea a botezului Neamului românesc. Ne-am născut deopotrivă români și creștini. Această unitate se vrea dezbinată, dar, dacă se reușește, nu mai suntem români, nu ne mai putem numi români și, bineînțeles, nici creștini. Am să vă dau un exemplu, un lucru pe care l-am constatat în multe locuri și s-a și întâmplat să stau de vorbă cu persoanele în cauză (va trebui să mă refer la acestea, nu am încotro). Ei bine, costumul nostru popular – care este foarte frumos, elegant

¹ Mitropolitul Bartolomeu, *Corupția spirituală. Texte social-teologice*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011, p. 312.

– ne reprezintă pe noi, credința și tradițiile noastre, neamul nostru. L-am întrebat, într-o anumită împrejurare, pe primarul de la Căianu Mic, din județul Bistrița-Năsăud, care este baptist: „Domnule primar, de ce un neoprotestant nu se îmbracă în costum popular?” N-a știut să-mi răspundă. Dacă un neoprotestant nu se îmbracă deliberat în costum popular, asta înseamnă că și-a pierdut, pe lângă credință, și identitatea națională. Așadar, credința se pierde împreună cu identitatea națională. Iată de ce neoprotestanții nu mai simt, nu mai gândesc românește, nu-și mai îmbracă portul lor tradițional, nu se mai regăsesc în părinții lor, în moșii și strămoșii lor. Aceasta se dorește din partea celor care luptă împotriva Bisericii și a Neamului nostru. Mitropolitul Bartolomeu spunea că, de se vrea dezbinarea țării și a neamului nostru românesc, aceasta nu se poate face decât dacă se va reuși destabilizarea sau dezbinarea Bisericii.

Mitropolitul Bartolomeu este cel care mi-a inspirat tema conferinței, deși titlul îl preia pe cel al cărții lui Petre Țuțea², un mare român, despre care cu siguranță ați auzit și pe care vă îndemn cu căldură să-l citiți, ca să cunoașteți cum au gândit românii odinioară, dar nu cu mult timp în urmă, români care au trecut prin temnițele comuniste. Comunismul este o parte a istoriei noastre naționale, iar pentru mulți dintre noi, este o parte a istoriei personale, e-adevărat, dar n-o să înțelegem niciodată – sau anevoie o înțelegem! – suferința celor care au trecut prin comunism împotrivindu-i-se, fiindcă acest sistem a încercat tocmai acest lucru, să scoată din ființa neamului românesc credința în Dumnezeu. Dar n-a reușit, deși s-a încercat

² Petre Țuțea, *Între Dumnezeu și neamul meu*, București, Editura Arta Grafică, 1992.

prin forme pe care nu vi le puteți imagina! Cu atât mai puțin ni le putem imagina pe cele de acum, pentru că sunt atât de subversive, atât de subtile, acționând la niveluri pe care noi n-avem cum să le cunoaștem, nici măcar să le intuim. Le resimțim însă, știm că se întâmplă ceva cu noi, dar nu suntem în stare să ne împotrivim. Revenind la vremea comunistă, vă îndemn să citiți, de pildă, despre ceea ce a însemnat fenomenul Pitești, unde erau reeducați întemnițații pentru credință, ca să vedeți ce atrocități au îndurat, la ce chinuri groaznice și josnice au fost supuși românii noștri, intelectuali de seamă și buni creștini ai neamului nostru. Au reușit să-i umilească, să-i determine să spună și să facă ce n-au vrut, însă n-au reușit să-L scoată pe Dumnezeu din inima lor, din ființa lor. Cei mai mulți dintre ei au murit, dar toți au rămas smeriți până la capăt, au rămas cu Dumnezeu, au rămas creștini și au rămas români.

L-am amintit pe Mitropolitul Bartolomeu ca sursă de inspirație a acestei teme și este cât se poate de firesc, pentru că noi ne considerăm urmașii săi. A fost Arhiepiscopul și Mitropolitul nostru vreme de aproape 20 de ani, a condus Eparhia noastră, Biserica noastră și s-a implicat în viața poporului român. El n-a încetat o clipă să vegheze la ceea ce se întâmplă în țara noastră, să spună lucrurilor pe nume și, de multe ori, a reușit să încline balanța în favoarea noastră, nu a străinilor care-și urmăreau propriile interese, potrivnice nouă. Să-i citiți *Memoriile*, veți afla acolo, de pildă, ce a făcut pentru români în America, vreme de unsprezece ani, sau ce a făcut pentru credință și neam în închisorile comuniste, vreme de șase ani. Am să vă dau un exemplu din pușcărie, nu neapărat de umilință sau tortură, ci de slujire! Mitropolitul Bartolomeu, în pușcărie, era doar diacon, dar pre-

dica în fiecare duminică și sărbătoare, prin Morse, în calorifer. Întreaga pușcărie amuțea, la o anumită oră, și aștepta predica Părintelui Anania. Toți stăteau cu urechile pe calorifere, în toată pușcăria, inclusiv gardienii, care au lăsat să se întâmple acest lucru până la un moment dat. Și, cu siguranță, așa cum o făcea în libertate, o făcea și în pușcărie, presărând subînțelesuri împotriva regimului și a celor care subminau ființa neamului românesc. Vedeți, ce conștiință!

În continuare, aș vrea să punctez câteva lucruri, câteva vorbe, cum le numește el, adevărate maxime în fapt, dintr-un alt volum, *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, pe care le-am considerat foarte importante pentru seara noastră spirituală, duhovnicească, pentru că ne-ar ajuta să înțelegem ceea ce vrem să vă transmit, și care, deopotrivă, să ne bucure și sufletul. Înainte de a trece la afirmațiile lui Petre Țuțea, doresc să mai amintesc că el a făcut treisprezece ani de pușcărie comunistă și că a fost vecin, într-un bloc de garsoniere din București, cu Arhimandritul Bartolomeu, ușă în ușă...

Voi enunța, rînd pe rînd, *vorbele memorabile* selectate din cartea lui Petre Țuțea, dezvoltându-le apoi cu propriile-mi reflecții. Ordinea este aleatorie, dacă vreți, cuvintele sale constituind, în fapt, un tot unitar.

„În afara slujbelor bisericii nu există scară către cer. Templul este spațiul sacru, în așa fel încât și vecinătățile devin sacre în prezența lui”³. Iată ce gând duhovnicesc al unui om care, până la un moment dat, și el s-a îndoit, dar suferința l-a adus la o credin-

³ Petre Țuțea, *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 23.

ță profundă, cea pe care o dobândise și un alt mare mărturisitor din vremea comunistă, Părintele Dimitrie Bejan, care, după doisprezece ani de pușcărie, nu doar că *credea* că există Dumnezeu, ci chiar știa că există Dumnezeu.

Dragii mei, perspectiva noastră nu este acest pământ. Aici am fost izgoniți din cauza neascultării lui Adam și, apoi, din cauza a tot ceea ce a adăugat omenirea, de-a lungul veacurilor, inclusiv noi. Aici, pe pământ, este spațiul în care noi trebuie să ne răscumpărăm greșelile, să redobândim cerul lui Dumnezeu, Împărăția Lui. Dar, ca să avem perspectiva Cerului, nu putem fără Biserică; o spune un mare gânditor, care nu era preot, dar care întotdeauna spunea că el este un propovăduitor, chiar un adevărat *preot*. Spunea acest lucru responsabil, pentru că noi ar trebui să știm, creștini botezați fiind, că facem parte din preoția împărătească. Noi, cei care slujim Sfintele Altare, facem parte și noi din preoția împărătească, universală, dar excepțional avem și preoția sacerdotală, suntem hirotoniți urmași ai apostolilor, săvârșim sfintele slujbe și împărtășim credincioșilor tainele și harul lui Dumnezeu. Însă și dumneavoastră sunteți preoți și aveți aceeași responsabilitate față de Biserică și față de Neam. Iar în afara Bisericii, spune Petre Țuțea, nu putem avea perspectiva Cerului, nu există scară către cer, așa ca în vederea lui Iacob din Vechiul Testament: o scară de la pământ până la cer, pe care urcau și coborau îngerii lui Dumnezeu. Din această viziune, noi deducem că este vorba și despre Maica Domnului. De altminteri, în colindele noastre, spunem acest lucru, foarte frumos, anume că Maica Domnului este scara către cer, pentru că prin ea Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, S-a întrupat, a coborât pe pământ, la oameni, iar prin Domnul Hristos și, implicit, prin Maica

Domnului, urcăm în Cerul lui Dumnezeu.

Revenind la cuvântul lui Țuțea, spune el că și vecinătățile devin sacre în prezența templului, adică a bisericii. Adaug la acest cuvânt un altul: „un sat fără biserică ni s-ar părea straniu”. Am trecut adesea prin Bulgaria, spre Grecia, spre Sfântul Munte, iar în cele mai multe sate n-am văzut biserici. Comuniștii au făcut ravagii acolo. Părea totul pustiu, foarte straniu, era ca o pușcărie, fără garduri, fără ziduri și sârmă ghimpată, dar așa părea: o pușcărie. Să treci prin sate, să vezi case, să vezi câmpuri, dar să nu vezi un turn de biserică! Era foarte straniu... Tot Petre Țuțea spune: „Ce pustiu ar fi spațiul, dacă n-ar fi punctat de biserici!”⁴ El, care a trăit într-o țară cu biserici! Dacă se întâmplă să treceți prin Bulgaria – cum suntem acum foarte mobili și umblăm prin toată lumea, și mai ales prin Europa –, vă sfătuiesc să fiți atenți, să urmăriți ce vă spun, să vedeți că este adevărat: pe lângă faptul că sunteți pândeți de tot felul de primejdii, dat fiind că oamenii s-au nenorocit, dacă n-au avut biserici și nu există educație creștină așa cum se cuvine, au devenit agresivi, au devenit fiare, inclusiv cei care ar trebui să apere ordinea publică.

„Știți unde puteți căpăta definiția omului? – te întreb. În templu. În Biserică. Acolo ești comparat cu Dumnezeu, fiindcă exprimi chipul și asemănarea Lui. Dacă Biserica ar dispărea din istorie, istoria n-ar mai avea oameni, ar dispărea și omul.”⁵ Aici putem vedea ceea ce afirmam mai sus, și anume legătura intrinsecă între neam și credință. Ființa neamului nostru presupune și credința. Așadar, noi putem să ne răspundem la întrebări existențiale despre noi

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

înșine, despre viața noastră, doar în Biserică, pentru că acolo ne comparăm cu Dumnezeu, ne vedem în oglindă, dacă vreți, pentru că noi suntem chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Doar prin Dumnezeu poți afla cine ești, ce rost ai pe pământ, care este rostul vieții tale. Vedeți ce se urmărește? Să nu știi cine ești, să nu știi ce rost ai pe pământ, să crezi că existența ta s-a încheiat odată cu moartea, că ai trăit ca un animal, ca să mănânci, să bei și să dormi, să te bucuri de plăceri lumești foarte trecătoare, nedepline, și, apoi, să mori pur și simplu! Aceasta este o viață foarte tristă, dezolantă, mie nu mi-ar plăcea să trăiesc o asemenea viață! Dimpotrivă, trebuie să-ți pui probleme, trebuie să afli răspunsuri, trebuie să cauți, trebuie să râvnești la mai mult, stă în firea omului!

Omul este făcut să devină asemenea lui Dumnezeu. Ce înseamnă acest lucru? Că ești într-o continuă devenire. Ca să ajungi asemenea lui Dumnezeu, Care este nesfârșit, nemărginit, înseamnă că tu ești într-o continuă devenire. Vom cunoaște, spune un mare teolog al vremurilor noastre, Sofronie Saharov – pe care îl reia Părintele Rafail Noica –, că omul mântuit, omul sfânt ajunge să cunoască nemărginirea lui Dumnezeu, adică fără de începutul și fără de sfârșitul lui Dumnezeu. Noi vorbim, în poveștile lui Petre Ispirescu, precum și în alte povești pe care le-am citit în copilărie – acum te îngrozești de poveștile și de desenele animate care sunt puse la îndemâna copiilor! –, despre tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte. Ei bine, aceste concepte erau luate din Biblie, din Scriptură, sunt adevăruri de credință. Tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte sunt adevăruri ale credinței noastre ortodoxe, dacă vreți, strămoșești, românești. Revenind la cuvintele Părintelui Sofronie Saharov și

ale Părintelui Rafail Noica, spun ei că omul mântuit, omul sfânt va cunoaște nemărginirea lui Dumnezeu, el însuși va deveni fără de început și fără de sfârșit. Există o asemenea intuiție, pe care v-o pot pune la suflet, trăind și noi asemenea sentimente, în anumite momente din viața noastră. Sunt oameni pe care îi întâlnim pentru prima dată și ne minunăm și spunem: „Parcă te cunosc dintotdeauna!” Iar acest lucru este doar o fărâmbă foarte mică din ceea ce o să fim și o să cunoaștem în Împărăția lui Dumnezeu. Acolo vom cuprinde nemărginirea, așa cum Maica Domnului a reușit să cuprindă în pântecele ei pe Însuși Dumnezeu, ceea ce este o taină mare, taina omului.

Dacă Biserica ar dispărea din istorie, istoria n-ar mai avea oameni, pentru că ei ar decădea din demnitatea și condiția de om, devenind animale pur și simplu, o turmă (necuvântătoare!), așa cum au reușit comuniștii în alte părți, de pildă în Asia, să îi niveleze pe oameni, chiar să-i pună în *cutii*, să-i scoată la muncă, la masă, și iarăși înapoi în cutie. Deci asta se vrea, să devenim animale. Este o carte foarte frumoasă, de teologie, pe care v-o recomand, ea poate fi pusă la îndemâna multora, *Omul – animal îndumnezeit*, de Panayotis Nellas. Noi avem o tendință spre animalic, dar nu aceasta este calea noastră. Calea noastră este îndumnezeirea! Or, cei care stau în spatele dezbinării Neamului și a Bisericii ne vor animale, ca să facă ce vor cu noi, iar legile pe care le promovează sunt, de asemenea, animalice. De pildă, la Catedrala Mitropolitană facem foarte multe botezuri, câteva sute pe an, iar când înregistrezi fiecare copil în registrul matricol, există o rubrică în care se specifică sexul copilului, dacă este băiat sau fată. Închipuți-vă că – pe mine mă uimește și îi fac atenți și pe preoții de față – această rubrică va

dispărea! Va dispărea și din certificatul de naștere, probabil, în curând și în România, n-o să avem dreptul să confirmăm relația, ci să așteptăm orientarea. Sunt deja țări unde s-a scos din certificatul de naștere această rubrică, sexul copilului, deoarece și-l va alege el, la maturitate... Întotdeauna când bifez rubrica respectivă, mă gândesc la ziua când va veni peste noi valul secularizării și ni se va cere să o scoatem din registrul matricol al Bisericii! Pentru că și Biserica este supusă legilor unei țări și, oricum, dacă în certificatul de naștere nu este trecut, chiar dacă îl botezi pe copil în cristelniță și știi, nu vei avea dreptul să constăți sau să specificeți dacă este băiat sau fată. Asta se dorește. Știți prea bine aceste lucruri, nu vă sunt străine. Dacă Biserica ar dispărea din istorie, istoria n-ar mai avea oameni, ar dispărea și omul. Va rămâne o junglă, și jungla știți ce înseamnă!

„În Biserică afli că exiști.”⁶ De fapt, doar în Biserică trăiești cu adevărat. „În Biserică afli că exiști”, adică îți dai seama câtă importanță ai. În Biserică, cler și popor, nu există anonimi. În Biserică, fiecare om este o persoană unică și irepetabilă. Iar pentru acea persoană unică și irepetabilă, Iisus Hristos S-a răstignit, cu acea persoană unică și irepetabilă, Dumnezeu vorbește foarte personal, există o legătură intimă între Dumnezeu și acea persoană. Doar în Biserică poți avea acest sentiment că trăiești cu adevărat, că exiști, că ai importanță, că ești cineva, ești fiul lui Dumnezeu, iar El te tratează ca atare. Și așa ar trebui și noi, preoții, cu această responsabilitate să-i tratăm pe cre-

⁶ *Ibidem.*

dincioșii noștri, să ne străduim mereu – și tot mai mult! – să nu uităm statutul nostru de *slujitori* ai Bisericii și ai credincioșilor noștri. Fiindcă există ispita, și în Biserică, la fel ca în societatea românească, să începem să credem contrariul. Aici fac din nou apel la memoria Mitropolitului Bartolomeu, care, la un moment dat, pentru o anumită problemă din societatea românească, i-a răspuns public unui politician, unui parlamentar român, „trăgându-l de urechi”. Politicianul, foarte jignit, îi răspunde printr-o scrisoare deschisă Mitropolitului, în care îi spune să-și vadă de treaba lui și de Biserica lui, că are cine să se ocupe de problemele țării. La rândul său, Mitropolitul, foarte stăpân pe sine, îi atrage atenția că el, înainte de a fi omul Bisericii, este cetățeanul acestei țări. Are dreptul la vot, poate l-a votat chiar pe acest parlamentar, care a uitat că a fost votat de oameni și că trebuie să le slujească interesul. Mitropolitul Bartolomeu avea experiența americană, unde parlamentarii își cunosc adevărata lor menire, adică aceea de a sluji interesele celor care i-au votat, respectiv ale cetățenilor țării sau statului respectiv. Mitropolitul a subliniat faptul că politicianul român, parlamentarii, președinții, miniștrii uită că ei nu sunt stăpânii noștri, că ei sunt slujitorii acestui neam și trebuie să-i apere interesele. Pe de altă parte, noi trebuie să fim mai responsabili atunci când votăm – în primul rând să mergem la vot! –, să fim responsabili unde *ne* punem *amprenta*, pentru că este și greșeala noastră. S-a văzut foarte bine la alegerile anterioare, se poate face ceva! Nu știu cât de bine s-a ales, dar a existat o schimbare. Noi trebuie să avem conștiința că putem face ceva. Dar să nu ne lăsăm manipulați, așa cum se lasă societatea românească astăzi.

„La pușcărie am demonstrat vreme de două ore că istoria românilor dezgolită de crucile de pe scuturile voievozilor este egală cu zero. Că doar voievozii nu s-au bătut pentru ridicarea nivelului de trai! Istoria se face cu Biserica.”⁷ În manualul de istorie, la un moment dat, s-a scos un capitol despre Ștefan cel Mare și s-a introdus un capitol despre un purtător de cuvânt sau o prezentatoare TV din viața contemporană. L-au scos pe Ștefan din istoria românilor și au pus o prezentatoare TV! Oare ea reprezintă istoria românilor?! Ștefan cel Mare este istoria românilor, iar pe drapelul său de luptă erau Sfântul Gheorghe și crucea Domnului Hristos. Spune acest lucru Petre Țuțea! Două ore le-a vorbit pușcărișilor și le-a demonstrat că istoria românilor, dezgolită de crucile de pe scuturile voievozilor, este egală cu zero. Prin urmare, educația copiilor noștri, fără icoană, fără cruce – știți prea bine că am trecut prin această experiență, iar în vremea din urmă s-a dorit din nou scoaterea însemnelor religioase din școli –, ce înseamnă altceva decât ceea ce spune Petre Țuțea? O cultură fără Dumnezeu nu este cultură! De altfel, cuvântul *cultură* vine de la *cult* și știți bine ce înseamnă cult, pentru că el se săvârșește în Biserică, este al Bisericii, îi este propriu Bisericii. Continuă Țuțea: „că doar voievozii nu s-au bătut pentru ridicarea nivelului de trai”, așa cum se bat cei de astăzi, care vor să ridice nivelul de trai, să ajungem să trăim o viață foarte liniștită, fără griji, fără lipsuri și să uităm de noi înșine, de aproapele nostru și, bineînțeles, de Dumnezeu. „Istoria se face cu Biserica”, conchide el. Am afirmat acest lucru și îl reiau: dacă din manualul de istorie sau din cartea de istorie a neamului nostru scoa-

⁷ *Ibidem*, p. 83-84.

tem istoria Bisericii Ortodoxe Române, rămânem cu două coperte, fără conținut. Doar două coperte! Scoateți istoria Bisericii, istoria credinței noastre, dintr-o carte de istorie și veți rămâne cu coperta, atât, nimic mai mult. Iată cât de frumos o spune Petre Țuțea!

*„Cum văd participarea românilor de acum la mântuirea lor? – Simplu. Ducându-se la biserică. Și folosind știința ca peria de dinți.”*⁸ Pune el întrebarea și tot el răspunde: „Cum văd participarea românilor de acum la mântuirea lor? – Simplu. Ducându-se la biserică.” O spun Sfinții Părinți: în afara Bisericii, nu există mântuire. Ce înseamnă mântuire? Libertate! Ce ne dorim noi cel mai mult? Să fim liberi. Se poate libertate fără Dumnezeu? Cine ne-a oferit libertatea? Dumnezeu, El ne-a lăsat liberul arbitru.

„Și folosind știința ca peria de dinți”, adaugă el, simpatice. „Tot ce spune știința să nu-i lase cu gura căscată și tot ce spune un popă de la Cucuieții din Deal să considere adevăr ritualic.”⁹ Auziți ce spune?! Un „popă de la Cucuieții din Deal” înseamnă un preot care are un nivel de cultură redus. Să ai încredere în acel popă și să nu te lași uimit sau amăgit de știință! N-o ignorăm, este importantă, o folosim ca peria de dinți, dar nu știința ne mântuiește.

„Am făcut o mărturisire într-o curte cu șase sute de inși, în închisoarea de la Aiud. Fraților, am zis, dacă murim toți aici, în haine vărgate și în lanțuri, nu noi facem cinste poporului român că murim

⁸ *Ibidem*, p. 85.

⁹ *Ibidem*.

*pentru el, ci el ne face onoarea să murim pentru el.*¹⁰ Ce conștiință aveau înaintașii noștri! Nu noi facem onoare țării, că ne dăm sângele pentru ea, ci țara ne face onoarea că ne dă șansa să ne vărsăm sângele. Iar țara ne cere acum, din nou, sângele, ne cere să ne răstignim cu adevărat. Problemele nu se vor încheia, dimpotrivă, se vor amplifica, iar noi trebuie să avem curajul de a mărturisi. Curajul de a mărturisi credința în Dumnezeu și în neamul nostru, respectiv în neamul românesc, va costa scump, ne va costa foarte scump, inclusiv sângele, dar aceasta este onoarea pe care ne-o face neamul nostru. Vă aduc spre pildă tot un cuvânt al Mitropolitului Bartolomeu, aplicând ceea ce spune Petre Țuțea despre neam la Biserică. Este vorba despre un preot din Eparhia noastră, care a devenit parlamentar. La un moment dat, Biserica a luat atitudine în această privință, și anume că preoții nu pot face politică de partid. Noi facem politica neamului nostru, însă nu avem voie să facem politică de partid. Decizia Bisericii a trebuit să fie aplicată în acest caz: parlamentarul respectiv, încheindu-și mandatul și revenind la preoție, a trebuit să renunțe la politică. Nedorind acest lucru, i-a spus Mitropolitului: „Păi eu, de acolo, aș putea face multe pentru Biserică!” Răspunsul Mitropolitului a fost următorul: „Biserica face pentru tine, nu tu pentru Biserică. Dacă ai înțelege acest lucru...” Dacă am înțelege noi acest lucru, că Biserica face pentru noi totul, nu noi facem pentru Biserică, nici măcar noi, preoții. Iată, deci, cât de adânc se exprima Petre Țuțea în fața celor șase sute de inși de la Aiud, pușcăriași amărâți, despre neamul nostru: „Dacă murim toți, aici, în haine vărgate și

¹⁰ *Ibidem*, p. 86.

în lanțuri, nu noi facem cinste poporului român că murim pentru el, ci el ne face onoarea să murim pentru el.” Este o conștiință de patriot. Ne întrebăm unde este această conștiință la românii de astăzi!?

Ultima frază este mai delicată, cu multă sfială am să v-o citesc. Cred, însă, că mulți dintre dumneavoastră aveți aceeași părere, chiar dacă exprimată cu alte cuvinte, dar consonanți ca idee cu Petre Țuțea. Am să citesc literal ce este scris: „*Vlad Țepeș are meritul de a fi pus pe tronul Moldovei pe cel mai mare voievod român, pe Ștefan cel Mare. Cu armele! Are meritul că l-a și bătut. Și are mai ales meritul că a coborât morala absolută prin țepile puse în cur la nivel absolut. Dormeai cu punga de aur la cap și ți-era frică să n-o furi tu de la tine. Țsta-i voievod absolut, Vlad Țepeș. Păi, fără ăsta, istoria românilor e o pajiște cu miei!*”¹¹ Repet: „Dormeai cu punga de aur la cap și-ți era frică să n-o furi tu, de la tine”... Morala absolută! Unde este morala astăzi? Fără îndoială, nu poate să existe un sistem moral fără Biserică, fără credință creștină. Noi am învățat la școală – tehnic vorbind, e adevărat, dar este un adevăr prin excelență – că niciodată n-a rezistat un sistem moral în lume, dacă n-a avut suport religios, dumnezeiesc. Dacă vreți, toate legile de la Iustinian încoace – vorbesc de secolele VI-VII! – au avut inspirație profund creștină. Ceea ce se întâmplă astăzi cu legile noastre este de inspirație diabolică și imorală, inversând sau răsturnând valorile. Cum să legiferezi imoralitatea? Se va da, până la urmă, o lege și pentru hoți, adică să se poată fura în mod oficial. Așa cum putem păcătui ofici-

¹¹ *Ibidem*, p. 119.

al, de ce să nu putem și fura oficial? Totuși, cred că ne-ar plăcea ca, în țara asta, să se mai nască un Vlad Țepeș...

Acestea fiind zise, aș vrea să rețineți, ca o concluzie, că între Dumnezeu și Neamul meu sunt eu, eu însumi. Între Dumnezeu și Neamul meu nu este altcineva decât eu. Eu sunt creștin botezat și eu sunt român, iar aceasta înseamnă trup și suflet. Dacă mi se desparte sufletul de trup, eu nu mai sunt eu însumi, sunt un om mort. Dacă i se scoate sufletul unui om, rămâne doar țărână. Dacă se scoate din viața neamului nostru Biserica, rămâne un trup fără suflet, iar poporul nostru moare, așa cum spunea Petre Țuțea. Să nu spunem că nu se poate face ceva! Se poate face foarte mult. Cineva aude. Mai sunt oameni care aud și mai sunt oameni căroră, dacă nu au avut conștiință, li se poate trezi conștiința, și românească, și creștină. Nu este nevoie să treci prin pușcăria comunistă ca să ajungi la o conștiință creștină autentică și la o conștiință de neam adevărată! Trăind aceste vremuri, este suficient să fii atent și responsabil de ceea ce se întâmplă și să te trezești, așa cum foarte mulți intelectuali din țara noastră au început să o facă, intelectuali pe care îi doare inima – chiar și la propriu! – pentru neamul nostru românesc și, respectiv, pentru credința noastră strămoșească. Sunt oameni care, poate, niciodată până acum n-au vorbit despre Dumnezeu sau despre Biserică sau despre faptul că sunt români. Au evitat, ca să nu deranjeze, dar și-au dat seama că, în momentele prin care trecem, trebuie să afirmăm tot mai răspicat faptul că suntem români, că suntem creștini. Alții, de ziua națională și nu numai, își arborează drapelele pe case în voie, de bunăvoie și cu voie bună, ori le poartă cu bucurie pe piept sau în mâini, iar noi

gândim că e de datoria primarilor să o facă, doar pe stâlpi și la instituții. Uitați ce fac ungurii la noi în țară! Pot fi apreciați în comparație cu noi, care nu știm să milităm pentru drepturile noastre. Ei știu să lupte pentru idealul lor, pentru nebunia lor, asta însemnând împotriva noastră. Noi, în schimb, nu o facem pentru un ideal sfânt, pentru faptul că suntem creștini și români.

Aceste valori trebuie cultivate în Biserică, în familie, care înseamnă tot Biserică, în societatea noastră. Să nu ne fie frică, nici jenă, să ne facem semnul sfintei cruci pe drum, când trecem pe lângă o troiță sau pe lângă o biserică. De ce mi-ar fi jenă? Eu sunt creștin, asta este identitatea mea. Altul scuipe, înjură, aceea este identitatea lui, are libertate să facă acest lucru, nimeni nu-l oprește; aceea este identitatea lui, dar nu este și a mea. Și, atunci, mie să-mi fie rușine în fața celui care înjură să salut cu „Doamne, ajută!” sau să îmi fac semnul sfintei cruci?! Sau lui ar trebui să-i fie rușine de faptul că mă hulește pe mine că mă rog sau îmi fac semnul sfintei cruci? În aceeași ordine de idei, de ce să-mi fie rușine că sunt român? În Occident, din cauza unora dintre ți-ganii noștri sau chiar români, care ne-au făcut de râs, trebuie să ascund că sunt român? Nu, iată, sunt român și vreau să demonstrez ce înseamnă să fii român. Desigur, nu discriminăm pe nimeni, toți sunt fapăturile lui Dumnezeu, toți trebuie să se mântuiască, să vină la cunoștința adevărului, așa cum spune Sfânta Scriptură. Dar nici eu nu trebuie să-mi pierd identitatea. Noi avem identitate, avem comori, și de credință, și de istorie, care pot și trebuie să fie puse în valoare în așa fel încât să fim mândri, să fim voioși, să ne rezolvăm problemele, să fim stăpâni în țara noastră și să fim credincioși adevărați în Biserica noastră. Așa să fie! Să ne ajute Bunul Dumnezeu!

POZIȚIA MITROPOLITULUI BARTOLOMEU ÎN CHESTIUNEA GOJDU *

§ -a rânduit ca, astăzi, la o sută cincizeci de ani de la trecerea în veșnicie a marelui om Emanoil Gojdu, să se facă parastas în toate bisericile Eparhiei noastre, și pentru faptul că anul acesta a fost declarat de Sfântul Sinod „Anul comemorativ al filantropilor ortodocși români”. Ca să rețineți cine a fost acest mare om, am să citesc câteva fraze ale Mitropolitului Bartolomeu. Veți descoperi și care este situația actuală a Fundației Gojdu, deși textul pe care îl citesc acum este din 2006. Nu s-au schimbat prea multe, pentru că nu există voință politică.

„Despre Fundația Gojdu. Declarație de presă

De data aceasta mă adresez presei cu intenția de a menține treaz interesul opiniei publice asupra problemei Gojdu. O fac în calitate de membru fondator al Fundației care poartă numele marelui mecenat român, reactivată în 1996 prin hotărâre judecătorească, singura îndreptățită să se ocupe de implementarea testamentului acestuia, redactat și semnat la Budapesta, în 4 noiembrie 1869. Se știe că Emanuel Gojdu a lăsat o imensă avere mobilă și imobilă, a cărei principală destinație este acordarea de burse tinerilor români ortodocși din Transilvania și Ungaria, distinși la învățătură și lipsiți de mijloace materi-

* Cuvânt rostit la parastasul rânduit la 150 de ani de la înveșnicirea filantropului ortodox român Emanoil Gojdu, în 16 februarie 2020, în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca.

ale suficiente. E de ajuns să amintesc că, între 1871 și 1918, au beneficiat de aceste burse nu mai puțin de 4.455 de tineri, printre care Octavian Goga, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Traian Vuia, Dumitru Stăniloae.

Ignorând obligațiile pe care și le-a asumat prin Tratatul de la Trianon, ca și prin Acordul Româno-Ungar din 1937, statul ungar refuză în continuare transferarea averii Gojdu către statul român și, prin acesta, Fundației.

Mai mult, profitându-se de vidul administrativ din Mitropolia de la Sibiu – când titularul acesteia decedase, iar succesorul său încă nu fusese ales –, între Guvernul Român și Guvernul Ungar a fost încheiat Acordul din 20 octombrie 2005, prin care se institua o structură paralelă, Fundația Publică Ungaro-Română Gojdu, un abuz despre care s-a aflat târziu și împotriva căruia Fundația originală a protestat.

La 21 noiembrie 2005, Parlamentul Ungar s-a grăbit să ratifice Acordul.

La 16 decembrie 2005, Guvernul României a emis o Ordonanță de Urgență prin care solicită ratificarea Acordului de către Parlament.

În urma intervenției ierarhilor celor trei Mitropolii din Transilvania și Banat, care alcătuiesc Reprezentanța Fundației Gojdu, Camera Deputaților a respins Ordonanța în ședința din 30 martie, urmând ca ea să fie, astfel, transferată Senatului, pentru votul decisiv.

Din această perspectivă, în numele meu și al colegilor ierarhi din Reprezentanța Fundației Gojdu, fac un călduros apel către parlamentarii noștri să-și exercite mandatul cu care au fost investiți de poporul român, acela de a apăra și promova interesele românești, cu mențiunea expresă că, deși instrumentată politic, *moștenirea Gojdu nu este o problemă politică, ci una eminamente culturală*. Respingerea Ordonanței de Urgență în Camera Senatului nu înseamnă un vot împotriva Guvernului român, și nici împotriva celui ungar, ci un vot în favoarea tinerilor noștri merituoși, prezenți și viitori, cărora le este des-

tinată înstrăinată comoară a marelui lor binefăcător. Dacă un senator român ar avea vreo ezitare, îl invit să cugete la sufletul unui urmaș al său care, bucurându-se de o bursă Gojdu, va afla că tatăl, bunicul sau străbunicul său i-a stat împotrivă. În primă și ultimă instanță, votul senatorului român este un proces de conștiință familială.

Vă mulțumesc, cu încredințarea că presa ne va sprijini în continuare, și vă doresc un Paște luminos.

Biroul de presă al Arhiepiscopiei”¹

Iată, acest text din 2006 este încă valabil, nu s-a întâmplat nimic de atunci, tot ce ați ascultat acum explică realitatea în ceea ce privește Fundația și averea lui Emanoil Gojdu. Am reușit ceva însă – nu exagerez, pentru că împreună am gândit –: Fundația „Mitropolitul Bartolomeu”, care, atunci când s-a așternut pe hârtie cu unul dintre avocații mei, s-a inspirat din modelul Fundației „Gojdu”. De acolo ne-am inspirat, iar astăzi avem Fundația „Mitropolitul Bartolomeu”, care funcționează, oferind tinerilor merituoși burse ca să-și poată continua studiile.

Trecând peste acest aspect, în ce mă privește, vă mulțumesc pentru dragoste, îmbrățișare, rugăciune. Vă sunt recunoscător!

Dumnezeu să primească sfintele rugăciuni și să vă binecuvânteze!

¹ Mitropolitul Bartolomeu, *Corupția spirituală. Texte social-teologice*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011, pp. 263-264.

94 DE ANI DE LA NAȘTEREA
MITROPOLITULUI
BARTOLOMEU VALERIU ANANIA *

O dinioară, această zi era de referință pentru Eparhia noastră, pentru că în 18 martie 1921 se năștea Valeriu Anania, cel ce avea să fie mai târziu Mitropolitul Bartolomeu. De aceea, în cadrul Sfintei Liturghii, s-a rostit o ectenie de pomenire a Părintelui nostru, trecut la cele veșnice, iar imediat după slujbă vom coborî în cripta întâi-stătătorilor Eparhiei noastre și vom medita, rugându-ne, la mormântul marelui Mitropolit Bartolomeu Valeriu Anania.

Aș vrea să vă pun un gând duhovnicesc la suflet, un cuvânt pe care îl știu de la el. Trăim într-o lume ostenită și acest gând s-ar putea să ajute foarte mult. Într-o dimineață, pe când era bibliotecar la Patriarhie, intră, ca de obicei, Patriarhul Justinian și, după ce-l binecuvântează pe Arhimandritul Bartolomeu Anania, ucenicul îi spune Părintelui Patriarh: „Iară ați lucrat toată noaptea. Sunteți foarte ostenit!” Patriarhul Justinian îi răspunde: „Fiule, nu munca îl obosește pe om, ci grijile!” Acest gând vi-l pun la suflet, astăzi, ca să înțelegeți că munca nu obo-

* Cuvânt rostit la împlinirea a 94 de ani de la nașterea Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania, în 18 martie 2015, în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca. Preluat din Arhim. Dumitru Cobzaru, *Amvon. Predici la Sfintele Taine și Ierurgii*. Vol. IV, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, pp. 637-638. Versiunea de față a fost revizuită.

sește pe nimeni, ci dimpotrivă! Grijile îl ostenesc, îl epuizează pe om, iar omul, dacă este îngrijorat, nu poate nici măcar să muncească pentru existența sa atât cât ar trebui. Dumnezeu să-l fericească și să-l înveșnicească pe Mitropolitul Bartolomeu, Părintele nostru!

De asemenea, țin să mulțumesc soborului de preoți care, astăzi, a ținut să slujească împreună cu noi – bineînțeles că nu la întâmplare! – și dumneavoastră, tuturor. Vă doresc din tot sufletul ca toate zilele pe care vi le-a dăruit Dumnezeu să fie luminate de harul Lui, puterile dumneavoastră să sporească și toată grija cea lumească să o lepădați, pentru că, așa cum am aflat de la Mitropolitul Bartolomeu, nu munca îl obosește pe om, ci grijile.

Acestea fiind zise, Dumnezeu să primească sfintele rugăciuni și să vă binecuvânteze! Amin!

PARTEA A PATRA

*„Biserica își recheamă sub drapel
pe bătrânul ei oștean”*

BARTOLOMEU VALERIU ANANIA – MARE TEOLOG, OM DE LITERE ȘI CĂRTURAR DE ANVERGURĂ *

*„Am norocul ca în mine să conviețuiască
teologul, liturgistul și literatul.”*

Bartolomeu Valeriu Anania

Fiind deopotrivă Eliade și Noica, Titulescu și Caragiale, Bartolomeu Valeriu Anania este o personalitate aparte, ce întrunește un mare teolog, un liturgist eminent, un literat profund și un excelent om de cultură. Orice încercare de a străbate opera sa vastă și întinsă pe atâtea domenii reprezintă o veritabilă luptă cu îngerul ce a înveșnicit acele pagini. Creația teologică a Mitropolitului Bartolomeu, dar și a dramaturgului sau a istoricului Valeriu Anania, obligă la documentare prealabilă, căci „nu poți fi consumator de cultură, dacă nu ești cunoscător de cultură”¹.

Fiind, în același timp, și iubitor, dar și cunoscător de cultură, Bartolomeu Valeriu Anania a reușit să fie deopotrivă un artist al

* Comunicare prezentată la Colocviul *Slujind în „Cerurile Oltului” cu Valeriu Anania*, organizat în cadrul celei de a VII-a ediții a *Memorialului Bartolomeu Valeriu Anania*, în 12 martie 2017, la Centrul Cultural „Sfântul Ierarh Calinic” din Râmnicu-Vâlcea. Versiunea de față a fost revizuită.

¹ Interviu Radio Renașterea.

cuvântului, ca filolog, iar ca teolog, a depășit această calitate, fiind un strălucit slujitor al Cuvântului.

Arta cuvântului este o dimensiune proprie literaturii, pe când teologia se poate lăuda cu o pluridimensionalitate a cuvântului, mai mult decât arta sau literatura. Mitropolitul Bartolomeu argumentează afirmația² folosindu-se de ipostaza cuvântului creator. În teologie, Cuvântul se exprimă prin termenul Λόγος, care, în limba greacă, înseamnă *cuvânt, știință, concept*, dar și *rațiune divină sau rațiunea de a exista a fiecărui lucru*. Bartolomeu Anania distinge trei ipostaze ale Λόγος-ului, fiecare explicate în profunzime de mitropolitul teolog: Λόγος προφορικός, adică *Logosul primordial*, născut din veci din Tatăl, a doua Persoană a Sfintei Treimi, întrupată „la plinirea vremii” (Ga 4, 4) în Persoana Mântuitorului Iisus Hristos. Acest concept de Λόγος προφορικός ne este prezentat în debutul Evangheliei a patra, de către Evanghelistul Ioan: „Întru-nceput era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era” (In I, 1)³.

Cea de-a doua dimensiune a Λόγος-ului este cunoscută în teologie sub numele de Λόγος ενδιάθετος, adică Λόγος-ul Care a participat, alături de Tatăl, la actul creației, după cum aflăm din același prolog ioaneic: „toate printr-Însul (adică prin Λόγος-ul lui Dumnezeu) s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut” (In I, 1-2)⁴.

O altă ipostază a Λόγος-ului, explicată de Mitropolitul Bartolomeu, este aceea de Λόγος σπερματικός, concept în-

² Mitropolitul Bartolomeu, „Puterea cuvântului”, în *Corupția spirituală. Texte social-teologice*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011, p. 110.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

tâlnit și în operele unor filosofi din Grecia Antică, bunăoară Platon și Aristotel⁵, dar și din vremuri mai noi, la Heidegger⁶, ori la scriitori bisericești ca Filon din Alexandria⁷ sau Sfântul Iustin Martirul și Filosoful⁸. Λόγος σπερματικός este un principiu vital, care se manifestă în cosmos drept creator, revelator și proniator. Λόγος-ul se descoperă în lume prin fenomenul revelației divine, prin descoperirea supra-naturală operată de Duhul Sfânt, prin mintea și prin pana aghiografilor⁹. Λόγος-ul proniator, prin puterea cuvântului, ridică din morți pe fica lui Iair (Lc 8, 55) și pe Lazăr din Betania (In 11, 43-44).

Mitropolitul Bartolomeu explica următoarele: „Cuvântul în sine are o putere duală”¹⁰, el putând fi bun sau rău, în funcție de valoarea morală pe care i-o dă omul. Un cuvânt poate fi o vorbă de ocară, o înșelăciune sau un blestem; dar cuvântul se poate transforma și în rugăciune, care, în accepțiunea eminentului liturgist Bartolomeu Anania, este o „rostire a Împărăției”¹¹.

⁵ Adam Drozdek, *Greek Philosophers as Theologians*, Hampshire, Ashgate Publishing Limited, 2007, p. 230.

⁶ Michael Watts, *The Philosophy of Heidegger*, Routledge Editor, 2014, p. 99.

⁷ Philo of Alexandria, *On the Creation of the Cosmos according to Moses*. Translation by David T. Ruina. Leiden, Brill International Publishing Company, 2001, p. 399.

⁸ Orlando O. Espin, James B. Nickoloff, *An introductory Dictionary of Theology and Religious Studies*, Minnesota, Liturgical Press, 2007, p. 785.

⁹ Mitropolitul Bartolomeu, *op. cit.*, p. 113.

¹⁰ *Ibidem*, p. 115.

¹¹ Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției: o însoțire liturgică pentru preoți și mireni. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 45.

Rugăciunea este – nota Mitropolitul Bartolomeu – „liantul fluid al comunicării și comuniunii creștine din epoca apostolică”¹², instrumentul prin care sfinții din zorii creștinismului se ajutau unii pe alții. Din Faptele Apostolilor, aflăm că, în momentul întemnițării Sfântului Petru, primii creștini ai Bisericii din Ierusalim făceau „neconținut rugăciune către Dumnezeu pentru el” (FA 12, 5). Pe tesaloniceni, Apostolul Pavel îi sfătuia să se roage neîncetat (1 Tes 5, 17), îndemn care a ajuns să fie temeiul mișcării isihaste din secolul al XIV-lea, care a luat naștere, nu la împlinire, tot la Tesalonic, grație eforturilor susținute de către Sfântul Grigorie Palama¹³.

Rugăciunea și slujbele sunt vehiculele care ne duc pomenirile înaintea lui Dumnezeu, fie că-i amintim pe cei morți, fie că ne rugăm pentru cei vii. Eficiența acestor pomeniri este argumentată de Mitropolitul Bartolomeu¹⁴ prin evocarea episodului prezentat de Evanghelistul Luca în capitolul 23 al Evangheliei sale: „Pomenește-mă, Doamne, când vei veni întru Împărăția Ta! [...] Adevăr îți spun Eu ție: Astăzi vei fi cu Mine în Rai!” (Lc 23, 42-43).

În calitate de liturgist, Părintele Bartolomeu s-a preocupat de revizuirea textului Sfintei Liturghii a Sfântului Ioan Gură de Aur, adăugând la această muncă și ghidul liturgic *Cartea deschisă a Împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*. Tot de numele lui se leagă și prima *Biblie* românească din mileniul al treilea, în care „ostenitorul [...] le este profund recunoscător

¹² *Ibidem*, p. 46.

¹³ John Meyendorff, *St. Gregory Palamas and Orthodox Spirituality*. Translation by Adele Fiske. New York, Crestwood. St. Vladimir's Seminary Press, 1974, p. 127.

¹⁴ Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 156.

tuturor celor ce, de-a lungul a trei secole, au tradus sau revizuit Biblia în limba română”¹⁵.

Cuvântul are o putere magică, recunoștea adesea Valeriu Anania; există o magie a cuvântului ce se manifestă mai ales prin literatură, unde cuvântul dobândește o funcție soteriologică. „Ce fericit trebuie să fii dumneata, domnule Anania!”, îi spunea tânărului dramaturg Valeriu Anania o elevă de liceu, care se pregătea să intre în scenă, la Teatrul Național Studio din București, unde se monta una dintre piesele sale. Lume multă, agitată; actorii aleargă de la unii la alții pentru a pune la punct ultime detalii; mașiniștii încă mai prind în cuie elemente de decor; peruchierul umblă să pudreze actorii pentru a arăta bine în lumina reflectoarelor pe care maestrul de lumini le așează cu pricepere pe cortină. Într-un astfel de vacarm, unde toată lumea era agitată, de ce oare ar trebui să fii fericit? De aceea, poate, o întreabă, la rândul-i, cu nedumerire, tânărul dramaturg pe eleva de liceu: „Ce trebuie să înțeleg prin asta, domnișoară?”, iar aceasta îi răspunde: „Când te gândești că toată această lume se mișcă numai pentru că dumneata ai scris!”¹⁶ Atunci, își amintea Valeriu Anania, și-a dat seama de puterea cuvântului, de faptul că stai în cămăruța ta și scrii o piesă de teatru ce poate provoca aplauze, lacrimi și fericire, că poți scrie un libret de operă și să miști prin scrisul tău o pădure de instrumente muzicale. În acest context, cuvântul capătă și o putere terapeutică, de care mulți medici de vocație sunt conștienți, atunci când spun bolnavilor

¹⁵ *Biblia sau Sfânta Scriptură, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001, p. 5.

¹⁶ Mitropolitul Bartolomeu, *op. cit.*, p. 118.

o vorbă bună de încurajare, ce poate vindeca mai grabnic decât un medicament sau un bisturiu¹⁷. Dar, mai cu seamă, spune Mitropolitul Bartolomeu, „am priceput cum a rostit Dumnezeu doar două cuvinte și a urnit universul”¹⁸.

„Cuvintele au suflet? Cum ar trebui să ne purtăm cu ele?”, era întrebat oarecând Mitropolitul. „Da!”, a răspuns, „cuvintele au suflet, iar cu ele ar trebui să ne purtăm așa cum se poartă îngerii cu Maica Domnului”¹⁹.

Mare ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, teolog și liturgist de excepție, personalitate „de leu”, literat polifonic și cărturar, Bartolomeu Valeriu Anania a reușit să îmbine în chip fericit teologia și cultura, constituindu-se într-o referință obligatorie în ambele domenii.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Valeriu Anania, Aurel Sasu, *Despre noi și despre alții*, București, Editura Curtea Veche, 2009, p. 122.

MITROPOLITUL
BARTOLOMEU AL CLUJULUI
ÎN ÎMPĂRĂȚIA AURORALĂ *

Am săvârșit, la dorința dumneavoastră, a tuturor, încă o dată, iară și iară, parastas pentru Bartolomeu Mitropolitul, Părintele nostru. Este un moment în care ne exprimăm iubirea și recunoștința față de Dumnezeu, Care l-a adus din neființă la ființă și Care ni l-a dat slujitor și stăpân în Eparhia noastră. Fiecare l-am cunoscut, iar amintirea lui rămâne foarte vie, încă îi simțim prezența și nu ne putem despărți de el.

În *Cartea deschisă a Împărăției*¹, care este o tâlcuire a Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii, Părintele Bartolomeu ne vorbește despre Împărăția lui Dumnezeu, care cunoaște trei etape, trei dimensiuni.

Prima etapă este Împărăția liturgică. Împărăția liturgică înseamnă spațiul și timpul în care orice creștin botezat își trăieș-

* Cuvânt rostit la slujba parastasului, oficiat la trei ani de la trecerea în veșnicie a Mitropolitului Bartolomeu Anania, în 3 februarie 2014, în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca. Preluat din volumul Arhim. Dumitru Cobzaru, *Predici*. Vol. III, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, pp. 388-390. Versiunea de față a fost revizuită.

¹ Bartolomeu Anania, Ahiepiscopul Clujului, *Cartea deschisă a Împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005, pp. 14-21. Republicat în Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii*, Iași, Editura Polirom, 2011, pp. 47-52.

te viața duhovnicească și presupune, neapărat, Sfânta Liturghie și împărtășirea cu dumnezeieștile lui Hristos Taine. Mitropolitul Bartolomeu a avut pe deplin experiența Împărăției liturgice, pentru că el a fost diacon, preot și, în cele din urmă, arhiereu, trecând deci prin toate treptele slujirii preoțești. Slujirea lui a fost dinamică, autentică și profundă, ceea ce se vede limpede în cartea amintită. A doua etapă a Împărăției lui Dumnezeu este numită de el, pentru întâia dată, *aurorală*. În dimensiunea aurorală trăiesc cei care au trecut din această viață și ea durează, în timp, până la Judecata finală, când începe a treia etapă a Împărăției lui Dumnezeu, cea *plenară*.

Acum, Părintele nostru Mitropolitul Bartolomeu se află în Împărăția aurorală. Dacă veți avea vreodată șansa să vedeți aurora boreală sau polară, chiar dacă nu în direct, măcar prin mijloacele tehnice, vă veți putea închipui cât de frumos poate fi raiul lui Dumnezeu, raiul pe care l-a cunoscut și tâlharul, care – zice Mitropolitul Bartolomeu – știa mai multe despre Împărăția lui Dumnezeu decât știm noi astăzi, iată, după două mii de ani de creștinism. Tâlharul de pe cruce a intuit, a simțit și a trăit raiul lui Dumnezeu, pe care l-a primit, prin făgăduință, atunci când Iisus Hristos i-a spus: „astăzi vei fi cu Mine în rai!” (Lc 23, 43). Așadar, Părintele nostru Bartolomeu, sălășluiește, de trei ani încoace, în Împărăția aurorală! Vă îndemn să vedeți, poate chiar în această seară, ce înseamnă aurora boreală sau cea polară: câte lumini, câte culori, câtă frumusețe poate să dăruiască Dumnezeu omului, încă de pe acest pământ. Dincolo, cu siguranță, este cu atât mai desăvârșit, mai adevărat, așa cum deslușim din Sfânta Liturghie!

Să facă bunul Dumnezeu, pentru străduința Părintelui Bartolomeu și pentru rugăciunile noastre, ca, la Judecata finală, să dobândească și Împărăția plinară. Rugăciunile noastre au un rost duhovnicesc; ele adaugă la tot ceea ce a săvârșit el pe pământ, iar Dumnezeu ține seama. De altfel, Sfânta Scriptură ne învață să ne rugăm unul pentru celălalt, inclusiv pentru cei care au plecat din această lume.

Să-l rugăm ca, de acolo, din Împărăția aurorală, să ne trimită, adesea, câte o rază de lumină sau câte o pată de culoare care să ne bucure sufletele, pentru că avem nevoie de astfel de mângâieri în lumea în care trăim. Fără momente de acest fel, viața noastră este foarte seacă, soră cu boala; de aceea, Dumnezeu îngăduie omului asemenea bucurii. Aceste bucurii pot fi duhovnicești și semne de comuniune cu noi ale celor care au plecat din lumea aceasta, dar care au rămas cu inima, cu sentimente față de cei din lume. Mitropolitul Bartolomeu avea sentimente pentru noi toți, pe care le-am simțit și nu numai că le-am simțit, ci, cel puțin la ultima mea întâlnire cu el, le-a și mărturisit, și nu altfel decât zicând că ne iubește. Să facă bunul Dumnezeu ca și el să fie iubit și mântuit! Amin!

CONSECINȚELE DICTATULUI DE LA VIENA PENTRU VIAȚA MONAHALĂ TRANSILVANĂ*

„În viață am încercat multe lovituri, începând cu moartea părinților și alte drame care mi-au zdrobit sufletul, dar, fără să dramatizez, cred că o lovitură mai puternică decât aceea de a-ți pierde țara, cum s-a întâmplat cu noi, nici nu se poate imagina.”¹

Constantin Mustață, *File din Biblia Transilvaniei*

Introducere

Prima și cea mai importantă dificultate cu care cercetătorul se confruntă în abordarea acestui subiect este tocmai im-parțialitatea științifică, obligatorie oricărei abordări de acest fel. Este un exercițiu greu să prezinți *sine ira et studio* întâmplări și fapte din trecutul recent, pe care „nici cea mai diabolică fan-tezie nu și le poate închipui”². Ceea ce s-a petrecut în Ardealul cedat în perioada 1940-1944 este greu de crezut, greu de citit și

* Articol publicat în *Calendarul Renașterea 2020*, an III, nr. 3, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2020, pp. 235-253.

¹ Constantin Mustață, *File din Biblia Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Daco Press, 1994, p. 212.

² Mihai Fătu, *Biserica Românească din Nord-Vestul țării sub ocupa-ția horthystă (1940-1944)*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985, p. 73.

la fel de greu de așternut pe hârtie. Cu toate acestea, m-am străduit să aplic ceea ce Friederich Nietzsche numea „patosul distanței”, expunând întâmplările în maniera *ad narandum*, și nu *ad probandum*, deși...

Profanarea cimitirului din Valea Uzului și protestele UDMR împotriva construcției bisericii ortodoxe din Miercurea Nirajului îmi întăresc convingerea că subiectul abordat este încă de actualitate, meritând, astfel, o tratare serioasă, care să depășească granițele lumii științifice³.

Dictatul de la Viena

La aproape 180 de ani de la acțiunea generalului Bukow, care a trimis în negura uitării mai mult de 150 de biserici și mănăstiri ardeleni, ziua de 30 august a anului 1940 va aduce Biserica și Neamul românesc în pragul unei alte suferințe: Dictatul de la Viena⁴. Revizionismul maghiar nu era o necunoscută pentru

³ În Cuvântul său înainte la prima ediție a cărții lui Valeriu Anania *Pro memoria. Acțiunea catolicismului în România interbelică*, București, IBMBOR, 1992 (preluat și în ediția a doua), Patriarhul Teoctist nota: „Noi am dori din toată inima ca ea să nu fie actuală [...]. Din păcate – și spre marele nostru regret – semnale tot mai numeroase se străduiesc să ne infirmе așteptările. Ca urmare, am socotit că e bine ca *Pro memoria* să apară acum, la o vreme cuvenită, nu atât ca un răspuns la o stare de fapt, cât mai ales în întâmpinarea unei eventualități. Dacă această eventualitate se va produce totuși, ea nu ne va mai găsi nepregătiți, așa cum s’a întâmplat în perioada interbelică. Dimpotrivă, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii noastre, dar și oamenii politici care cârmuiesc destinele țării, informați la timp asupra tuturor datelor unei probleme atât de spinoase, vor ști să-și definească atitudinea, din care să se priceapă că bunătatea și îngăduința nu se cer niciodată puse pe seama lipsei de fermitate”. În Valeriu Anania, *Pro memoria. Acțiunea catolicismului în România interbelică*. Ediția a doua, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2005, p. 6.

⁴ „Mândrul pământ al Transilvaniei s-a transformat într-o Golgotă, unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sunt închiși cu

oamenii politici din epocă, atât români, cât și străini, astfel că, încă din anul 1921, s-au pus bazele *Micii Înțelegeri*, o alianță defensivă încheiată între Regatul României, Regatul Iugoslaviei și Cehoslovacia. Alianța avea drept scop păstrarea integrității teritoriale a celor trei state în fața acțiunilor revanșarde ale Ungariei⁵.

Nici oamenilor Bisericii nu le era străin revizionismul maghiar, de vreme ce la congresul *Micii Înțelegeri*, ținut la Praga, între 24-28 februarie 1930, au participat și studenții Florea Mureșanu și Ioan Bunea de la Academia Teologică din Cluj⁶. Ca urmare a prezenței sale la congresul praghez, studentul Ioan Bunea va semna articolul „Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia”, conținând impresii ale participării sale la congresul *Micii Înțelegeri*⁷. De asemenea, Florea Mureșanu a publicat articolul „Congresul Micii Înțelegeri studențești de la Praga”, în care a scris despre revizionismul maghiar, mulțumind Episcopului Nicolae Ivan pentru ajutorul financiar de 5.500 de lei, necesar acoperirii costurilor deplasării⁸.

Prietenia româno-cehoslovacă, conturată mai ales pe fondul revizionismului unguresc, se reflecta din plin la vremea respectivă și în presa bisericească din România, președintele T.G.

sutele, cu miile, sunt bătuți, sunt torturați în modul cel mai cumplit. Asasinatele și execuțiile se țin lanț, și toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor victime este aceea de a se fi născut români”. Cf. Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 52.

⁵ Jean-Philippe Namont, „La Petite Entente, un moyen d'intégration de l'Europe centrale ?”, în *Buletin de l'Institut Pierre Renouvin*, nr. 30, 2009, pp. 45-56.

⁶ *Renașterea*, anul VIII, nr. 8/23 februarie 1930, p. 11.

⁷ *Renașterea*, anul VIII, nr. 12/23 martie 1930, p. 5.

⁸ *Renașterea*, anul VIII, nr. 11/16 martie 1930, p. 3.

Masaryk fiind felicitat la Radio și în Parlament cu ocazia împlinirii a 80 de ani de viață. Tot atunci, s-a evocat și vizita pe care acesta a întreprins-o, în anul 1918, la Iași, îmbărbătând poporul român. Cu această ocazie, s-au ținut conferințe la București, la Fundația Carol, iar la Cluj, prin profesorul Silviu Dragomir⁹. De partea cealaltă, cartea *Răscoala țăranilor din Transilvania la anul 1784*, a profesorului Ioan Lupaș, a fost evocată în presa cehoslovacă¹⁰. Mai mult decât atât, un distins oaspete cehoslovac, pr. dr. A.V. Cervin, a fost prezent, la 30 august 1936, în Catedrala din Cluj¹¹.

A urmat însă un alt 30 august, cel din 1940, când 43.492 kilometri pătrați erau luați României de către Marile Puteri și oferiți cu generozitate Ungariei. În fața acestei decizii, ministrul Afacerilor Străine, Mihail Manoilescu, și-a pierdut cunoștința, iar la Cluj,

„îngrozitoarea știre s-a aflat în jurul orei două și jumătate după masa. Pe la orele 4, aproape că nici nu se putea circula pe străzi. Ne-am îndreptat spre rezidența regală din Calea Moșilor, în clădirea de unde azi răzbate peste oraș «Marșul lui Iancu», aflând că rezidentul regal, profesorul Coriolan Tătaru, se află în legătură directă cu palatul. I-am cerut să-l informeze pe rege că populația respinge «Arbitrajul de la Viena». Regele a refuzat însă să discute cu noi și, de aici, lumea a ocupat Piața Unirii, până înspre Tribunal. S-a protestat, s-au cerut arme, s-a cerut război. S-a cerut să nu se cedeze Ardealul! Totul a fost însă inutil. Am avut ocazia să trec, în ziua de 30 august, pe la Comandamentul armatei, care își avea sediul în parc, în imobilul unde acum se găsește sediul Facultății de Chimie: se aban-

⁹ *Ibidem*, p. 7.

¹⁰ *Renașterea*, anul XII, nr. 20/19 mai 1935, p. 5.

¹¹ *Renașterea*, anul XIV, nr. 35/ 30 august 1936, p. 6.

donase orice pază, dar culoarele erau pline de ofițeri care plângeau.”¹²

Deși a leșinat de două ori în orele premergătoare promulgării documentului, ministrul român Mihail Manoilescu a semnat, nu însă și Valer Pop, celălalt trimis al României, fără semnătura căruia, conform protocolului, actul nu era valid. Teama sa lucidă în ceea ce-i privea pe românii rămași în Ardealul cedat s-a împlinit în mai puțin de o săptămână de la semnarea Dictatului, episoadele Ip și Treznea fiind dovada cea mai concludentă.

Dincolo de masacrele și violențele de stradă îndreptate împotriva românilor, autoritățile horthyste instalate în cele unsprezece județe transilvane, începând cu luna septembrie 1940, au elaborat și o politică de suprimare a instituțiilor românești¹³. Astfel, imediat după proclamarea Dictatului, profesorii și studenții Universității au fost obligați să părăsească Clujul, facultățile continuându-și cursurile în surghiun, la Sibiu și Timișoara, urmate de Teatrul Național și de Opera Română¹⁴, dar și de alte instituții¹⁵. Au existat, totuși, nuclee de viață românească ce au continuat să trăiască în Ardealul ocupat, în pofida numeroaselor acțiuni anti-românești întreprinse de autoritățile maghiare¹⁶.

¹² Constantin Mustăță, *op. cit.*, pp. 212-213.

¹³ Ioan-Aurel Pop, *Transilvania, starea noastră de veghe*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016, p. 147.

¹⁴ Petre Țurlea, *Studentimea română din Cluj*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006, p. 19.

¹⁵ La 1 septembrie 1940, Revista *Renașterea* a Episcopiei Române a Vadului, Feleacului și Clujului publica numărul 35 la Cluj, ultimul înainte de plecarea în surghiun. La mai bine de două luni, în ziua de 10 noiembrie, revista Episcopiei Clujului își relua activitatea, editând numărul 36, dar de la Alba Iulia. Cf. *Renașterea*, anul XVIII, 1 septembrie 1940, nr. 35; *Renașterea*, anul XVIII, 10 noiembrie 1940.

¹⁶ Dacă, la data de 30 august, pe teritoriul cedat Ungariei, funcționau

Maghiarii știau limpede, din experiența secolelor trecute, că Ortodoxia este structura de rezistență cea mai puternică a românilor ardeleni și că orice acțiune îndreptată împotriva poporului român trebuie să aibă drept primă țintă Biserica Ortodoxă¹⁷. Prin urmare, dacă, în secolele trecute, ungurii se mulțumeau să zdrobească conștiințe, forțându-i pe români să îmbrățișeze una dintre confesiunile creștine maghiare, în secolul XX, bisericile ortodoxe au fost dărâmate sau profanate în cel mai barbar chip, iar preoții români, umiliți, expulzați sau omorâți cu sălbăticie¹⁸. Publicațiile maghiare din epocă erau toate de acord că bisericile românești nu se încadrau deloc în arhitectura satelor secuiești, motiv pentru care trebuiau distruse, iar lucrurile nu s-au lăsat prea mult așteptate¹⁹.

67 de unități de învățământ liceal, la câteva luni distanță mai exista doar Liceul Grăniceresc de la Năsăud. Din cei 800 de profesori existenți înainte de 30 august 1940, mai rămăseseră doar 162, dar și aceștia fiind înlăturați, în mare parte, de la catedră, din diverse motive. În ceea ce privește învățământul primar, în anul 1941, mai existau 874 de școli din cele 1.666 câte erau în 1940. Lucrurile nu stăteau mai bine nici în lumea academică, astfel că, după 1940, în Ardealul cedat, din toate facultățile și institutele mai rămăseseră doar academiile teologice. La catedre și la conducerea Universității din Cluj, numită acum „Franz Josef”, au fost aduse persoane din Ungaria, iar studenții români, expulzați. Dacă, în anul universitar 1934/1935, Universitatea „Ferdinand” număra 3.188 de studenți români și 1.257 maghiari, în anul universitar 1941/1942, doar 70 de studenți români mai frecventau cursurile. Cf. Marțian Niciu, Mihai Racovițan, Ioan Țepelea, Vasile Lechințan, Vasile Ciubăncan, Liviu Țărău, *Istoria României. Transilvania*. Vol. II, Cluj-Napoca, Editura George Barițiu, 1997, p. 1419.

¹⁷ Mihai Fătu, *op. cit.*, pp. 62-63.

¹⁸ Milton G. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 376.

¹⁹ În ziua de 12 octombrie 1940, ziarul *Magyarország* publica un articol intitulat „Pentru satele secuiești batjocorite”, în care se subliniază clar faptul că satele ungurești trebuie să-și recapete „aspectul lor vechi

Din cele 442 de parohii ortodoxe existente în Ardealul cedat, aproape toate au avut de suferit de pe urma beției victoriei ce i-a cuprins pe soldații horthyști, vlădicii români fiind expulzați, iar o mulțime de parohii, desființate. Singurul ierarh ortodox român căruia i s-a permis să rămână în Transilvania cedată a fost Episcopul Nicolae Colan al Clujului, care, în cei patru ani de ocupație, a fost supus multor umilințe, fiind adesea chemat la interogatorii și împiedicat să-și exercite demnitatea încredințată de Biserică²⁰.

Faptele nu s-au limitat doar la intimidări sau expulzări, iar cazul protopopului Aurel Munteanu din Huedin e concludent în acest sens, el fiind torturat și omorât în chip barbar, în ziua de 10 septembrie 1940, în văzul mulțimii care vocifera. De aceeași moarte au avut parte și preoții Traian Costea din Treznea, Andrei Bujor din Mureșenii de Câmpie, Grigore Danci din Lona și mulți alții²¹.

Dintre sutele de biserici ortodoxe dărâmate sau profanate, se cuvine amintit cazul celei din comuna Bălțanii Mari, județul Trei Scaune, pe care preotul Ion Garcea a găsit-o, în anul 1944, în următoarea stare:

„Altarul era izbit cu securea, prestolul întors la pământ și sfințele moaște aruncate. Sfânta Evanghelie cu foile rupte la mijloc.

prin înlăturarea bisericilor zidite în stil bizantin – adică a bisericilor românești – care nu se potrivesc cu mediul acestora”. Alte publicații de limbă maghiară cereau Guvernului de la Budapesta să caute o soluție în ceea ce privește aceste construcții de inspirație bizantină, în opinia jurnaliștilor maghiari de atunci dărâmarea lor fiind unica rezolvare. Cf. Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 65.

²⁰ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*. Ediția a II-a, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2011, p. 488.

²¹ *Ibidem*.

Crucile de pe biserică și turn au fost doborâte și aruncate jos, iar flăcării unguri s-au murdărit pe ele [...]. Sfintele Icoane, potir, odăjdii au fost luate de româncele Maria Galița și Bucura Bogdan și păstrate cu grijă. [...] Sfântul Antimis a fost purtat în sân timp de patru ani de către Bucura A. Bogdan, care-i cunoștea însemnătatea.”²²

Biserica din Odorhei nu a apucat să fie protejată de credincioșii săi și a fost profanată în așa măsură încât și avocatul maghiar Jodal Gavril, președinte al Partidului Maghiar din județul Odorhei, „a rămas uimit de porcăria pe care a văzut-o cu ochii săi proprii în biserica ortodoxă, și anume: excremente omenești în Sfântul Altar, excremente omenești în Sfântul Disc, excremente omenești pe diferite alte obiecte și ornamente bisericești”²³.

Mănăstirile și călugări

În ceea ce privește viața monahală din hotarele Ardealului cedat, constatăm o scădere drastică a numărului de călugări, mulți dintre ei trecând munții în țara liberă. Din mănăstirile Eparhiei Clujului, „una a rămas în România, una era de maici din Cluj și s-a mutat la Sibiu. Mai avem trei mănăstiri: a) Rohia, «Sf. Ana», cu un stareț, un ierodiacon și trei frați; b) Piatra Fântânelor, «Nașterea Maicii Domnului», cu un stareț și un ieromonah; c) Toplița, «Sf. Ilie», cu un stareț, doi ierodiaconi, un monah”²⁴.

Călugării care nu au plecat la timp sau au rămas la datorie au suferit enorm; aş enumera doar câțiva: Arhim. Gherasim Agapie

²² Apud Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 72.

²³ *Ibidem*, p. 76.

²⁴ Mihai Fătu, *Dictatul de la Viena din 1940 și Biserica Românească din Nordul Transilvaniei (1940-1944) – Documente*, Editura Tipoalex, Alexandria, 2001, pp. 222-223.

a fost arestat, purtându-se cu el neomenesc...²⁵; „părintele Cipcigan, de la Mănăstirea Dragomirești, l-am propus pentru a fi hirotonisit, fiind singurul rămas la Sf. Mănăstire Dragomirești. Acesta de-abia s-a prezentat și a fost forțat să părăsească acest așezământ cu toate bunurile”²⁶; Ierom. Ghenadie Cojocar: „Am fost înjurat și amenințat cu bătaia. Am fost dat afară din casa parohială... Văzându-mă silit să părăsesc țara...”²⁷; Ierom. Sebastian Sârcu: „Ungurii m-au dat afară din Vișeu de Sus, prin punctul de trecere în Bucovina, așa că, bolnav cum am fost, a trebuit să trec munții pe distanța de 85 km; drumul acesta ce l-am făcut și timpul cât am stat sub unguri mi-au distrus sănătatea”²⁸.

Mănăstirea „Sfânta Elisabeta”, Cluj-Napoca

Mănăstirea de călugărițe „Sfânta Elisabeta” a fost înființată de Episcopul Nicolae Ivan, în luna februarie a anului 1936, cu concursul Societății Femeilor Ortodoxe din Cluj. După doar patru ani de activitate, maicile se văd nevoite să ia calea pribegiei, mănăstirea refugiindu-se la Sibiu. Neavând un mijloc cu care să transporte obiectele de preț ale mănăstirii, maicile au rămas până în ultima zi a evacuării Clujului, când directorul Arhivelor Naționale Cluj, Ștefan Meteș, le-a pus la dispoziție un vagon destinat transportului de arhive. Din motive necunoscute, vagonul s-a rătăcit în gara Arad, o parte din bunuri putând fi recuperate de către monahii abia după un an și opt luni.

²⁵ *Ibidem*, pp. 23, 28, 37-39, 48, 51, 62.

²⁶ *Ibidem*, p. 51.

²⁷ *Ibidem*, p. 61.

²⁸ *Ibidem*, pp. 62-63.

La Sibiu, Mitropolitul Nicolae Bălan le-a pus maicilor la dispoziție clădirea Vicariatului, de pe strada Andrei Șaguna, unde monahiile și-au improvisat o locuință și un paraclis, în care ieromonahul Teodor Scorobet, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, slujea zilnic Sfânta Liturghie.

După revenirea Ardealului de Nord la Patria mamă, monahiile de la „Sfânta Elisabeta” nu s-au mai putut întoarce acasă, pentru că „localul în care a fost adăpostită mănăstirea a fost naționalizat”²⁹. Totuși, monahia Cornelia Ionescu, singura viețuitoare pe care mănăstirea aflată în clandestinitate o mai avea, a fost găzduită în casele Parohiei „Sfânta Treime”, din strada Bisericii Ortodoxe, numărul 10, începând cu ziua de 29 iulie 1951, după 11 ani de refugiu la Sibiu și Mănăstirea Pasărea³⁰.

În anul 1952, autoritățile comuniste au desființat Mănăstirea „Sfânta Elisabeta”. A revenit la viață în anul 2011, la inițiativa Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop și Mitropolit Andrei Andreicuț al Clujului, care, în temeiul solicitării nr. 1271 a exarhatului mănăstirilor, a dispus reînființarea Mănăstirii „Sfânta Elisabeta”, „un demers pe cât de firesc, pe atât de necesar”³¹.

Mănăstirea „Sfântul Ilie”, Toplița

Ctitorie a primului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea, sfințită de el însuși în anul 1928³², Mănăstirea „Sfântul Ilie”

²⁹ Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului, dosarul V- 566/1934.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Scrisoarea 1272/04.04.2011, Arhiva Exarhatului, Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului.

³² Augustin Pădurean, *Mănăstirile din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Mănăstirea Nicula, Editura Ecclesia, 2007, p. 22.

aparținea canonic de Episcopia Clujului, dar, câtă vreme a trăit Patriarhul, mănăstirea a fost condusă în relație cu Bucureștii, în calitate de stavropighie patriarhală³³. Cel dintâi stareț a fost ieromonahul Ștefan Teodorescu, „un om cu înaltă chemare”³⁴.

Viața monahilor închinoviați aici avea să se schimbe nu pentru că Patriarhul trecuse la cele veșnice la 6 martie 1939, ci pentru că, un an mai târziu, Ardealul va fi cedat ungurilor. Starețul Amfilochie Ionașcu a fost acela care a purtat grija mănăstirii în cei patru ani de înstrăinare. A fost umilit, i s-au confiscat pădurea și alte proprietăți, stând singur, în vreme ce mulți frați ai săi au trecut munții în țara rămasă liberă³⁵.

Amintim și faptul că, între anii 1947-1948, a fost stareț la Toplița ierodiaconul Bartolomeu Anania, viitorul Mitropolit al Clujului³⁶. Greva studențească din 1946, pe care el însuși a condus-o și a asumat-o, nu era generată de altceva decât de remisențele Dictatului...³⁷

Mănăstirea „Sfânta Ana”, Rohia

Ctitorită începând cu anul 1923, de către preotul Nicolae Gherman, parohul Rohiei, în memoria fiicei sale Anuța, decedată prematur, Mănăstirea „Sfânta Ana” a rămas una din singurele mănăstiri care nu și-a întrerupt menirea, nici măcar în urma Decretului 410/1959³⁸. Deși construirea celei dintâi bise-

³³ *Calendarul creștinului de lege răsăriteană pe anul 1945*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Cluj, 1945, p. 71.

³⁴ *Ibidem*, p. 72.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Augustin Pădurean, *op. cit.*, p. 23.

³⁷ Valeriu Anania, *Memorii*, Editura Polirom, Iași, 2008, pp. 110-140.

³⁸ Augustin Pădurean, *op. cit.*, p. 13.

rici se finalizează în 1925, sfințirea va fi oficiată un an mai târziu de către PS Nicolae Ivan al Clujului³⁹. Primul stareț al mănăstirii a fost ieromonahul Chentirion Sava⁴⁰.

După proclamarea Dictatului de la Viena, mănăstirea de la Rohia mai rămăsese cu doi monahi: ierodiaconul Antonie Ciobanu și monahul Nifon Matei, cel din urmă fiind numit stareț prin ordinul 5632 din 13 noiembrie 1940 al Episcopiei Clujului, după ce, în 10 noiembrie, fusese hirotonit preot⁴¹. Imediat după așezarea sa în funcție, starețul Nifon Matei a început o puternică acțiune de revigorare a vieții mănăstirești, astfel încât, în 1944, le spunea pelerinilor că are „șase monahi tunși de mâna lui și câțiva copii pe care îi învață regulile călugăriei”⁴². În perioada 1940-1944, Mănăstirea „Sfânta Ana” a îndeplinit un rol național bisericesc, la hram adunându-se mii de pelerini care se întăreau în credință și-și potoleau dorul de frații rămași dincolo de munți.

În ziua de 21 iunie 1944, starețul Nifon a murit pe neașteptate, fiind numit interimar ieromonahul Valerian Gurz, care, la șase zile după înmormântarea părintelui Nifon Matei, s-a mutat la un schit, iar, de acolo, Episcopia Clujului l-a transferat la Mănăstirea „Sfântul Ilie” din Toplița. De atunci, a îndeplinit funcția de stareț Părintele Justinian Chira⁴³, viitorul Episcop vicar al Clujului și, mai apoi, Arhiepiscop al Maramureșului și Sătmărilor.

³⁹ Justinian Chira, *Mănăstirea „Sf. Ana” Rohia – monografie*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmărilor, Baia Mare, 2009, p. 70.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 76.

⁴¹ *Ibidem*, p. 124.

⁴² *Ibidem*, p. 125.

⁴³ *Ibidem*, p. 132.

Mănăstirea „Nașterea Maicii Domnului”, Piatra Fântânele

Durerile facerii bisericii-mănăstire de la Piatra Fântânele, județul Bistrița-Năsăud, au început încă din toamna anului 1927, însă s-au desfășurat cu deplină intensitate pe parcursul anului 1928, când s-a reușit construirea lăcașului în doar câteva luni și sfințirea lui, în ziua de 8 noiembrie⁴⁴. Stăreția i-a fost încredințată părintelui ieromonah Vasile Luncan, prin adresa Nr. 515/1928, din 28 decembrie 1928⁴⁵, care a îndurat nenumărate lipsuri, ispite și încercări supraomenești, pe care s-a străduit – și a reușit – să le depășească cu multă implicare, responsabilitate și demnitate. Greul ce părea că nu se mai sfârșește a ajuns la culme odată cu cedarea Ardealului. Fiind situată în apropierea graniței cu țara rămasă liberă, mănăstirea din Munții Bârgăului a fost locul unde „s-au încartiruit ofițeri, subofițeri și soldați unguri, care stau de pază la graniță și-și bat formal joc de mănăstire și de călugăr. Trăiesc în chefuri continue și nesfârșite, beți ziua și noaptea, cu femei desfrânate, făcând din acea mănăstire o casă de desfrâu”⁴⁶, după cum reiese din scrisoarea adresată de Protopopiatul Ortodox Bistrița Centrului eparhial din Cluj. În realitate, „toată locuința este ocupată de armată, lăsându-i starețului o singură cameră”⁴⁷.

O altă umilință la care a fost supus starețul Vasile Luncan de la Piatra Fântânele a fost aceea a recrutării în armata ma-

⁴⁴ Alexandru Moraru, Gavril Horț, *Mănăstirea „Nașterea Maicii Domnului” Piatra Fântânele, Jud. Bistrița-Năsăud*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2015, pp. 23-32.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 33.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁷ Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 332.

ghiară, motiv pentru care acesta cerea Episcopiei de la Cluj, prin adresa 37/1941, un certificat de hirotonie în limba maghiară, document absolut necesar pentru clarificarea situației sale militare⁴⁸.

Părintele Vasile Luncan a lăsat în urmă o bogată corespondență, din care aflăm nenumăratele probleme pe care le avea, plângându-se superiorilor săi de abuzurile la care era supus. Ajutorul nu avea cum să fie pe măsură, astfel încât, în urma ocupației, mănăstirea a rămas cu datorii enorme, care se vor plăti pe parcurs.

În urma Decretului 410/1959, mănăstirea va fi transformată în parohie, părintele Vasile Luncan devenind paroh, calitate pe care o îndeplinise cu râvnă și până atunci, păstorind cu vrednicie credincioșii din toată zona Pasului Tihuța.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la propunerea Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului, aprobă reînființarea mănăstirii, la 22 martie 1994⁴⁹.

Mănăstirea „Nașterea Maicii Domnului”, Ciucea

Cu un destin aparte, mănăstirea de la Ciucea descinde în istorie ca urmare a cererii doamnei Veturia Goga, care, în septembrie 1939, îi scria Episcopului Nicolae Colan:

„Prea Sfinția Voastră,
Îndemnul de-a aduce la îndeplinire dorința lui Octavian, ca Ciucea întreagă să treacă în proprietatea Episcopiei gr[eco]-ortodoxe din Cluj, mă face să mă adresez P. Sf. Voastre.
Această danie îl preocupa de ani de zile, să-i precizeze forma definitivă. Noi doi o cumpăneam tot mereu, iar prietenilor, care au avut privilegiul să-l vadă, le vorbea chiar în zilele din urmă

⁴⁸ Alexandru Moraru, Gavril Hort, *op. cit.*, p. 69.

⁴⁹ Augustin Pădurean, *op. cit.*, p. 118.

a[le] vieții lui, că la Ciucea se va face o mănăstire de călugări intelectuali, cu vocație specială.

Într-o conversație, după ce și-a spus gândul mamei lui, preoteasa Aurelia Goga, dânsa i-a răspuns cu înțelegere, care era ca o binecuvântare: «Faci un lucru minunat, mă bucur foarte mult».

Născut dintr-o familie de preot, a cărei generație, cu 400 de ani înainte, a cunoscut tainele Sfintei Scripturi și stihurile duhovnicești, a moștenit dragostea și devotamentul credinței, ce-a constituit un punct fix în viața asta trecătoare.

Vă aduceți aminte când ați fost chemat la Ciucea, împreună cu P. Sf. Sa Nicolae de la Oradea, toată ziua ați discutat înjghebară cât mai perfectă a acestui așezământ. La un moment dat, la masă, s-a ridicat Octavian, spunând următoarele: «În numele meu și al nevestei mele, noi, locatari vremelnici ai acestui așezământ, ridic paharul meu în sănătatea noului proprietar, Episcopia Ort[odoxă] din Cluj».

Eram cu toții impresionați de simplitatea cu care își dăruia munca lui de 20 ani, pătruns însuși că Biserica este eternă și, deci, Ciucea noastră trebuie să devină, pentru vecie, un loc de închinăciune și izvor de îndreptare de credință.

Eu, ca executor testamentar al gândului lui Octavian, rog pe P. Sf. Voastră să vă gândiți la alcătuirea regulamentului mănăstirii Ciucea, în spiritul înțelegerii ce-ați avut cu Octavian, luând alături și pe prof. Lupaș, cu care a avut în acest sens o lungă conversație, 6 zile înainte de a-l pierde.

Pentru orientarea P. Sf. Voastre, vă rog să țineți seama de următoarele dorințe ale mele. Eu voi avea dreptul să locuiesc în casele noastre cât trăiesc. Iar după moartea mea, va putea beneficia generația de azi în viață a familiei de sânge a lui Octavian, de ședere la Ciucea, fără nicio obligație din partea lor. Clădirile mănăstirii cred că le voi putea da destinației în cel mai scurt timp, tot în intențiile lui Octavian, care dorea să cunoască încă în viață atmosfera religioasă de sfioasă închinăciune a acestui așezământ.

Așteptând răspunsul P. Sf. Voastre, Vă rog să primiți expresia sentimentelor mele creștinești.”⁵⁰

Mănăstirea a fost înființată, timid, în 1940, fără ca proprietatea să devină efectiv a Episcopiei Ortodoxe a Clujului, astfel încât, la 15 iunie 1942, găsim următoarea obște de călugărițe: Eftimia Ghișian, Mihaela Suărășan, Paisia Petrice, Maria Suărășan, Florica Moldovan, Maria Rus, Reghina Câmpean și Victoria Todorean⁵¹, cel mai probabil obște adusă de la Șimișna, Sălaj⁵².

Datorită cunoscutelor prietenii pe care Octavian Goga le-a cultivat „cu oameni de cultură din Ungaria, care-l vizitau și la castel”⁵³, castelul și mănăstirea au trecut *neobservate* de horthyști. Însă, ca urmare a deciziei numărul 4.229 din 22 septembrie 1945, Episcopul Nicolae Colan dispune „ca maicile de la Ciucea să se mute la Șimișna sau la Leurda”, mănăstirea desființându-se⁵⁴.

La propunerea ÎPS Bartolomeu al Clujului, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat reînființarea Mănăstirii „Nașterea Maicii Domnului” de la Ciucea, județul Cluj, cu destinația pentru călugărițe, la data de 14 iulie 1994⁵⁵.

⁵⁰ Scrisoarea doamnei Veturia Goga, adresată P.S. Nicolae Colan, Ciucea, septembrie 1939, Arhiva Exarhatului, Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului.

⁵¹ Arhiva Exarhatului, Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului.

⁵² *Calendarul creștinului de lege răsăriteană pe anul 1943*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1943, Cluj, pp. 69–70.

⁵³ Constantin Mustață, *op. cit.*, p. 208.

⁵⁴ Arhiva Exarhatului, Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului.

⁵⁵ Arhiva Exarhatului, Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului.

În loc de concluzii

Evocarea acestor fapte din trecutul recent al Bisericii noastre nu are ca scop promovarea spiritului de răzbunare, ci doar evidențierea faptului că:

„Bunătatea poporului și toleranța Ortodoxiei alcătuiesc un bun cu care noi, românii, ne putem mândri în înțelesul bun al cuvântului. Dificultatea se naște atunci când cel de alt neam sau de altă credință începe să creadă că virtutea ta e slăbiciune și că ea poate să fie exploatată în beneficiul său. Din păcate, istoria noastră a cunoscut și astfel de situații, iar ele s’au consumat atât în planul național, cât și în cel religios. Au fost momente în care, deopotrivă, poporul român și Biserica sa au trebuit să adopte poziții ferme și să arate că virtutea bunătății și îngăduinței își merită, într’adevăr, numele, ca una ce izvorăște din *virtus*, cuvântul latin care înseamnă *tărie*. Iar atunci când s’a întâmplat ca virtutea unuia să fie depășită de dibăcia celuilalt, poporul și Biserica sa au avut de învățat un lucru: adu-ți aminte de relele trecutului, nu pentru a urî pe cineva sau a te răzbuna, ci pentru ca ele să nu se mai repete, pentru ca niciodată virtutea bunătății tale să nu-și piardă nimic din propria ei tărie și să nu mai fie socotită drept slăbiciune.”⁵⁶

⁵⁶ Teoctist, Patriarhul României, „Cuvânt înainte”, în Valeriu Anania, *Pro memoria*, pp. 5-6.

MÂNĂSTIREA „MIHAI VODĂ” DE LA TURDA *

„[...] Carpații miroseau
A veșniciei, în codrii-nrourați de sărbătoare.
Stea de la răsărit Mihai scut treaz întregii lumi
Creștine, așa te-au socotit strămoșii mei, venind pe cai
În cete după tine. În Transilvania rămas-a
Capul tău, pe umerele Moșilor să se ridice,
C-o șapcă răsucită peste el, și-n ea-mplîntată
Flamura de spice. Pe dealurile Turzii cu ochii-n-
Tredeschiși, bălai flăcăii îl văzură, și iute
Rupt-au albăstrimea lor, și-o împlîntară-n
Grinzile din șură. Trupul s-a-ntors cu holdele-n
Pămînt, sub ploile de toamnă
Pe vecie și cînd venit-a iarna au pierit
Și urmele de sînge pe câmpie.
Pîinea de-atunci se spune-i mai de preț,
Și vița pe coline-i mai fierbinte
De cînd umblăm în trup de luptător,
Cu capul pus pe umeri de părinte.”¹

Ioan Alexandru, *Imnul lui Mihai Viteazul*

Mănăstirea „Mihai Vodă” este expresia intuiției și voinței
harismatice a Arhiepiscopului Bartolomeu², precum și rodul

* Articol publicat în *Calendarul Renașterea* 2018, an I, nr. 1, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2018, pp. 93-98.

¹ Ioan Alexandru, *Imnele Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2015, p. 38.

² Dumitru Cobzaru, „Starețul» Bartolomeu”, în volumul *Mitropolitul*

implicării directe, consecvente și susținute a Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop și Mitropolit Andrei al Clujului.

Mihai Viteazul – Domnitorul unificator de Țară
„Fiul natural al lui Pătrașcu cel Bun, unul din banii Craiovei, și al Teodorei – moartă sub numele de Monahia Teofana și îngropată la Mănăstirea Cozia –, Mihai s-a născut în ținutul Ialomiței, în anul 1557/8...”³ Înzestrat nativ, dar și prin educație, a devenit „păstor bun, creștin, cu milă pentru cei săraci și cu frică de Dumnezeu”, ocupând succesiv diferite responsabilități sociale: „bănișor de Mehedinți, mare stolnic, mare postelnic, mare agă și ispravnic, mare Ban al Craiovei”, și urcând pe tronul Țării Românești în anul 1593⁴. După ce și-a consolidat poziția în Țara Românească, a râvnit la dezrobirea de sub jugul turcesc, responsabilizându-se pentru întreaga creștinătate; a trecut munții în Ardeal cu nădejdi făptuite pentru românii majoritari, dar „nerecepți” (ei, drepturile sociale, limba și credința lor)⁵, fiind proclamat Principe și Domn al Transilvaniei (1599). Prin „anexarea” Moldovei, făurește idealul de veci al românilor: Unirea! Moare, lângă Turda, ucis mișelește, la 19 august 1601⁶.

Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2012, p. 70.

³ Mădălina Zdrobău (Monahia Andreea), *Istoria bisericească a românilor din Turda de la sfârșitul secolului al XVI-lea până în zilele noastre*, teză de licență, Pitești, 2012, p. 26.

⁴ *Ibidem*, p. 26.

⁵ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până în 1918*, Cluj-Napoca, Editura Ardealul, 1992, pp. 133-135.

⁶ Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016, pp. 107-114.

Prin excelență ctitor de principii, instituții, biserici și mănăstiri, inclusiv *protopărinte* al Statului Român, Mihai Viteazul continuă să inspire generații, dovada cea mai la îndemână fiind edificarea mănăstirii ce-i poartă numele și-i cinstește memoria, care s-a clădit pe și din lutul frământat cu sânge și os domnesc.

Mormântul gol, dar sufletul viu!

Ura dușmanilor marelui domn nu s-a ostit odată cu uciderea, ci a continuat prin măcelărirea și pângărirea trupului august și batjocorirea capului dâr⁷. După zile întregi de sacrilegiu înfiorător, trupul i-a fost înmormântat pe locul mișeliei, iar capul i-a fost dus la Mănăstirea Dealu⁸.

Dacă locul înmormântării nu se cunoaște cu certitudine, locul uciderii a rămas în evlavia românilor, spre îngrijorarea stăpânitorilor străini de Credință și Neam. Doamna Stanca, soția Viteazului, cu îngăduința principelui Gabriel Bathory, a reușit să însemneze locul martiriului printr-o troiță monumentală, numită Piatra Roșie. Monumentul, profanat adesea, a fost distrus în 1830 și înlocuit provizoriu cu troițe de piatră sau lemn, care, vreme îndelungată, au avut aceeași soartă, fiind neîncetat batjocorite!

Conștiința românească n-a lăsat uitată jertfa marelui om, astfel încât, la 7 mai 1977, a fost inaugurat actualul ansamblu, operă cu o simbolistică deosebită, sub semnătura maeștrilor Marius Butunoiu și Vasile Rus Batin: un obelisc cu efigia în bronz

⁷ Aurel Nan, „Relatăriile cronicarului maghiar: Ștefan Szamoskozy, despre uciderea lui Mihai Viteazul”, în Valentin Vișinescu, *Mormântul lui Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2011, pp. 91-101.

⁸ Lucia Topârceanu, „Mormântul lui Mihai Viteazul”, în Valentin Vișinescu, *op. cit.*, p. 83.

a domnitorului, înalt de 1601 cm, așezat pe un soclu circular, susținut de trei contraforți, și un mormânt sculptat în marmură⁹. Totul s-a pecetluit cu aura sfințeniei în urma inspirației vrednicului de pomenire Bartolomeu Anania, Părintele nostru, care, la comemorarea Voievodului Mihai din anul 2001, a argumentat *necesitatea construirii unei mănăstiri unde să se înalțe rugăciuni pentru păstrarea vie a memoriei „Domnitorului Unificator de Țară”*¹⁰!

Mănăstirea „Mihai Vodă”, Turda

Anul comemorării, 2001, a pus în discuție inclusiv canonizarea omului credincios lui Dumnezeu, semenilor și idealurilor creștine și românești, trecerea numelui marelui voievod Mihai în calendarul ortodox și proclamarea lui ca sfânt. Se pare că procesul în sine al canonizării trebuie să se deruleze într-un timp care să scoată la lumină cât mai multe amănunte din viața domnitorului, fapte ce îl vor confirma pentru decizia definitivă a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române. Un adevărat sfânt rămâne implicat în viața lumii, chiar dacă el aparține Cerului, iar prezența lui vie printre oameni este dovedită de intervenția directă și majoră în anumite împrejurări. Așa s-a întâmplat atunci când Arhiepiscopul Bartolomeu s-a lăsat atins de duhul Viteazului și, cu forță determinatoare, a decis înființarea și construirea Mănăstirii „Mihai Vodă”.

Odată anunțată, la 17 august 2001, cu prilejul manifestărilor consacrate celebrării a patru sute de ani de la trecerea în

⁹ *Ibidem*, pp. 84-86.

¹⁰ Dumitru Cobzaru, *Predici*. Vol. I, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2012, p. 424.

veșnicie a lui Mihai Viteazul, inițiativa și-a urmat cursul firesc, astfel că, în 29 ianuarie 2002, Arhiepiscopul Bartolomeu a cerut Consiliului Local al Municipiului Turda concesiunea terenului „aferent edificării așezământului mănăstiresc «Mihai Vodă», din imediata apropiere a locului de martiriu”. La 29 mai 2002, în ședința Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, s-a hotărât înființarea Mănăstirii de călugărițe „Mihai Vodă”, cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, de pe teritoriul Municipiului Turda, și a fost numită cea dintâi stareță, în persoana Monahiei Meletina (Mariana) Morozan¹¹. Tot din încredințarea Înaltpreasfințitului Părinte Bartolomeu, preotul Vasile Știopoi a fost numit administratorul mănăstirii, pentru a conduce șantierul noilor construcții, cu specificarea că biserica mănăstirii trebuie să fie replica ctitoriei voievodale din București, din anul 1591, când Mihai Viteazul era Ban al Craiovei¹².

În ziua de 10 septembrie 2002¹³, ctitorul Bartolomeu Anania a pus piatra de temelie a noii mănăstiri, creionând el însuși ansamblul viitoarei chinovii și angajându-se să sprijine noul edificiu prin toate pârghiile ce-i stăteau la îndemână, ceea ce a și făcut, cu plus de măsură, până la vremea chemării sale la Domnul, la 31 ianuarie 2011.

Un alt moment important și decisiv din viața mănăstirii îl reprezintă instalarea la Cluj-Napoca a noului Arhiepiscop și

¹¹ Mădălina Zdrobău (Monahia Andreea), *op. cit.*, pp. 74-77.

¹² Pr. Dorin Cătălin Sas, *Mărturisiri de taină*, Cluj-Napoca, Editura GEDO, 2015, p. 130.

¹³ Augustin Pădurean, *Mănăstirile din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Mănăstirea Nicula, Editura Ecclesia, 2007, p. 154.

Mitropolit Andrei Andreicuț, la 25 martie 2011, iar la mijlocul aceluiași an, instalarea unei noi obști monahale, în fruntea căreia se află Monahia Andreea (Mădălina) Zdrobău, în calitate de stareță, și Părintele Protosinghel Ilie (Ioan) Hanuschi, în calitate de preot slujitor și duhovnic. Viața duhovnicească s-a amplificat, șantierul a continuat cu mai multă râvnă, apropiindu-se de finalizarea lucrărilor și îndreptându-se spre încununare: sfințirea ansamblului și târnosirea bisericii¹⁴. Biserica mănăstirii s-a înfrumusețat cu pictură în tehnica *fresco*, cu iconostas și mobilier; clopotnița s-a finalizat și găzduiește două minunate clopote; incinta s-a amenajat corespunzător; casa preotului și stăreția sunt date în folosință; chiliile se completează vizibil, obștea devenind mai numeroasă (douăsprezece persoane). Urmează ridicarea unui altar de vară în afara incintei, pentru celebrările hramurilor și ale evenimentelor cuvenite Marelui Voievod.

Implicarea directă a Înălpreasfințitului Părinte Andrei, Arhiepiscopul și Mitropolitul Clujului, face ca, în anul jubiliar 2018, protopărintele unității și propășirii Neamului românesc, Mihai Viteazul, să-și dobândească ctitoria pe care a așteptat-o de secole: Mănăstirea „Mihai Vodă” de la Turda.

¹⁴ Sfințirea ansamblului mănăstiresc și târnosirea bisericii au avut loc la 19 august 2018.

„STAREȚUL” BARTOLOMEU *

Episcopul eparhiot este starețul tuturor mănăstirilor din jurisdicția sa, conducătorul canonic al mănăstirilor, schiturilor și metocurilor din eparhia sa, ceea ce presupune că episcopul este unul dintre monahi, cu experiență duhovnicească și viață virtuoasă.

Profilul monahului Bartolomeu ne este descoperit pe deplin în „Predoslovie” la *Patericul egiptean*, tipărit la Alba Iulia, în anul 1990: conștient și responsabil, realist și idealist. Nemulțumit de călugăria mediocră, fără să confunde evlavia cu sfințenia, Părintele a învățat să-și trăiască neconținut propria experiență monahală, convins de inevitabilele căderi, dar și de sublimul sacrelor desăvârșiri. Mănăstirile Antim, Polovragi, Baia de Arieș și Toplița i-au primit sudoarea nevoinței, iar multe altele, puterea neîntrecută a cuvântului.

Alegerea ca Arhiepiscop al Clujului l-a găsit în liniștea creatoare a chiliei din Mănăstirea Vărațului. În anii de arhierie, s-a împărțit între Centrul Eparhial și Mănăstirea Nicula. Sfârșitul pământesc l-a aflat spovedit, împărțășit, cu lumânarea aprinsă, înconjurat de mulțimea monahilor care și-au prohodit „fratele mai mare”, coborându-l în cripta ierarhilor de sub al-

* Text publicat în revista *Renașterea*, nr. 11/2011, p. 5, și în volumul omagial *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2012, pp. 68-71. Versiunea de față a fost revizuită.

tarul catedralei și învelindu-l în căldura pământului reavăn al Niculei... Iată câteva motive care-i dovedesc pe deplin Părintelui nostru Mitropolit calitatea de stareț, atât în sensul duhovnicesc, cât și în firescul oblăduirii chiriarhale.

Toate mănăstirile eparhiei, douăzeci și două la număr, la care se adaugă Catedrala Mitropolitană, au cunoscut implicarea Înaltpreasfințitului Bartolomeu, care a ctitorit efectiv, edificând spiritual și punând temelie la noile zidiri. În 1993, găsea Mănăstirea – istorică și celebră – Nicula, apoi Cășielul reînființat, dar și firave începuturi la Băișoara, Dobric, Feleacu, Ilva Mare, Nușeni, Soporu de Câmpie. Rând pe rând, la cererea preoților și a credincioșilor, a întemeiat noi chinovii, pe ruinele celor distruse de Bukow sau chiar de la firul ierbii: Bichigiu, Cheile Turzii, Ciucea – unde a împlinit dorința testamentară a lui Octavian Goga –, Cormaia, Cristorel, Florești, „Mihai Vodă” (Turda), Muntele Rece, Piatra Craiului, Piatra Fântânele, Râșca Transilvană, Rebra-Parva, Salva și Strâmba. La apelul său făcut sub semnul cântării *Brățele părintești*, au răspuns monahi și monahii din marile mănăstiri din țară, care-și doreau întoarcerea pe plaiurile natale.

Înaltpreasfințitul Bartolomeu a acordat o atenție aparte Mănăstirii Nicula, unde și-a desăvârșit opera biblică și și-a odihnit zilele senectuții. Știa și mărturisea că Nicula este „Icoana Neamului”. După o succesiune de stăreții pregătitoare, în toamna anului 2000, a inițiat împreună cu soborul niculanilor un vast program de rectitorire a Mănăstirii, care își propunea construirea unei biserici noi și reconfigurarea întregii incinte prin dotarea ei cu clădiri necesare dimensiunilor caracteristice străvechiului așezământ monahal: stăreție, casă monahală, reședin-

ță mitropolitană, ateliere de pictură, bibliotecă, muzeu, centru de studii, clopotniță, arhondaric, gospodărie... Visul a devenit realitate! S-au angajat arhitecți și proiectanți și s-a format o comisie specială de validare a proiectelor, prezidată de însuși Arhiepiscopul Bartolomeu și compusă din: Acad. Marius Porumb (director al Institutului de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca), Prof. Livia Drăgoi (director al Muzeului de Artă din Cluj-Napoca), Prof. Gheorghe Arion (istoric de artă) și Arhim. Dumitru Cobzaru (starețul Mănăstirii Nicula). La 20 aprilie 2001, de sărbătoarea Izvorul Tămăduirii, s-a pus piatra de temelie a noii biserici și au demarat lucrările de construire a Casei de creație. S-a reușit zidirea bisericii, a Casei de creație ce cuprinde reședința mitropolitului, atelierele de pictură și biblioteca – azi Casa „Mitropolitul Bartolomeu” –, a Centrului de cercetări pastoral-catehetice și a unei euroferme prin programul SAPARD. Casa „Mitropolitul Bartolomeu” a fost martora desăvârșirii monumentalei lucrări de diortosire după Septuaginta, redactare și adnotare a unei noi ediții a Sfintei Scripturi (*Atelierul Biblic*). Tot aici, stau mărturie testamentară toate manuscrisele operei literare și teologice, corespondența, biblioteca, obiectele personale și cu valoare sentimentală. Capela „Sfântul Apostol Bartolomeu” – locul de rugăciune personală a Mitropolitului – găzduiește relicve ale perioadei în care a fost închis în temniță, precum și *Tâmpla Lumina*, lucrare de artă reprezentativă a maestrului Silviu Oravitzan. Prezența Părintelui Mitropolit în obștea de la Nicula a sporit duhovnicește și material acest așezământ mai mult decât s-a întâmplat în istoria lui de cinci sute de ani!

Mănăstirea „Mihai Vodă” este expresia intuiției și voinței harismatice a Mitropolitului Bartolomeu, care, la comemorarea

din 2001 a Voievodului Mihai Viteazul, a avut inspirația să exprime necesitatea construirii unei mănăstiri, unde să se înalțe neconținut rugăciuni întru pomenirea domnitorului unificator de Țară! Astfel, la 10 septembrie 2002, s-a pus piatra de temelie a bisericii cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, urmând ca locașul să fie o replică fidelă a Bisericii „Mihai Vodă” din București, ctitoria Banului Craiovei. Se mândrea cu ea!

Mănăstirile de la Piatra Fântânele, Salva, Râșca Transilvană și Florești sunt cele pe care le-a gândit din temelii și a căror zidire a urmărit-o îndeaproape. Preocuparea sa permanentă a rămas, însă, monahul, oricare ar fi fost el, ajutându-l și îndrumându-l în rigorile pe care el însuși le-a experimentat. Toate obștile monahale de pe cuprinsul eparhiei noastre s-au bucurat de prezența și cuvântul său. În Sinaxele monahale, stareții, starețele și duhovnicii s-au întărit în rostul lor conducător. Prezenți la hramurile mănăstirești, credincioșii – *voievozii ctitori* ai vremurilor noastre – au fost întăriți în credința insuflată de slujirea și predica Mitropolitului Bartolomeu.

Acum, pe cel ce a primit în mod deplin chipul îngeresc, îngerii îl întreabă: „Cum te cheamă, frate?” Și răspunsul vine: „Bartolomeu, monahul!” Nouă ne rămâne finalul: „Să te mântuiești în Domnul și să te rogi pentru noi, păcătoșii!”

BIBLIOGRAFIE

Biblia sau Sfânta Scriptură, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.

ALEXANDRU, Ioan, *Imnele Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2015.

ALFEYEV, Ilarion, *Orthodox Christianity. Volume II: Doctrine and Teaching of the Orthodox Church*, New York, St. Vladimir Seminary Press, 2012.

ANANIA, Valeriu, *Pro memoria*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992. Ediția a doua: Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2005.

ANANIA, Bartolomeu Arhiepiscopul Clujului, *Cartea deschisă a Împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007.

ANANIA, Bartolomeu, „Prolegomene la un dialog interior”, în revista *Tabor*, anul I, nr. 1, aprilie, 2007, p. 3.

ANANIA, Valeriu, *Memorii*, Iași, Editura Polirom, 2008.

ANANIA, Valeriu, *Amintirile peregrinului apter*, Iași, Editura Polirom, 2009.

ANANIA, Valeriu, Aurel SASU, *Despre noi și despre alții*, București, Editura Curtea Veche, 2009.

ANANIA, Valeriu, *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii, la Ierusalimul Învierii*, Iași, Editura Polirom, 2011.

ANANIA, Bartolomeu Valeriu, *Patriarhul meu*. Ediție îngrijită de Bogdan Ivanov. Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2017.

ANANIA, Valeriu, *Procesele verbale de interogator (iunie 1958 – mai 1959)*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2017.

ARGHEZI, Tudor, „Predoslovie” la Valeriu Anania, *Teatru II*, Iași, Editura Polirom, 2010.

BACIU, Cristian, „Activitatea administrativ-bisericească”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011, pp. 29-33.

BACONSCHI, Teodor, „Părintele Anania”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2012, pp. 236-241.

BARTOLOMEU, Mitropolitul, *Corupția spirituală. Texte sociale-teologice*. Ediție îngrijită de Bogdan Ivanov și Radu Preda. Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011.

BOIA, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*, București, Editura Humanitas, 2000.

BUTA, Mircea Gelu, *Amintiri despre Mitropolitul Bartolomeu Anania*. Ediția a II-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2016.

CÂMPEAN, Liciniu, „Activitatea misionar-socială”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011, pp. 55-67.

CHIRA, Justinian, *Mănăstirea „Sf. Ana” Rohia – monografie*, Baia Mare, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, 2009.

CIOBAN SOMEȘANU, Minodora-Maria, *Epurări în Universitatea clujeană 1944-1958*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2010.

COBZARU, Dumitru, „«Starețul» Bartolomeu”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011, pp. 68-71.

COBZARU, Dumitru, *Predici*. Vol. I, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2012.

COBZARU, Dumitru, „«Între Dumnezeu și Neamul meu...»”, revista *Tabor*, anul XI, nr. 1, ianuarie 2017, pp. 63-70.

COBZARU, Dumitru, „Inimă-n inima neamului”, revista *Tabor*, anul XI, nr. 3, martie, 2017, pp. 88-91.

COHEN, Mitchell, *The Wager of Lucien Goldmann*, Princeton, Princeton University Press, 1994.

COȘBUC, George, *Poezii*. Vol. II, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.

DELETANT, Denis, *Communist terror in Romania, Gheorghiu-Dej and the Police State, 1948-1965*, Londra, Hurst & Company, 1999.

DOBRESCU, Valeriu Florin, Ion PĂTROIU, *Documente franceze despre Transilvania, 1944-1941*, București, Editura Vremea, 2001.

DROZDEK, Adam, *Greek Philosophers as Theologians*, Hampshire, Ashgate Publishing Limited, 2007.

ESPIN, Orlando O., James B. NICKOLOFF, *An introductory Dictionary of Theology and Religious Studies*, Minnesota, Liturgical Press, 2007.

FĂTU, Mihai, *Biserica Românească din Nord-Vestul țării sub ocupația horthystă (1940-1944)*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985.

FĂTU, Mihai, *Dictatul de la Viena din 1940 și Biserica Românească din Nordul Transilvaniei (1940-1944 – Documente)*, Editura Tipoalex, Alexandria, 2001.

FLOCA, Ioan N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe*. Note și comentarii. Ediția a III-a îmbunătățită, Sibiu, 2005.

GEORGESCU, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1992.

ILOAIE, Ștefan, „Activitatea culturală”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011, pp. 34-45.

IONESCU, Răzvan, „Bărbatul, ochii și mâinile”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011, pp. 246-256.

LAZĂR, Ioan St., „O constelație literară Valeriu Anania”, în volumul *Un om pentru eternitate: Bartolomeu Valeriu Anania*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Petrescu, 2012, pp. 179-185.

LAZĂR, Ioan St., *Tânărul Anania. „Îngerul cu barbă”*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2014.

LEHRER, Milton G., *Ardealul, pământ românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

MEYENDORFF, John, *St. Gregory Palamas and Orthodox Spirituality*. Translation by Adele Fiske. New York, Crestwood. St. Vladimir's Seminary Press, 1974.

MORARU, Alexandru, Gavril HORTȚ, *Mănăstirea „Nașterea Maicii Domnului” Piatra Fântânelor, Jud. Bistrița-Năsăud*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2015.

MURGESCU, Bogdan, *Istoria României în texte*, București, Editura Corint, 2001.

MUSTAȚĂ, Constantin, *File din Biblia Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Daco Press, 1994.

NAMONT, Jean-Philippe, „La Petite Entente, un moyen d'intégration de l'Europe centrale ?”, în *Buletin de l'Institut Pierre Renouvin*, nr. 30, 2009, pp. 45-56.

NICIU, Marțian, Mihai RACOVÎȚAN, Ioan ȚEPELEA, Vasile LECHINȚEAN, Vasile CIUBĂNCAN, Liviu ȚĂRĂU, *Istoria României. Transilvania*. Vol. II, Cluj-Napoca, Editura George Barițiu, 1997.

NAN, Aurel, „Relatările cronicarului maghiar: Ștefan Szamoskozy, despre uciderea lui Mihai Viteazul”, în Valentin Vișinescu, *Mormântul lui Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2011, pp. 91-101.

OȚEL-PETRESCU, Aspazia, *Strigat-am către Tine, Doamne*, București, Fundația Culturală Buna Vestire, 2000.

PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș pînă în 1918*, Cluj-Napoca, Editura Ardealul, 1992.

PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*. Ediția a II-a, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2011.

PĂDUREAN, Augustin, *Mănăstirile din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Mănăstirea Nicula, Editura Ecclesia, 2007.

PETRAȘ, Irina, „Valeriu Anania, scriitorul – schiță de portret”, revista *Tabor*, anul V, nr. 1, aprilie, 2011, pp. 84-87.

PHILIPPIDE, Alexandru, „O, cîte lucruri”, în *Visuri în vuietul vremii*, Editura pentru Literatură, 1969, pp. 294-295.

PHILO of Alexandria, *On the Creation of the Cosmos according to Moses*. Translation by David T. Ruina. Leiden, Brill International Publishing Company, 2001.

PLEȘU, Andrei, *Despre îngeri*, București, Editura Humanitas, 2003.

POP, Ioan-Aurel, *Transilvania, starea noastră de veghe*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016.

POPA, Mircea, *Ferestrele Clujului. Exerciții de memorie culturală*. Ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015.

ROSZKOWSKI, Wojciech, Jan Kofman, *Biographical Dictionary of Central and Eastern Europe in the Twentieth Century*, Abingdon, Routledge, 2015.

ROUSSEAU, J. J., *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes. Oeuvres Complètes, III, Du Contrat Social*, Paris, Écrits Politiques, 1964.

SAS, Pr. Dorin Cătălin, *Mărturisiri de taină*, Cluj-Napoca, Editura GEDO, 2015.

SASU, Aurel, *Starea de excepție. Valeriu Anania – omul și destinul, 1946*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2010.

SCURTU, Ioan, *România întregită*. Volumul VIII, București, Editura Enciclopedică, 2003.

STEDMAN JONES, Gareth, *Karl Marx: Greatness and illusion*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2016.

ȘTIR, Beatrice, *Valeriu Anania. Publicistul*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011.

TEOCTIST, Patriarhul României, „Cuvânt înainte”, Valeriu Anania *Pro memoria. Acțiunea catolicismului în România interbelică*, București, Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992.

TISMĂNEANU, Vladimir, *Stalinism pentru eternitate; o istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2005.

TOFANĂ, Stelian, „Bartolomeu Valeriu Anania – O pagină de istorie și teologie scrisă, la Cluj”, în revista *Tabor*, anul V, nr. 1, aprilie, 2011, pp. 65-73.

TOPÂRCEANU, Lucia, „Mormântul lui Mihai Viteazul”, în Valentin Vișinescu, *Mormântul lui Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2011, pp. 83-86.

TUCKER, Spencer C., *The Great War, 1914-1918*, Londra, UCL Press, 1998.

ȚURLEA, Petre, *Studențimea română din Cluj*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006.

ȚUȚEA, Petre, *Între Dumnezeu și neamul meu*, București, Editura Arta Grafică, 1992.

ȚUȚEA, Petre, *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, București, Editura Humanitas, 1997.

VÂRVA, Gavril, „Activitatea economică”, în volumul *Mitropolitul Bartolomeu al Clujului (1921-2011). In memoriam*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011, pp. 46-54.

WATTS, Michael, *The Philosophy of Heidegger*, Routledge Editor, 2014.

ZDROBĂU, Mădălina (Monahia Andreea), *Istoria bisericească a românilor din Turda de la sfârșitul secolului al XVI-lea până în zilele noastre*, teză de licență, Pitești, 2012.

Ленин В.И., Полн. собр. Соч., 5-е изд., т. 2, с. 10.

Surse inedite

Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului, dosarul V- 566/1934.

Arhiva Exarhatului, Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului.

Arhiva Exarhatului, Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului. Scrisoarea doamnei Veturia Goga, adresată P.S. Nicolae Colan, Ciucea, septembrie 1939.

Arhiva Radio Renașterea, Banda Martor, 1 mai 1999.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 34.

ACNSAS, dosarul. nr. 76, f. 7.

ACNSAS, dosarul 76, f. 7.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 99.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 401-402.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 97.

ACNSAS, dosar 76, f. 7.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 97.

ACNSAS, fond I, f.95-96.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 95-96;

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 35-36;

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 30.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 54.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 43-46.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 35-36.

ACNSAS, fond I, dosar 514, f. 11.

PARTEA A CINCEA

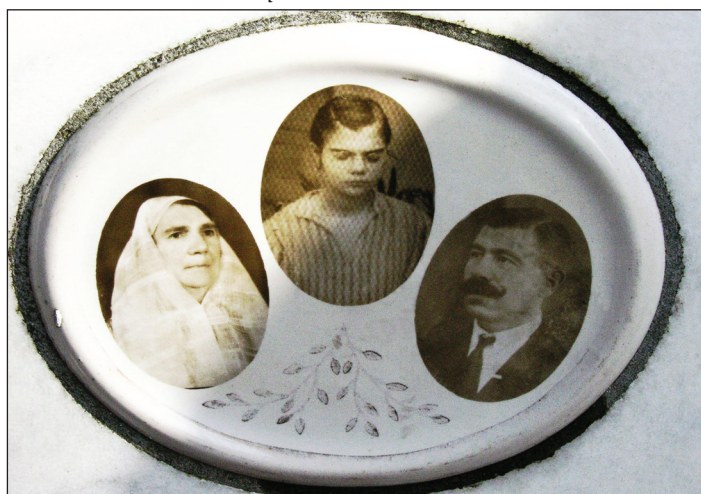

*„Mă joc cu imaginile
Ca vremea cu paginile”*

„De la tatăl meu, care era un om plin de înțelepciune, am învățat ca niciodată să nu iau nimic în tragic, iar de la mama mea, care era un tezaur de folclor, am învățat credința în Dumnezeu, teama și iubirea față de El, respectul față de propria mea demnitate, munca și respectul față de demnitatea altora.”

Casa părintească din Glăvile

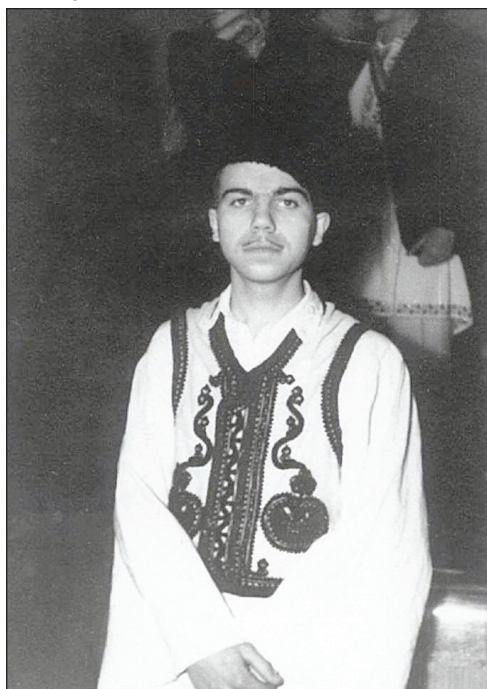
Părinții și sora

„Prima întâlnire care m-a marcat a fost aceea cu învățătorul meu de la școala primară, pe care-l chema Nae Bădiță...”

La mormântul învățătorului Nae Bădiță

„Am avut o copilărie tristă, binecuvântată cu lacrimile mamei.”

Valeriu copil

„Am auzit că monahii ar fi îngeri în trup și m-am pornit prin chinurile lor, cu popasuri lungi, în gândul că aş putea să aflu ceva mai mult și despre mine.”

Bartolomeu monahul

Ierodiaconul Bartolomeu la Mănăstirea Antim (anii 1940)

„A fost în anul acela, 1943, un Crăciun de neuitat în țarcul cel mare al închisorii de pe Negru Vodă, pe zăpada bătătorită de tălpile pușcăriașilor [...]. Am ținut și predică, una din predicile mele de zile mari, adresată direct osândiților și celor care-și așteptau osânda.”

În arestul Curtii marțiale, de Crăciunul anului 1943

Osândit, căutând la Soarele Dreptății, de Crăciunul anului 1943

„Întorcându-mă de la București (unde fusesem, de fapt, să-mi aduc la mănăstire cărțile care-mi rămăseseră la Antim), am trecut prin Glăvile, să-i văd pe ai mei, și în special pe maică-mea.”

Mama și fiul (1944)

„Maica Olga va deveni «Mama Olga», Maica Teodosia îmi va fi «Mama Sia», iar Bistrița însăși, un adăpost al pribegiilor mele și o vârtelniță care-mi va trage inima pe roată.”

Cu Mama Olga, la Mănăstirea Viforâta (1974)

„Între timp mi se ivise o nouă dificultate lăuntrică: voiam să devin om de știință, dar să mă mențin, în același timp, și scriitor.”

Student la Facultatea de Medicină din Cluj (1945)

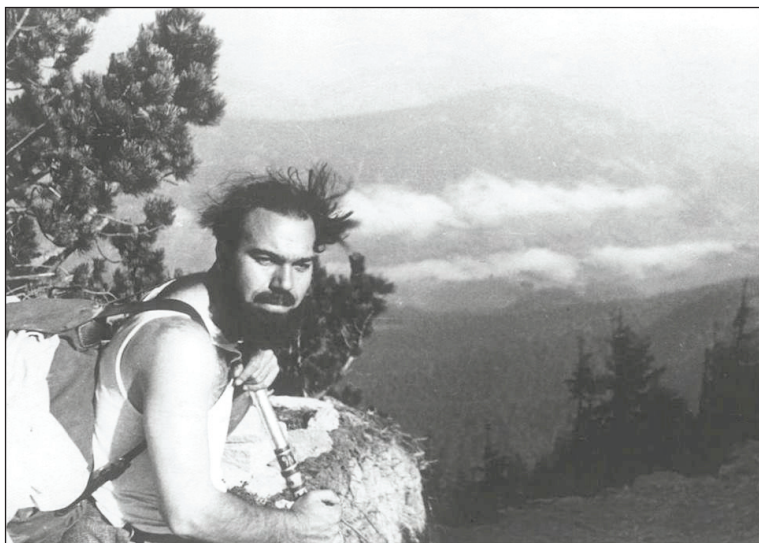

Dramaturg, la o serbare de Crăciun

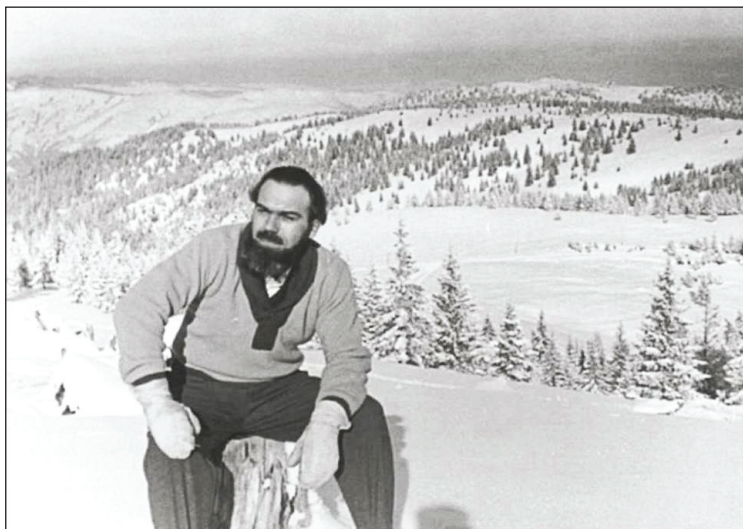

Postură distinsă de tânăr scriitor

„Mergând spre izvor, nu mă puteam stăpâni să nu rostesc cu voce înaltă: Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile tale și nici un cuvânt nu este îndeajuns spre lauda minunilor Tale!”

Drumeție în munți

Amintindu-și pribegiile

„Doamne, cu ce mărunte fleacuri poți Tu să cotești drumul unui om: un dinte găunos îmi pusese în mână o diplomă universitară, o unghie încarnată mă urca acum în Dealul Patriarhiei.”

*Asistent la Institutul Teologic din București,
alături de PF Justinian, PS Antim și PS Teoctist*

În sobor cu ÎPS Firmilian, PS Teoctist și PS Chesarie, la Catedrala Patriarhală

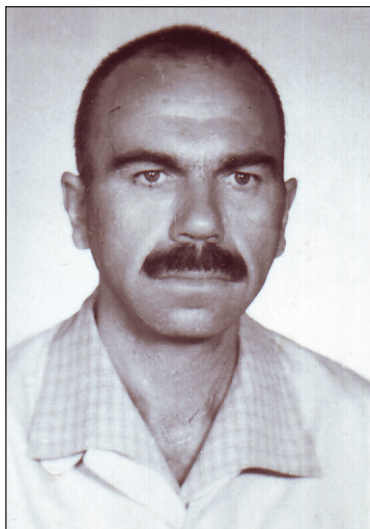

Ierodiaconul Bartolomeu slujind cu Patriarhul Justinian

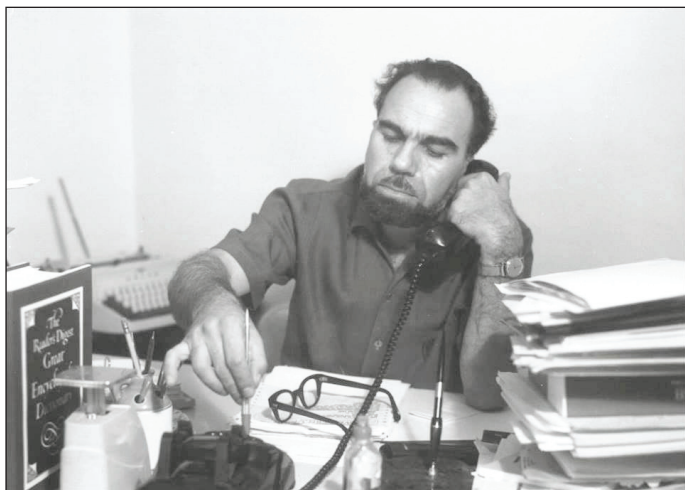
*Alături de părintele Grigore Băbuș,
la înmormântarea Patriarhului Justinian
(Mănăstirea Radu-Vodă, 1977)*

„Din nou, pe brânci, nella città dolente”

Proaspăt eliberat din detenție, în august 1964

„Primeam totul ca de la Dumnezeu, și cu El în rugăciune îmi luam zborul spre alte zări, într-o imensă curbă a ciudatului meu destin.”

În America, reorganizând viața bisericească

Ierodiaconul Bartolomeu, în America, predicând

*Delegație oficială în India, alături de PF Justinian,
ÎPS Nicolae Corneanu și ÎPS Nicolae Mladin (1969)*

„Văratecul mi-a fost cel mai fertil atelier de lucru literar, unde am scris cele mai multe poezii din ciclul Anamneze, volumele de proză Rotonda plopilor aprinși și Amintirile peregrinului apter, piesa de teatru Greul pământului, precum și cartea-album Cerurile Oltului.”

Arhimandritul Bartolomeu și obștea Mănăstirii Văratec, cu prilejul unei conferințe interconfesionale (1987)

Arhimandritul Bartolomeu și obștea Mănăstirii Văratec, cu prilejul vizitei Sanctității Sale Dimitrios I (1987)

„La 21 ianuarie 1993, patriarhul Teoctist mă anunța la telefon că am fost ales pentru Cluj cu 80 de voturi din cele 119 posibile. Am înțeles că Biserica își recheamă sub drapel pe bătrânul oștean. Și m-am supus.”

Arhimandritul Bartolomeu

*Hirotonia într-un arhiereu
(Catedrala Arhiepiscopală din Cluj-Napoca, 6 februarie 1993)*

*„Dumnezeiescul har...” – PF Teoctist, ÎPS Daniel Ciobotea
și ÎPS Antonie Plămădeală la hirotonia ÎPS Bartolomeu*

*ÎPS Bartolomeu în misiune la Ciosa cu pr. Alexandru Vidican
și obștea Mănăstirii Piatra Fântânele*

*La aniversarea de șapte decenii a Catedralei din Cluj-Napoca,
cu Familia regală și Episcopii-vicari*

Sinodul mitropolitan (11 aprilie 2006)

„Toiaagul puterii tale ți-l va trimite Domnul...”

„Aici, în pieptul Transilvaniei, [Nicula e] ca o inimă care bate tăcând și grăiește zbatându-se. Aspre vremuieli au venit și peste ea, ca peste întregul Ardeal, dar ființa ei a rămas neclintită, asemenea stejarilor care-i stau de strajă – unii, poate, de o vârstă cu ea – cu frunțile proptite-n cer și rădăcinile-n pământ. Nicula e icoana neamului.”

Un basileu smerit în fața Împărătesei Cerurilor

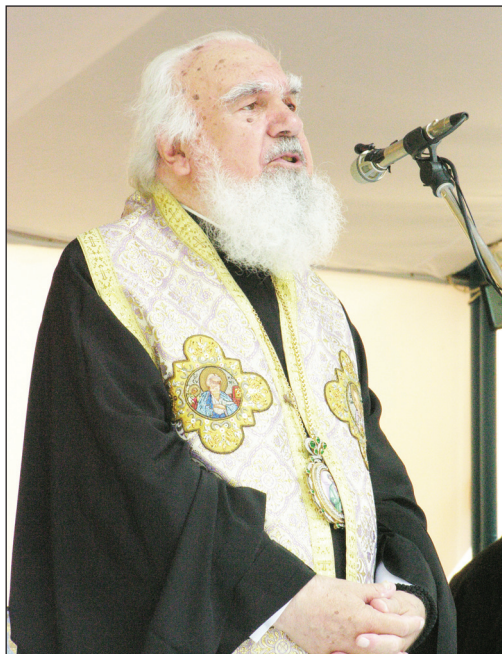
În sobor niculan

Același duh: „Starețul” Bartolomeu și starețul Dumitru (24 aprilie 2006)

La Nicula, vorbind mulțimilor

Cuvânt cu putere multă

Liturghisind în sobor, la Praznicul Adormirii Maicii Domnului (2009)

Vizita ÎPS Nathaniel Popp al Episcopiei Ortodoxe din America (2003)

Vizita Sanctității Sale Bartolomeu I (2004)

SS Bartolomeu I și ÎPS Bartolomeu punând piatra de temelie a Centrului de Studii Patristice al Mănăstirii Nicula (2004)

Pe șantierul noii biserici de la Nicula

Cu obștea Mănăstirii Nicula

Sfințirea Paraclisului „Sfântul Apostol Bartolomeu”

Rugăciune

Stareț și arhieriei la sfințirea Paraclisului „Sfântul Apostol Bartolomeu”

Pe treptele ctitoriei „Mihai Vodă” de la Turda

„Nu blândețea și nu smerenia omului m-au făcut să-mi îndrept atenția spre Arhimandritul Vasile Flueraș, fost stareț al Niculei și devenit apoi eclesiarh al catedralei clujene, ci jertfelnicia [...]. Preasfințitul Vasile Someșanul nu e creația mea în Arhiepiscopia Clujului, ci un dar al lui Dumnezeu.”

*Hirotonia întru arhieru a PS Vasile Someșanul
(Mănăstirea Nicula, 15 august 1998)*

Axios!

Arhiepiscopul și Episcopul-vicar, la hramul Mănăstirii Nicula

*ÎPS Bartolomeu și PS Vasile la slujba de sfințire a clopotelor Mănăstirii Nicula
(27 octombrie 2007)*

„Nu e important să faci istorie, ci s'o folosești atunci când ea ți se oferă. La 4 noiembrie 2005, opt ierarhi din Transilvania au folosit o astfel de ofertă – invită ca din senin, așa cum suflă de obicei Duhul Sfânt – și au propus Sfântului Sinod înființarea Mitropoliei Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, cu sediul în municipiul Cluj-Napoca, invocând în principal rațiuni de ordin pastoral-misionar [...]. Astăzi, [25 martie 2006], oferta istoriei devine ea însăși istorie.”

*Procesiune cu Icoana Maicii Domnului de la Nicula la Praznicul Bunei Vestiri
(2006)*

*Instalarea ÎPS Bartolomeu ca Mitropolit al Clujului,
Albei, Crișanei și Maramureșului (25 martie 2006)*

Tânărul Mitropolit sub Sfânta Cruce

Dignus est!

Vorbind mulțimilor adunate în fața Catedralei Mitropolitane din Cluj-Napoca

*În rugăciune, cu prilejul canonizării Sfinților Martiri și Mărturisitori Năsăudeni:
Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Mocod,
Grigore din Zagra și Vasile din Telciu (2008)*

*Alături de ÎPS Teofan Savu și ÎPS Andrei Andreicuț, cu prilejul canonizării
Sfinților Martiri și Mărturisitori Năsăudeni (2008)*

La înființarea Fundației „Mitropolitul Bartolomeu”

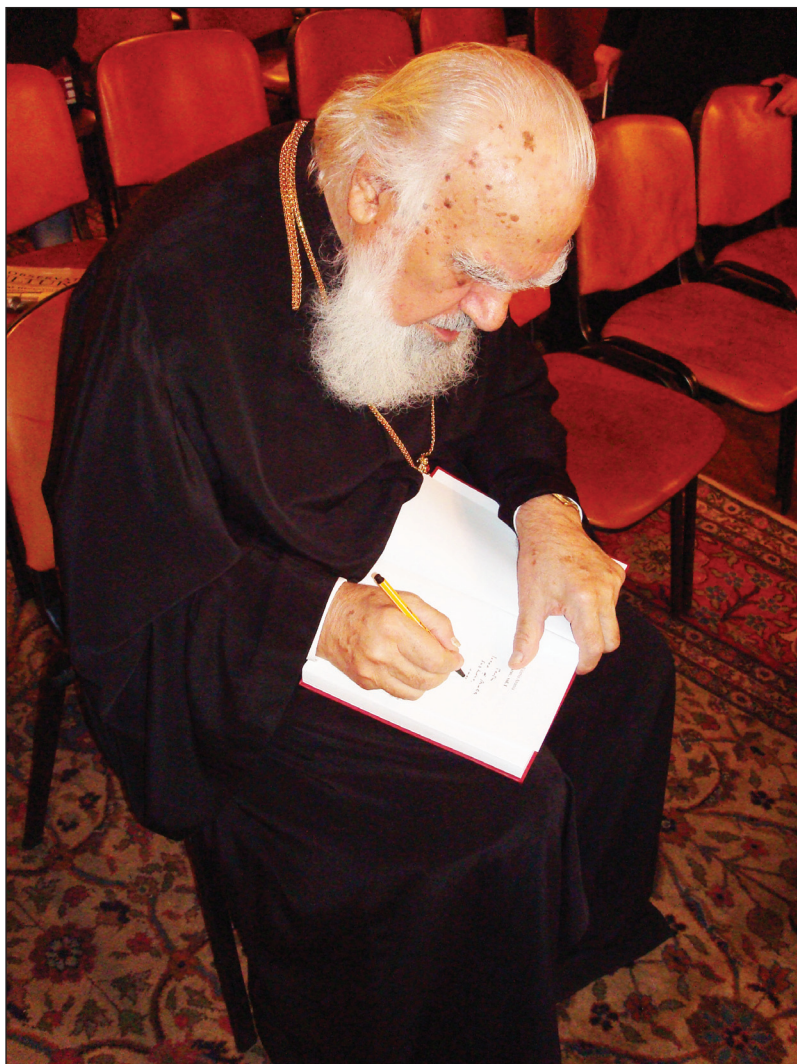
„Vine o vreme când viața ta se cere rostită și altfel decât în graiul convențiilor sociale, mai adevărat adică și mai de-a dreptul, și atunci, în lipsă de altceva, ți-o iei de la capăt, pe amintiri, de-a rostogolul, ca apa muntelui poticnită-n pietre, și o duci până unde poți.”

Printre cititorii Memoriilor

„Teologul, liturgistul și literatul”

Scrisul – un leac de dor

C U P R I N S

Dezmărginire (<i>Diana Moțoc</i>).....	5
<i>Pro domo</i>	II

Partea întâi

„Viața ta se cere rostită și altfel... pe amintiri, de-a rostogolul”.....	15
Bartolomeu Valeriu Anania. Repere biografice.....	17
Moștenirea Mitropolitului Bartolomeu.....	48
„Îngere, să nu mai zbori!” / „Călugăre, să nu mai mori!”.....	84
Memorialul Bartolomeu Valeriu Anania.....	102

Partea a doua

„...Mărturie nu numai a unei lumi, ci și a unui suflet”.....	117
<i>In memoriam</i> ÎPS Arhiepiscop și Mitropolit Bartolomeu Anania.....	119
Trei factori care dau echilibru vieții.....	125
Grija pentru semeni.....	128
Să întingi în sare și să te uiți la soare!.....	131
Trisaghion la mormântul Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania.....	133
Mitropolitul Bartolomeu Valeriu Anania – răscumpărător al vremii.....	135

Partea a treia

„Vieții mele îi trebuie... o anume slujire a omului”	139
Inimă-n inima neamului.....	141
<i>Semper fidelis patriae</i>	149
Valeriu Anania și mișcarea studențească din 1946.....	155
„Să te superi când vrei tu, nu când vrea altul!”	191
„Între Dumnezeu și neamul meu”	195
Poziția Mitropolitului Bartolomeu în chestiunea Gojdu.....	214
94 de ani de la nașterea Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania.....	217

Partea a patra

„Biserica își recheamă sub drapel pe bătrânul ei oștean”	219
Bartolomeu Valeriu Anania – mare teolog, om de litere și cărturar de anvergură.....	221
Mitropolitul Bartolomeu al Clujului în Împărăția aurorală.....	227
Consecințele Dictatului de la Viena pentru viața monahală transilvană.....	230
Mănăstirea „Mihai Vodă” de la Turda.....	247
„Starețul” Bartolomeu.....	253
Bibliografie.....	257

Partea a cincea

„Mă joc cu imaginile / Ca vremea cu paginile”	265
---	-----